

[Tàu Hiếu](#)
[Bàng-uá](#)
[Platon](#)
[Báik Sǎng Ĩk Mǐng](#)
[Chék Ling Báik Ĩng](#)
[Cìong-ciũ](#)
[Cǐng Ià-sǔ Gáu-huòi](#)
[Gô-iók Séng-gǐng](#)
[Huák-guók](#)
[Hók-ciũ](#)
[Ià-sǔ](#)
[Mǐng-děng-ngũ](#)
[Mǐng-nàng-ngũ](#)
[Mĩ-guók](#)
[Ngièng Hók](#)
[Nĭk-buōng](#)
[Séng-gǐng](#)
[Sǐng-iók Séng-gǐng](#)
[Sokrates](#)
[Sùng-chéu \(Hók-ciũ chē-chéu\)](#)
[Aristoteles](#)
[Ĩng-guók](#)
[Huák-ngũ](#)
[Hók-ciũ-uá](#)
[Bǎ-biék-ták](#)
[Ling Cǎik-sù](#)
[Ėu-ciũ](#)
[Sǎng-sǎng](#)
[Dài-gěng](#)
[Mǐng-áu](#)
[Wikipedia](#)
[Nĭk-tàu](#)
[Milan Kundera](#)
[Orhan Pamuk](#)
[Ĩng-ngũ](#)
[Guók-gǎ](#)
[Bing-tàng](#)
[Bing-nàng](#)
[Dài-hàng Mǐng-guók](#)
[Jimmy Wales](#)
[Ngũ](#)
[Ô-muòng](#)
[Ngũ-ngũ](#)
[Ô-ciũ](#)
[Diêu-siēng Buáng-dộ ĩk-sǔ](#)
[Bàng-uá-cê](#)
[Háng-cê](#)
[Ngũ-mộ-ngũ-giǎng](#)
[Sùng-chéu](#)
[Hók-ciũ-uá ĩng-ông hiē-tǔng](#)
[Ā-ciũ](#)
[Gũ Āi-gǐk](#)
[Hĩ-ciũ](#)
[Hók-gióng ĩk-sǔ](#)
[Mǐng-dũ Biék Gé](#)
[Mǐng dǔng sěk ék](#)
[Měk-ciũ](#)
[Ngē](#)
[Mà](#)
[Wikimedia Commons](#)
[Wikispecies](#)
[Ling Hǔi-ĩng](#)
[Dài-uǎng](#)
[Ià-huò-huà](#)
[Bǐng-sǐng](#)
[Ling-cũi-nǎ](#)

[Sing](#)
[Â-gâu-cáik](#)
[Â-gâu-céuk](#)
[Unix](#)
[Diêu Ciê-iòng](#)
[Ling Chṳ̂](#)
[Liù-giù](#)
[Â-muòng](#)
[Buò-diềng](#)
[Mā-cū](#)
[Mā-cū \(Sing\)](#)
[Gỗ Dé-sêng](#)
[Tū-ī-gì](#)
[Hũng-tǎi](#)
[Háng-ngū](#)
[Pū-tǔng-uâ](#)
[Dǔng-guók](#)
[Chũng-cáik](#)
[Siè](#)
[Sǎng-sáiu](#)
[Háik](#)
[Cệu-ù](#)
[C ngū-ngiòng](#)
[Cǐong-ciũ](#)
[Dǔng-guók Dâi-lṳ̂k](#)
[Nguòng-siêu-cáik](#)
[Nguòng-siêu](#)
[Nguòng-siêu-uòng](#)
[Ding Gĩng-êung](#)
[Chéung](#)
[Kēng](#)
[SQL](#)
[Dáik-ngū](#)
[Hók-ǎng-uâ](#)
[Ăng-kiǎng Báik-ĩng](#)
[Mā-cū \(Dộ\)](#)
[Mìng-gěng](#)
[Bô-uǎk-cáik](#)
[Victor Hugo](#)
[Bǎ-lậ Sẻng-mữ-iẻng \(Siêu-siók\)](#)
[William Shakespeare](#)
[Ủi-nậ-sử Sẻng-lĩ-nẻng](#)
[Hamlet](#)
[Ciềng](#)
[Dô-dǎng](#)
[Gầu-tǔng](#)
[Ă-cì](#)
[Java](#)
[Nẻng-dáik](#)
[Nẻng-bẻng](#)
[Ái](#)
[Kẻung](#)
[Sẻng-mẻng](#)
[Lẻng-ngẻng](#)
[Ngộ-mẻng gẻng Piẻng-gẻng](#)
[Sǎi](#)
[Cửẻng-chói](#)
[Hửẻng-muòng](#)
[Ngẻ](#)
[Oracle](#)
[Rabindranath Tagore](#)
[Giẻk](#)
[Dáik-guók](#)
[Cũi](#)
[Huá-hỏk](#)
[Bǎ-lǎng-gũ-tôi](#)

[Mã](#)
[Gàu](#)
[Gi-dók-gáu](#)
[Guóh Guók-tǐng](#)
[Sêk Gái](#)
[Tả](#)
[Ngũ-ngiòng](#)
[Hók-gióng](#)
[Anna Karenina](#)
[Kó-lū-hũ](#)
[Báik-nguók-cáik](#)
[Mǎh Lé-huò](#)
[Harry Potter](#)
[Diǒng Hiēu-kǐng](#)
[Sofie ọi Sié-gái](#)
[Sẻng-pǎu-giò](#)
[Herodotus](#)
[Hĩ-lé-nà-ngũ](#)
[Gǎng Guók-bộ](#)
[Hĩ-Pộ Ciẻng-cẻng](#)
[Giẻ-lẻng](#)
[Dẻ-giủ](#)
[Dải-báẻk](#)
[Sẻng-dǎng-cáik](#)
[Sị](#)
[Dẻng-cáik](#)
[Dẻng-cẻ](#)
[Lĩk-sủ](#)
[Só-gẻu-kó guǎng-lĩ hiẻ-tủng](#)
[Mẻng-củk](#)
[Guók-nội sẻng-sẻng củng-dỉk](#)
[Dủng-hả Iả cỉ Mẻng](#)
[Lẻ](#)
[Guǒng-dẻng](#)
[Mẻng \(Hók-gióng\)](#)
[Mẻng](#)
[Sẻng-oiẻk-tǎ](#)
[John Wesley](#)
[Diẻ-bẻng](#)
[Lộ-nguẻng](#)
[Diẻng-bẻng-gủ](#)
[Bẻk-gẻng](#)
[Bẻk-gẻng Dải-hỏk](#)
[Huỏi](#)
[Jane Eyre](#)
[Huả-lẻng-sẻ](#)
[Cẻng-kủ](#)
[Iẻng](#)
[Chỏng-hả-củu Gi-dók-dẻng](#)
[Hả Chẻk-lĩ](#)
[Isaac Newton](#)
[Newton ông-dẻng dẻng-lủk](#)
[Uẻng-iủ ẻng-lủk dẻng-lủk](#)
[Sigmund Freud](#)
[Wikiquote](#)
[Wikisource](#)
[Wiktionary](#)
[GNU Cẻu-iủ Ủẻng-dẻng Hủ-kỏ-cẻng](#)
[Wikibooks](#)
[Wikinews](#)
[Wikiversity](#)
[Ubuntu](#)
[Lả-dẻng-ngũ](#)
[Gulliver Lủ-hẻng-gẻ](#)
[Wikimedia Incubator](#)
[Nủk-buẻng-ngũ](#)

[Uông-dài Cìeng-tiàng](#)
[Cự-niòng-giăng](#)
[Uông Nãi-siòng](#)
[Curitiba](#)
[Koriskowola](#)
[New Zealand](#)
[Điêu-cũ-uâ](#)
[Lù Gũng-mìng](#)
[Lêk-sé Sêu-giông](#)
[Đàng Siêu-bìng](#)
[Mộ Đêk-dững](#)
[Cũ Ông-lại](#)
[Othello](#)
[Tiếng-ăng-dòng](#)
[Sák Dêng-bĩng](#)
[Hók-chiăng](#)
[Ngà Táuk-sĩng](#)
[Kỗ-ling](#)
[Huài-dáik](#)
[Gã-săk](#)
[Mi-lêk-hũk](#)
[Kuóh-dạ](#)
[Dụng-huà Dái-hôk](#)
[Dáng-mìng](#)
[Kũng-cũ](#)
[Nguôk-biăng](#)
[Lâng-gã-siăng](#)
[Uông Hiêng-huàng](#)
[Săng-huông-chék-háeng](#)
[Séng-ìng-miêu](#)
[Ủ-ták](#)
[Mìng-guók](#)
[Siông-hải](#)
[Ìng-cũ](#)
[Lâu Iòng-hũng](#)
[Hók-giông Uông-mìng Áng](#)
[Iòng-bìng-kự](#)
[Siêu-ũ](#)
[Ủ-ì-săng-chê](#)
[Giống-êu](#)
[Giống-iòng](#)
[Céng-huò](#)
[Guông-dêk](#)
[Puô-siăng](#)
[Sông-chiông-găing](#)
[Sùng-kạ-găing](#)
[Hải-chông](#)
[Cik-mĩ](#)
[Hủ-lĩ](#)
[Sự-mìng](#)
[Dung-ăng](#)
[Siông-ăng](#)
[Hiông-siăng](#)
[Lụng-ùng](#)
[Lụng-hải](#)
[Bìng-huò](#)
[Ciếu-ăng](#)
[Cióng-puô](#)
[Điòng-tái](#)
[Dặng-săng](#)
[Huà-ăng](#)
[Nàng-cêng](#)
[Hùng-siêu](#)
[Lĩ-siăng](#)
[Hũng-dêk](#)
[Lôk-gồg](#)

[Cìong-gěng](#)
[Siõh-sǎi](#)
[Céng-gōng](#)
[Nàng-ăng](#)
[Hiê-ăng](#)
[Ăng-kǎ](#)
[Ĭng-chũng](#)
[Đáik-huá](#)
[Gĩng-muòng](#)
[Liêu-cǎ Cé-ê](#)
[Ngô-nguồk-cáik](#)
[Ế-dâi-lé-ngũ](#)
[Romania-ngũ](#)
[Hebe Camargo](#)
[Osasco](#)
[Mã-tái Hók-ĩng](#)
[Mã-kộ Hók-ĩng](#)
[Lô-gǎ Hók-ĩng](#)
[Iók-hâng Hók-ĩng](#)
[Sệu-dù Hềng-diông](#)
[Lộ-mã Cũ](#)
[Gộ-ling-dộ Cìeng Cũ](#)
[Gộ-ling-dộ, Hâu Cũ](#)
[Gǎ-lǎk-tái Cũ](#)
[Ĭ-hók-sũ Cũ](#)
[Pì-lìk-bĩ Cũ](#)
[Gộ-lộ-sǎ Cũ](#)
[Táik-sák-lộ-nà-gǎ Cìeng Cũ](#)
[Táik-sák-lộ-nà-gǎ, Hâu Cũ](#)
[Tì-mộ-tái Cìeng Cũ](#)
[Tì-mộ-tái Hâu Cũ](#)
[Tì-dộ Cũ](#)
[Pì-lé-muòng Cũ](#)
[Hĩ-báik-lài Cũ](#)
[Ngā-gáuk Cũ](#)
[Bĩ-dáik Cìeng Cũ](#)
[Bĩ-dáik Hâu Cũ](#)
[Iók-hâng Ék Cũ](#)
[Iók-hâng Nê Cũ](#)
[Iók-hâng Sǎng Cũ](#)
[Iù-dâi Cũ](#)
[Měk-sê Liõh](#)
[Hǎi-nàng](#)
[Ăng-hũ](#)
[Concepción](#)
[Biobío Dâi-hökk](#)
[Paltoga](#)
[Ngô-lộ-sữ](#)
[Ế-dâi-lé](#)
[Carpineto Romano](#)
[Anastacia](#)
[Bǎh Gũng](#)
[Moshchena](#)
[Sôi-diềng](#)
[Saratov](#)
[Armenia](#)
[Lộ Giểk-sôi](#)
[Yun Chi-ho](#)
[Pộ-làng](#)
[Hộ-làng](#)
[Ciểk-káik](#)
[Sôi-sệu](#)
[Ộ-dê-lé](#)
[Hộ-làng-ngũ](#)
[Luxembourg](#)
[Luxembourg-ngũ](#)

[Pô-làng-ngŭ](#)
[Bĕ-lé-sì](#)
[Ireland](#)
[Ireland-ngŭ](#)
[Ciék-káik-ngŭ](#)
[Scotland](#)
[Wales](#)
[England](#)
[Dài Britain](#)
[Scotland Gael-ngŭ](#)
[Wales-ngŭ](#)
[Nò-ŭi](#)
[Nò-ŭi-ngŭ](#)
[Sô-i-diêng-ngŭ](#)
[Dǎng-mǎh](#)
[Dǎng-mǎh-ngŭ](#)
[Sǎ-bǎng-ngà](#)
[Sǎ-bǎng-ngà-ngŭ](#)
[Buò-dò-ngà](#)
[Buò-dò-ngà-ngŭ](#)
[Hĭ-lé-nà](#)
[Bulgaria](#)
[Bulgaria-ngŭ](#)
[Ngò-lò-sŭ-ngŭ](#)
[Sĭng-gǎ-pồ](#)
[Mùng-gŭ](#)
[Lùng-dùng](#)
[Bǎ-lạ](#)
[Gruzia](#)
[Armenia-ngŭ](#)
[Gruzia-ngŭ](#)
[Andorra](#)
[Iran](#)
[Ankara](#)
[Tũ-ĩ-gì-ngŭ](#)
[Iraq](#)
[Sệu-lé-ă](#)
[George H. W. Bush](#)
[George W. Bush](#)
[Washington, D.C.](#)
[George Washington](#)
[Gǎ-nǎ-dài](#)
[Liechtenstein](#)
[Hũng-làng](#)
[Hũng-làng-ngŭ](#)
[Báek Ireland](#)
[Càung-ngŭ](#)
[Mǎ-lài-sǎ-ă](#)
[Ă-lá-báik-ngŭ](#)
[Mĕk-sǎ-gồ](#)
[Ukraine](#)
[Ukraine-ngŭ](#)
[Cháung-siéc-gé](#)
[Chók-Ăi-gĭk-gé](#)
[Lé-ê-gé](#)
[Ming-só-gé](#)
[Sĭng-mêng-gé](#)
[Iók-cŭ-ă-gé](#)
[Sệu-sŭ-gé](#)
[Lô-dáik-gé](#)
[Sák-mŭ-ngĭ-gé-ciềng-cŭ](#)
[Sák-mŭ-ngĭ-gé-hâu-cŭ](#)
[Liэк-uòng-gé-liэк Siông](#)
[Liэк-uòng-gé-liэк Hâ](#)
[Lăk-dái-cé-liэк Siông](#)
[Lăk-dái-cé-liэк Hâ](#)

[Ĭ-sêu-lá-cŭ](#)
[Nà-hĩ-mĩ-cŭ](#)
[Ĭ-sêu-táik-cŭ](#)
[Iók-báik-cŭ](#)
[Sĩ-piêng](#)
[Cing-ngiòng](#)
[Diòng-dô-cŭ](#)
[Ngã-gô-cŭ](#)
[Ĭ-suói-ă-cŭ](#)
[Ià-lé-mĩ-cŭ](#)
[Ià-lé-mĩ-ăi-gô](#)
[Ĭ-să-giék](#)
[Dáng-ĩ-lĩ](#)
[Ă-mò-sêu-cŭ](#)
[Mĩ-giă-cŭ](#)
[Să-huăng-ngã-cŭ](#)
[Sák-gă-lé-ă-cŭ](#)
[Mă-lăk-gĩ-cŭ](#)
[Hô-să-cŭ](#)
[Iók-nă-cŭ](#)
[Hăk-bă-gók-cŭ](#)
[Iók-ngĩ-cŭ](#)
[Ô-bă-đĩ-ă-cŭ](#)
[Nă-ung-cŭ](#)
[Hăk-gĩ-cŭ](#)
[Hĩ-lĩ-piêng](#)
[Éng-dô](#)
[Dung-giêng](#)
[Diêu-siêng](#)
[Seoul](#)
[Hàng-guók-ngũ](#)
[Hĩ-báik-lài-ngũ](#)
[Luciano Huck](#)
[Adolpho Jansen Werneck de Capistrano](#)
[Romania](#)
[Vaticano](#)
[Gũ Hĩ-lé-nà](#)
[Gũ Lò-mă](#)
[Báck Mĩ-ciũ](#)
[Nàng Mĩ-ciũ](#)
[Nĩu-iók-chê](#)
[Regina Duarte](#)
[Páuk Dịng-iòng](#)
[Seo Jae-pil](#)
[Niccolò Cusano Dâi-hôk](#)
[頭頁](#)
[Pak Hon-yong](#)
[Yu Kil-chun](#)
[Chile](#)
[Dịng-huà Ĭng-miêng Gê-ung-huò-guók](#)
[Miami](#)
[Nizhneleninskoye](#)
[Sankt-Peterburg](#)
[Yun Hyon-seok](#)
[Sung Jae-ki](#)
[Ronald Reagan](#)
[Barack Obama](#)
[Berlin](#)
[Lò-mă](#)
[Ngã-diêng](#)
[Madrid](#)
[Sydney](#)
[Uók-nàng](#)
[Wellington](#)
[Lisboa](#)
[Zürich](#)

[Warszawa](#)
[Tái-guók](#)
[Bangkok](#)
[Tái-guók-ngū](#)
[Uók-nàng-ngū](#)
[Gồ-hùng](#)
[Dài-dǔng](#)
[Dài-nàng](#)
[Gă-ngiê \(chè\)](#)
[Sing-déuk \(chè\)](#)
[Oslo](#)
[Hǒng-gēng](#)
[Sing-giǒng](#)
[Gū-làng-gǐng](#)
[Máing-cū](#)
[Cǐong Gái-sik](#)
[Mā Ĭng-giū](#)
[Cǐong Gǐng-guók](#)
[Sǒng Dǔng-sǎng](#)
[Chǐng-diêu](#)
[Cǐo Ngǔong-cǐong](#)
[Mǐng Tái-cū](#)
[Dǐng Cūi-biēng](#)
[Niē-sái](#)
[Sing-bô](#)
[Tiék-cǐng](#)
[Ēng-lâu-máeng](#)
[Báik-guá](#)
[Guǎng-ǐng](#)
[Sék-giǎ-mèu-nà](#)
[Hiēng-cǎung](#)
[Lài-gǔng](#)
[Roh Moo-hyun](#)
[Liù-giù-guók](#)
[Pǎu](#)
[Bǐng-guō](#)
[Ēng-sáik](#)
[Uòng-sáik](#)

Tàu Hiếu

Tàu Hiếu

__NOEDITSECTION__

Bàng-uâ

Bàng-uâ

Bàng-uâ kṓ-nèng sê:

Platon

Platon

Platon (Hĩ-lé-nạ-ngũ: "Πλάτων"; ãng-ĩk: Bái-k-lăk-dù "柏拉圖"; Ĩng-ngũ: "Plato"; sèng 427 - sèng 347 niềng) sê Gũ Hĩ-lé-nạ gị diék-hôk-gă. "Platon" diôh Hĩ-lé-nạ-ngũ diê-sié sê "giềng-tàu kuăng" gị é-sẹụ.

Platon sê Sokrates gị hôk-sẻng, Aristoteles gị sẻng-sẻng. Ĩ cọi chók-miàng gị cáuk-pẻng sê «Lĩ-sẻng Guók» (理想國, Hĩ-lé-nạ-ngũ: "Πολιτεία"). Platon gị sủ-sẻng ék-dĩk ãng-hẻng lâu hẻu-sié Sẻ-hẻng káh-guẻng mì-sẻng-ciỏ-ngiê diék-hôk gẻng Gẻ-dók-gáu sẻng-hôk gị huák-diềng.

Dẻng Sokrates kẻụk Ngẻ-diềng céng-hủ puẻng sĩ cẻ-hủu, Bái-k-lăk-dù kẻi-sủ hiềng-hẻng mìng-ciỏ ciẻ-dỏ. Diôh "Lĩ-sẻng Guók" diê-sié, Platon tẻ-lẻu lâu siẻ-nẻh kuẻng gị guók-gẻ ciẻh sê cọi Lẻ-sẻng gị. Ĩ nẻng-ủi, guók-gẻ céng-guẻng gẻi-dẻng gẻu-kẻụk diék-hôk-gẻ lẻ tẻng-dẻ. Lẻ-sẻng Guók gị gẻng-mẻng buẻng cọi uỏi-guók-ciẻ, bẻng-gẻ gẻng pủ-tẻng ãng-mẻng 3 bẻh gẻi-gẻk. Uỏi-guók-ciẻ sê guẻng-lẻ guók-gẻ gị cẻng-ẻng. Ở-lẻu duẻi-buỏ-hẻng nẻng gị lẻ-ẻk, céng-hủ ậ-sẻi kẻ-pẻng ĩ gị ãng-mẻng. Gẻk cẻ ciẻh Lẻ-sẻng Guók, giềng-dẻk nẻng nỏ ậ-sẻi guẻng ĩ cẻ-gẻ gị dẻi-gẻ. Gẻh gẻng-dẻng, Platon gị Lẻ-sẻng Guók ô nẻk-gẻng chiẻng hiềng-dẻi gị gẻk-guẻng-cuỏ-ngiê guók-gẻ.

Platon nẻng-ủi uẻng-ủk gị buẻng-nguẻng sê chiẻu gẻng-gáu gị "Lẻ-nẻng", Lẻ-nẻng siẻ-gẻi sê cẻng-sẻk gị, ủk-cẻk siẻ-gẻi nỏ sê Lẻ-nẻng siẻ-gẻi gị ẻng, sê mẻ uẻng-ciẻng mẻ cẻng-sẻk gị.

Báik Ság Ĩk Mìng

Báik Ság Ĩk Mìng

Báik Ság Ĩk Mìng (八姓入閩) sê ĩk-sŭ siông Háng-cŭk gâeng Mìng-uók-cŭk gí siôh huòi duái ùng-hăk.

Să-céng si-hâu (308 nièng), Dŭng-nguòng huák-sěng ciêng-lâuŋ, cŭng sâ Háng-ìng hióng nàng-sié piáh-câu (Sŭ-cŭ sŭ gōng gí "Ĭ-guăng nàng độ" (衣冠南渡)), diê Hók-gióng diâng-gŭ. Cŭ dēng nēng ciō-iéu ô 8 ciáh ság: Lìng (林), Dìng (陳), Uòng (黃), Dāng (鄭), Ciēng (詹), Kŭ (邱), Hò (何), Hù (胡).

Dìng, Lìng, Uòng gâeng Dāng sê hiēng-hâ-si Hók-ciŭ 4 ciáh còi duái gí ság. Nēng gōng "Dìng Lìng siôh duái buáng, Uòng Dāng muāng gŭ bậ" (陳林蜀大半, 黃鄭滿街排).

Chék Lìng Bái Ĩng

Chék Lìng Bái Ĩng

«Chék Lìng Bái Ĩng» (戚林八音) gǎh 1749 niềng siā uòng, sê Hók-ciū buōng-iòng còi chók-miàng gì dê-huǒng ông-cũ, iā sê hiềng-gĩng ngiềng-géu Hók-ciū-uā ĩng-ông gì dệụng-iéu cũ-lâu.

«Chék Lìng Bái Ĩng» sê «Chék Chǎng-cióng Bái Ĩng Cê-ngiê Biềng-lǎng» (戚參將八音字義便覽, siàng-cũ gǎh Mìng-diều Chék Gié-guǒng (戚繼光) diǒh Hók-gióng káung Uǒ gì sèng-hâu) gǎeng «Tái-sữ Lìng Pék-sǎng Sǐng-sǎng Cǐo-ngũk Dừng-sǐng» (太史林碧山先生珠玉同聲, siàng-cũ gǎh Chǐng-diều Kǒng-hĩ niềng gǎng) lǎng buōng ông-cũ gì hǎk-déng-buōng.

"Bái Ĩng" gì é-sệụ sê "8 ciǎh siǎng-diều". Dǒng-sì biềng-siǎ «Chék Chǎng-cióng Bái-ĩng Cê-ngiê Biềng-lǎng» gì nệng nềng-ủi, Hók-ciū-uā ô 8 ciǎh siǎng-diều: Bìng Siǒng Kệụ Ĩk (平上去入) gǎuk hũng Siǒng Hả (Siǒng Hả cêu sê Ĩng Iòng). Dǎng-sê gì-sĩk Hók-ciū-uā gì Siǒng-siǎng mọ hũng Siǒng Hả, gó-chữ nǎ ô 7 ciǎh siǎng-diều.

2001 niềng, Hók-gióng Ĩng-mìng Chók-bềng-siǎ dựng-sǐng chók-bềng lâu iù Mìng-ngũ hók-ciǎ Lǐ Ự-lựng (李如龍) gáu-dội gì «Chék Lìng Bái Ĩng Gáu-cệụ».

Cìong-ciũ

Cìong-ciũ

Cìong-ciũ (泉州, gŭng-dáng diŏh tĕk „Cuòng-ciũ“ ; "Quanzhou", "Chinchew", Mìng-nàng-uâ: "Choân-chiu") sê Hók-gióng-sēng gí siŏh bĭh siàng-chê, iâ hô lĭ Lĭ-siàng (鯉城, ĭng-ôi Cuòng-ciũ-chê dê-dù hĭng-câung chiông ĭ-ngŭ) gâeng Chié-dùng-siàng (刺桐城, ĭng-ôi Cuòng-ciũ ô cĭng sâ chié-dùng-chéu). Gŭ-că gí Ā-lă-báik-nèng iâ giéu ĭ Zaytun (زيتون), sê Ā-lăk-báik-ngŭ "chié-dùng" gí ĭng-ĭk.

Dŭng-huà ĭng-mìng Gêŭng-huò-guók siŏng-chĭng Gĭng-muòng sŭk-ŭ Cuòng-ciũ, dâng-sê Gĭng-muòng sĭk-cié gŭi Dŭng-huà Mìng-guók guăng-hák.

Cuòng-ciũ gí gĭng-cá kŭi-huák ìu Ciũ Cìng sì-hâiu cêu ĭ-gĭng kăi-sŭ. Săng-guók sì-dôi, Ngŭ-guók găh gĭng-dáng gí Nàng-ăng-chê (南安市) siék-lĭk Dĕng-ăng-gâing (東安縣). Să-céng sì-hâiu Dŭng-nguòng ciéng-luăng, cĭng sâ sêŭ-cŭk cêu gáu Cuòng-ciũ, Céng-gōng (晉江) iâ ĭng chŭ dăik miàng.

Dòng-diêu 684 niềng, kăi-sŭ ĭk ciũ gióng dé, miàng Ū-ìng-ciũ (武荣州), 711 niềng găi miàng cộ Cuòng-ciũ. Sóng Nguòng sì-hâiu, Cuòng-ciũ sê "Dĕng-huòng dă-ék duài gĕng", gĭng-cá huák-dăk, sê "hăi siông sĭ-diù cĭ lô" gí kĭ-diêng.

1271 niềng, siŏh ciáh miàng hộ Ngă-găuk-báik (雅各伯, É-dâi-lé-ngŭ: Jacob d'Ancona) téng É-dâi-lé ĭ Cuòng-ciũ cộ sĕng-é. Ĭ siă lâu siŏh buông chók-miàng gí ìu-gé, hộ lĭ Guông-mìng cĭ Siàng (光明之城, ĭng-ngŭ: The City of Light). Dâng-sê, hiêng-câi nĕng gó mậ hiêu ciă cŭ sê cĭng sê gă.

Cuòng-ciũ diŏh Hók-gióng dĕng-nàng-buò òng hăi, sŭk-ŭ Ā-nàng dê-kŭ, ké-hăiu sê hăi-ìong-séng ā-iĕk-dăi gié-hŭng ké-hăiu.

Cĩng Ià-sũ Gáu-huôi

Cĩng Ià-sũ Gáu-huôi

Cĩng Ià-sũ Gáu-huôi (真耶穌教會) sê Ià-sũ-gáu Ngô-sùng-cáik gáu-puái gĩ siõh ciê gáu-huôi, 1917 niềng gắk Dững-guók Bắk-gĩng iù Diõng Lĩng-sẻng (張靈生) siẻk-lĩk. Cĩa gáu-huôi gĩ mủk-bẻiủ sê "gĩa-cẻng gáuuk gáu-pái dỏi Sẻng-gẻng gĩa-sẻk ô dằng gĩ dẻ-huởng", cỉỏng cĩng-gẻu cẻụng-mẻng gĩ hỏk-ỉng duởng gáu cuởng siẻ-gĩa. Hiẻng-hả-sỉ cuỏ-iẻu hửng-buỏ diỏh Dững-guók Dải-lẻk, Dải-uỏng, Hiỏng-gẻng gằng Sẻng-gĩa-pỏ. Cĩng Ià-sũ Gáu-huôi bằu-guắk 20 siẻ-gĩ chẻ iù Mĩ-guók duởng diẻ gĩ Ảng-sẻk-nẻk-huôi, Sẻng-sẻng-huôi, Sẻự-dủ Sẻng-diẻu-huôi dẻng gáu-pái gĩ siõh piẻ gáu-ngẻ. I-gáuuk-nẻng iả giỏng-diẻu dẻk-ẻk cẻng-sẻng, huẫng-dỏi Sẻng-ôi-ẻk-tẻ, ải-kỏ dẻk-gủi dẻ-gỏ dẻ-bằng, mủ iỏng ỉ siẻh iỏh. Cỏ lặ-bỏi sẻng-hằu, sẻng-dủ diỏh gỏi diẻ-dằu dủng-sẻng dẻ-gỏ, hẻk-ciả chỏng lẻng-gỏ, tiẻu lẻng-ủ.

Gô-iók Séng-gǐng

Gô-iók Séng-gǐng

Gô-iók Séng-gǐng (舊約聖經) siàng-cŭ gǎh Ià-sŭ chók-sié cǐ sèng, sê Iù-tái-gáu Hĭ-báik-lài Séng-gǐng gí cǐo-iéu buô-hông, iá sê Ià-sŭ-gáu Séng-gǐng gí sèng buáng buô-hông. Sĭng-gáu gí Gô-iók Séng-gǐng gĕt-ung-cŭng ô 39 guóng.

Huák-guók

Huák-guók

Huák-guók (Huák-ngŭ: "France"), ciòng-chhng Huák-làng-sǎ Gêŭng-huò-guók ("République Française"; IPA: [ʁepyblik fʁɑ̃sɛz]) sê Ēu-ciũ gí siôh bĭh guók-gǎ, dŭ lâu Ēu-ciũ buōng-tŭ ĩ-nguoi, Huák-guók gǎk Dâi-iòng-ciũ, Hĭ-ciũ, Mĭ-ciũ dēng ciũ gó ô liāng-tŭ. Buōng-tŭ ĩ-nguoi gí liāng-tŭ giéu lǎ "hǎi nguoi liāng-tŭ".

Huák-guók sê sié-gǎi siòng céng-dê gĭng-cǎ ùng-huá siòng-dōng huák-dǎk gí guók-gǎ cĭ-ék.

Huák-guók buōng-tŭ gǎk Ēu-ciũ sǎ buô, bách méng gâeng Bĭ-lé-sì, Luxembourg siòng ciék, dēng buô gâeng Dáik-guók, Sô-i-sĕŭ, É-dâi-lé siòng kiāng, dēng-nàng ô Dê-dŭng-hǎi, sǎ-nàng guók-géng siòng ô Andorra gâeng Sǎ-bǎng-ngà lǎng bĭh guók-gǎ, sǎ méng sê Dâi-sǎ-iòng, sǎ-bách gǎk lǎ Ĩng-guók Hǎi-hiék gâeng Ĩng-guók dŭi siòng, téng dê-dù gǎ-dēng lié kǎng Huák-guók buōng-tŭ hĭng-sék chiòng 6 dĕu biēng gí huōng-hĭng.

Huák-guók-nēng sê gŭ-cǎ Gallia-nēng gí hǎu-iô, sê Celt-nēng gí siôh ciĕ-puái. Gallia kĕŭk Lŏ-mǎ Dǎ-guók miĕk-uòng hǎu, Gallia kǎi-sŭ ciĕk-sĕu Lŏ-mǎ ùng-huá, tŭng-hēng Lǎ-dĭng-ngŭ. Gĭng-dǎng gí Huák-ngŭ cĕu sê téng Lǎ-dĭng-ngŭ iēng-huá lì gí.

Diôh 1789 niēng Huák-guók Dâi-gáik-mēng huák-sĕng ĩ-sēng, Huák-guók ék-dĭk sê gĭng-ciô-cié. Huák-guók Dâi-gáik-mēng kĕŭk nēng-ùì sê ĩng-lôi lĭk-sŭ siòng dŭi-gǎ cŭi chāng-liĕk gí gáik-mēng, ô cĭng sǎ nēng kĕŭk tài sĭ. 1799 niēng, Napoléon Bonaparte kǎi-sŭ tŭng-dê Huák-guók, gĭng-guó gĭng-sĕŭ kuák-diòng, gióng-lĭk lâu siôh ciáh dǎ-guók. Cĭ hǎu diôh 19 sié-gĭ, Huák-guók bô gĭng-lĭk lâu ĩǎ sǎ céng-biēng.

Huák-guók báik-cēng ô cēng sǎ hǎi nguoi sĭk-mĭng-dê, bǎu-guák Éng-dô-ciĕ-ná dê-kŭ (chiòng Uók-nàng dēng-dēng).

Ék Ciéng gâeng Nê Ciéng, Huák-guók dŭ sê cŭi-hǎu gí ciéng-iàng-guók. Nê Ciéng giĕk-sók hǎu, Huák-guók sĭng-ùì Liēng-hǎk-guók 5 ciáh siòng ēng-lĭ-sĕŭ-guók cĭ ék.

Huák-guók ùng-hōk gí nguòng-tàu ậ-sǎi dŭi-sui gáu Dŭng Sié-gĭ. Lĭk-sŭ siòng dék dĕŭng-iéu gí cáuk-gǎ sê François Rabelais, ĩ dék chók-miàng gí cáuk-pĭng sê «Gêŭ-ĭng Diòng» ("Gargantua and Pantagruel"), hiēng-dâi Huák-ngŭ ô cēng sǎ sĭng-hōng dŭ sê téng ĩ gí cáuk-pĭng diĕ-sié gié-sĭng lì gí.

Gǎk 18 gâeng 19 sié-gĭ, Huák-guók gí ùng-hōk ngiê-sŭk huák-diēng gáu dék gēng gí cŭi-bĭng. 18 sié-gĭ ô Voltaire, Denis Diderot gâeng Jean-Jacques Rousseau. 19 sié-gĭ ô Victor Hugo, Alexandre Dumas ("Alexandre Dumas, père"), kĕŭk hǎu-dŭi-nēng lâu giǎ cēng sǎ ĩŭ-séu gí ùng-hōk cáuk-pĭng, chiòng «Sǎng ciáh Huôi-chĕŭng-chiũ» ("Les Trois Mousquetaires"), «Gĭ-dók-sǎng Báik-ciók» ("Le Comte de Monte-Cristo"), «Hǎi-dǎ Láng-uāng Lĭ» ("Vingt mille lieues sous les mers"), «Bǎ-lǎ Séng-mŭ-iēng» ("Notre-Dame de Paris"), dēng-dēng.

Hók-ciū

Hók-ciū

Hók-ciū (福州), bô họ ùng-siàng (榕城), Săng-săng (三山), Cō-hái (左海), Mìng-dū (閩都), găng-chhng ùng, sê Dṽng-guók Hók-gióng-sēng gì sēng-huôi, gắk Hók-gióng-sēng dṽng-buô gì Mìng-gṽng giā-iù gặng ìong-hải dē-kṽ, dāng ô 7 bĩ kṽ, 1 bĩ gắng-gék-chê (縣級市), 6 bĩ gắng, cìong-chê siòng-cệu (常住) cūng-ìng-kêu ô 720 uāng, gì-dṽng chē-kṽ siòng-cệu ìng-kêu 296.3 uāng. Dṽng-dē gṽ-mìng ĩ Háng-cṽk gì Hók-ciū Cṽk-gùng (福州族群) ôi cìo, mṽ-ngṽ sê Mìng-dṽng-ngṽ Hók-ciū-uā. Hók-ciū gắk gṽng-nguòng-sēng 202 niềng gióng-sing (建城), gáu gṽng-dáng ô 2200 gṽi niềng, sê Dṽng-guók gì lṽk-sṽ ùng-huá mṽng-sing (名城), lṽk-sṽ gặ-dṽng dṽng-gṽ (長期) cáuk-ôi Hók-gióng gì céng-dē dṽng-sing, sê Dṽng-guók dṽng-nàng ìong-hải dáng-iéu gì mṽi-ik (貿易) gṽng-kau gặng Hải-siòng Sṽ-diù cṽ Lô (海上絲綢之路) gì muòng-hô, dṽng-si bô sê dáng-iéu gì ùng-huá dṽng-sing, téng Sóng-diêu kṽi-sṽ, ùng-huá gáu-ṽk cêu ĩa huák-dṽk, sê sṽng-sēng céng-sệu (進士) cáung-nguòng (狀元), lṽng-iềng iềng-sệu (兩院院士) dạ-ék sṽ gì siàng-chê dṽi-dṽng gì siòh bĩ. Gắk gṽng-hiềng-dṽi-sṽ siòng, Hók-ciū sê Dṽng-guók dạ-ék cṽ kṽi-bóng tṽng-siòng (通商) gì 5 bĩ siàng-chê cṽ-ék, gó-sê Dṽng-guók gṽng-dṽi hải-gṽng gì iéu-lṽng, ĩa-sê Dṽng-guók gṽng-ngiэк, kuô-gé huák-nguòng-dē cṽ-ék. Cṽ-uái gì sṽk-sṽk, ùng-huá, diòng-tṽng ngiэк-sṽk, gióng-dṽk hṽng-sék dṽ cệu-sing hṽng-gắk, ô ĩa giòng gì dē-kṽ dṽk-dṽng. Hók-ciū gó sê 300 gṽi uāng hải-nguoi huà-ìng gì cṽ-gék-dē, sê Hók-gióng dạ-ék duái gì giều-hiềng.

Hók-ciū gì lṽk-sṽ chiêu-guó 2200 niềng, 7,000 niềng sēng, gṽ-cṽ-nṽng cêu ĩ-gṽng diòh Hók-ciū sēng-uṽk. Gáu Hà-diêu, Hók-ciū gì buōng-ìong buô-lṽk ĩ kṽi-sṽ kṽek Dṽng-nguòng dē-kṽ gì Huà-hṽ-cṽk ô ĩau liềng-hiэк; gáu Cṽ-diêu, cṽ cṽng guṽng-hiэк gắng-gṽ mṽk-chiэк.

Sēng 334 niềng, Chṽ-guók miэк-uòng Uók-guók, Uók-guók uòng-cṽk hióng nṽng cṽu diэк Hók-gióng, gặng Hók-gióng buōng-ìong buô-lṽk ùng-hṽk siàng Mìng-uók-cṽk. Sēng 221 niềng, Cṽng-diêu siэк-dé Mìng-dṽng-góng (閩中郡).

Hók-ciū cṽi cṽ gì siàng-chiòng gắk Sēng 202 niềng gióng siàng. Dṽng-si Háng-diêu uòng-dṽ Lâu Bṽng (劉邦) ùng-hṽ Mìng-uók-uòng Û-cṽ (無諸) gióng-cṽ Mìng-uók-guók cē-gṽ gì siṽ-dṽ, bēng chṽng ĩ cṽ ĩṽ (冶, é-sệu sê „cáuk-gṽ“). Cìong 110 niềng, Mìng-uók-guók kṽek Háng-diêu miэк-uòng ìu-sê, Hók-ciū biềng-siàng Dṽng-guók gì siòh cṽ siàng-chē, họ ĩṽ ĩṽ-góng (冶郡). Diòh Dṽng-diêu, ĩṽ-góng kṽi-sṽ chṽng cṽ Hók-ciū.

Ngô-dṽi si-hṽu, Mìng-uòng Uòng Sṽng-dṽ (王審知) kuóng-gióng Hók-ciū, cìong Û-sṽng, Û-sṽng, Bṽng-sṽng bēng diэк siàng-diэк, gó-chṽ Hók-ciū ĩa miàng „Sṽng-sṽng“ (三山). Bṽk-sṽng tái-siṽ Diòng Bṽk-ngṽk (張伯玉) dṽi-liṽng cìong siàng Bṽk-sṽng cṽi Sṽng-chéu, ìu-sê Hók-ciū ĩa giéu cṽ ùng-siàng (榕城).

Sóng Nguòng niềng gắk, Hók-ciū ĩ-gṽng huák-diềng siàng siòng-dṽng huák-dṽk gì ìong-hải siàng-chē. Dṽng-si ô cṽng sṽ gì hṽk-ciṽ, ìu-kṽh ì gáu Hók-ciū, pṽ-ṽ-gōng, Cṽi Hṽ (朱熹), Sṽng Ké-cṽk (辛棄疾) gặng É-dṽi-lé ṽ-hèng-gṽ Mṽ-kṽ Pṽ-lṽ (馬可·波羅). Diòh Mṽ-kṽ-pṽ-lṽ gì ìu-gé diэк-sié, ĩ chṽng Hók-ciū cṽ „Fugiu“. Mìng-diêu 1405 niềng gáu 1433 niềng, Dṽng Huò (鄭和) dṽi-liṽng Dṽng-guók hải-gṽng 7 hṽi hṽ Sṽ-iòng, ék-dṽk hòng-hèng gáu Nṽng-iòng, Hṽ-ciū dṽng ĩṽ sṽ guók-gṽ gặng dē-kṽ.

1842 niềng, Dṽng-guók gắk Ā-piềng Cìềng-cṽng dṽng sэк-bṽi, Chṽng-cṽng-hṽ gặng Ĩng-guók chiềng-dṽng Nṽng-gṽng Dṽu-iók. Gṽng-gṽu dṽu-iók, Hók-ciū kṽek kṽi-huóng cṽ tṽng-siòng kṽu-ngiṽng (通商口岸). 1911 niềng 11 nguók 8 hộ, Hók-ciū huák-sēng kṽung Chṽng gắk-mṽng. Siòh buô hṽu kṽ-ngiэк-gṽng cìềng-liṽng Hók-ciū. 1933 niềng 11 guók 22 hộ, 19-lṽ-gṽng huák-dṽng Hók-gióng Sệu-biềng (福建事變), dṽk-lṽk Hók-gióng gióng-lṽk Dṽng-huá Gṽng-huò-guók, Hók-ciū ùi siṽ-dṽ. Dṽng-sê lṽng gṽ nguók-nṽk hṽu, Guók-mìng-dṽng gṽng-dṽi miэк-uòng Dṽng-huá Gṽng-huò-guók, dṽng-sing cìềng-liṽng Hók-ciū.

1949 niềng 8 nguók 17 hộ, Dṽng-guók Ĩng-mìng Gṽi-huóng-gṽng cìềng-liṽng Hók-ciū. Dṽng-gṽng cṽng-hṽ cìong hṽ siòh nṽk dṽng cṽ Hók-ciū gì gṽi-huóng-nṽk.

Hók-ciū gắk Hók-gióng Sēng dṽng-buô Mìng-gṽng kau hô-gṽng, dṽng-gṽng 118°08' - 120°31', bṽk-ṽi 25°15' - 26°29' cṽ-gṽng. Hók-ciū dṽng ìng Dṽi-hải, nṽng-buô, sṽ-buô, bṽk-buô hṽng-biэк sê Può-diềng, Sṽng-mìng, Nṽng-bṽng, gặng Nṽng-dṽk.

Hók-ciū sṽk hải-iòng-séng ṽ-ṽk-dṽi giэк-hṽng ké-hṽu, niềng gṽung-ṽ-lṽng sṽ, 7 gáu 9 nguók ô hṽng-tṽi.

Dṽ kṽ guṽng-huóng ngṽ-ngiòng Pṽ-tṽng-uā, Hók-ciū-nṽng gì mṽ-ngṽ sê Mìng-dṽng-ngṽ Hók-ciū-uā.

Mìng-kiók sê hók-ciū gì hiэк-kiók, ĩ ô chiêu guó 1,000 cṽng kiók-buōng, nṽi-ṽng duái buô-hṽng nguòng-lṽi dṽ sê ìu mṽng-gṽng gó-sệu, lṽk-sṽ gṽng-diềng hṽk-ciṽ gô-dṽ gì diòng-siók ìi gì.

Hók-ciū bṽ-gáu chók-miàng gì ṽ-lṽ hṽng-gṽng-kṽi ô: Sṽ-hṽ, Huà-ìng-sê, Dē-cáung-sê, Sṽ-siềng-sê, Gṽng-sṽng-sê, Kṽi-nguòng-sê, Û-tṽk, Bṽh-tṽk, Ẽng-cìong-sê, Gṽ-sṽng, Gṽ-sṽng, dṽng-dṽng.

Hók-ciū-chṽi sê Mìng-chṽi gì dṽi-biêu. Hók-ciū-chṽi cṽng gṽng chṽng-ké, cṽi gì sēng-ṽu mṽi ọi gṽ cṽng sṽ gì ìu gặng siềng, ĩa mṽi ṽng lṽk, gó-chṽi ê bṽ-gáu cṽng. Dṽng-sê ĩng diòh ké-hṽu gì ìng-só, Hók-ciū-nṽng gṽi ọi siṽh diềng, cṽi chṽi sēng-hṽu ọi ṽng dṽng, cuoi ĩa niòng nguoi-dē-nṽng cái mṽi kṽ.

Gắk Hók-ciū, ĩng-hiềng-lṽk bṽ-gáu duái gì cṽng-gáu cṽi-iéu ô ĩṽ-sṽ-gáu (ĩṽ miàng „Gṽ-dók-gáu“ hṽk „Sṽng-gáu“), Tiềng-ciṽ-gáu, Hṽk-gáu, Dṽ-gáu

gàeng Ĩ-sŭ-làng-gáu.

Ià-sǔ

Ià-sǔ

Nā-sák-lĕk-nĕng Ià-sǔ (耶穌), ià hō lă Ià-sǔ Gĩ-dók (耶穌基督), sê Gĩ-dók-gáu gĩ cháung-gióng-ciă gâeng Gi-dók Gáu séng-iōng gĩ dǎng-sǐng ìng-ũk. "Ià-sǔ" sê Hĩ-báik-lài-ngũ gĩ "יהוה", é-sĕy sê "Siông-dá cĕng-géu"; "Gĩ-dók" sê Hĩ-lé-nà-ngũ gĩ "Χριστός", é-sĕy sê "ciék-sêu muák-iù-lă gĩ nĕng".

Ô-guăng Ià-sǔ gĩ gũ-sĕy dũ gé diǎh Sǐng-iók Séng-gǐng lă. Séng-gǐng gâ-dĕng gé-cái, Ià-sǔ sĕng-uăk diǎh Lō-mă Dă-guók sǐ-dôi, sǎng diǎh gǎk mǎ-sò diē-sié. Ĭ lǒng-nă sê Séng-mũ Mă-lé-ă. Gĩ-dók-gáu gĩ gáu-iũ dũ siǒng-séng Ià-sǔ sê Siông-dá dũk-sĕng-cũ. Ĭ chók-sié hĩ gĕng kĕyuk nĕng diǎng cộ Séng-dáng-cáik.

Áng Séng-gǐng gâ-dĕng lié gé-cái, Ià-sǔ buók-duai hâu, ĩ nguòng-lă gǎh cê-gǎ gĩ gó-hiǒng diǎng gáu. Dáng ĩ gó-hiǒng gĩ nĕng ng ciék-sêu ĩ, cêu buóh ciǒng ĩ tiǎng lǒh sǎng â. Gó-chũ ĩ cêu gáu bĕk-dôi diǎng-gáu gōng-dộ, hiǒng Iù-tái-nĕng sǒng-gōng Siông-dá gĩ độ. Ià-sǔ gōng-dộ sǐ-hâu sêu-sêu cĕng-dôi dǒng-sǐ Iù-tái-gáu gĩ gǐng-sũ Huák-lé-suoi-nĕng. Piĕ bàng ĩ-cậ gǎ-siĕng, ọi cộ biĕu-mĕng dái-gié, sǐ sũ lūk-huák mậ kũ-tĕng. Ĭng-chũ niă giék cĩ piĕ Huák-lé-suoi-nĕng, cĩ piĕ nĕng cêu buóh tǎi sǐ Ià-sǔ. Iù sê ĩ-cậ ciă gáu Iù-tái tì-lók Bĩ-là-dộ huai-nĕ gōng Ià-sǔ cê-chǐng sê Iù-tái gĩ uòng, siǒng dái-liǎng gùng-cĕyung cộ-huăng. Tì-lók cêu puai nĕng niǎh ĩ. Dáng gǐng-guó sǐng-ông, Bĩ-là-dộ mộ tộ chók Ià-sǔ ô sié-nộh cội gǎi-dǒng sǐng-puáng. Dáng Huák-lé-suoi-nĕng dái-liǎng gùng-cĕyung iĕu-giù dĕng sǐ Ià-sǔ. Bĩ-là-dộ giǎng ng dák-éng Huák-lé-suoi-nĕng gâeng cĩ piĕ gùng-cĕyung gĩ iĕu-giù ậ ĩng-kĩ hǒng-luăng, gó-chũ cêu sǒng lĕh ĩ-cậ gĩ é-sĕy, ciǒng Ià-sǔ dĕng sǐ cǎi sĕk-cê-gǎ gâ-dĕng lié. Ià-sǔ sǐ hâu dậ 3 nĭk tĕng muó diē-sié bô-uăk kĩ lǐ, iù-sê, ìng-mìng dũ siǒng-séng ĩ sê ìng-lôi gĩ Gĕu-ciō. Áng gáu-huoi gĩ diǎng-tǔng, diǎng Ià-sǔ hók-uăk hĩ gĕng cộ Bô-uăk-cáik.

Mìng-dĕng-ngŭ

Mìng-dĕng-ngŭ

Mìng-dĕng-ngŭ (閩東語), iá hō̍ lā̀ Mìng-dĕng-uā (閩東話), sê diōh Hók-gióng dĕng buô dê-kŭ gâĕng Ciék-gǝng dĕng-nàng buô dê-kŭ tŭng-hèng gŭ siōh cŭng Mìng-ngŭ, dâi-biêu huŏng-ngiòng sê Hók-ciŭ-uā. Gōng Mìng-dĕng-ngŭ gŭ nĕng gŭ cê-gă gŭ mŭ-ngŭ hō̍ lŭ Bàng-uā (平話), é-sĕy sê „bàng-siòng gōng gŭ uā“.

Diōh Dŭng-guók, guăng-huŏng dĕng-ngiê ciă ngŭ-ngiòng sê Háng-ngŭ gŭ huŏng-ngiòng, gŭ ĩ Mìng-dĕng huŏng-ngiòng (閩東方言). Bók-guó, nâ báik gōng Háng-ngŭ gŭ nĕng uòng-ciòng tiăng mậ huò-i-é Mìng-dĕng-ngŭ, gŭ-chŭ Mìng-dĕng-ngŭ sê siōh cŭng ngŭ-ngiòng, ng-sê huŏng-ngiòng.

Mìng-dĕng-ngŭ â-dă â dĕng buŏng 3 ciáh huŏng-ngiòng piêng-kŭ, cŭ 3 ciáh piêng-kŭ cŭ-găng gău-liù ô nĕk-giăng káung-nàng:

Mìng-dĕng-ngŭ gáuk cŭng huŏng-ngiòng cŭ-găng gŭ chă-biék iă duài, gŭ-chŭ gáuk cŭng huŏng-ngiòng gŭ sĭng-mŏ, ông-mŏ gâĕng sĭng-diêu dŭ ô bŭ-gáu duài gŭ chă-biék.

Dŭ kŭ Màng-gōng ĩ-ngŭi, Mìng-dĕng-ngŭ huŏng-ngiòng gŭ sĭng-mŏ dŭ chă-bók-dŭ. Hók-gióng gŭ Mìng-dĕng-ngŭ ô 15 ciáh siōh-iòng gŭ sĭng-mŏ, Hók-ăng-uā bŭ Hók-ciŭ-uā dòng chók w gâĕng j lăng ciáh sĭng-mŏ, ô 17 ciáh. Màng-gōng sĕu gáu Ngŭ-ngŭ gŭ ĩng-hiòng, sĭng-mŏ gŭ só-liòng bŭ Hók-gióng gŭ Mìng-dĕng-ngŭ gŭ lă sâ.

Mìng-dĕng-ngŭ găk ông-mŏ gă-dĕng chă-biék iă duài. Màng-gōng gŭ ông-mŏ cŭi ciêu, ô 39 ciáh; cŭi sâ gŭ sê Nĭng-dáik-uā, ô 69 ciáh hŭ măng sâ.

Mìng-dĕng-ngŭ sŭ-iŭ huŏng-ngiòng dŭ ô 7 ciáh sĭng-diêu, bók-guó diōh gáuk dê tĕk ĩng dŭ mậ siōh iòng. Gŭng-dáng gŭ Mìng-dĕng-ngŭ dŭ kŭ siòng-sĭng mŏ-niê-ài buŏng ĩng gâĕng iòng, gŭ-tă gŭ sĭng-diêu dŭ ô ĩng, iòng lăng cŭng.

Â-dă sê Mìng-dĕng-ngŭ gáuk cŭng huŏng-ngiòng diê-sié 7 ciáh sĭng-diêu gŭ tĕk-ĩng:
Mìng-dĕng-ngŭ huŏng-ngiòng diōh cê-sŭ tĕk-ĩng siòng chă-biék iă duài. Â-dă sê só-cê „ék“ gáu „sĕk“ diōh Mìng-dĕng-ngŭ diê-sié gŭ tĕk-huák.

Mìng-nàng-ngū

Mìng-nàng-ngū

Mìng-nàng-ngū (閩南語, Bân-lâm-gí) iá hō͘ lā̀ Mìng-nàng-uâ (閩南話) hēk-cīā Â-nàng-uâ (下南話), sê Háng-ngū-cūk Mìng-ngū-ciē â-dṳ̂ gí siōh cūng ngū-niòng. Cīā ngū-niòng iá sê sâi-ê-jūng ìng-só cōi sṳ̂, ìng-hiōng-līk cōi duâi gí Mìng-ngū-ciē gí ngū-niòng. Mìng-nàng-ngū huák-nguòng-dê sê Cìong-ciū gâeng Cìong-ciū, dǎng-sê ìng-ôi Â-muòng gí céng-dê gǐng-cá dê-ôi, Â-muòng-kiōng ék-buǎng kṳ̌k neng neng-ùi sê biâu-cūng.

Mìng-nàng-ngū hūng-buô diōh Mìng-nàng gí Cìong-ciū, Â-muòng gâeng Cìong-ciū, Dài-uàng duâi buô-hông dê-kṳ̌, Guōng-dṳ̂ng dṳ̂ng-buô gí Diêu-Sáng dê-kṳ̌ gâeng Lò-i-ciū buǎng-dṳ̂ (Diêu-ciū-uâ), Hǎi-nàng-dṳ̂, Mìng-sṳ̂ gí Lṳ̂ng-ngàng chē-kṳ̌ gâeng Cìong-bing, Mìng-dṳ̂ng gí Hók-dṳ̂ng, Ciek-gōng nàng buô Chōng-nàng, Bing-iòng, Đông-tàu dê-kṳ̌, liêng Nàng-iòng gí Huà-ìng iè-mìng siá-kṳ̌.

"C'io dèu-mŭk: Bǎh-uâ-cê"

Kṳ̌k Mìng-dṳ̂ng-ngū gí Bàng-uâ-cê siōh-iōng, Mìng-nàng-ngū iá ô cê-gǎ gí lō-mǎ ùng-cê, hō lō Bǎh-uâ-cê.

Dài-uàng gí Mìng-nàng-ngū gâeng Hók-gióng gí Â-muòng kiōng iá chiōng. Gǎk Dài-uàng, Mìng-nàng-ngū iá hō lō "Dài-ngū" (臺語), "Dài-uàng-uâ" (臺灣話) gâeng "Holo-uâ".

Ìng-ôi céng-dê gí nguòng-ìng, ô siōh piē Dài-uàng-neng neng-ùi "Dài-ngū" ng-sê "Mìng-nàng-ngū". Ĭ-gǎuk-neng gí ĩ-ù sê, hiēng-gǐng gí "Dài-ngū" ĩ-gǐng téng Nīk-ngū dṳ̂ng nguoi-ngū diē-siē ciōh-ik iá sṳ̂ sṳ̂-ngū. Dǎng-sê, cī cūng gōng-huák mō dǎik diōh Ngū-ngiòng-hók-gái gí sṳ̂ng-neng.

Mĩ-guók

Mĩ-guók

Mĩ-guók (美國), còng-chhng Mĩ-lé-gieng Hăk-cẹ̀ng-guók (美利堅合衆國, Ĩng-ngŭ: United States of America), gô-dậ iả hộ lợ Huả-gì-guók (花旗國), sê Bắk Mĩ-ciũ gị siôh ciáh guók-gă. Ĩ liăng-tũ sặ-buô sê Tái-bìng-iòng, đặng-buô sê Dải-sặ-iòng, bắk-buô sê Gă-nă-dải, nàng-buô sê Mặk-sặ-gỗ. Mĩ-guók sê sié-gái siông céng-dê, gŭng-sệũ, gŭng-cậ, kuỗ-gé cội huák-dăk gị guók-gă. 15,000 niềng ĩ-sềng, Ėng-dê-ăng buô-lỗk cêu ĩ-gŭng sềng-uăk diôh Mĩ-ciũ. 16 sié-gĩ, Ĩng-guók ciềng-liăng Bắk Mĩ-ciũ đặng-ngiăng, kải-sự sĭk-mìng tŭng-dê. 1776 niềng 7 nguók 4 hộ, ĩ gị 13 ciáh sĭk-mìng-dê siông-buô đŭk-lĭk; 1783 niềng, đŭk-lĭk ciềng-cềng giék-sók, Ĩng-guók sэк-bải bềng-chiă sĭng-nềng ĩ gị sĭk-mìng-dê đŭk-lĭk. Cĩ 13 ciáh ciũ cêu sê cội cã gị Mĩ-guók. Hiềng-hả-sì gị Mĩ-guók gệũng-cŭng ô 50 ciáh ciũ.

1991 niềng Sŭ-liềng gặ-tặ ĩ-hâu, Mĩ-guók ék-đĭk sê sié-gái mì-ék gị chiều-gék duải-guók.

Mĩ-guók gióng guók sềng-hâu, ĩ gié-sĭng gị ciỗ-iếu sê Ĩng-guók gị ùng-huá, đấng-sê mả-siông cêu ùng-hăk lâu Sặ-băng-ngà, Á-ĩ-lăng, Dáik-guók, Ė-dải-lé, Huák-guók, Hộ-lăng ĩ-gĭk Hĩ-ciũ gặng Ā-ciũ gị ùng-huá. Ô cŭng sặ nềng gông Mĩ-guók sê ùng-huá gị "ùng-diăng" (melting pot), bók-guó hiềng-dải iả ô nềng nềng-ủi cŭng-kuăng gị bĩ-liê mặ sэк-dáung, ĩng-ôi Mĩ-guók ùng-huá sê đặ-nguồnng-huá, ng-sê "ùng-diăng".

Mĩ-guók ô cŭng sặ Hók-ciũ iề-mìng, duải-buô-hông sê tềng Diòng-lộ ĩ gị.

Mĩ-guók-nềng ọi pách lải-giũ gặng găng-lăng-giũ (hệk miàng "Mĩ-guók kă-giũ").

Cŭng-gáu sê Mĩ-guók ùng-huá cŭng iếu-gŭng gị siôh buô-hông. 46% gị Mĩ-guók-nềng ô cộ lặ-buái gị sĭk-guăng. 58% gị Mĩ-guók-nềng gông, ĩ-gáu-k-nềng bằng-siông sêu-sêu sŭ-lòng sềng-miăng é-ngiê gị ùng-dậ. Cĩa bĩ-liê chiều-guó lâu Ėu-ciũ, Nĭk-buông đềng huák-dăk guók-gă.

58% gị Mĩ-guók-nềng sềng Gĩ-dók-gáu gị Sŭng-gáu. Mĩ-guók gị guók-gă gắh-ngiòng sê "In God we trust" (Năng-gặ siông-sềng Siông-dậ). Sŭng-gáu gị sŭ-siông ĩng-hiông lâu Mĩ-guók gị céng-dê.

Ngìeng Hók

Ngìeng Hók

Ngìeng Hók (嚴復,), cê Gĩ-dộ (幾道), Hók-ciũ-nềng, sê Dững-guók gệụng-dội gị sữ-siōng-gă, huăng-ik-gă.

1867 niềng, Ngìeng Hók diê Hók-ciũ Sùng-céng Hók-dòng hỏk-sĩk sãi sùng. 1877 niềng, ỉ liũ-hỏk Ỉng-guók hỏk-sĩk hăi-gững, 1879 niềng duỡng-ỉ Dững-guók. 1895 niềng Gák-ngũ Hăi-ciềng Dững-guók ciềng-bâi cữ-hău, ỉ kăi-sữ ciống cềng sạ sạ-huỡng siềng-céng gị sữ-siōng gá-i-siêu diê Dững-guók, bĩ-gáu chók-miăng gị huăng-ik cáuk-pĩng ô «Tiềng Iềng Lâung» (天演論) gặng «Guók Hô Lâung» (國富論).

Ngìeng Hók ciống «Tiềng Iềng Lâung» diê-sié gị lằg guó "natural selection" gặng "survival of the fittest" hững-biэк huăng-ik siăng „ũk gềng tiềng đэк“ (物競天擇) gặng „sэк-ciă sềng-cồng“ (適者生存). Ngìeng Hók siống tũng-guó cỉ lằg guó uả gố-só Dững-guók-nềng, эк-diăng diớh ôi-lău guó-găk hô-giờng kộng-gĩng hỏng-dáu, nằ-mộ cêu ạ kệuk bэк-nềng kĩa.

Ngìeng Hók huăng-ik sạ-huỡng cáuk-pĩng, tái-dô ỉă nềng-cĩng. Găh «Tiềng Iềng Lâung» gị sệụ diê-sié, ỉ siă gáu: „Ỉk-sệụ sắng nằng: Sэк Dắk Ngă“ (譯事三難: 信達雅). Sэк, cêu sê ng-săi găi-biềng nguờng cáuk-ciă gị é-sệụ; Dắk, cêu sê ngữ-ngiờng diớh tũng-sáung, hủ-hắk ngữ-huắk; Ngă, cêu sê sãi sữ cộ guó diớh ô ngă-dé. Cỉ guó uả dội hău-sié ỉng-hiờng cềng duải, эк-dĩk gáu gĩng-dắng, nềng ỉng-nguờng nềng-ủi „Sэк“, „Dắk“, „Ngă“ sê puăng-duăng huăng-ik hộ ngải gị biêu-cũng (chủi-iờng Ngìeng Hók cê-gă tầu-dặ mộ cũng-kuăng gồng guó).

Nĩk-buōng

Nĩk-buōng

Nĩk-buōng (日本) sê Ā-ciū dèng buô Tái-bìng-iòng lă gí dṓ-guók, diǎh Dṓng-guók, Dièu-siēng gâṇg Ngò-lò-sṳ̌ dèng sié. Ĭ sê sié-gái siòng gṳ̃ng-cá dâ nê giòng gí guók-gă.

1854 nièng, Mĩ-guók hăi-gṳ̃ng ciéng iàng Nĩk-buōng, páh kǐi lâu Nĩk-buōng híong Să-huǒng gí duâi-muòng. Cṳ̃ng sạ Nĩk-buōng-nèng kǎi-sṳ̌ chṳ̃ng-chāng, nèng-ùì Nĩk-buōng gí giòng-sèng sṳ̌-iéu "liê-kǐi Ā-ciū" ciék-sêu Să-huǒng-huá. I-ù-sê, Nĩk-buōng cǎi-năk lâu Să-huǒng céng-dê gâṇg huák-lūk tậ-cié. Cī kuǎ lĭk-sṳ̌ cêu hộ lă "Mìng-dê Mì-sṳ̃ng" (明治維新).

Mìng-dê Mì-sṳ̃ng cǎi-hâu, Nĩk-buōng sṳ̃ng-ùì sié-gái còi giòng gí guók-gă cǐ ék, páh bǎi Dṓng-guók (1894 - 1895 nièng gí Gák-ngŭ Hăi-ciéng) gâṇg Ngò-lò-sṳ̌ (1904 - 1905 nièng gí Nĩk-Ŋgò ciéng-cṳ̃ng). Gáu Nê Ciéng sèng-hâu, Nĩk-buōng gióng-lĭk "Dâi Dṓng-ă Gêṇg-ìng-kuǒng" (大東亞共榮圈), liǎng-tū bǎu-guák Nĩk-buōng buōng-tū, Kó-hiék Dṓ nǎng buô, Dṓng-guók dṓng-buô, Dièu-siēng, Dài-uàng, Nǎng-iòng gâṇg Tái-bìng-iòng gí cṳ̃ng sạ dê-kṳ̌.

Nĩk-buōng gí gêṇg-dâi lĭk-sṳ̌ dŭ sê kṳ̌k Gṳ̃ng-guók-ciō-ngiê sŭ tŭng-dê gí, ék-dĭk gáu Nê Ciéng giék-sók: 1945 nièng Mĩ-guók híong Nĩk-buōng gí Guōng-dṓ gâṇg Diòng-gí dâu-bóng 2 lăk nguòng-cṳ̌-dǎng, tài sĩ chiêu-guó 21 uǎng nèng, 8 nguók 15 hộ, Nĩk-buōng dâu-hòng, Nê Ciéng i-ù-sê giék-sók.

Diǎh gŭ-că, Nĩk-buōng gí ùng-huá sêu Dṓng-guók ĩng-hiǒng cṳ̃ng duâi, cǎi-êṇg Háng-cê, séng-hòng Hŭk-gáu gâṇg Ỡ-gáu.

Nĩk-buōng hièng-dâi gí ùng-huá sê Dṓng-huǒng gâṇg Să-huǒng gí ùng-hăk.

Nĩk-buōng-nèng ọi siǎh ngŭ, nŭk gâṇg sŭ-chái, bŭ-gáu chók-miàng gí ĩng-sĭk chiòng "sêu-sṳ̌" (壽司) gâṇg "lăk-mièng" (拉麵).

Nĩk-buōng gí tậ-ŭk bŭ-gáu chók-miàng gí ô "i-ù-dṓ" (柔道), "kŭng-chiū-dṓ" (空手道) gâṇg "giéng-dṓ" (劍道). "Sǐǒng-páuk" (相撲) ék-buǎng kṳ̌k nèng nèng-ùì sê Nĩk-buōng tậ-ŭk gí dâi-biêu.

Séng-gǐng

Séng-gǐng

Séng-gǐng (聖經, Lá-dǐng-ngŭ: "Biblia", Hĭ-lé-nà-ngŭ: "Βίβλος") sê Iù-tái-gáu gâng Ià-sŭ-gáu gí cŭng-gáu gǐng-diēng, bâu-guák Gô-iók Séng-gǐng liēng Sǐng-iók Séng-gǐng. Gô-iók cêu sê Iù-tái-gáu gí Hĭ-báik-lài Séng-gǐng, Sǐng-iók sê gé-lŭk Ià-sŭ-gŭ-dók gâng ĩ dù-dạ sŭ gōng gí uâ liēng sŭ cộ gí dãi-gié.

19 sié-gĭ hâu buáng hiăh, Ĩng Mĭ gáuk puái gáu-huôi hióng Dŭng-guók puái-kiēng diòng-gáu-sệ. Ôi-lâu huăng-biēng diòng gáu, lĭ-gáu Hók-ciũ gí sặ-huông diòng-gáu-sệ nēng-cŭng hők-sĭk Hók-ciũ-uâ bēng cŭng Séng-gǐng huăng-ĭk siàng Hók-ciũ-uâ tŭ-kiōng bēng-buōng. Duăi-buô-hông chók-bēng-ũk sê sãi Bàng-uâ-cê éng gí. Bĭ-gáu chók-miàng gí sê "Dâi-ĭng liēng Nguôi-guók Séng-cŭ Huôi" ("British and Foreign Bible Society") găk 1905 niēng chók-bēng gí Sǐng-iók Séng-gǐng; 3 niēng hâu gié-sŭk chók-bēng Gô-iók Séng-gǐng.

Sing-iók Ség-gǐng

Sing-iók Ség-gǐng

Sing-iók Ség-gǐng (新約聖經, Hĭ-lăk-ngŭ: "Καὶνὴ Διαθήκη") sê Ià-sŭ-gáu Ség-gǐng gí àiu buáng buô-hông, gé-lŭk Ià-sŭ Gĩ-dók gâeng ĩ dù-dâ sŭ gōng gí uâ liêng sŭ cŭ gí dâi-gié. Cìong cŭ gĕng ô 27 guóng:

Sokrates

Sokrates

Sokrates (Hĩ-lé-nặ-ngự: "Σωκράτης"; ỉng-ỉk: Sủ-gáh-lăk-dặ "蘇格拉底"; Ỉng-ngự: "Socrates", sèng 470 - sèng 399) sê Gũ Hĩ-lé-nặ gì Diék-hỗk-gă. Ỉ tàu-dặ mọ sĩa guó sié-nộh cũ, siôh-sié-nặng dù gắk lặ gặng bẻk-nặng dằng-uả, tộ-lầung bẻk-nặng sữ-siông siông gì dãi-gié. Ỉ duải-buô-hông gì sữ-siông káng-huák dù sê ỉ gì dạ-cự Platon sũ gé giã gì. Sokrates nêng-ủi ỉ sê cội chũng-mìng gì nặng, ỉng-ôi cìong sié-gái nả ô ỉ siôh ciáh nặng ạ hiếu-dék cê-gă hùng-nộh dù mặ hiếu.

Dáng-sê, dổng-si ô cững sậ nặng hiềng-hầung Sokrates, đẻk-biẻk sê Ngă-diềng céng-hữ, ỉ gấuk-nặng nêng-ủi Sokrates gì sữ-siông dọi hâu-săng-giăng ô hâu. Ngă-diềng mìnng-cựlựng buóh puáng sĩ ỉ. Hĩa sềng-hâu, Sokrates gì-sỉk ô gữ-huôi liẻ-kủi Ngă-diềng, hẻk-ciả niông céng-hữ cìong ỉ liủ-bóng gấu bẻk-dọi, dảng-sê ỉ dủ bóng-kẻ lầu. Bók-guó, ỉ gó sê siông sĩ cại Ngă-diềng, ỉ hữ-uông ỉ gì sĩ ạ niông cẻ-nẻ gì mìnng-cựlựng sêu gấu gấu-ủk. Gấu dặng-muối, ỉ kẻlựk nặng tầu sĩ kộ.

Sokrates huăng-dọi mìnng-ciỏ gì céng-dê ciẻ-dô, nêng-ủi ỉ-sẻng sê ỉng-sẻng gì gống-gữ, đỉ-sẻk sê cội gềng gì siềng, diẻk-hỗk sê cội gềng gì đỉ-sẻk. Ỉ nêng-ủi, diẻk-hỗk gì gống-buông mủk-dẻk sê "nềng-sẻk nự cê-gă". Sokrates tàu-tàu-huôi tặ-chók lặ-cẻk-hỗk gữi-nắk gặng dềng-ngiẻ gì huởng-huák, nêng-ủi "ẻk-buẩng" gắk "gộ-biẻk" cỉ sềng, kái-niềng săng-sẻng sệủ-ủk.

Sokrates Dọi-uả-liỏh sê ỉủ Platon gặng Xenophon sũ sĩa gì ô-guẩng Sokrates dọi-uả gì cũ. Ỉ gé-liỏh lầu Sokrates gặng dổng-si Hĩ-lé-nặ ỉng-ủk gì dọi-uả ỉ-gỉk ỉ gặng ỉ hỏk-sẻng cỉ-gắng gì tộ-lầung.

Sùng-chéu (Hók-ciŭ chē-chéu)

Sùng-chéu (Hók-ciŭ chē-chéu)

Sùng-chéu (榕) sê siŏh cŭng mŏ hŭa gì chéu, hŭng-buó găh Hók-gióng, Dài-uàng, Guōng-dĕng, Mǎ-lài-sǎ-ā, Liù-giù Gùng-dŏ, Ó-dái-lê-ā dĕng iĕk-dái, ā-iĕk-dái guók-gă gâng dē-kŭ. Sùng-chéu tǎ-cék duôi, chéu-ngă sâ, ô ké-gŭng, ĭng-ôi ké-gŭng cĕng chiông nĕng gì chŏi-chiŭ, gó-chŭ Hók-ciŭ-nĕng giéu ĭ "sùng-chéu-chiŭ". Sùng-chéu siŏh niĕng gáu muôi dŭ sê liŏh gì. Chéu-niŏh hĭng-công chiông áh-lăung, liŏh-sáik, iá ô nék-giăng uòng hĕk-ciă chiĕng-ĕng, guōi-cī năung, iĕng, duôi-ĕng sáik hĕk-ciă ũ-sáik. Sùng-chéu sĕng-mĕng-lĭk giông, ậ uăk siàng báh niĕng dŭ mậ sĕng.

Sùng-chéu găk Liĕng-gŏng, Nĭng-dáik, bô hộ lậ pék-lĭk-chéu (霹靂).

Sùng-chéu sê Hók-ciŭ gì chē-chéu. Áng tŭng-gié, Hók-ciŭ dŭ niăng ô 16 uâng dău sùng-chéu, nâ siàng-diĕ cêu ô chă-bók-dŏ 3 uâng dău. Gó-chŭ, Hók-ciŭ iá ô biĕk-chĭng „Ũng-siàng“ (榕城).

Gĕp-siŏh, găh 2,000 niĕng sĕng, Hók-ciŭ gì nguòng-sŭ Mĭng-uŏk-cŭ cêu ĭ-gŭng kǎi-sŭ kĭng cŭng điêu buái sùng-chéu lâu.

Sóng-diĕu sì-hâi, Hók-ciŭ cŏ kǎ-cŭi. Tái-siŭ Diŏng Bái-k-ngŭk (張伯玉) tŭi-hĕng „biĕng hô sĭk ũng“ (編戶植榕) gì céng-cháik, dái-liăng cŭng siàng gì Báh-sáng cậ cǎi sùng-chéu, 3 niĕng cêu cǎi ô siàng uâng dău. Dŏng-si nĕng gŏng Hók-ciŭ sê „Lŭk-ĭng muăng siàng, sŭ bók diŏng gáik“ (綠蔭滿城, 暑不張蓋). Cǎi-sióng Lĭ Gŏng (李綱) siă gáu: „Sui ĕk-huŏng cĭ mĭ ĭng, lăi uâng-lĭ cĭ chĭng-hŭng“ (垂一方之美蔭, 來萬里之清風).

Aristoteles

Aristoteles

Aristoteles (, ăng-ik: Ā-lī-sệụ-dợ-dáik "亞里士多德",) sê Gū Hĩ-lé-nạ mì-sĩng-ciō-ngiê diék-hők-gă. Ĭ sê Platon gị hők-sẻng, Alexander Dâi-dạ gị sẻng-sẻng. Alexander Dâi-dạ guó-siẻ hâu, Ngă-diẻng huák-sẻng huăng Mă-gi-dáung gị ông-dông, gó-chữ Aristoteles liẻ-kủi Ngă-diẻng, cỉ-hâu mọ nuỏi ông ĩ cêu bằg sỉ lầu.

Ing-guók

Ing-guók

Ing-guók (英國), ciong-ching Dai Bók-liék-dieng gâeng Bâk Ái-î-làng Liêng-hăk Uòng-guók (大不列顛共北愛爾蘭聯合王國, Ing-ngū: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) sê Ēu-ciū gí 1 ciáh guók-gă, ù Dai-bók-liék-dieng Dô siông gí Ing-gáik-làng (英格蘭, Ing-ngū: England), Sū-gáik-làng (蘇格蘭, Ing-ngū: Scotland), Ūi-î-sĕu (威爾士, Ing-ngū: Wales), gâeng Ái-î-làng Dô deng-bâk-buô gí Bâk Ái-î-làng cū-siàng, iá bâu-guák sié-gái gí-tă dê-kŭ gí sĭk-mìng-dê.

Ing-guók gí céng-dê tậ-cié sê gŭng-ciô lĭk-hiêng cié, hiêng-hâ-sì gí Guók-uòng sê Elizabeth 2-sié (Elizabeth II), Sĭu-sióng sê David Cameron.

Ing-guók sê G8 Hŭng-huói gâeng Ēu-mèng gí sĭng-uòng-guók, iá sê Liêng-hăk-guók gâeng Bâk-iók gí gióng-lĭk-ciă. Ing-guók sê hiêng-gŭng sié-gái siông ô hōk-ŭ-ké gí gŭi ciáh guók-gă cĭ-ék.

19 sié-gĭ sì-hâiu, Dai-ĭng Dậ-guók guók-lĭk giòng-sêng. Ĭ ciêng-liăng ciong sié-gái chiêu-guó 1/4 gí lĭng-tŭ, giéu lậ "Nĭk-bók-lộh Dậ-guók". Dông-sì, Dŭng-guók gí Hiông-gĕng, Sậ-câung, Dông-gông-lâu-mĭk deng dê-huông dŭ sê Ing-guók gí sĭk-mìng-dê; Hók-ciũ gâeng Á-muòng iá sê ĩ gí tŭng-sông kĕu-ngiàng. Nê Ciêng cĭ-hâiu, Ing-guók duôi-buô-hông sĭk-mìng-dê dŭ dŭk-lĭk gióng guók.

Dŭ lâu Ēu-ciũ ùng-huá, Ing-guók iá ùng-hăk lâu gí-tă sĭk-mìng-dê ùng-huá, chiông Éng-dô deng-dĕng.

Ing-guók gí ùng-hōk siông-dông huák-dăk. Găh lĭk-sŭ siông, Ing-guók côi chók-miàng gí cáuk-gă sê William Shakespeare.

Ing-guók-nĕng dĕyung-é gí ông-dông sê kă-giù, gŭ-î-hŭ-giù, uông-giù deng-dĕng.

Huák-ngŭ

Huák-ngŭ

Huák-ngŭ ("français, la langue française") sê Ėu-ciũ Huák-guók-nặng gâeng Gă-nă-dâi Gă-băek Sêng ("Québec") nặng sãi gị ngŭ-ngiòng. Ĩng diõh lĩk-sŭ nguòng-ĩng, gŭng-dáng găh Hĩ-ciũ iả ô cêng sậ guók-gă dò Huák-ngŭ cộ guók-gă gị ciáng-sék ngŭ-ngiòng. Liềng-hăk-guók gâeng gị-tả guók-cié cŭ-cék iả ô kễk Huák-ngŭ siả ùng-giòng.

Huák-ngŭ sê Éng-dô Ėu-lộ-bả Ngŭ-hiê Lá-dĩng-ngŭ-cũk gị siàng-uòng. Gô-dặ Gộ-lù (高廬) dê-kŭ gị nặng gông Gộ-lù-ngŭ, Lộ-mă-nặng gấu cuãi-nặ ĩ-hâu, gâeng Gộ-lù-nặng cậ-têu giék-huong, dõng-dê Lộ-mă-nặng gông gị Lá-dĩng-ngŭ cêu sêu gấu Gộ-lù-ngŭ gị ĩng-hiòng, huák-diềng siàng Gộ-lù dê-kŭ dõng-dê gị Lá-dĩng-ngŭ gông-băh-uả. Gũ Lộ-mă Dặ-guók miềk-uòng ĩ-hâu, Huák-guók-nặng ôi cĩ cŭng gông-băh-uả siэк-lĩk tặk-siả biêu-cŭng, gấu-muôi biềng-siàng Huák-guók gị biêu-cŭng ngŭ-ngiòng.

Hók-ciū-uá

Hók-ciū-uá

Hók-ciū-uá (福州話), diôh Mā-cū bô hộ lậ Hók-ciū-ngŭ (福州語), sê Hók-gióng dĕng-buô gŭ-ming nĭk-siòng sĕng-uăk diē-sié sǎi gĭ siôh cŭng ngŭ-ngiòng, sŭk Háng-caung ngŭ-hiê, Háng ngŭ-cŭk, Mĭng-uók ngŭ-ciê, sê Mĭng-dĕng-ngŭ Nàng-piêng gĭ dái-biêu huông-ngiòng. Gòng sié-gái duai iók ô 1,000 uâng nĕng ậ gōng cĭ cŭng ngŭ-ngiòng.

Hók-gióng dĕng buô lĭk-sŭ dē-mĭk „Mĭng-dŭng sĕk-ék“ (閩中十邑) sê dék-duai gĭ gōng Hók-ciū-uá gĭ dē-huông, gòng sié-gái ậ gōng Hók-ciū-uá nĕng diē-sié chiêu-guó 60% dŭ dēu găk cũ-uái.

Găk Sĕk-ék 7-nguoi, Hók-gióng gó ô 2 bĭh gǎng-kŭ diē-sié gĭ buô-huông hiông-dĕng lŭ-tŭng Hók-ciū-uá.

Dŭng-nĭk Cĭng-cĕng sĕng-hâu, Hók-gióng sĕng-cĕng-hŭ nôi-tôi gáu Ĩng-ăng, ô cĭng sậ gĭ Hók-ciū nĕng iả câu gáu Siông-diô gǎng Ĩng-ăng biē-nâng. Gĭng-dáng Ĩng-tái (dù diē-sié biêu 15 gĭ ôi-dé) gǎng Sông-chiông (dù diē-sié biêu 16 gĭ ôi-dé) dĕng dē-huông dŭ ô gōng Hók-ciū-uá gĭ nĕng.

Dŭng-huà Ĩng-mĭng Gĕyung-huò-guók giông-lĭk hâu, Dŭng-guók céng-hŭ cŭng Săng-mĭng giông-siék cộ dĕyung gĕng-ngiêk siàng-chê. Téng hiā-si-hâu kĭ cêu ô cĭng sậ gĭ Hók-ciū chĭng-niêng-gŭ gáu Săng-mĭng cộ-gĕng sing-gă. Gó-chŭ gĭng-dáng Săng-mĭng iả ô gōng Hók-ciū-uá gĭ nĕng sĕng-uăk găk cĭ.

Lĭk-sŭ gǎ-dĕng sié, Mĭng-dŭng sĕk-ék ô cĭng sậ gĭ nĕng gáu Mā-lăk-gă sĕng-uăk. Cĭ piē nĕng iả cŭng Hók-ciū-uá dái gáu gĭng-dáng Mā-lăk-gă dē-kŭ guók-ga diē-sié kộ. Gĭng-dáng Mā-lai-sặ-ă, Ėng-dô-nặ-sặ-ă, Sĭng-gă-pộ, Ũng-lai cĭ 4 bĭh guók-gă dŭ ô Sĕk-ék gĭ Hâu-iô sĕng-uăk.

Dŭng-guók Găi-găik-kŭi-huông hâu, Ấ-gĕng gĭ Diông-lộ, Hók-chiăng gǎng Bĭng-tàng sǎng gǎng chē gĭ nĕng tŭng-guó gáu-k-iông huông-huák chók-guók sĕng-uăk, iả cŭng Hók-ciū-uá iê gáu ĩ-cặ sĕng-uăk gĭ dē-huông. Gĭng-dáng Mĭ-guók dék-duai siàng-chê Nŭi-iók, Hók-ciū-uá 7-gĭng siàng-ùi dậ nê duai gĭ Háng-nĕng ngŭ-ngiòng (dék duai gĭ sê Guông-dĕng-uá).

Gáu gĭng-dáng, Hók-ciū-uá gó mộ ciáng-sék gĭ miàng-chĭng. Găk Dŭng-huà Ĩng-mĭng Gĕyung-huò-guók hók-sŭk-gái diē-sié, ék-buăng kek „Mĭng-dĕng huông-ngiòng Hók-ciū-uá“ hĕk „Hók-ciū huông-ngiòng“ lĭ chĭng-hŭ ĩ. Dŭng-huà Mĭng-guók Liêng-gōng Găng Gáu-ŭk-guók piêng-siă gĭ Hók-ciū-uá hiông-tŭ gáu-cài sǎi „Hók-ciū-ngŭ“ (福州語) lĭ chĭng-hŭ ĩ.

Hiêng-cài uông-diô gǎ-dĕng iả ô nĕng kĕk „Mĭng-dĕng-ngŭ“ (閩東語) lĭ chĭng-hŭ ĩ. Ng-guó găk Sĕk-ék buông-dē, „Mĭng-dĕng“ tấu-dặ dŭ mộ dộ lĭ chĭng-hŭ Hók-ciū-uá. Găk Sĕk-ék nĕng ĩ-găi diē-sié, „Mĭng-dĕng“ sê bĭ Hók-ăng gǎng Nĭng-dáik. Nă sǎi „Mĭng-dĕng-ngŭ“ lĭ chĭng-hŭ Hók-ciū-uá gĭ uá, ng-dáng buông-iòng nĕng mậ ậ háng-lĭk sê Hók-ăng gǎng Nĭng-dáik gĭ uá, găk kĕu-ngŭ diē-sié, cĭ bĭh sŭ tĕk lạ iả cĭng găk-chôi.

Găk Sĕk-ék buông-dē iòng-dōng-diē sǎi „Hók-ciū-uá“ (福州話) cĭ bĭh miàng-chĭng lĭ chĭng-hŭ cĭ cŭng ngŭ-ngiòng, ng-guó ô sĕng-hâu ôi lạ giòng-diêu gáu-k-dē gĭ kiông, ậ sǎi „Hók-chiăng-uá“, „Kŭ-chĕng-uá“, „Diông-lộ-uá“ dĕng miàng-chĭng.

Mĭng-dĕng dē-kŭ (bầu-guák Hók-ciū gǎng Nĭng-dáik) chŭi-iòng gáu-k-dē gĭ kĕu-ĭng dŭ mậ siôh-iông, dáng-sê dái-gă-nĕng dŭ sǎi „Bàng-uá“ (平話) lĭ chĭng-hŭ ĩ.

Hók-ciū sê gŭ-că Mĭng-uók-guók dŭ-siàng, cội cǎ gĭ gŭ-ming gōng gĭ sê Mĭng-uók-ngŭ (閩越語). Háng-ŭ-dặ miêk-uòng Mĭng-uók-guók 7-hâu, bắk-huông giòng-sié gĭ Háng-ùng-huá giàng diē Hók-gióng, Mĭng-uók-ngŭ iŭ-sê sŭ-dĕk-dék biêng cộ Háng-ngŭ gĭ 1 cĕ. Hók-ciă gōng, cội-că gĭ Mĭng-ngŭ éng-găi sê nguòng-sŭ Ngŭ-ngŭ (吳語), Chŭ-ngŭ (楚語) gǎng Mĭng-uók-ngŭ gĭ ùng-hăk (chăng-kộ "Hók-gióng lĭk-sŭ").

Áng cài-lâu gé-cái, Hók-ciū-uá gĭ „15 ĩng hiē-tŭng“ cêu sê Cĕng-diêu hĭng-siàng gĭ, găk Dông-diêu kǎi-sŭ diàng-hĭng. Duai-buô-hông sŭ iả hiā sĕng-hâu gáu gĭng-dáng tấu-dặ dŭ mộ biêng, bĭ-liē-gōng Dông-diêu ô sŭ-ĭng siă guó siôh dặ sŭ, diē-sié ô siôh guó „郎罷別团“, ciă „郎罷“, „团“ cêu sê gĭng-dáng Hók-ciū-uá gĭ „lòng-bă“ (hĕk „nòng-mă“) gǎng „giăng“.

Chŭi-iòng Hók-ciū-uá cĭ hâu dŭ mộ sêu gĭ-tǎ ngŭ-ngiòng gĭ ĩng-hiông, dáng-sê 3 bĭh pé-ĭng ông-muôi ộh Siông-diô ngŭ-ngiòng hŭng-kuăng kiŭ biáng siôh-dôi /n/, /m/, /ŋ/ → /ŋ/. Giék-guô, „san (山)“ tĕk cộ /sary/, „sam (三)“ iả tĕk cộ /sary/, gǎng „sang (生)“ biêng cộ dĕng-ĭng-cê. Sái-k-muôi-ông-mộ iả huák-sĕng dĕng-iông biêng huá, nguòng-lặ hŭng-ông â-său gĭ sái-k-muôi /kʔ/ biêng cộ hŭ-lĕng sái-k-muôi /ʔ/, ngăi-sái-k-muôi /tʔ/ gǎng chôi-puoi-sék-muôi /pʔ/ biáng gáu sái-k-muôi /kʔ/ diē-sié, giék-guó /pakʔ/ biêng cộ /paʔ/, „sit (實)“, gǎng „sip (什)“ du tĕk cộ /sikʔ/ gǎng „sik (食)“ dĕng-ĭng.

Gáu Chĭng-diêu, ô nĕng kiŭ piêng-siă ĩng-ông cũ, Hók-ciū-uá dék tấu-miàng gĭ ông-cŭ «Chék Ling Bái-k-ĭng» (戚林八音) cêu sê hiā sĕng-hâu piêng gĭ. Găk Chĭng-diêu si-dôi Hók-ciū-uá ĩng-ông giék-sŭk biêng-huá, chiông „Chiŭ-ông“ (秋韻) gǎng „Siêu-ông“ (燒韻) hăk-biáng, „Hŭi-ông“ (輝韻) gǎng „Buoi-ông“ (飛韻) hăk-biáng. Bók-guó dék duai gĭ biêng-huá ô 2 bĭh: tàu-tàu bĭh sê ông-mộ sŭi siăng-diêu huák-sĕng sĕng-ông-huá hĕk kŭi-ông-huá, dậ nê bĭh sê sŭ dài-dōng gĭ siăng-mộ kiŭ huák-sĕng dĕk-ĭng-huá hĕk loi-ĭng-huá.

Mĭng-guók cĭ hâu, Hók-ciū-uá gĭ ĩng-ông cêu mộ cĭng duai gĭ biêng-huá lâu. Gáu Dŭng-huà Ĩng-mĭng Gĕyung-huò-guók sing-lĭk, Hók-ciū-uá siôh-bĕng duai-liông cióh diē Huà-ngŭ gĭ sŭ, siôh-bĕng găk céng-hŭ ngŭ-ngiòng céng-cháik gĭ páh-dáh â-dặ sǎi-ệng huông-ùi duai giŭ, dék duai gĭ Hók-ciū-uá siàng-chê Hók-ciū ậ-sê gŭng sŭi Dài-bắk gĭ kǎ-cĕk, biêng cộ dậ nê bĭh diông-hĭng gáu Huà-ngŭ gĭ Mĭng-ngŭ siàng-chê.

Hók-ciū-uá sê gŭ-că Háng-ngŭ (nguòng-sŭ Ngŭ-ngŭ gǎng gŭ Chŭ-ngŭ) gǎng Mĭng-uók-ngŭ kǎu-kăk buók-săng gĭ, găk hâu-sié huák-diĕng diô gǎ-dĕng bô sêu gáu dōng-dē dē-lĭ ùng-huá gĭ ĩng-hiông, huák-sĕng sĭng gĭ biêng-huá. Gó-chŭ Hók-ciū-uá gĭ ngŭ-ngiòng dék-sáik găk Háng-ngŭ diē-

sié sê cêng-gô dôk-chók.

"Ciô dêu-mêk: Hók-ciũ-uâ ینگ-ông hiê-tũng"

Hók-ciũ-uâ cêng-sạ gì Háng-cê ô làng sãng cững tặc-ing. Cuoi cêu sê bàng-siông gông gì „băh-uâ“ (白話) gặg „cữ-ngữ“ (書語). „Băh-uâ“ sê gữ-cả Háng-ngữ lâu giả gì Háng-cê tặc-ing, „cữ-ngữ“ sê cởng-muô-muô độ lạ tặc cữ sãi. ینگ-ôi băh-uâ sê ỉk-sự mì-lâu giả gì Háng-cê tặc-ing, ô gì tặc-ing cêng-gô gữ-lộ, iù cĩ ậ huăng-iông chók Hók-ciũ-uâ sê cêng-gô còng-gữ gì ngữ-ngiông.

Hók-ciũ-uâ ô 7 bĩh sãng-diêu, ậ buồng cộ siông-puái gặg hâ-puái làng cững. Gắk Hók-ciũ-kiông diê-sié, hâ-puái gì diêu-dĩk dù bĩ siông-puái gềg. Cuoi gắk Háng-ngữ diê-sié cêng-gô hăng giềg.

Hók-ciũ-uâ gắk hâu-sié huák-diềng guó-tiàng dững, ông-mộ huák-sềng sềng-ông-huá hếk kũi-ông-huá gì biềng-huá, bêng-chiã cĩ cững biềng-huá gặg sãng-diêu guăng-hiê cêng-gô mĩk-chiêk. Cuoi gắk Háng-ngữ diê-sié, iả sê hăng-giềg gì.

Hók-ciũ-uâ gắk 19 gáu 20 sié-gĩ sềng-hâu, ینگ-ông hiê-tũng bô huák-sềng sềng gì biềng-huá. Sự-ngữ diê-sié gì sãng-mộ huák-sềng dặk-ing-huá hếk-cĩa lòi-ing-huá. Gắk Háng-ngữ diê-sié, sự-ngữ diê-sié gì sãng-mộ ậ huák-sềng cững-kuăng biềng-huá gì ngữ-ngiông ng sê cững sạ.

Hók-ciũ-uâ gì đông-sự độ-só dù sê dăng-kĩa ینگ-ciêk, gắk kễu-ngữ diê-sié, dăng-kĩa ینگ-ciêk gì đông-sự ậ huák-sềng tiếng-gã „ĩ“ sãng-mộ gì hiềng-chiông, niông đông-sự biềng cộ sềng-ing-ciêk hếk dặ-ing-ciêk. Chiông „chiã“, tiếng-gã „ĩ“, biềng cộ „chiã-lĩa“, „dăng“ tiếng-gã „ĩ“, biềng cộ „dã-lăng“.

Gắk ừng-huák gặ-dềng iả ô tiếng-gẽ ینگ-só gì hiềng-chiông. Đông nềng buóh biêu-dắk „éng-hó“ cĩ bĩh kái-niềng sềng-hâu, ậ cởng dăng-kĩa ینگ-ciêk gì đông-sự tiáh kũ, tiếng-gã sỏh bĩh ông-mộ „ĩ“. Chiông „siã“, tiếng-gã „ĩ“, biềng cộ „sì-siã“.

Hók-ciũ-uâ ciô-iếu sê tềg Gữ Háng-ngữ huák-diềng chók gì. ینگ-ôi Hók-ciũ sêu gáu bắk-huồng ینگ-hiông gá-ciêu, bộ-lâu cững sạ gữ Háng-ngữ gì sềng-hông.

Gữ Háng-ngữ ô 8 bĩh sãng-diêu, gắk gừg-dáng Hók-ciũ-uâ diê-sié, dù siông-kệu-diêu (上去調) gặg siông-siông-diêu (上上調) hắk-biáng cộ siông-sãng (上聲) ỉ-nguôi, gặ-tả sãng-diêu dù uông-chềng bộ-lâu giả lĩ.

Siông-gữ Háng-ngữ mộ kễng-sùng-ing (輕唇音) /f/. Gừg-dáng Huà-ngữ diê-sié tặc /f/ gì cê gắk gô-dặ dù tặc /p/ hếk /p^h/. Cĩ bĩh hiềng-chiông gắk gừg-dáng Hók-ciũ-uâ băh-uâ diê-sié ینگ-nguông ậ tộ diồh.

Siông-gữ Háng-ngữ mộ siềk-siông-ing (舌上音) /ʃ/. Gừg-dáng Huà-ngữ diê-sié tặc kiếu-siék-ing „zh“, „ch“ gì cê gắk gữ Háng-ngữ ék-buăng dù tặc /t/ hếk /t^h/. Hók-ciũ-uâ gó bộ-lâu ô gữ Háng-ngữ gì cĩ bĩh dặk-diềng.

Siông-gữ Háng-ngữ diê-sié, „Ảh“ gặg „Gùng“ làng bĩh sãng-mộ sê siông-tũng gì. Gừg-dáng Huà-ngữ diê-sé tặc „h“ hếk „x“ gì cê gắk gữ Háng-ngữ diê-sié ô tặc /k/, iả ô tặc ling-siăng-mộ (零聲母, cêu sê mộ siăng-mộ). Hók-ciũ-uâ băh-uâ bộ-lâu ô gữ Háng-ngữ gì cĩ bĩh dặk-diềng.

Siông-gữ Háng-ngữ diê-sié, „Hùng“ gặg „Ảh“ làng bĩh sãng-mộ sê siông-tũng gì. Gừg-dáng Huà-ngữ diê-sié tặc ling-siăng-mộ gì cê gắk gữ Háng-ngữ diê-sié ô tặc /h/. Hók-ciũ-uâ băh-uâ bộ-lâu ô gữ Háng-ngữ gì cĩ bĩh dặk-diềng.

Siông-gữ Háng-ngữ diê-sié, „Ỉ (ling-siăng-mộ)“ gặg „Siã“ làng bĩh sãng-mộ sê siông-tũng gì. Gừg-dáng Huà-ngữ diê-sié tặc ling-siăng-mộ gì cê gắk gữ Háng-ngữ diê-sié ô tặc /s/. Hók-ciũ-uâ băh-uâ bộ-lâu ô gữ Háng-ngữ gì cĩ bĩh dặk-diềng.

Dựng-gữ Háng-ngữ gì /k/, /k^h/, /h/ gắk sạ-ông sềng-sâu mộ niông-huá cộ /tɕ/, /tɕ^h/, /ɕ/. Gừg-dáng Huà-ngữ ô huák-sềng cĩ cững niông-huá. Hók-ciũ-uâ uông-ciông bộ-lâu gữ Háng-ngữ gì cĩ bĩh dặk-diềng.

Dựng-gữ Háng-ngữ gì Ngì-mộ „ĩ“, gáu gừg-dáng Huà-ngữ ỉ-gừg biềng mộ lâu. Hók-ciũ-uâ gó bộ-lâu cĩ bĩh sãng-mộ.

Dựng-gữ Háng-ngữ ô ỉk-siăng (入聲), gừg-dáng Huà-ngữ, Siông-diô gì Mìng-bắk-uâ ỉ-gừg mộ ỉk-siăng gộ lâu, bắk-guó Hók-ciũ-uâ gó lạ uông-chềng bộ-lâu dựng-gữ Háng-ngữ diê-sié gì ỉk-siăng.

Gặ-dềng gông gì sũ-iũ dặk-diềng, Mìng-nàng-ngữ dù gặg Hók-ciũ-uâ sỏh-iông. Ấ-dặ gông là Mìng-nàng-ngữ gặg Hók-ciũ-uâ mậ sỏh-iông gì dề-huồng.

Mìng-nàng-ngữ ô /m/, /n/, /ɲ/, /^h/, /p/, /t/, /k/, /ʔ/ gì kữ-biếk, dăng-sê Hók-ciũ-uâ nả ô /ɲ/, /k/ gặg /ʔ/.

Hók-ciũ-uâ sự-ngữ diê-sié iả ô cững sạ gữ Háng-ngữ gì sềng-hông. Cĩ piế sự-ngữ gắk gừg-diềng diê-sié dù ậ tộ diồh. Ỗh „diê-nềng“ gì „diê“ (底), cĩ bĩh cê cêu sê Lặk-diêu sềng-hâu gì ệung-ngữ. Lặk-diêu sềng-hâu gì Háng-ngữ sãi „diê“ lĩ cộ cĩ-sê ngi-ông-sự. Gó ô chiông „nguãi gì nộh“, „ĩ gì nộh“ diê-sié gì „gĩ“, sê tềg Cềng-diêu si-dội bộ-lâu giả lĩ. Gừg-dáng Hók-ciũ-uâ diê-sié gì „nềng-káh“, „hũng-tả“, „mìng-chòng“, „tềng-ciềng“ dù sê tềg Dông-diêu Sóng-diêu si-dải sãi gì gữ Háng-ngữ diê-sié bộ-lâu giả lĩ.

Hók-ciũ-uâ siềng-tặ sê Ngủ-ngữ, Chũ-ngữ gặg Mìng-uốk-ngữ kẩu-kĩa buók-sắg gì nguông-sự Mìng-ngữ, gó-chũ Hók-ciũ-uâ iả tềng nguông-sự Mìng-ngữ diê-sié sềng-diông giả Chũ-ngữ gặg Mìng-uốk-ngữ gì sềng-hông, chũ-muông cĩ-piế sềng-hông mậ sạ, dăng-sê gắk bàng-siông-gắg dù ậ sãi gáu ỉ. Chiông băng-nềng gì băng diông hộ si-hâu sãi gì „băng ô chặ gộ lâu“ gì „chặ“ (瘡) cêu sê tềng gữ Chũ-ngữ lĩ gì. Gó-ô gặ-tả mậ ciêu gì sự sê gữ-cả Mìng-uốk-ngữ lĩ gì, chiông „kặ“ (Háng-cê ô nềng siã cộ „駝“).

Hók-ciũ-uâ sãi Háng-cê gặg Lọ-mã-cê làng cững ừng-cê gé-liồh ngữ-ngiông.

Háng-cê sê gừg Háng-nềng dái gáu Sẻk-ék gì. Hók-ciũ-uâ sắg buồng ông-cự gặg tầu-miàng gì siêu-siók dù sê kẻk Háng-cê siã gì. Dông-dề chiông-hiê, gông bing-uâ (評話) gì nềng iả sê kẻk Háng-cê siã gộ-sự hếk kiồh-buồng. Buók-guó, Háng-cê gặg Hók-ciũ-uâ mậ bắh-hông-bắh dặ-kĩa, ô gì cê mộ niềng-ngải kẻk Háng-cê siã, ô gì nềng cêu siã „ciồh-ing“, „hông-tặk“ gặg „cệu-cháung Háng-cê“ sắg cững huồng-sẻk lĩ gặ-giók cĩa ông-dặ.

Ching-diêu muăk-gĩ sêng-hâu, téng ĩng-guók lĩ gĩ Gĩ-dók-gáu Sêng-gĩng-huòi diòng-gáu-sệ Sữ Lők-báik ("Robert W. Stewart") ôi Hók-ciũ-ua huák-ming siòh tộ sãi Lợ-mă-cê pĩng-sĩ gĩ pĩng-ĩng huòng-áng, hâu lợ „Bàng-ua-cê“ (平話字). Gĩ-dók gáu-huòi iù-sê kэк cĩ cững ùng-cê chók-bêng lâu Hók-ciũ-ua Sêng-gĩng gặng Hók-ciũ-ua sữ-diềng ("Dictionary of Foochow Dialect").

Găk Mĩng-ngũ diề-sié, dék-că pieng-sĩ ông-cự gĩ ngũ-ngiòng sê Hók-ciũ-ua. Gáu gĩng-dáng, Hók-ciũ-ua ô 3 buòng ông-cự dék tầu-miàng, hung-biék sê «Chék Chăng-cióng Báik-ĩng Cê-ngiê Biêng-lăng» (戚參將八音字義便覽), «Tái-sữ Lĩng Pék-săng Sĩng-săng Cỉo-ngũk Dừng-siăng» (太史林碧山先生珠玉同聲) gặng «Gă dềng Mĩ-ciòng Báik-ĩng» (加訂美全八音). Sêng lăng buòng gắk Ching-diêu sêng-hâu gặng nệng hăk-biáng siòh-dôi, miàng-cê hâu lặ «Chék Lĩng Báik-ĩng» (戚林八音).

Téng Ching-diêu kĩ cêu ô nệng kэк Hók-ciũ-ua sĩa siêu-siók, miàng dék tầu gĩ siêu-siók sê «Mĩng-dũ Biék Gé» (閩都別記). Ĩ sê Ching-diêu sêng-hâu sĩa gĩ, chók-ciă sê Lĩ-ĩng-hợ-giù (里人何求), cuòi sê ĩ gĩ bék-miàng, cáuk-ciă gĩ cững-miàng ĩ-gĩng mộ niềng-ngài tộ lâu. «Mĩng-dũ Biék Gé» sê ciong-huòi-tặ gĩ tưng-sựk siêu-siók, tầu cữ ô 380 huòi, diề-sié sĩa ô cững sậ Hók-ciũ đồng-dê gĩ diòng-siók. Cĩ buò siêu-siók dọi Hók-ciũ-ua gĩ ngiêng-ngũ ô hēng duai ĩng-hiòng, chiòng „dăh-chió-cék“ cêu sê téng diề-sié lĩ gĩ.

Bàng-ua-cê ùng-hók mậ sậ bêng-chĩa độ-só sê gặng cững-gáu ô gắng-guó gĩ. Bàng-ua-cê ùng-hók dệự-cáuk sê 1908 niềng chók-bêng gĩ «SÉNG-GĨNG SĨNG-GÔ-IÓK CIÒNG-CỰ» (1, 2). Cĩ buò ciong-cự ciong gống buò Sêng-gĩng sãi Hók-ciũ buòng-gặng uă hэк buòng-gặng gĩ biêu-dăk huòng-sék huăng-ĩk chók lĩ, chũi-iòng ô gĩ ệựng-sự piềng ùng-ngiòng-ùng, dăng sê ĩ gĩ gắ-dĩk uòng-ciòng chiều-guó cĩ-pie chộ-nguô.

Bă-biëk-ták

Bă-biëk-ták

Bă-biëk-ták sê Séng-gǝng gǝ-dēng-sié gé-cái gí 1 bǝh dē-miàng. Bă-biëk sǎi Hǝ-báik-lài-ngǝ sǎi cǝ „בבלי“, é-sǝy sê „biéng láung“.

Gǝng-gǝy Gô-iók Séng-gǝng «Cháung-sié Gé» dǝ 11 cǝng gé-cái, Bă-biëk-ták sê ìng-lôi ôi lǎu sǎi cǝ-gǝ gí miàng gèng gǎu tiéng, sǝ kǝ gí ták. Hǎ sèng-hǎu, tiéng-â nèng lǝng-cǝng gǝng 1 cǝng ngǝ-ngiòng. Ìng-ôi Siòng-dǝ Ià-huò-huà nèng-ù ìng-lôi gí siòng-huǎk sê ngǎi gí, ì-cǝ mǝ gé-sǝ ì-cǝ sê Siòng-ciō cáung cǝ gí, gó siòng gǝng Siòng-ciō piàng nèng-lǝk, huàng lǎu giǝu-ngǝ gí cǝi. Gó-chǝ cǝu biéng láung ǝ-gǎuk-nèng gí kǝu-ìng, giǝu ǝ-cǝ mǝ nièng-ài giǝ-sǝk kǝ ták. Gó-sǝy nèng sǝu-sǝu dǝ Bă-biëk-ták ì gǝi-sék ìng-lôi kǝ-sié ô hǝ-mǎng sǝ gí ngǝ-ngiòng.

«Cháung-sié Gé» 11:1-9 gé diǝh â-dǝ:

" Dǝng-sǝ tiéng-â nèng kǝu-ìng siǝh-iòng, uâ-ngǝ siǝng-dǝng. Iù dǝng biéng buǎng kǝ si-hǎu, gǎu Sê-nǎ dē-huǝng, ngǝy diǝh bàng dē, cǝu lǝh hǝ-uái dǝu. Gǎuk-nèng siǝng ngǝ-lǎung gǝng: "Diǝh cǝ ì cǝ cǝng, sǎi huǝi siǝu hǝ." Ôh cǝng-uàng, ô cǝng, dáung cǝ siǝh, bǝ ô siǝh-ù, dáung cǝ huǝi. Bǝ gǝng â: "Diǝh cǝ ì kǝ siàng gǝng ták, ták dǝng diǝh gèng gǎu tiéng, sǎi nguǎi miàng diòng chók, miéng-dék nguǎi-nèng sáng kǝ dē lǝ gǎuk-chǝy." Ià-huò-huà gǎung-lǝng, ǝi kǎng sié-gǝng nèng sǝ kǝ siàng, gǝng ták. Ià-huò-huà cǝu gǝng: "Cǝng-nèng cǝ siǝh-iòng gí, bǎh-sáng uâ-ngǝ iǎ siǝng-dǝng, dǝng kǝ-chǝ cǝng-uàng cǝ lǎu. Gǎu ǝ-hǎu, ǝ sǝ ǝi cǝ gí, mǝ siǝh iòng ǝ gǝng-cǝ dék ǝ. Ngǝ-cǝ diǝh gǎung-lǝng, biéng luàng ǝ-gǎuk-nèng gí kǝu-ìng, sǎi ǝ uâ-ngǝ mǝ siǝng tǝng." Ôh cǝng-uàng, Ià-huò-huà cǝu sǎi ǝ iù hǝ-uái sáng kǝ dē lǝ gǎuk-chǝy, kǝ siàng gí dǎi cǝu sák kǝ. Ìng Ià-huò-huà biéng luàng cǝng bǎh-sáng gí kǝu-ìng, sǎi ǝ iù hǝ-uái sáng kǝ dē lǝ gǎuk-chǝy, gó-chǝ cǝ siàng miàng giǝu Bă-biëk."

Lìng Cáik-sù

Lìng Cáik-sù

Lìng Cáik-sù (林則徐,) sê Chhng-diêu gì hók-ciă. Ĩ báik-cèng diôh Guông-ciũ dái-liăng Dững-guók ìng-mìng dī-káung Ĩng-guók kùl-diêng "Hū-muòng siêu iêng" (虎門銷煙). Chhū-iòng cuòi kék neng neng-ùi sê ĩ tui-dái gì sẹt-cék, dáng-sê ciă dái iă sê 1839 niêng huák-sêng Dậ-ék-huòi Ā-piêng Cíng-cêng gì ciô-iêu nguòng-ĩng.

Lìng Cáik-sù diôh Hók-ciũ chók-sié, cộ-sạ sêng-hâu tẹk-cự iă neng-cĩng. 1871 niêng, ĩ guăng cộ "Ū-guông Cũng-dók" (湖廣總督). Dừng niêng bô sêng cộ "Kĩng-chặ Dại-sing" (欽差大臣), kék Huòng-dạ pái kộ Guông-dặng gég Ā-piêng. Găk gég iêng sêng-hâu, ĩ mŭk-siũ chiêu-guó 2 uâng siong Ā-piêng, hũng-sộ Ĕu-ciũ lì gì sòng-sùng. Dáng-sê, ĩ gì nũ-lĩk mọ sòng-gũng.

Ā-piêng Cíng-cêng huák-sêng ĩ-hâu, Huòng-dạ ôi lâu chệp-huăk Lìng Cáik-sù, cêu ciong ĩ huák-puoi gáu Sỉng-giống chụng-gũng. Dáng-sê ĩ tấu-dạ mọ gãi-biêng ĩ dôi guók-gă gì dặng-sing. ĩ ô sĩa guó 1 dạ sĩ gong: „Gêu lé guók-gă sêng sữ ĩ, kĩ ĩng huô hók biê kŭ cĩ?“ (苟利國家生死以, 豈因禍福避趨之?) 1850 niêng, ĩ sĩ diôh diông kộ Guông-sạ gì diô đồng.

Ëu-ciũ

Ëu-ciũ

Ëu-ciũ (歐洲, "Europa") sê sié-gái chék duái ciũ cǐ ék. Ĭ dĕng-buô sê Ā-ciũ, sǎ-buô sê Dâi-sǎ-iòng, bǎk-buô sê Bǎk-bĭng-iòng. Ũ-lǎ-lǒ Sǎng (Ĭng-ngŭ: "Ural Mountains") gâĕng Lĭ Hǎi (Ĭng-ngŭ: "Caspian Sea") sê Ëu-ciũ gâĕng Ā-ciũ gĭ buǒng-gái. Ëu-ciũ miĕng-cék nâ bĭ Dâi-iòng-ciũ duái siǎh-nék-giǎng. Dǎng-sê áng ìng-kĕu ĭ sǎung, ĭ sê sié-gái dē 2 duái gĭ ciũ.

"Ëu-ciũ" cǐ miǎng sê téng Hĭ-lé-nà sĭng-uá diē-sié 1 ciǎh cŭ-niòng-nĕng gĭ miǎng "Ëu-lò-bǎ" (歐羅巴, Hĭ-lé-nà-ngŭ: "Ευρώπη") ĭ gĭ.

Gū Hĭ-lé-nà sê Ëu-ciũ ùng-mĭng gĭ ièu-lài. Gū Hĭ-lé-nà gâĕng Gū Lò-mǎ sì-dôi sê gū-cǎ Ëu-ciũ ùng-huá còi huák-dǎk gĭ sì-dôi. Gū Lò-mǎ Dǎ-guók miĕk-uòng cǐ hǎu, Ëu-ciũ giǎng diē Ũ-áng Sì-dôi.

15 sié-gĭ Ùng-ngiê Hók-hĭng cǐ hǎu. Sǎ-buô gĭ huák-dǎk guók-gǎ kǎi-sŭ hióng hǎi-nguoi sĭng-tō sĭk-mĭng-dē. Cĭ kuǒ ĭk-sŭ iǎ hō lō "Dē-lĭ Dâi-huák-hiĕng". Ëu-ciũ ùng-mĭng kĕuk sĭk-mĭng-ciǎ dǎi gǎu Mĭ-ciũ dĕng gĭ-tǎ dē-kĭ.

Dē-lĭ Dâi-huák-hiĕng cǐ hǎu, Ëu-ciũ kǎi-sŭ giǎng diē mĭng-ciō. Hǎ sĕng-hǎu huák-sĕng guó bĭ gǎu chók-miǎng gĭ ông-dōng chiōng Huák-guók Dâi-gáik-mĕng dĕng-dĕng.

18 sié-gĭ, Gĕng-ngiĕk Gáik-mĕng gǎk Ĭng-guók kǎi-sŭ, ìu-sê ìng-lôi siǎ-huoi gĭ sĕng-sǎng huǒng-sék huák-sĕng cĕng duái gĭ biĕng-huá.

20 sié-gĭ, ìng-lôi ĭk-sŭ siōng còi duái gĭ sié-gái dâi-ciĕng dŭ sê ìu Ëu-ciũ kǎi-sŭ. Nê Ciéng giék-sók hǎu, Siǎ-huoi-ciō-ngiê gĭ Sŭ-liĕng gâĕng gĭ-tǎ Cŭ-buǒng-ciō-ngiê gĭ Sǎ-huǒng guók-gǎ bō kǎi-sŭ Lĕng Ciéng. 1991 niĕng Sŭ-liĕng gǎi-tǎ, Lĕng Ciéng giék-sók.

Buóh liēu-gǎi Ëu-ciũ ùng-huá, cĕu gǎi-dōng liēu-gǎi ĭ gĭ 2 ciǎh nguòng-tàu: Gū Hĭ-lé-nà gâĕng Gĭ-dók-gǎu.

Săng-săng

Săng-săng

Săng-săng (三山) sê Hók-ciũ gì biék-chǎng, ǐng-ôi gô-dạ Hók-ciũ siàng diē-sié ô săng láung săng. Cĩ săng láung săng dọ-dạ sê diē săng láung, gó mậ chǎng-chũ. Hiêng-sì-cải cĩ săng láung sê Bìng-săng (屏山), Ỗ-săng (烏山), Ỗ-săng (于山).

Ô-guăng Săng-săng gì sũ-cĩ gǎh Hók-ciũ, ô cĩ uâng gōng-huák: Săng săng còng, săng săng hiêng, săng săng bók-kộ-giéng. (三山藏, 三山現, 三山不可見。)

Gōng-gẹ̆p diòng-siók, Mìng-uòng gǎh kuók-gióng Hók-ciũ siàng sì-hâu, ciōng Bìng-săng, Ỗ-săng, Ỗ-săng kuòng gáu siàng-chiòng diē-sié, gó-chũ Hók-ciũ siàng-chê ô săng láung săng.

Lòng-hâu, hũng-cũi sǎng-săng gặng Mìng-uòng gōng, Hók-ciũ sê siōh dèu lụng, dáng-sê cǎ lụng mọ gáẹk, mọ niềng-ài buối. Iù-sê Mìng-uòng cêu gǎh Săng-săng dặng gì Ỗ-săng gặng Ỗ-săng kǐ lâu lạng lợh ták, niòng „lụng“ buók gáẹk. Ỗ-săng gặ-dềng siék gì hĩ lợh hâu lặ „Ỗ-ták“ (烏塔). Ỗ-săng gặ-dềng siék gì hâu lặ „Bǎh-ták“ (白塔).

Dài-gặng

Dài-gặng

Dài-gặng (臺江) sê Hók-ciū gì sioh bîh ôi-dôi, gah Hók-ciū siàng nàng buô, Mìng-gặng bák ngiăng, Bák-sóng kui sî Mìng-geng cûi puông, luk dê hìng siàng, cing sạ gì neng li cuâi-nê dêu. Téng Mìng-diêu kui-sî Dài Gặng cêu siàng ôi Hók-ciū dék dệ̄ng iéu gì siông ngiek dặng sîng.

Dài Gặng lik sî siông gếu lậ Nàng Dài. Gah gung-nguông-seng 770 niềng, gíng dánh Dài Gặng dặng buô (Gék-siông Sang hó gệ̄ng) cêu ô Mìng-huk cuk gì sieng mîng seng uak gah cī lâu. Gung-nguông-seng 202 niềng, Mìng Uông gah Nàng-dôi Sang (Gíng dánh gì Duâi-miêu Sang) sêu dong sî dặng iong gì hung siông, lik cộ „Mìng Uok Uông“, iông hâu gah ciă sang gặ-dềng kī sioh gang miêu, hâu lậ „Mìng-uok-uông Miêu“. Hâu sié neng hâu miêu „Duâi Miêu“, cī sang iă hâu lậ „Duâi-miêu Sang“. Gung-nguông-seng 134 niềng, Dặng-uok Uông Ủ Siêng gah Nàng-dôi Sang gặng bing diêu ngừ, bêng ciă ôi gếu gếk-lé, gah cī kī sioh bîh dài, hâu lậ „Diêu-ngừ Dài“. Gông „Dặng Nàng siàng kiêu uông, ô dài ling gặng“, „Dài Gặng“ ing chừ dái k miăng. Dòng-dôi sî-hâu, gíng dánh gì Dài Gặng suk Mìng Gẩng gặ̄ng Âu-guẩng Gẩng guẩng-hak. Hĩa-seng-hâu lạng bîh gẩng áng gíng dánh Bah-mă Giò, Bìng-dái k Giò gặ̄ng Lông-dặng sioh dài ôi gẩi siàng, ī dặng gì Dài Gặng suk Mìng Gẩng, ī sạ gì Dài Gặng suk Ấu-guang Gẩng. Ciong uâng gì quang hak huong sэк tiэ lâu mī tī gấu gung-nguông 1913 niềng lạng gẩng hak-biăng cộ Mìng-âu Gẩng ciáh giэк sók. 1945 niềng, céng hu gah Dài Gặng siэк lik Siêu-giò Kự gặ̄ng Dài-gặng Kự. 1956 niềng lạng kự hak-biăng cộ gíng dánh gì Dài-gặng Kự

Dài Gặng Kự sê Hók-ciū ché 5 kự dài dong gì sioh bîh. Ké-hâu ung-huò

Dài Gặng gah Hók-gióng sềng dặng nàng buô, Hók-ciū ché-kự dặng buô. Bák-ữ 26 dô 05 miêu (26°05'), dặng-giang 119 dô 18 miêu (119°18). Mìng-gặng bák ngiăng, áng Mìng-gặng Hông-dộ gặ̄ng Chong-sang Kự gắh gặng dôi siông, dặng buông gặ̄ng Gu-sang Dếng siông liềng, sạ buô gặ̄ng Hung-sang Dếng siông liềng, bák buô sê Gũ-lâu Kự. Luk dê miềng-ciэк 18 bing-huong gong-lī.

Dài Gặng gì ké-hâu suk Hãi-iông sếng gì ké-hâu. Dài Gặng gì hâ-gié gá dòng, dặng-gié cing dôi, dánh sê nạng ô gầng-diêu téng bák huong giă lī uă, ung-dô iă ậ gẩng gấu 0°C ī giă. Dài Gặng niềng bing-gíng ung dô 19.6°C, gẩng-ữ lạng sê 1342.5 hợ-mī. Siông niềng dài dong, 4-6 sê huò-gié (ữ-gié), Mìng-gặng sêu sêu dông kặ-củi, 7-8 nguok iă ciêu dầung ữ, dék gềng ung-dô du gah 35°C ī siông, ô sị ậ chieu guó 40°C, ciă sị hâu iă ậ cộ hung-tai. 9 nguok ī hâu ké-ung mẩng mẩng gẩng giă lī, dánh sê dék gềng ung-dô gó sê gah 25~30°C cộ-êu, ciă sị hâu gì buong du sê sảng-tieng, cing ciêu dầung ữ. Iông dong diề gấu 10 nguok dặ̄ tieng cêu kai sị liang lâu. 11 nguok tieng kiu chềng, 12 nguok gấu 2 nguok sê sioh niềng dài dong dék chềng gì sềng hâu, tek biek gah niềng dau hĩa sềng-hâu, ung-dô sêu sêu nă ô 0-6°C.

Dài Gặng ing kêu ô 37 uâng. Gự mîng ciô iéu sếng Huk-gáu, dánh sê Dài Gặng sê Tieng-ciô gấu gặ̄ng Gi-dók gấu dệ̄ng iéu gì uak dông dê huong.

Dài Gặng ô 37 uâng neng, ciô iéu sê Háng-ing. Nguông-dôi sî-hâu ô Mông-gữ neng dêu gah cuâi-nê. Ching-diêu sềng hâu chui iông ô Măng-cuk neng lī Hók-ciū dêu, dánh ing-kêu ng sê cing sạ. Hiềng-káik-si Dài-gặng dủ lâu Háng-ing ī nguôi, gó ô Măng-cuk gặ̄ng Huôi-cuk dềng, dánh sê neng iă ciêu iă ciêu, ing-kêu bī lựk gó lặ̄ mộ guó 0.5%. Ing dích lik sî gì iông-ừ, Dài Gặng ing kêu duâi buô hông gah nạng-buô gặ̄ng sạ-nạng-buô. Ấu-ciū (gah Dài-gặng Kự nạng-buô, Dài-gặng guông diông huãi nê), Seng-huông (gah Dài Gặng nạng-buô, Duâi-miêu-seng huãi-nê), Chong-hà (gah Dài Gặng sạ-nạng-buô) gặ̄ng Bong-ciū (gah Dài Gặng sạ-nạng-buô) sê bîh gặ̄-dộ gì ing-kêu mik-dô dék gềng, du gah sioh gong-lī 4.5 uâng ī gềng.

Dài Gặng neng ciô iéu sếng Huk Gáu. Tieng-ciô Gáu, Iả-su Gáu gặ̄ng Huôi Gáu gah Dài Gặng du ô sếng dủ. Gah 1940 niềng-dôi ī sềng, Tieng-ciô Gáu gặ̄ng Iả-su Gáu gì Cịô-gáu cộ-dông du siэк gah Dài Gặng gì Gáu-dông diề sié. Ing chừ Dài Gặng sê Tieng-ciô Gáu gặ̄ng Iả-su Gáu diông độ gì dệ̄ng iéu diông sủ. Gíng dánh Tieng-ciô Gáu gấu iữ dộ só gah Ngừ-ciū, Buong-ciū, gặ̄ng Ấu-ciū. Dài Gặng gì Tieng-ciô Gáu gấu iữ dài dong, Diông Lọh neng gặ̄ng Hók Chiang neng dék sạ, ī cậ du sê 80 niềng ī hâu lī cī cộ seng-é hẹk seng uak. Hók-ciū buông dê gì gấu iữ duâi dộ sếng sê tộ-ngừ-gi.

Mìng-âu

Mìng-âu

Mìng-âu (閩侯) sê Hók-ciù-chê guăng-hăk gì 8 bîh gâing dài-dǝng gì siôh bîh. Mìng-âu-gâing gì tû-dê miêng-cék gâh 8 gâing dài-dǝng bậ dậ nê ôi.

Mìng-âu-gâing sê Mìng Gâing gâeng Âiú-guăng Gâing hăk-biáng hâu hìng-siàng gì. Hók-ciù Chê céng-hũ siék-lik ĩ-hâu bô téng Mìng-âu-gâing diê-sié cǝng nguông lậ Mìng Gâing gì dê-buăng uăk chók, cộ-ôi Hók-ciù Chê gì chê-kự.

Mìng-âu diôh Hók-gióng dẹng buô.

Mìng-âu-gâing diôh dê-lĩ sǝng gì gǝng-tũ sê bắk-tũ 25° 47' gáu 26° 37', dẹng-gǝng 118° 51' gáu 119° 25' cĩ-gǝng, cêu sê gâh Hók-gióng Sǝng dẹng-buô. Mìng-gǝng dụn-â iù. Góng gâing tũ-dê miêng-cék sê 2,133 km², gũng Ku-chèng gâeng ĩng-tái â-său, sê Sek-ék diê-sié miêng-cék dậ 3 duai gì gâing, gah Ngũ-kự-báik-gâing diê-sié bậ dậ nê ôi. Mìng-âu dẹng buô gâeng Lậ-nguông Gâing, Céng-ang Kự, Gũ-lâu Kự, Cong-sang Kự, Diòng-lọh Chê siong lĩng. Nàng buô gâeng Hók-chiang Chê, ĩng-tái Gâing siong liềng. Sậ buô gâeng bắk buô sê Mìng-chiang Gâing gâeng Ku-chèng Gâing. Mìng-âu-gâing du-liăng gâeng 9 bîh gâing, chê, kự siong liềng, sê Sek-ék diê-sié lĩng-gâing dék sậ gì.

Mìng-âu bắk-buô gâeng sậ-nàng buô du sê sang-kự, dụn buô sê Mìng-gǝng lâu-diô hìng siàng gì ọ-káuk, nàng-buô Siông-gạ gáu Chiang-kâu hĩ-siôh-dải sê Hók-ciù bàng-nguông. Gâing bắk lònng-bàng gâeng Duai-hủ gau-ciék gì Ngủ-mộ Sang ô 1403 mĩ hĩ-nǝng gèng, sê gǝng gâing dék gèng gì ôi-dội

Mìng-âu dék duai gì ọ sê Mìng-gǝng, Mìng-gǝng téng gâing sậ gì Siêu-lioh lâu diê Mìng-âu, huàng-chiong góng gâing dụn-buô ôi-dội. Mìng-gǝng gah Mìng-âu diê-sié ô 100.4 mĩ dǝng, lâu gǝng Siêu-lioh, Hùng-muôi, Bah-sai, Dẹuk-giê, Gang-ciá, Gĩng-kạ, Siong-gạ, Nàng-sẹu, Nàng-tung, Siông-kieng, Siông-gǝng, Mìng-gǝng 12 bîh hong-déng. Mìng-gǝng gah Mìng-âu gì cuôi-mĩh miêng-cék ô 81 bǝng-huong gung-lĩ. Gâing diê-sié 17 dêu Mìng-gǝng cie-lâu nâ kau diê gổ uâ, Mìng-gǝng gah Mìng-âu gì lâu-mĩk miêng-cék ô 1556 bǝng-huong gung-lĩ, ciềng gǝng gâing tũ-dê miêng-cék gì 73%. Mìng-gǝng gah Gĩng-kạ Âiú-sẹu gì Guô-sang-ciù hó-gẹung gâeng Nàng-dôi dộ buong cộ Nàng, Bắk lǝng dêu gẹng. Bắk-gẹng guó Uòng-sang-lĩ ĩ-hâu lâu diê Hók-ciù Chê, iòng-dong-diê ciong Bắk-gẹng káng cộ Mìng-gǝng gì ciáng-lâu. Nàng-gǝng iả hâu lậ U-lựng-gǝng. Gah Nàng-tung Dẻng Sĩng-giê hó-gẹung Mìng-gǝng â-iù dék duai gì cie-liù Duai-ciong kạ huôi diê cậ lâu. Dụ Mìng-gǝng ĩ nguoi, gả duai gì ọ gộ ô Duai-mẹk Kạ, Nguông-liê Kạ, Dậ-ék Kạ, Gĩng Kạ dẻng.

Mìng-âu sụk Ā-iek-dải gié-hung ké-hâu kự, Mìng-gǝng gǝng-giềng ậ bîh bắk buô sang-kự iek nẻk-gǝng, Mìng-âu 4 gié tieng-kẻ hung-biẻk mĩng-hiềng, iòng-dong-diê Chung-gié ậ gả dǝng nẻk-gǝng, Chiu-gié gả dộ. Siôh niềng dẻk-iek gì nĩk-cĩ gah 7 nguok hậ-sùng gáu 8 nguok siông-uǝng. Gieng-dụk niềng gộ-lik niềng-dau gâeng Chĩng-mĩng sê dẻk-chẻng gì 2 bîh sỉ-gang. Gáu 6 nguok sỉ-hâu, cêu kai-sự dǝung-huô, gǝng-niềng dài-dong cĩ nguok dẻk ậ dǝung.

Mìng-âu gǝng nẻng ậ buong cộ 4 gié. 3~6 nguok sê Chung-gié, téng 2 nguok kĩ tieng-kẻ cêu kai-sự huôi-lǝng lâu, gáu 4 nguok ung-dô cêu ậ dak gáu 20°C, tieng kẻ iả kiủ iek lâu, 6 nguok sẻng-hâu tieng-kẻ cêu hẻng iek lâu. Téng 7 nguok kai-sự tieng cêu iả iek lâu, gáu 8 nguok dụn-uǝng gì cĩ dǝung sỉ-gang sê gǝng-niềng dẻk-iek gì sẻng-hâu, gẻng-gẻng dẻk-gẻng ung-dô du dioh 35°C~38°C, ô gì dẻ-huong ậ chieu guó 39°C, dak gáu 40°C, 8 nguok dụn-uǝng guó hâu, ung-dô cêu mǝng mǝng gǝung gả lĩ, ng guó dụk-gẻng dẻk-gẻng ung-dô gộ sê dioh 30°C gả-dẻng. Hậ-gié gáu 9 nguok-dậ cêu cha-bỏk-dộ giẻk-sỏk gổ lâu, ung-dô giẻ-sụk gǝung gả lĩ. Céng-diê 10 nguok hâu, Chiu-gié cêu kai-sự lâu, cĩa sẻng-hâu tieng-kẻ cĩng sêu sǝng, gĩ-hu mộ dǝung huô, téng 11 nguok kai-sự ung-dô kiủ duai gǝung, bĩng gĩng ậ gǝung 4.5°C. 12 nguok kai-sự gǝng gǝng kai-sự Dẻng-gié, gáu â-niềng 1 nguok dậ gộ-lik niềng-dau sẻng-hâu ung-dô gǝung gáu gǝng niềng dẻk-dậ gì ôi-dẻ, ô sẻng-hâu ậ gǝung gáu -4°C. Mìng-âu gǝng gǝng niềng-bĩng-gĩng ung-dô dioh 15°C~19.5°C cỉ-gang. Dẻk-chẻng sẻng-hâu bĩng gĩng ung-dô gah 6°C~10.5°C cỉ-gang, dẻk-iek sẻng-hâu bĩng-gĩng ung-dô dioh 23.6°C~29.3°C. Mìng-hâu ung-dô ậ gẻng-lậ dẻ-sẻ sĩng-gǝung. Dẻk ĩng-dǝng gì sẻ dẻng-nàng buô gâeng Siông-gạ, Gǝng-ciá, niềng bĩng gĩng ung-dô gah 19.5°C~20°C. Ciẻk lậ sẻ dụn-buô Mìng-gẻng giềng, niềng bĩng gĩng ung-dô gah 17°C~20°C cỉ-gang. Dẻk-chẻng gì bắk buô sang-kự, niềng bĩng gĩng ung-dô dioh 16°C~17°C cộ-êu.

Gâeng Siông-diô bĩ, Mìng-âu sê Hók-gióng dẻk mậ dǝung huô gì dẻ-huong cỉ-ẻk, siôh niềng dǝung gì ữ-cuôi ô 1200~2100 hộ-mĩ. Iòng-dong-diê sang-kự bĩ Mìng-gẻng gẻng-giềng ậ dǝung, Siôh niềng dài-dong, 5~6 nguok dẻk ậ dǝung huô, cĩa sẻng-hâu dǝung gì huô-cuôi iẻng cǝng niềng gǝung-ữ-lǝng 30%, gộ-chủ sêu sêu dǝng kạ-củi. 7 nguok gáu 8 nguok sêu gáu hậ-hung gì ĩng-hiềng, sêu sêu cộ hung-tai, dǝung gì huô cẻng gổ duai, ng guó nâ ô sang-sẻ gẻng cêu giẻk sỏk gổ lâu, dẻk-dǝng mậ chieu guó 1 lậ-buái. Gộ-chủ cêu nâ gǝng cĩa sẻng hâu gǝng gì ữ-lǝng iẻng gǝng niềng 36%, ng guó du mộ dǝng kạ-củi. Téng 10 nguok kĩ cêu cĩng ciều dǝung huô lâu.

Mìng-âu-gâing ô 9 bîh dẻng, 7 bîh hong, Gâing-siàng siẻk gah Gǝng-chĩa dẻng.

Dẻng:

Hiong

Mìng-âu ô 61 uǝng nẻng, gĩ-hủ du sê Háng-nẻng. Gâeng Hók-ciù siôh iòng, Mìng-âu gǝng gì ngủ-ngiềng iả sê Hók-ciù kiong gì Hók-ciù uả.

Mìng-âu ô 61 uǝng nẻng, Háng-nẻng iẻng cũng-nẻng-sỏ gì 99.68%. Cỉều-sỏ mĩng-cuk nâ ô chieng-bả nẻng, ĩ Siả-cuk ôi cỉỏ. Mìng-âu ĩng-kẻu hung-buô mậ bĩng-hẻng, iòng-dong-diê Mìng-gẻng gẻng giềng dêu gì nẻng bĩ sang kự ô sậ, dẻng-nàng buô dêu gì nẻng bĩ sậ buô ô sậ. Dẻng nàng buô Mìng-gẻng Hiong sê gǝng gâing ĩng-kẻu mĩk dỏ dẻk gẻng gì dẻ huong, dak gáu 5720 nẻng/km. Gĩng-kạ Dẻng pǝung Hók-ciù huong hiềng gì ôi-dội dêu gì nẻng gả sậ, ĩng-kẻu mĩk-dỏ ciẻk gẻung Hók-ciù Chê chê-kự gì cuôi bĩng, ng guó Gĩng-kạ gì-ữ ôi-dỏi gì nẻng sỏ mậ sậ, sủ ĩ chẻk-dự-báik-káu

Ī-hâu, gōng dèng gì ìng-kēu mīk dô cêu ng sê cing gèng lâu.

Ming-âu neng gōng gì sê Hók-ciu kiong gì Hók-ciu uâ. Ng chiông gì-ta Sek-ék gāng gì neng, Ming-âu neng nâ kui-chói gōng uâ gì uâ, Hók-ciu neng iòng-dong-diè mō neng-ài téng i gōng uâ gì kiong buong chók i sê Hók-ciu siàng-diē gì gó sê Ming-âu ģ, gó-chĭ cing-ciáng é-ngiê gā-dēng gì Hók-ciu uâ ng-dang-dang nâ gah Hók-ciu sâi, iâ ô gah Ming-âu gōng gāng sâi. Ng guó, Ming-âu neng gōng gì Hók-ciu uâ gāng Hók-ciu neng gōng gì Hók-ciu gó sê ô nêk-dék cha biék. Gah sing-diêu siông, Ming-âu neng gōng gì Hók-ciu uâ diē-sié, siông-ik gah siông-sing â-sâu gì biêng huá gāng Hók-ciu neng gōng gì Hók-ciu uâ mậ sioh iông.

Gah ông-mộ siông, Hók-ciu gì Hók-ciu uâ diē-sié /œ/, /eu/ ĩ ging mō gāng kĕu-sing siông ping lâu, dáng Ming-âu gì Hók-ciu uâ diē-sié gó bĕ-lâu cĭ lāng bĭh ông.

Wikipedia

Wikipedia

Wikipedia, ià hō lḡ Wiki Bái-k-uǒ (Wiki百科) sê 1 buô uōng-lōk báik-kuǒ-ciòng-cṳ̆, gǎk 2001 niềng 1 nguǒk 15 hō sṳ̄ng-lḡk. Ĭ gṳ̄ mǎk-dék sê gióng-lḡk 1 buô uòng-cuòng cṳ̄-ù, miēng-hiéc, dṳ̄-ngṳ̄ gṳ̄ báik-kuǒ-ciòng-cṳ̄. Wikipedia ôi cēng sạ nḡng tì-gṳ̄ng dṳ̄-sék gâeng chǎng-kṳ̄ cṳ̄-lâu. Ĭ gâeng ék-buǎng gṳ̄ báik-kuǒ-ciòng-cṳ̄ cṳ̄i duai gṳ̄ chǎ-biék cêu sê cuòng siéc-gái giēng-dṳ̄k nḡng dṳ̄ ạ-sǎi lṳ̄ Wikipedia piēng-siǎ, siǎ-gái, tṳ̄-lâung ùng-ciōng, gó-chṳ̄ Ĭ gṳ̄ cṳ̄-nguòng sê dék hṳ̄ng-hô gṳ̄.

Wikipedia ciō hṳ̄k-ô-ké diōh Mī-guók, bē-ḡṳ̄ng gṳ̄ hṳ̄k-ô-ké diōh Hō-làng gâeng Hàng-guók.

Bàng-uá Wikipedia sê sǎi Hók-ciū-uá Bàng-uá-cê gâeng Hók-ciū-uá Háng-cê siǎ gṳ̄ Wikipedia bēng-buōng. Ĭ diōh 2006 niềng 9 nguǒk 30 hō sṳ̄ng-lḡk, gáu gṳ̄ng-dáng dṳ̄u tṳ̄ng-biáng ô piēng dṳ̄u-mḡk.

Nĩk-tàu

Nĩk-tàu

Nĩk-tàu (日頭, hẹk Tái-iòng, 太陽) sê tái-iòng-hiê gì 1 lăk diâng-sĩng, dâeng-liông sê gó-lòng tái-iòng-hiê gì 99%. Dê-giù gâeng gì-tả gì giàng-sĩng dũ dĩnh nĩk-tàu bông-biểng pả-lă-kuàng. Ô nĩk-tàu ciáh ô dê-giù gì nĩk-dổng gâeng màng-buố. Dê-giù ông-dổng sũ-sự gì nẹng-liông, dê-giù gạ-dềng cìòng-buô sềng-miăng sũ-sự gì nẹng-liông dũ sê Nĩk-tàu tì-gâeng gì.

Dựng-guók sịng-uà ô "Hâu-ngiê siả nĩk" (后羿射日) gì diòng-siók. Gũ-că-că sềng-hâu, tiếng lự ô 10 lăk nĩk-tàu, duai-dê dũ kẹuk hiék đã gồ. Hâu-ngiê cêu sãi ciếng siók dâung 9 lăk, diông 1 lăk. Iù-sê ịng-lỏi gì sềng-còng kuàng-giăng ciáh biểng ciáng-siòng.

Hĩ-lé-nạ sịng-uà diễ-siế, tái-iòng-sịng sê Ầ-pộ-lộ (阿波羅).

Milan Kundera

Milan Kundera

Milan Kundera 1929 niềng 4 nguók 1 hộ diễh Ciěk-káik ("Czech") chók-sié, hiềng-cái dêu Huák-guók, guók-cié-ciō-ngiê-ciă, Sềng-miăng Dững Dổng-mậ-dái cỉ Kĩng (Ciěk-káik-ngŭ: "Nesnesitelná lehkost bytí"; Huák-ngŭ: "L'insoutenable légèreté de l'être"; İng-ngŭ: "The Unbearable Lightness of Being"; Dáik-ngŭ: "Die Unerträgliche Leichtigkeit des Seins"; Guók-ngŭ: "生命中不能承受之輕") gị cáuk-ciă.

1968 niềng, Kundera chăng-gă lâu "Prague cỉ chŭng" ("Prague Spring") gãi-gáik ông-dông, dáng-sê ciă ông-dông sák-sák-muôi kẹuk Sŭ-liềng gŭng-dôi dềng-ák. Iù-sê Kundera kăi-sŭ sãi cŭ piễ-bình Siă-huôi-ciō-ngiê, gó-chŭ i gị cáik-pĩng dŭ kẹuk céng-hŭ céng-cĩ. 1975 niềng, Kundera buăng kộ Huák-guók kộ dêu.

Iề-miềng Huák-guók ĩ-hâu, Kundera gié-sŭk huák-biêu cáuk-pĩng, gế-liễh Ciěk-káik-nềng huăng-káung Sŭ-liềng ĩ-dê gị dái-gié. 1984 niềng, ĩ siễh-sié-nềng ĩng-hiông-lĩk dэк duai gị cŭ «Sềng-miăng Dững Dổng-mậ-dái cỉ Kĩng» chók-bềng. Kundera hâu-gĩ gị cáuk-pĩng céng-dê ê-dộ muông lăi muông ciăng, kăi-sŭ gă-tiềng diék-hốk gị sŭ-kộ.

«Sềng-miăng Dững Dổng-mậ-dái cỉ Kĩng» sê Milan Kundera dэк chók-miăng gị siêu-siók, ĩng-ôi cỉ buô cŭ Kundera ciăh sềng-ùi sié-gái cội ũi-dái gị cáuk-gă cỉ ék.

Cỉ buô cŭ tŭng-guó dôi céng-dê gặng diék-hốk gị sŭ-kộ, gồng-sŭk lâu còng-cái ĩng-hềng gị ciō-dạ: còng-cái dộ-dặ sê dặng gó sê kĩng? Céng-dê ô mộ niông ĩng-séng biềng ngai? Cỉ gŭi ciăh ông-dạ đĩk-dáik ĩng-lôi ĩng-uống sŭ-liềng cэк-cềng.

Orhan Pamuk

Orhan Pamuk

Orhan Pamuk, 1952 niềng 6 nguốk 7 hộ diồh Tũ-ĩ-gì ("Turkey") Istanbul chók-sié, cáuk-gă, 2006 niềng Nobel Ûng-hốk-ciông gì dáik-ciồ.

Orhan Pamuk sèu-sèu kẹuk nềng nềng-ùi sê Hâu-hiềng-dâi cáuk-gă. Ĩ gì cáuk-pĩng kẹuk huẩng-ỉk siàng siểk-gũi cững ngừ-ngiòng bễng-buồng gắk cìòng sié-gái huák-biêu.

Orhan Pamuk 6 huoi kải-sự ộh uâ, gáu 22 huoi giók-é cộ siêu-siók-gă. Ĩ gì cáuk-pĩng tậ-hiềng lâu ùng-mìng ùng-hắk gặng siồng-chững gì é-ngiê, giều nềng chĩng-sự.

2005 niềng 6 nguốk, Tũ-ĩ-gì céng-hũ tũng-guó 1 kuẩng huák-áng, sỉng-mìng êng-hộ Tũ-ĩ-gì-nềng dũ mậ-tặng hĩ-bóng cê-gă gì guók-gă, nâ-mộ céng-hũ ô guồng-lik sỉng-puáng ĩ gì cội. Gắk cĩa huák-áng tũng-guó gì 4 gá nguốk-nĩk cĩ-sềng, Ỗ-ĩ-hẩng Pá-mũk ô diồh Sô-i-sệụ (瑞士) gá-cĩa chãi-huồng sềng-hâu gồng guó Tũ-ĩ-gì-nềng gắk lik-sự siồng báik-cềng cộ guó cững-cũk miểk-ciökk gì dái. Gó-chữ, céng-hũ buóh siồng sỉng-puáng ĩ, buóh niồng ĩ diể gắng-lộ. Kĩ-số kải-sự cĩ-hâu, Pamuk diồh Dáik-guók gì bễng-ciông diểng-lặ siồng duái-sẩng gồng: "Nguải gái gồng siồh huoi, tẩng chĩng-chữ, gệụng-cũng ô siồh-báh-uẩng Ā-mĩ-ni-ă-nềng gặng sắng-uẩng Kó-ĩ-dáik-nềng diồh Tũ-ĩ-gì kẹuk tài sĩ!" ("I repeat, I said loud and clear that one million Armenians and 30,000 Kurds were killed in Turkey!")

Cĩa sệụ-giồng ĩng kĩ guók-cié cềng duái huẩng-ếng. Sié-gái siồng ô cềng sậ nềng ciể-ti Pamuk gì cộ-huák, nềng-ùi dội ĩ gì kĩ-số sê giồng-gắng ìng-guồng. 2006 niềng 1 nguốk 22 hộ, céng-hũ dội Pamuk gì kĩ-số cíał giểk-sók.

Ĭng-ngŭ

Ĭng-ngŭ

Ĭng-ngŭ (英語, "English") kĭ-nguòng găh Ĭng-guók, hiêng-káik-sì ô 1 piê guók-gă gâeng dê-kŭ sâi Ĭng-ngŭ cộ guăng-huông ngŭ-ngiòng, gó ô iă sậ guók-gă ciong Ĭng-ngŭ diăng cộ dạ-nê ngŭ-ngiòng.

Ĭng-ngŭ sê góng sié-gái sâi-ệung huông-ùi dék kuák gì ngŭ-ngiòng. Góng sié-gái dài-mộ ô 3 é 5,400 uâng neng kэк Ĭng-ngŭ cộ dạ-ék ngŭ-ngiòng. Kэк Ĭng-ngŭ cộ dạ-nê ngŭ-ngiòng gì ìng-kêu ô 1 é 5,000 uâng gáu 15 é. Ĭng-ngŭ iă sê Liêng-hăk-guók guông-huông ngŭ-ngiòng cỉ ék.

Ĭng-ngŭ sê téng gŭ-că Ăng-gáh-lộ Sák-sống ("Anglo-Saxons") mìnĭ-cŭk gông gì gŭ Ĭng-ngŭ iêng-biéng siàng gì, sê Sặ Gé-ĭ-màng-ngŭ ("Western Germanic language") gì 1 cŭng. Gó-chŭ gŭng-dáng gì Ĭng-ngŭ ngŭ-huák duai-buô-hông đŭ gâeng gì-tă Gé-ĭ-màng ngŭ-ngiòng cŭng chiòng (pĭ-ệ-gông Hộ-làng-ngŭ gâeng Dáik-ngŭ).

11 sié-gŭ, Huák-guók Nộ-màng-đĩ-nặng ("Normans") chŭng-huăng Ĭng-guók, cŭng Huák-ngŭ gâeng Lá-đĩng-ngŭ dái gáu Ĭng-guók, sŭ-ĭ hiêng-dái Ĭng-ngŭ iă ô cŭng sậ Lá-đĩng ngŭ-cŭk đăng-sự.

Gệung-dâi gệng-ngiэк gáik-mềng ĭ-hâiu, Ĭng-ngŭ tié Ĭng-guók gì gŭng-dôi diòng gáu hăi-nguôi gì sĭk-mìnĭg-dê, mănĭng-mănĭng biéng siàng sié-gái dék si-hềng gì ngŭ-ngiòng

Guók-gă

Guók-gă

Guók-gă (國家) gắk dê-lí-hók gặng céng-dê-hók gặ-dềng gì dềng-ngiê sê „l piéng dê-lí liăng-tữ“. Sừ-diềng gặ-dềng iòng-dổng-diề ậ dềng-ngiê cộ: “siǝh ciáh nệng chók-sié, buók-duôi, sềng-uắk gì tữ-dê; siǝh ciáh céng-dê-tặ hẹk-ciă mềng-củk gì liăng-tữ”.

Sặ-huồng ngừ-ngiòng diề-sié biêu-dắk Háng-ngừ guók-gă kái-niềng gì sừ ng-nié 1 bĩ. Qh Ĩng-ngừ liông, ô "country", "state" gặng "nation". Găng-dắng gồg, "country" sê dê-lí-séng gì, "state" sê céng-dê-séng gì, "nation" sê ùng-huá gặng mềng-củk-séng gì.

Duôi-buô-hông céng-hũ ôi lâu bộ-céng ĩ ìng-mềng guók-gă nềng-dùng gì tưng-ék, dụg-é "nation-state" gì kái-niềng. Bĩ-ệụ chiông Dặng-guók céng-hũ cêu siǝng-diòng sữ-iữ Dặng-guók-nệng dủ sủk Dặng-huá mềng-củk. Dắng-sê ãng-ôi ĩk-sự gặng hiềng-dải iề-mềng gì nguòng-ĩng, iủ cặng-củk hiểk-tưng uòng-ciòng siǝh-iông gì nệng cũ-siàng gì guók-gă sủk-ciế mộ còng-cải.

Bìng-tàng

Bìng-tàng

Bìng-tàng-găng (平潭縣) sê Hók-ciŭ-chê guăng-hăk gì 8 bĩn găng dài-dǒng gì siŏh bĩn.

Bìng-tàng-găng gô-dạ sê Hók-chiăng gì siŏh buô-hông, êk-diĕk sŭk Hók-chiăng guăng-hăk.

1730 niềng, Chhŭng-diêu céng-hū ciōng Hăi-tàng Dō (海壇島) gâĕng ĩ bòng-biêng gì duăi nâung gáuk dō uăk ôi Bìng-tàng-găng-sing Guăng-hăk-kŭ.
1798 niềng Guăng-hăk-kŭ gŭi ùi „Bìng-tàng Hăi-huòng Tiăng“ (平潭海防廳), diĕk-ciék ù Hók-ciŭ Hū guăng-lĭ.
1912 niềng, Dŭng-huà Mìng-guók céng-hū hié dŭ „Bìng-tàng Hăi-huòng Tiăng“, kiŭ siék „Bìng-tàng-găng“, téng hiă sèng-âiui kĭ Bìng-tàng ciáh ciăng-sék gióng-lĭ găng céng-hū.
1956 niềng Bìng-tàng-găng uăk kĕuk Céng-gōng Cŭng-kŭ (晉江專區) guăng lĭ, gáu 1983 niềng Hèng-céng kŭ bĭk diêu-cĭng sèng-hăiui ciáh uăk diōng Hók-ciŭ-chê guăng lĭ gáu gŭng-dáng.

Bìng-tàng ciòng găng ô 38 uâng neng, tŭ-dê miêng-cék 371.1 bing-huông gŭng-lĭ.

Bìng-tàng gâh bák-tŭ 25 dō 16 hŭng gáu 25 dō 44 hŭng, dĕng-gŭng 119 dō 32 hŭng gáu 120 dō 10 hŭng cĭ găng gì Dŭng-guók Hók-gióng Sēng dĕng buô, Dăi-hăi hăi-méng gâ-dĕng. Bìng-tàng-găng tŭ-dê miêng-cék sê 371.1 bing-huông chiêng-nĭ. Cĭo-tă gì Hăi-tàng dō (海壇島) sê Hók-gióng dék duăi gì dō-sĕui, iă sê Dŭng-guók dă 5 duăi dō-sĕui. Bìng-tàng gâĕng dăi-lŭk gì gău-tŭng uòng-ciòng diōh âi hăi-ông. Bìng-tàng sê Hók-ciŭ-chê 8 găng diē-siék mĭ-ék gì dō-sĕui găng, ciòng-buô liăng-tŭ dŭ mō diōh Êu-ă Dăi-lŭk gâ-dĕng.

Bìng-tàng ciòng găng neng-sô ô 38 uâng cō-êui, buōng-dê ngŭ-ngiòng sê Hók-chiăng kiōng Hók-ciŭ-uă. Gó ô nĕk-dék Huoi-cŭk gâĕng Săi-cŭk neng, ciêng cŭng neng-sô gì 1.5%. Bìng-tàng gì ìng-kĕu mĭk-dô siōng-dǒng gèng, dăk gáu siŏh bing-huông chiêng-nĭ 1200 neng cō-êui, ciōng-gĕiung gô-lòng Hók-gióng Sēng bing-gŭng ìng-kĕu mĭk-dô gì 4.5 buoi. Bìng-tàng-găng ciòng găng 87.29% gì neng dŭ diōh Hăi-tàng Dō gâ-dĕng, gì-dŭng 62% gì neng dĕu găk Hăi-tàng Dō gâ-dĕng gì Làu-cuoi (流水), Ô-sèng (澳前), Tàng-siàng (潭城), Bák-chiô (北厝), Sŭ-ô (蘇澳), Ngò-dĕng (敖東) cĭ 6 bĩn dĕng lă. Găi-găik Kăi-huóng ĩ-hăiui, ô cĭng sâ gì Bìng-tàng neng liē-kŭi Bìng-tàng gáu Hók-ciŭ dĕng duăi siàng-chê sĕng-uăk, iă ô cĭng sâ gì Bìng-tàng neng săi gáuk iông huông-huák chók-iòng gĕng-cáuk sĕng-uăk.

Bìng-tàng ô 5 bĩn dĕng, 10 bĩn hiông.

5 bĩn dĕng sê:

10 bĩn hiông sê:

Bìng-nàng

Bìng-nàng

Bìng-nàng-gâing (屏南縣) sê Mìng-dǐng Sĕk-ék diē-sié dê-lī dék bách gì gâing. Gô-dǎ sê Kǔ-chèng-gâing gì siŏh buô-hông, 18 sié-gī ciáh téng Kǔ-chèng Gâing diē-sié buŏng chók lì. Bìng-nàng-gâing gâeng Kǔ-chèng-gâing siŏh-iông, dǔ ng sŭk Hók-ciŭ-chê guăng-hăk, sŭk Nìng-dáik-chê guăng-hăk.

Bìng-nàng-gâing dù-dê miêng-cék ô 1485.3 bìng-huŏng gŭng-lī, neng-só ô 18 uâng. Dŏ-só sê gŏng Kǔ-chèng kiŏng Hók-ciŭ-ua gì Háng-neng.

Dài-hàng Mìng-guók

Dài-hàng Mìng-guók

Hàng-guók ("Hanguk", 한국) còng miàng hâu lậ „Dài-hàng Mìng-guók“ ("Daehan Minguk", 대한민국), sê Ā-ciũ dặng-buô Hàng Buáng-dộ (jâ hâu Diều-siêng Buáng-dộ) gặ-dềng gì siôh bĩk guók-gă. Hàng-guók còng guók nệng-số ô 4,500 uâng, gĩ-hủ dủ sê Hàng nệng (Diều-siêng nệng). Hàng-guók gắh 60 niềng-dải sềng-gững sắk-hềng gì „nguôi-hióng cĩ-độ hìng“ gững-cậ huồng-cửng hâu, tềng lậ-h-hâu gì nùng-ngiэк guók-gă biềng cộ Ā-ciũ gững-cậ huák-dắk gì gềng-ngiэк guók-gă. Hàng-guók sê Ā-ciũ Hĩ-lĩ-pĩng ĩ-hâu dậ nê duải Gĩ-dók-gáu guók-gă. Hàng-guók hiềng-dải ùng-huá gắh Ā-ciũ dэк-biэк gắh Dặng-guók ô siông-dổng duải gì ãng-hiông.

Lòng-dổng-diề Hók-ciũ-uâ dủ sê hâu Hàng-guók cộ „Nàng Diều-siêng“, tềng Dặng-guók gặng Hàng-guók siũ-gấu ĩ-hâu, Hàng-guók cĩ bĩk miàng-chững cấh kải-sự sắi.

Hàng-guók gì lĩk-sự chiăng káng Hàng-guók lĩk-sự cĩ piềng ùng-cióng.

Hàng-guók gắh Ā-ciũ dặng-buô Hàng Buáng-dộ nạng-buô, kέ-hâu sê giέ-hùng kέ-hâu.

Hàng-guók gắh Hàng Buáng-dộ nạng-buô, miềng-cэк 9 uâng 9 ciềng bẻng-huồng gững-lĩ, iềng 45% gì Hàng Buáng-dộ.

Hàng-guók bắk biềng gặng sê Báik-hàng, sềng-huồng gắk lậ 38-dô siáng. Dặng-biềng sê Nĩk-buông Hải (Hàng-guók hâu lậ Dặng-hải), Nạng-biềng gắk lậ Dài-hàng Hải-gầu gặng Nĩk-buông dội siông, Sắ biềng sê Uông-hải (Hàng-guók hâu lậ Sắ-hải). Cậ-ciũ độ sê còng guók dэк duải gì độ. Tềng siũ-dủ lau guó gì Háng-gềng sê dэк duải gì gềng.

Hàng-guók kέ-hâu bĩ-gáu sэк-hắk ãng-lội, sέ-giέ kέ-hâu buồng cững chững-chũ. Lòng-dổng-diề Hả-tiềng gá iэк bẻng-chĩa sêu dằng huô, Dặng-tiềng chéng, kững-kέ cững gắng-sộ, chững chiũ lằng giέ kέ-hâu ãng-dằng.

Hàng-guók gì ùng-dô chắ-biэк gá duải. Tiềng-chéng sềng-hâu dэк giả ùng-dô ậ dắk gáu -15 dô, tiềng iэк sềng-hâu dэк gềng ùng-dô ậ dắk-gáu 35 dô. Dủ kủi sắng-kủ, Hàng-guók gì bẻng-gững ùng-dô gắh 10 gáu 16 dô cĩ-gắng. Hả-giέ dэк iэк gì 8 nguốk bẻng-gững ùng-dô sê 23~27 dô, Dặng-giέ dэк chéng gì 1 nguốk bẻng-gững ùng-dô sê -6~7dô, chiũ-giέ 10 nguốk gì bẻng-gững ùng-dô sê 11~19 dô, chững-giέ 5 nguốk gì bẻng-gững ùng-dô sê 16~19 dô.

Gồng niềng 50%~60% gì gáung-cũi-liông dủ cĩk-dựng gắh tiềng iэк sềng-hâu. Dặng-giέ tềng 11 nguốk â-uầng gáu 3 nguốk siông-uầng cĩ siôh dằng sỉ-gắng dủ mộ dằng-ữ, tiềng dủ sê sắng gì.

Hàng-guók buồng cộ 1 bĩk dэк-biэк-chê, 6 bĩk guông-mĩk-chê, 1 bĩk dэк-biэк-cệự-dé-dộ, 8 bĩk độ (To). Dэк-biэк-cệự-dé-dộ sê 2006 niềng gắh Độ gì gĩ-chũ gặ-dềng siэк-lĩk gì.

Dэк-biэк-chê (Teukbyeolshi)

Guông-mĩk-chê (Gwangyeoksi)

Độ (To)

Dэк-biэк-cệự-dé-dộ (T'ŭkpyŏl chach'ido)

Jimmy Wales

Jimmy Wales

Jimmy Wales (), Mĩ-guók-nềng, Ỉ sê Wikipedia châng-bâng-ciă cỉ êk, Wikimedia Gi-gǎng-huôi Ỉ-sệự-huôi gị ìng-ệự-ciō-sỉk, iả sê Wikia gǎng-sỉ gị lợ-bềng.

2006 niềng 5 nguők, Wales kẹựk Sĩ-dái Ciũ-kǎng sōng cộ 100 ciáh cội ô ìng-hiōng-lĩk gị ìng-ủk cỉ êk.

Ngũ

Ngũ

Ngũ (牛) sê 1 cững tàu-săng. Nặng siăh ỉ gị nựk, ngũ-nềng, sãi ỉ gị puoi gặng gựng, iả sãi ỉ bà-chèng tuả chĩa, dềng-dềng.

Ngũ sê Dững-guók 12 săng-ngáu dài-dổng gị tàu-săng, bạ dạ 2 ôi.

Găk Éng-dô, Éng-dô-gáu nêng-tủ ngũ sê nặng gị mữ-chĩng, sê dék sùng-séng gị đông-ủk.

Ngũ diớh Sạ-huống ùng-huá diê-sié dãi-biêu cài-hó gặng lĩk-liông.

Ô-muòng

Ô-muòng

Ô-muòng (澳門) sê Dṛng-guók nàng huong gì sioh bîh dek-biék hêng-céng-kṳ̌, còng miàng hâu lṳ̌ „Ô-muòng Dek-biék Hêng-céng-kṳ̌“, sê Dṛng-guók lāng bîh dek-biék hêng-céng-kṳ̌ cī-ék.

Ô-muòng gah Mìng-diêu lṳ̌-sṳ̌-cṳ̌ gâ-dēng gé ô, hiá sî-hâu Âu-muòng géu lṳ̌ „Hò-giáng“, sê Buò-dò-ngà gâeng Dṛng-guók cò-seng-é gì cṳ̌ iéu ka-nòh-gēng. Buò-dò-ngà nēng gah Ô-muòng siòng-ngiàng âi, cêu hióng dong-dê nēng cia ciá ôi-dôi gì miàng cê, ìng-diòh cia-muòng gì ôi-dê gah sioh gang Mā-cū miêu bòng-bieng, dong-dê-nēng gó-háng lṳ̌ Buò-nēng cia gì sê ciá miêu gì miàng cê, cêu éng gōng „Mā gôh“, iú sê Ô-muòng gì nguô-i-ùng miàng cê cêu hâu lṳ̌ „Macau“.

1623 nièng Buò-guók céng-hū gah Ô-muòng kiū siék cūng-dók. 1999 nièng Buò-guók ciong Ô-muòng gì guāng-lṳ̌ guòng iè-dēng kṳ̌k Dṛng-guók, iòng-hâi Dṛng-guók gah cī siék lṳ̌ Ô-muòng Dek-biék Hêng-céng-kṳ̌. Ô-muòng nguòng-lṳ̌ sê Guōng-dēng Sēng Hiong-sang Gāng (dāng hâu lṳ̌ „Dṳ̌ng-sang Chê“) guāng lṳ̌. 1557 nièng, Buò-nēng buóh dīh kók Ô-muòng dēu-lâu gì guòng-lṳ̌ (dēu-lâu-guòng), hiá sî-hâu gì Mìng-diêu céng-hū pié-cūng í-cá gì chiāng-giū. Buò-nēng cêu siàng cò tàu-tàu pié á gah Dṛng-guók dēu-lâu gì Eu-ciú guók gá gì nēng. Ô-muòng dék chṳ̌ sê Goa ching-uòng guāng-lṳ̌ gì, 1623 nièng Buò-guók céng-hū ciáh gah Ô-muòng siék lṳ̌ Ô-muòng cūng-dók, Mā-sṳ̌-ga-lô-ia siàng cò tàu-ēng cūng-dók.

1844 nièng 9 nguok 20 hộ, Buò-guók Nṳ̌-uòng Mā-lê-ā Nê-sié song buó Ô-muòng sê „Cṳ̌-iú gēng“, 5 nièng ĩ hâu, Buò-guók mṳ̌ hióng Dṛng-guók giêu cu-gīng. 1851 nièng, Buò-guók chók bing iéng ô Tàng-giāng dṳ̌. 1864 nièng gái chók-bing iéng diòh Lô-kuàng dṳ̌. 1883 nièng Buò-guók bô chók-bing iéng Uōng-hā gâeng Ching-ciú.

1887 nièng, Buò-guók céng-hū ang Ching-guók céng hū chieng hiék ngiê «Dṛng-Buò Huô-i-ngiê cā-iók» gâeng «Dṛng-Buò ĩ-hṳ̌ tung-siong dēu-iók». Dēu-iók gié diāng „Buò-guók ĩng uōng guāng lṳ̌ Ô-muòng gâeng sṳ̌-ĩ sṳ̌k Ô-muòng gì dē huong, cing chiòng Buò-guók gì òi-dôi siòng-iòng“. 1896 nièng, Buò-guók buóh-āi gái iéng hó-gēng gì Duái Huòng-kìng dṳ̌ gâeng Nàung Huòng-kìng dṳ̌, ng-guó mṳ̌ iéng ô.

1908 nièng, Buò-guók buóh-āi kuók gái, ciá uak diāng Ô-muòng gì bieng-gái. 1961 nièng Buò-guók song buó Ô-muòng sê lṳ̌-iú-kṳ̌, ĩng-hṳ̌ Gung-kui-dṳ̌-ciēng, gô song buó gong-kui dṳ̌-ciēng huák-luk. 1974 nièng 4 nguok 25 hộ, Buò-guók gáik-mēng sīng-gong, sīng gì céng-hū song buó sié-hēng „Hi sik-mìng-huá céng cáik“, sīng-nēng Ô-muòng ng-sê sik-mìng-dê, sê Dṛng-guók gì guók-tṳ̌.

1986 nièng, Dṛng-guók gâeng Buò-guók kui-huôi 4 lṳ̌ng, dāng-puáng Ô-muòng ciō-guòng iè-dēng gì ông-dṳ̌. 1987 nièng 4 nguok 13 hộ cieng ô «Ô guang Ô-muòng ông-dṳ̌ gì liēng hak sīng-mìng» gâeng lāng bîh hó-ga ùng-giòng.

«Liēng-hak sīng-mìng» diē-sié gōng Ô-muòng dê-kṳ̌ sê Dṛng-guók gì guók-tṳ̌, Buò-guók céng-hū gah 1999 nièng 12 nguok 20 hộ ciong Ô-muòng gì guāng-lṳ̌ guòng iè-dēng kṳ̌k Dṛng-guók. 1993 nièng Dṛng-guók song buó «Ô-muòng Dek-biék Hêng-céng-kṳ̌ Gi-buōng huák», ciá «Gi-buōng huák» â-nik cêu siàng cò Ô-muòng gì hiēng-huák.

1999 nièng 12 nguok 20 hộ buáng-màng 0 diēng, lāng guók céng-hū gah Ô-muòng iè-gau ciō-guòng, dṳ̌ nê cā, Dṛng-guók Gāi-hóng-gung kui diē Ô-muòng, Dṛng-guók ciáng-sék guāng-lṳ̌ Ô-muòng.

Ô-muòng gah Dṛng-guók nàng buó hāi-giēng, sê Hà-gié duo-ĩ gì nōng-ung ké-hâu.

Ô-muòng gah báik-tṳ̌ 22° 11' 47", dēng-giang 113° 32' 58". Ô-muòng buong cò sang bîh buó huòng. Sioh bîh sê Ô-muòng buáng-dṳ̌, Ô-muòng buáng-dṳ̌ gâeng Dṛng-guók liēng sioh-dôi, gái ĩ sê Tàng-giāng dṳ̌ gâeng Lô-kuàng dṳ̌. Miēng-cék du-liāng ô 27.5 bīng-huong gung-lṳ̌, diòh uōng-bong muôi dēng-hāi sēng hâu, miēng-cék gó mṳ̌ gáu 3 bīng-huong gong-lṳ̌. Dê-lṳ̌ gâ-dēng gì dék-gēng-diēng sê Lô-kuàng dṳ̌ gâ-dēng gì Sioh-tàng-sang sang-dīng, ô 172.4 mī.

Ô-muòng diòh gié-hung kṳ̌ diē-sié, tieng-iek sēng hâu cing sèu dāung-ĩ.

Ô-muòng Chung-gié ng mīng-hiēng, 5 nguók dṳ̌ tieng kiū iek ĩ-hâu sê gáu sṳ̌-nàng hāi hung gì ĩ-hiōng sèu sèu á dāung hṳ̌-huô hṳ̌k cia cò hung-tai. Téng 10 nguok tiāu gáu 12 nguok cī dāung sî-gang sê chiu-gié, cī dāung sî-gang gì tieng-ké dék ũng-dēng, gì hu gēng-gēng du ô nīk tàu puoh, ng-guó nīk tàu puoh lṳ̌ mṳ̌ iek, sék-dô ĩá mṳ̌ gēng, sê sioh nēng dài-gong dék sōng-kuái gì sēng-hâu. 11 nguok dṳ̌ tieng-ké kiū chéng, gáu 12 nguok téng báek hung ĩ gì lēng ké-tuàng á ĩng-hiōng Ô-muòng, sái ciá ung-dṳ̌ dāung gáu 10 dṳ̌ â-dṳ̌.

Ô-muòng ô 48 uāng nēng, dong-dê gōng Uok-ngṳ̌ Guōng-ciú uā.

Áng Ô-muòng Tūng-gé Puō-cha Guoh gì tūng-gé, gáu 2005 nièng 9 nguok 30 hộ, Ô-muòng nēng só du-liāng ô 48 uāng 2 chieng nēng. Háng-nēng ciēng 97%, Buò-nēng gâeng gì-ĩ huang-nēng ciēng 3%. Háng-nēng dài-dong ciō iéu sê gōng Uok-ngṳ̌ gì Uok-nēng, gó ô gô-dṳ̌ téng Hók-giōng ĩ gì iè-mīng.

Áng Ô-muòng gì huák-luk, Dṳ̌ng-ùng gâeng Buò-dò-ngà-ùng du sê guong-huong ngṳ̌-ngiòng. Dáng Ô-muòng nēng bàng-siòng du sê gōng Uok-ngṳ̌ Guōng-ciú uā. Gó ô nék giāng cū-cik diòh Hók-giōng gì Ô-muòng nēng á hiēu gōng Mīng-nàng uā.

Dioh Ớ-muòng gó ô sioh cững hâu lậ „Ớ-muòng Ngự (Macanese)“ gì ngự-ngiòng. Cĩ cững ngự-ngiòng sê Buò-dộ-ngà ngự, Mã-lai ngự, Uok ngự, Ing ngự, Gô Buò-dộ-ngà ngự kiak sioh dọi hâu buóh chók gì. Gah Buò-dộ-ngà ngự điē-sié, cĩ cững ngự-ngiòng hâu lậ „Patúa“, ciō iếu gah Ớ-muòng buōng-iòng gì Buò-nặng sãi. Ng guó, hiēng káik sị cĩ cững ngự-ngiòng ĩ gĩng ciók-gōng gố lậ.

’50 gáu ’70 niềng-dải, páu-diòng, cê-lai-huôi gặng hiong-siáng sê Ớ-muòng diòng-tũng gì chiu-gặng hòng-ngiek. Cég gáu ’70 niềng dài hâu, cộ i-siòng, hài-cié-pĩng, diềng-cự, kách-diều nộh gặng ìng-gặng-hua dặng siáng ôi cie puói Ớ-muòng gĩng-cậ gì chiũ-gặng hòng-ngiek. Ớ-muòng suói-siũ ciō iếu ải Gung-kui-dũ-ciềng ngiek gặng lự-iũ ngiek. 2002 niềng Gk-dũ-ciềng ngiek tì gặng 4 siáng gì suói-siũ, gáu 2004 niềng dak gáu 7 siáng buáng. Ớ-muòng gì ciō iếu mâu-ik-buong sê Mĩ-guók, Eu-ciu liềng-hak, Dững-guók nội-dê Hiong-gặng gặng Nik-buōng.

Ớ-muòng nệng cio iếu sếng-iōng sê Hók-gáu gặng Mĩng-gang sếng-iōng (Guang-neng gặng Mã-cũ gá sị-hềng gĩ).

Tieng-ciō gáu Ớ-muòng gáu-kự gah 1576 niềng 1 nguok 23 hộ kiũ siэк, tàu-tàu ôi ciō-gáu sê Ìng-cự-dòng gì cháung-sự nệng Gá-nậ-lộ. Tàu-tàu ôi Háng-nệng ciō-gáu sê Lì Ga-cóng ciō-gáu. Hiēng káik sị gì ciō-gáu sê Lậ Hùng-sing, ĩ iả sê tàu-tàu ciáh Ớ-muòng buōng gặng gì Háng-nệng ciō-gáu. Ing dioh guāng-lĩ-guòng iề-dềng ci sềng cing sậ Ớ-muòng buōng-iòng Buò-nệng diòng gáu Buò-dộ-ngà, hiēng sị cái gáu-iũ ĩ Háng-nệng ùi-ciō.

Ngũ-ngũ

Ngũ-ngũ

Ngũ-ngũ sê Háng-nặng gōng gì sioh cững ngũ-ngiòng. Gōng Ngũ-ngũ gì nẹng ciō iếu đều gah Gong-nàng dê-kự gì Gong-su gặng Ciэк-gong lǎng bĩh sēng điể-sié, ỉng chũ Ngũ-ngũ iả hộ lặ „Gong-nàng uả“, „Gong-ciэк uả“.

Ngũ-ngũ sê sioh cững gá gũ gì ngũ-ngiòng. Gung-nguòng sềng 2500 niềng, sioh cững Háng-nặng gōng gì ngũ-ngiòng téng Chũ-guók diòng gấu gĩng-dáng Gong-nàng dê-kự gì Ngũ-guók gặng Uok-guók, cĩ lǎng bĩh guók ga siòng-liu siả-huôi gì nẹng cêu gōng cĩ cững Háng-nặng gì ngũ-ngiòng, cĩ ngũ-ngiòng cêu sê Gu-cả Ngũ-ngũ.

Gấu gung-nguòng 4 sié-gĩ Dẹng-céng điều si-hǎu, téng bǎk huong li gì nẹng gấu cĩ, ỉng dioh i-cậ gì céng-dê dê-ôi gềng guó dong-dê-nẹng, i-cậ gōng gì bǎk-huong-uả dối Ngũ-ngũ ỉng-hiòng iả duải, Ngũ-ngũ ỉng chũ pǎh-dǎung cĩng sậ Gũ-cả Ngũ-ngũ gì dek-sǎik, cĩ dek-sǎik dang-dộ bộ-lầu gah gĩng-dáng Hók-gióng buòng iòng gì gǎuk-cững Mĩng-ngũ điể-sié.

Gĩng-dáng gì Ngũ-ngũ sê Dụng-guók dậ nê duải ngũ-ngiòng. ng guó, i ng chíong Uok-ngũ hẹk Mĩng-nàng ngũ hũng-kuǎng ô seng-mềng, ciáng-gie siং-ùng ciэк muk điể-sié cĩng ciều kek Ngũ-ngũ bộ-ỉng. Gĩng-dáng Ngũ-ngũ kự ô heng sậ gì hǎu-sang-giang iả gĩng mậ gōng Ngũ-ngũ lǎu, ô gì gó mǎik tiang gộ lǎu.

Gōng Ngũ-ngũ gì nẹng ciō iếu đều gah Gong-nàng dê-kự gì Gong-su gặng Ciэк-gong lǎng bĩh sēng điể-sié, ỉng chũ Ngũ-ngũ iả hộ lặ „Gong-nàng uả“, „Gong-ciэк uả“. Gōng Ngũ-ngũ gì nẹng duải iók ô 8 chieng uǎng. Ngũ-ngũ ǎng gǎuk-dê gì cha-biэк ậ buong cộ 6 cũ.

Gah Hók-gióng, Puō-siǎng Gǎng dụng buô gặng bǎk buô 11 bĩh hong dềng điể-sié, iók ô 20~30 uǎng nẹng ậ hiểu gōng Ngũ-ngũ, cĩ cững Ngũ-ngũ gếu lặ Puō-siǎng uả.

Gah Gong-su Sēng, gōng Ngũ-ngũ gì nẹng ciō iếu đều gah Dòng-gặng ỉ nǎng dê-kự, gặng bǎk gì Nǎng-tung iả ô gōng Ngũ-ngũ gì nẹng.

Ciэк-gong Sēng dụ dẹng-nàng buô gộ-biэк dê-huong ỉ nguôi, gōng sēng du gōng Ngũ-ngũ. Ng guó, Ciэк-gong nǎng buô gặng bǎk buô gì Ngũ-ngũ ô cĩng duải gì cha biэк. Gah Nǎng-buô, dǎi biểu gì uả sê Ung-ciu uả. Bǎk buô Sēng-du Hòng-ciu sũ gōng gì Hòng-ciu uả gah Nǎng-sẹng điều sềng-hǎu sêu gấu bǎk huong uả gì ỉng-hiòng cĩng duải, gặng ciu-bieng gì Ngũ-ngũ ô cha-biэк.

Ang-hui Sēng gōng Ngũ-ngũ gì nẹng cĩ iếu gah Dung-nàng buô, Song-ciu, ù-hộ dềng dê-kự. Gōng-sǎ Sēng gōng Ngũ-ngũ gì chê-gǎng sê: Siòng-niề Chê, Siòng-niề Gǎng, Ngụk-sang Gǎng, Guōng-hung Gǎng.

Ngũ-ngũ buong cộ 6 bĩh kự, Tǎi-hủ, Dai-ciu, Dẹng-eu, Ô-ciu, Chệu-gủ gặng Song-ciu.

Tǎi-hủ kự bau-kuók Gong-su Sēng nǎng buô, Ang-hui Sēng dung-nàng buô, Siòng-hǎi Chê cìong buô gặng Ciэк-gong Sēng bǎk buô.

Ciэк-gong Sēng Dai-ciu Chê sũ guǎng-lĩ gì 10 bĩh chê gặng gǎng gōng gì uả sụk Dai-ciu kự Ngũ-ngũ.

Ciэк-gong Sēng Ung-ciu Chê gōng gì Ngũ-ngũ sụk Dẹng-eu kự Ngũ-ngũ. Ô nẹng giềng gǎk Dẹng-eu kự ếng-gai-dong biǎng gấu Mĩng-ngũ điể-sié, iả ô nẹng nềng-ủi Dẹng-eu kự gì Ngũ-ngũ ếng-gai-dong duk-lĩk cộ Eu-ngũ.

Chệu-gủ kự gì Ngũ-ngũ hung-buó gah Ciэк-gong sả-nàng buộ Gong-sả dẹng-bǎk buô, Hók-gióng Puō-siǎng gì Ngũ-ngũ iả sụk cĩ bĩh kự.

Ô-ciu kự Ngũ-ngũ hung-buó gah Ciэк-gong Sēng sả buộ gì Gĩng-huả Chê. Song-ciu kự gì Ngũ-ngũ hung-buó gah Ang-hui Sēng Song-ciu Chê Ngũ-ngũ dǎi-biểu gì sê bĩh uả sê Su-ciu uả, Siòng-hǎi uả, Ung-ciu uả, gặng Hòng-ciu uả. Gĩ-dụng dэк ô miǎng gĩ sê Su-ciu uả gặng Siòng-hǎi uả.

Su-ciu gah Gong-su Sēng nǎng buô, sê miǎng dэк tǎu gì Ngũ-ngũ siǎng-chê, cu-uái gì Ngũ-ngũ hǎu lặ „Su-ciu uả“. Su-ciu uả gah hok-suk gǎi gặ-dềng, эк-cái sê Ngũ-ngũ gì dǎi biểu. 19 sié-gĩ buóh-sang gì Ngũ-ngũ ùng-hok cêu sê kek Su-ciu uả siǎ gĩ. Gĩng-dáng ô miǎng gì Su-ciu pǎng-dǎng iả sê kek Su-ciu uả li chíong.

Siòng-hǎi góng chê du sê gōng Ngũ-ngũ, Siòng-hǎi gì Ngũ-ngũ iòng-dong-diề hǎu lặ „Siòng-hǎi uả“. Siòng-hǎi uả sê sủi lặ Siòng-hǎi huǎk-diềng kĩ-lĩ ciǎh hĩng kĩ gì, gặng Á-muòng ô sioh-sэк, du sê „hǎu-sié-hĩng“. Siòng-hǎi uả sêu Su-ciu uả ỉng-hiòng cĩng duải, tek biэк sê ỉng-ông gặ-dềng. Gĩng-dáng Siòng-hǎi sê Dụng-guók dэк duải gì siǎng-chê, ô sậ gì nguôi-dê nẹng hẹk ciǎ nguôi-guók nẹng du ô ọh Siòng-hǎi uả, mộ lǎung gah Dụng-guók gó sê Hiong-gặng, Dǎi-uang, du ô mậ Siòng-hǎi uả gì gǎu-kuo-cự, iả ô Siòng-hǎi uả gì buôi-hóng-bang. Ngũ-ngũ gì ỉng-ông sê gá còng-gũ gì, tek biэк sê i gì siang-mộ.

Ngũ-ngũ gĩng dǎng gó uòng-cĩng bộ lǎu gũ-cả Háng-ngũ gì dek-siang-mũ. Gĩng-dáng mộ lǎung Huà-ngũ gó sê Hók-ciu uả du mộ bộ còng cĩ cững siang-mũ lǎu. Chíong „藏“ gah Hók-ciu uả tẹk /tsuŋ/, siang-mũ /ts/ ng sê dek-siang-mũ. Dǎng gah Ngũ-ngũ Su-ciu uả điể-sié, „藏“ tẹk cộ /dzǎ/, siang-mũ /dz/ sê dek-siang-mũ.

Ọh Mĩng-nàng-ngũ sioh iòng, Ngũ-ngũ ô pé-ông-mũ, sềng-sǎu gōng gì „cǎung“ gah Su-ciu uả điể-sié tẹk /dzǎ/, cĩ bi /ǎ/ cêu sê pé-ông-mũ. Ngũ-ngũ gì péng-ông-muôi nǎ ô /ɿ/ gặng /n/ gì kự-biэк, /m/ ỉ-gĩng gah ǎu-sié gì huǎk điềng dǎi dōng gặng /n/ hak-biǎng gộ lǎu. Hiềng-cái, liềng /ɿ/ du ô gặng /n/ hak-biǎng gì iòng-sэк. Ngũ-ngũ gì sэк-ông-muôi nǎ ô hộ-lẹng sэк-muôi /ʔ/ sioh bĩh gộ lǎu.

Ngũ-ngũ ô 6~7 bñ siàng-diêu, siàng-diêu ậ tẻng cữ-ing gị dờng-dội gặng siàng-mũ gị ching-dẻk li hung-biềng. Cĩ-lằng-bong, Siông-hải uả gị siàng-diêu đũa tợi-huá, nả đờng 5 bñ gặ lâu.

Ngũ-ngũ gị ùng-hok sê Dẻng-guók dẻ-huong ngũ-ngiờng ùng-hok dài-dong gá ô lik gị sioh cie, Ngũ-ngũ gị sủ ciả lặ ùng-hok gặng Ngũ-ngũ kụ gị ùng-ing cẻng-diẻ gấu Huả-ngũ dài-dong.

Ngũ-ngũ gị sủ-gọ (hầu lặ Ngũ-gọ) bñ siẻu-siỏh cả buỏh-sang. Gó Giẻk-gong gah «Ngũ-gọ siẻu sủ» gặ-dẻng giẻng gáẻk Ngũ-gọ ậ tẻng gặng «Sủ-gẻng» siong piằng. Dẻk ô miằng gị Ngũ-gọ sê ả-dặ cĩ siủ:

Ngũ-ngũ gị siẻu-siỏh buỏh-sang gah Sẻụng Nguờng điề, Uởng-ching sỉ-hầu dek biẻk hẻng. Gah Ngũ-ngũ siẻu-siỏh dài-dong, dẻk ô miằng gị siẻu-siỏh sê Dẻng Nẻng-huả siả gị «Hộ Diẻng», cĩ buỏ siẻu-siỏh gặng «Mẻng-du biẻk gẻ» sioh sẻk, du sẻ kek dẻ-huong ngũ-ngiờng kiak lặ ùng-ngiờng ùng siảng gị, điẻ-sẻ ô iả sặ dẻ huong ngũ-ngiờng gị sủk-ngũ-gởng, sẻng-ngũ lỏh siẻ-nỏh. Uởng-ching sỉ-hầu, Hẻng Bong-kẻng siả ô «Hải-siờng-huả liẻk đờng», cĩ buỏ siẻu-siỏh iả cẻng ô miằng, ing ôi siẻu-siỏh điẻ-sẻ nẻng gặng nẻng cỉ-gang gị gởng-uả gị-buởng kek Su-củ kẻu-ngũ siả.

Ố-ciũ

Ố-ciũ

Ố-ciũ (澳洲, Țng-ngŭ: "Australia"), iả hộ lậ Ố-dải-lẻ-ả (澳大利亞) còng miàng sê „Ố-ciũ Liềng-băng“ ("The Commonwealth of Australia"), sê Dải-iòng-ciũ đék duải gì guók-gả. Ỉ gì guók-tũ bấu-guá Ố-ciũ dải-lựk, Tả-sŭ-mả-niả đợ gặng hô-gệung gì đợ-sệu. Ố-ciũ sê siẻ-gải gá bó gì guók-gả, sềng-uẩk cũi-cũng cẩng gềng. Siũ-dũ Canberra, đék duải gì siàng-chẻ sê Sẻk-nẻ (Sydney). Guẩng-huẩng ngŭ-ngiềng sê Țng-ngŭ.

Țng-ngŭ "Australia" cũa miàng sê tẻng Lá-đĩng-ngŭ "Australis" ỉ gì, ẻ-sệu sê "nằg-huẩng".

Ố-ciũ Liềng-băng gắh đẻ-giũ nằg-biềng, Tỏi-bing-iềng sắ-nằg gì hải miềng siềng. Guók-tũ miềng-cẻk ỏ 768 uẩng 2 chiềng 300 bing-huẩng gẩng-ỉ, gắh siẻ-gải gặ-dẻng bậ đậ 6 miàng, diềh Dải-iềng-ciũ bậ tầu-miàng. Ố-ciũ guók-tũ đék ciỗ-iẻu gì lằg đẻng sê Ố-ciũ Dải-lựk gặng Tả-sŭ-mả-niả Dợ.

Ố-ciũ dải-lựk gắh đẻ-giũ gì nằg biềng, sê siẻ-gải đék nằng gì dải-lựk. Dải-lựk đẻ-hing bing-gẩng hải-bắk gắh 350 mĩ cợ-ẻu. Chiều guỏ 1000 mĩ gì tù-ẻ đẻ gặ-mộ iềng diềh gồng dải-lựk gì 1%, 87% gì tù-ẻ đẻ gắh 500 mĩ ả-ủ, sê siẻ-gải bing-gẩng hải-bắk đék ẩ gì dải-lựk, iả sê đẻ-miềng kĩ-nằh đék huẩng gì dải-lựk. Ố-ciũ dải-lựk gì đẻ-hing ẩ buồng-cợ đẻng-buỏ sắng-kỷ, đẻng-buỏ bằng-nguồng, sắ-buỏ gặ-iềng. Đék gặ gì ỏ-i-ủi sê Ố-ciũ Ắ-lỏ-pỏ (Australian Alps) gì Kợ-siũ-sŭ-kỏ Sắng (Mt. Kosciuszko), ỏ 2,228 mĩ, iả sê Ố-ciũ gồng guók đék gặ gì ỏ-i-ủi. Dải-lựk gì sắ-miềng gặng nằg-miềng đử sê Ếng-dỏ-iềng, đẻng-nằg miềng sê Tả-sŭ-mằng Hải (Tasman Sea), đẻng miềng sê Tỏi-bing-iềng, đẻng-bắk miềng sê Tằg-hủ Hải (Coral Sea), bắk miềng sê Ắ-lả-pủ-lả Hải (Arafura Sea) gặng Tỉ-mỏ Hải (Timor Sea).

Tả-sŭ-mả-niả Dợ gắh Ố-ciũ dải-lựk gì đẻng-nằg miềng Tỏi-bing-iềng hải gặ-dẻng. Dợ gặ-dẻng bằng-nguồng cẩng ciều, nả ỏ hải-giềng gặng kặ-kiểk ỏ bằng-nguồng, diềng gì đẻ-huẩng đử sê sắng.

Cũng-ỉ gồng, Ố-ciũ gì kẻ-hầu ẩ buồng cợ đẻng-sắ buồng gắng-sợ kỷ gặng đẻng buỏ gặng bắk buỏ hải-giềng đợ huỏ kự.

Gặng đẻ-giũ bắk biềng mậ đẻng-iềng, Ố-ciũ gì tiềng chẻng gắh 6~11 nguổk, tiềng iẻk gắh 12 nguổk gáu ả-niềng 2 nguổk. Tiềng chẻng sềng-hầu, bắk buỏ gặng đẻng buỏ gáu huỏ cẩng ciều. Tiềng chẻng gì bing-gẩng ẩng-dỏ sê: bắk buỏ 24 đỏ, nằng buỏ 10 đỏ. Tẻng 12 nguổk kĩ, tiềng cẻu kiũ iẻk lầu, nằng buỏ ẩng-dỏ kiũ sắng, kẻ-hầu gắng-sợ bắk buỏ hải-giềng iả kiũ dằng-huỏ. Tiềng iẻk gì bing-gẩng ẩng-dỏ sê 1 nguổk, ẩng-dỏ sê nằng buỏ 18 đỏ, bắk buỏ 29 đỏ, nẻi-ẻ ẩng-dỏ ẩ đắk gáu 30 đỏ ỉ-gềng.

Ố-ciũ dải-lựk sê siẻ-gải gáu huỏ đék ciều gì, gồng niềng bing-gẩng gáu huỏ nả ỏ 470 hộ-mĩ. Gáu huỏ kỷ-mẩk mậ bing-hềng, dải-lựk đẻng-buỏ hải-giềng, sắ-nằg hải-giềng gắk Tả-sŭ-mả-niả Dợ dằng huỏ đék sắ, ẩ đắk gáu 2000 hộ-mĩ, đẻk-biẻk sê Tả-sŭ-mả-niả Dợ sắ buỏ sắng-kỷ dằng huỏ đék sắ ẩ đắk gáu 3600 hộ-mĩ. Ố-ciũ dải-lựk sắ buỏ gặng đẻng buỏ nẻi-ẻ cẩng ciều dằng huỏ, đék ẩng gì Bắk Ắ-i-ủ (North Eyre) gồng niềng gỏ mậ dằng 125 hộ-mĩ.

Ố-ciũ gồng guók buồng cợ 2 cẩh đẻ-huẩng, 6 cẩh ciũ. Gệung Mỉ-guók đẻng-iềng, đợ-sỏ ciũ gặng đẻ-huẩng gì gắi-sắng ẩng đẻ-ỉ gặ-dẻng gì gẩng-tũ ỉ uẩk, ng sắ ẩng đẻ-sẻ gì sắng-mẻk hềng-hiềng hẻk ỏ-kặ lầu-hiềng ỉ uẩk.

Đẻ-huẩng

Ciũ

Ố-ciũ gồng guók nẻng-sỏ mậ guỏ lằg-chiềng-uẩng, đợ-sỏ sê tẻng Ếu-ciũ ỉ gì iẻ-miềng. Tiềng-ciỗ-gáu gặng Ỉả-sŭ-gáu sê ciỗ-liũ cẩng-gáu.

Ố-ciũ gồng guók nẻng-sỏ nả ỏ 1,805 uẩng. Tẻng Ếu-ciũ Țng-guók đẻng guók-gả ỉ gì iẻ-miềng iềng cìềng-buỏ nẻng-sỏ gì 95%, buồng-iềng gì Ố-ciũ nẻng nả ỏ 26 uẩng, iềng 1.5%. Tẻng Đẻng-guók ỉ gì iẻ-miềng ỏ 40 uẩng, bók-guỏ cỉ-lằg-buồng Đẻng-guók nẻng tiẻ-lầu iẻ-miềng, nẻng-sỏ gŭ-gẻ gỏ ẩ đờng-gềng gỏ.

Ố-ciũ guók-tũ kuẩk ỉng-kẻu ciều, bing-gẩng siềh bing-huẩng chiềng-mỉ nả ỏ 2 cẩh nẻng. Nẻng đẻu gì hing-sẻ cẩng mậ bing-hềng, 90% gì nẻng đẻu gắh hải-giềng, đẻk-biẻk sê đẻng-nằng buỏ, nẻi-ẻ cẩng ciều nẻng đẻu, ỏ gì gỏ mộ nẻng đẻu. Bók-guỏ Ố-ciũ sê siẻ-gải siàng-chẻ-huẩ tiềng-dỏ siềng-dờng gềng gì guók-gả cỉ-ẻk, 70% gì nẻng đẻu gắh siàng-chẻ, Sẻk-nẻ (Sydney) gặng Mẻu-buồng (Melbuom) gì nẻng-sỏ cẻu iềng gồng guók nẻng-sỏ gì 30%.

Ố-ciũ nẻng đợ-sỏ sê tẻng Ếu-ciũ guók-gả ỉ gì iẻ-miềng, gỏ-chủ Tiềng-ciỗ-gáu gặng Ỉả-sŭ-gáu sê Ố-ciũ gì ciỗ-liũ cẩng-gáu. Ỉả-sŭ-gáu gắh Ố-ciũ sê đék duải gì cẩng-gáu, gáu-iũ đék sắ. Nguồng-lặ đék duải gì gáu-huỏi sê Sẻng-gẩng Cẩng (Anglican), bók-guỏ Tiềng-ciỗ-gáu tẻng '80 niềng-dải kĩ gáu-iũ sỏ-liềng chiều-guỏ Sẻng-gẩng Cẩng, biềng cợ Ố-ciũ đék duải gì gáu-huỏi. Dắng Ỉả-sŭ-gáu gáu kủ gáu-huỏi gáu-iũ kủ kĩ gỏ, gỏ sê bỉ Tiềng-ciỗ-gáu sắ.

Đử Ỉả-sŭ-gáu gặng Tiềng-ciỗ-gáu nguỏi, Ố-ciũ gỏ ỏ Huỏi-gáu gặng Ỉủ-tỏi-gáu. Huỏi-gáu gì gáu-iũ đợ-sỏ sê tẻng Nằng-ả ỉ gì, Ắ-lả-bắk guók-gả gì iẻ-miềng đắng-dợ hỏng Tiềng-ciỗ-gáu, ng hỏng Huỏi-gáu. Ỉủ-tỏi-gáu gì gáu-iũ gỉ-buồng sê Ỉủ-tỏi nẻng.

Ố-ciũ sê gẩng-cẩ huẩk-dắk gì guók-gả, guók-miềng sềng-uẩk cũi-bing siềng-dờng gềng.

Ố-ciũ gắh kiũ kủ-huẩk sỉ-hầu, gẩng-cẩ cềng-gỏ lặ-hầu, hiả-sỉ-hầu gì Ố-ciũ nẻng ciỗ-iẻu gắh lặ cợ-chềng. Ỉẻ-miềng kiũ sắ Ỉ-hầu, đử lặ cợ-chềng, gỏ ỏ nẻng tợ-hải. 18 siẻ-gỉ muẩk, tẻng Sắ-bằng-ngả ỉng đẻ miềng-iềng ẩu, Ố-ciũ nẻng kiũ iềng iềng. Gáu 19 siẻ-gỉ 70 niềng-dải iềng-mộ siàng cợ Ố-ciũ

miàng dék tâu gì sãng-pĩng. Găh 19 sié-gĩ 40 niềng-dái, gắh nẹng gắh Ớ-cũu iả huák-hiềng dềng-kuóng gắng gĩng-kuóng, 70 niềng-dái cệụng-mắh hòng-ngiэк ở cầng đuái gì huák-diềng. Cầng-kuáng, Ớ-cũu cầ lậ „hòng-mộ“, „mắh“, „uòng-gĩng“ miàng tâu gồng sié-gái.

Hiềng-sì-cải tộ-gĩng gắng hòng-mộ lắng cầ hòng-ngiэк gắh Ớ-cũu gắng-cặ diề-sié gó iềng cầg dệụng-iếu gì dề-ôi, bók-guó Ớ-cũu gì cié-cộ ngiэк iả ỉ-gĩng huák-diềng kĩ lỉ, gáung-tiэк, huá-bủi gắ-gái, góng-dệuk-cài-lầu, ké-chiả, hỉ-gĩng gì cié-cộ dừ cầng gó huák-dắk.

Ớ-cũu gắu-tầng huák-dắk, gắng-diô, tiэк-diô, kầng-ông, hắi-ông dừ iả huák-dắk.

Gồng guók gắng-diô ô 100 uầng chiềng-mỉ, siàng-chề gắng hầng-â dừ ô cầng hộ gì gắng-diô liềng giэк. Ớ-cũu gì gắ-sók gắng-diô ô 30 uầng chiềng-mỉ. Dềng-nầng buô hắi-giềng siàng-chề cắ-gắng dừ ô gắ-sók gắng-diô liềng giэк. Dắi-lựk dềng-buô, dềng-nầng buô, Tắ-sự-mắ-nắ Dộ gắng sắ-nầng buô Pợ-sự (Perth) hồ-gềụng ô cầng gọ uòng-chầng gì gắ-sók gung-diô uầng.

Ớ-cũu tiэк-diô ô 4 uầng chiềng-mỉ dồng, bók-guó tiэк-diô độ-só dồh dềng buô gắng sắ-nầng buô gì hắi-giềng. Dềng-nầng buô Duái-buồng Sắng-mэк (Great Dividing Ra.) nầng-dầung gắu Mều-buồng gắng Ā-dặ-lắi-dặ (Adelaide) ô iả đuái gì tiэк-diô uầng. Sắ-buô gì tiэк-diô uầng ciô-iếu gắh Pợ-sự hó-gềụng.

Diều-siêng Buáng-dộ lĩk-sũ

Diều-siêng Buáng-dộ lĩk-sũ

Diều-siêng Buáng-dộ gô-dạ hộ lậ „Gỗ-lậ“ ("Koryŏ"), „Diều-siêng“ ("Chosŏn"), sê Dặng Ấ gị sữh ciáh buáng-dộ. Cĩa buáng-dộ gặ-dặng ô 2 ciáh guók-gặ: Diều-siêng Mĩng-ciô-ciô-ngiê Ìng-mĩng Gệựng-huò-guók (ék-buăng hộ lậ Diều-siêng hẹk-ciă Bắk-hàng) gặng Dải-hàng Mĩng-guók (ék-buăng hộ lậ Hàng-guók hẹk-ciă Nàng-hàng), ciô-iêu mĩng-cũk dủ sê Diều-siêng-cũk, gống Diều-siêng-ngũ(iả hộ lậ Hàng-guók-ngũ). Cĩa guók-gặ gị lĩk-sũ cĩng dòng.

Gĩng-dáng kộ-gũ hỏk-gặ gị nghiêng-gếu huák-hiêng, gũi sê-uăng niềng ỉ-sềng cêu ô nệng diớh hữ-uái dêu lâu. Ấng Diều-siêng sĩng-uả diễ-sié gị gống-huák, tiềng-sĩng Huàng-hựng (桓雄) gặng hựng gị cự-niềng-giăng giék-huởng, sảng giả Tàng-gũng (檀君), ciă Tàng-gũng cêu sê gĩng-dáng Diều-siêng mĩng-cũk gị sũ-cũ. Gáu muôi-lâu Tàng-gũng giống-lĩk Gũ Diều-siêng, cuôi sê Diều-siêng gị kải guók. Gắk gĩng-dáng Bắk-hàng gị Bĩng-iông ô Tàng-gũng gị muó, hộ lậ „Tàng-gũng Lĩng“. Bók-guó cuôi sê ng-sê Tàng-gũng cĩng gị muó, hiềng-cái nệng gó gống mậ chĩng-chũ, ỉng-ôi Bắk-hàng cềng-hữ ng-niềng kộ-gũ ỉng-uòng giăng diễ kộ điều-cả.

Dựng-guók gị «Sũ-gế» diễ-sié ô sữh cựng gặng Diều-siêng sĩng-uả uòng-ciềng mậ sữh-iông gị gống-huák. Ỉ diễ-sié gống Dựng-guók Sĩng-diều gị Gĩ-cự (箕子) diớh miềk guók gị sềng-âu câu kộ Diều-siêng, giống-lĩk Diều-siêng-guók. Bók-guó diớh gĩng-dáng gị Diều-siêng buáng-dộ tàu-dạ dủ mậ hĩ sềng-âu Dựng-guók ùng-huá gị sié-nộ kộ-gũ huák-hiêng, mĩ-ék kộ-nềng ạ cềng-mĩng gị „Gĩ-cự Lĩng“, iả gắk 1959 niềng kệựk Bắk-hàng cềng-hữ tiáh lải lâu, tiáh gị sềng-âu huák-hiêng diễ-sié hữ-nộ dủ mậ.

Iủ 1 sié-gĩ kải-sũ, Hàng Buáng-dộ gặ-lềng ô Gặ-guó-lậ (高句麗), Bắk-cạ (百濟), Sĩng-lộ (新羅) sảng bĩh guók-gặ. Cĩ ciáh si-dải kệựk Hàng-guók sũ-hỏk-gái hộ lậ „Sảng-guók Si-dải“. Sảng-guók dải-dổng Gặ-guó-lậ cội giềng-duái, Sủi Iông-dạ gặng Dổng Tái-cũng cê-gặ dải gũi sềk uăng gị buò-dôi kộ páh, dủ kệựk ỉ páh sủ kộ. Bók-guó Gặ-guó-lậ iả nguòng-ké-dải-siềng, diớh 668 niềng kệựk Sĩng-lộ miềk lải. Gó ô sữh ciáh guók-gặ Bắk-cạ, ỉ-gĩng gắk 660 niềng kệựk Sĩng-lộ miềk lải, Tũng-ék Sĩng-lộ uòng-diều cêu ciềng-uăng sảng-sềng lâu. Ô gị Gặ-guó-lậ nệng câu kộ Muăng-ciũ, gặng hữ-uái gị nệng cạ giống-lĩk Buók-hải-guók.

Tũng-ék Sĩng-lộ diớh 10 sié-gĩ dũng-gĩ dải-lâung, sữh ciáh hộ Uòng Gióng gị ciềng-gũng cội-cựng dũng-sĩng tũng-ék guók-gặ, giống-lĩk Gặ-lậ Uòng-diều. Iủ 1170 niềng kải-sũ, Gặ-lậ guók-uòng uòng-ciềng mậ guòng-lĩk, sê ữ-sĩng (武臣) gị kũi-lôi (傀儡). 1270 niềng, guók-uòng cióh Mũng-gũ bĩng gị chiũ ciềng cĩ sữh dềng ữ-sĩng dủ dộ lải, bók-guó chũ-káik bô biềng siàng Mũng-gũ huòng-dạ gị kũi-lôi. ciă ỉ-hầu gặ-hủ muôi sữh dải gị Gặ-lậ guók-uòng dủ sê Mũng-gũ huòng-dạ gị niề-sái.

Gáu-muôi-lâu Ciô Nguòng-ciềng ciềng Mũng-gũ nệng dũk kộ Mỏk-bắk, Gặ-lậ guók-uòng gó sê gặng Mũng-gũ-nềng kiề diớh sữh-dôi, gắk 1388 niềng puái ciềng-gũng Lĩ Sĩng-gié kộ páh Mĩng-diều. Lĩ Sĩng-gié gặng iả sậ nệng dủ giềng-gắk ciă cềng-cáik sê dảng gị, cội-cựng diớh 1392 niềng chuàng-ôi, giống-lĩk Diều-siêng Uòng-diều. Diều-siêng Uòng-diều sê Hàng-guók lĩk-sũ gặ-lềng siềng-dổng dệựng-iêu gị sữh ciáh uòng-diều, kuó-hỏk gặng uòng-hỏk dủ iả huák-dắk. Diều-siêng Sié-cũng Dải-uòng cái-ôi gị sềng-âu, gó hỏk-ciă huák-mĩng „Hóng-mĩng Cềng-ĩng“ (訓民正音), giề-dềng Diều-siêng-ngũ diớh kék cuôi lĩ siă. Cĩa „Hóng-mĩng Cềng-ĩng“ iả hộ lậ „Duái cê“ (大字), cêu sê gĩng-dáng gị nghiêng-ùng.

1897 niềng 10 nguók 12 hộ, Diều-siêng Gặ-cũng sồng-buó ciềng guók-miảng gải siàng „Dải-hàng Dạ-guók“ (大韓帝國). Nĩk-buông gặng Ngộ-lộ-sũ huák-sềng ciềng-cềng gị sềng-âu, Hàng-guók mậ siềng sêu gáu ỉng-hiềng, diớh 1904 niềng 1 nguók 21 hộ sồng-buó „dũng lĩk“. Dảng-sê Nĩk-buông kệựk ỉ cộ nô kộ, gắk 2 nguók chók-bĩng chĩng-liốk Hàng-guók, bék Hàng-guók cềng-hủ gặng Nĩk-buông cềng-hủ chĩềng „Hàng-Nĩk Ngừ-dềng Cự“, ciềng Hàng-guók biềng cộ cê-gặ gị bộ-hỏ-guók.

1907 niềng 7ng. 20h., Nĩk-buông-nềng bék Dải-hàng Dạ-guók gị Gặ-cũng huòng-dạ tội-ôi. 1910 niềng 8ng. 22h., hĩ sềng-âu gị nội-gớh dải-sĩng Lĩ Uòng-ệựng (李完用) gặng Nĩk-buông tũng-gắng (統監, gặng cũng-dók chă-bók-dộ) chĩềng-dềng hiềk-ngiê „Hàng-Nĩk Hắk-biảng Dêu-iók“, ciềng Dải-hàng huòng-dạ gị guòng-lĩk „uòng-ciềng niềng kệựk Dải-nĩk-buông Dạ-guók huòng-dạ“. Dổng nguók 29 hộ, hiềng sié-gải sồng-buó ciă dêu-iók. Hàng Buáng-dộ cêu ciềng-uăng biềng-siàng Nĩk-buông gị sĩk-mĩng-dê lâu.

Hàng-guók kệựk Nĩk-buông miềk lải ỉ-hầu, ỉ gị guók-mĩng dủ cềng-kộ bók-muăng. 1919 niềng 3 nguók 1 hộ, Diều-siêng ciềng-guók gị nệng huák-dổng huăng-dội Nĩk-buông gị „Sảng-ék Ông-dổng“, cội-cựng kệựk Nĩk-buông sĩk-mĩng cềng-hủ dềng-ák, tài-sĩ iả sậ nệng. Lĩ Sĩng-uông (李承晩) cĩ sữh dềng dũk-lĩk ông-dổng-gặ câu kộ Dựng-guók, diớh Siềng-hải sĩng-lĩk „Dải-hàng Mĩng-guók Lĩng-sỉ Cềng-hữ“, giề-sựk huăng-káung Nĩk-buông gị tũng-dê. Cĩa „Dải-hàng Mĩng-guók Lĩng-sỉ Cềng-hữ“ diớh 1938 niềng gựng Ciềng Gải-sĩk câu Dũng-kềng kộ, gắk Dựng-guók Káung-nĩk Ciềng-cềng gị sềng-âu, puái nệng kộ dội-chiũ Dựng-huà Mĩng-guók guók-mĩng cềng-hủ. Gó ô gị Diều-siêng nệng câu kộ Muăng-ciũ, gặng hữ-uái gị nệng cũ-siàng „Dềng-bắk káung-nĩk liềng-gũng“.

1945 niềng 8ng. 15h. Nĩk-buông dàu-hòng, Sủ-liềng gặng Mĩ-guók áng dổng-chề chĩềng-dềng gị dêu-iók, puái buò-dôi cềng-liăng Hàng Buáng-dộ. Lảng guók buò-dôi áng bắk-tũ 38 dộ cộ gải-siàng, bắk-biềng sê Sủ-liềng, nàng-biềng sê Mĩ-guók.

1946 niềng 2 nguók, Sủ-liềng buóh siềng ciềng Háng Buáng-dộ biềng-cộ ỉ gị ôi-sĩng-guók, niềng gắk Sủ-liềng gị Gĩng Nĩk-sĩng diềng kộ, diớh Bắk-biềng lềng lĩk „Bắk Diều-siêng Lĩng-sỉ Ìng-mĩng Ủi-uòng-huó“, ng-giék-sêu Mĩ-guók tì-chók gị „gộ-lòng buáng-dộ tũng-ék sồng-gũ“ gị iêu-giũ. 1948 niềng 8 nguók 15 hộ, nàng-huởng sĩng-lĩk Dải-hàng Mĩng-guók. Ấng sồng-gũ gị giék-guô, Lĩ Sĩng-uăng dổng-sồng cũng-tũng. Chă-bók-dộ buáng-ả-nguók-nĩk ỉ-hầu, Gĩng Nĩk-sĩng gắk bắk-huởng sĩng-lĩk Diều-siêng Mĩng-ciô-ciô-ngiê Ìng-mĩng Gệựng-huò-guók. Hàng Buáng-dộ cêu ciềng-uăng hũng-liểk siàng lảng ciáh guók-gặ lâu, gáu gĩng-dáng gó muôi tũng-ék.

1950 niềng 6ng. 25h., Bắk-hàng ữ-miềk Nàng-hàng puái bĩng chĩng-liốk, sảng-mũk-sữh-sỉ huák bĩng chĩng-liốk Hàng-guók, Hàng-ciềng cêu ciềng-

uâng kái-sū lâu.

Sū-liêng sái ũ-ké kó dôi-chiū Báek-hàng, bô gǎ Nàng-hàng gì buô-dôi nék-giăng cũng-bê dù mọ, Báek-hàng iǎ ká cêu pǎh gǎ Nàng-hàng gì siū-dũ Háng-siàng (gǐng-dáng gì Sū-ék) lâu, mọ niōh-òng pǎh gǎ Nàng-hàng duài bô-hông gì dē-huông, Nàng-hàng nǎ diông Hū-sǎng hó-gềng. 27 hộ, Mī-guók puái bǐng ciē-uông Háng-guók. Duài buô-hông gì guók-gǎ dôi Báek-hàng ciǎ cộ-huák iǎ bók-muāng, 7ng. 7h., Liềng-hǎk-guók tǔng-guó giók-ngiê, 16 ciǎh guók-gǎ cū-siàng Liềng-hǎk-guók-gǔng, chók bǐng ciē-uông Nàng-hàng, Douglas MacArthur cī-hǔi Liềng-hǎk-guók-gǔng diǎh Ìng-chiǒng dềng-lǐk, siǒh diǎ hióng báek. Báek-hàng liǎng-dộ-ìng Gǐng Nīk-sing cǎu kó Dǔng-guók biềng-gǎi hū-uái, tié-lǎu giù Mọ Dềk-dǔng chók-bǐng, 10ng. 25h., Dǔng-guók cội-cǔng puái „Cé-nguông-gǔng“ kó dôi-chiū Báek-hàng. Sū-liêng iǎ puái hǐ-hềng-uông hông diǎh Dǔng-guók buô-dôi diē-sié kó dôi-chiū ĩ. Mī-guók gó-nǎ-háng Dǔng-guók hǐ-gǐ siǒh buô cī gǎng sǎng-mǔk-siǒh-si biềng cī mǎng bá, dù mậ báik ká-diē ậ ciǒng-uâng; gǎu-muoi-lǎu Sū-liêng gǎi-tǎ ĩ-hǎu, cá iù Ngò-lộ-sǔ hū-uái ậ báik dǒng-si sê Josef Stalin gǎk lǎ cộ-ngài. Sẻng-huǒng hū-nềng dù pǎh mậ guó dôi-huông, cội-cǔng gǎk 1953 niềng 7ng. 26h., sẻng-huǒng dǎi-biêu diǎh Bềng-muông-dǎng ciềng-diǎng «Dìng-cẻng Hiềk-ngiê».

1960 niềng 5 nguók 16 hộ, Háng-guók gì gǔng-guǎng Páuk Céng-hǐ (朴正熙) céng-biềng siǒng-dài, kái-sū ĩ gì 17 niềng gǔng-sẻp dǔk-cài si-dǎi. Ciǎ 17 niềng dǎi-dǒng, Háng-guók gǐng-cǎ huák-diềng cềng-kó ká, gǎng Hǐǒng-gẻng, Sẻng-gǎ-pộ, Dài-uǎng (Dǔng-huà Mǐng-guók) cǎ hộ lǎ „ǎ-ciū Sê-siêu-lǔng“.

1980 niềng, Páuk Céng-hǐ kẻp k nềng áng-sák, mọ niǒh-òng, gǔng-guǎng Cìǒng Dǎu-huǎng (全斗煥) siǒng-dài. Ciǎ nềng iǎ sê cộ dǔk-cài gì, bók-guó gǎng Páuk Céng-hǐ mậ siǒh òng, báh-sǎng dù dôi ĩ ềng-chiǒng mậ hộ. 1980 niềng, Guǒng-ciū ô nềng kǎung-ngiê, ĩ pái buô-dôi kó dềng-ák, tài-sī iǎ sậ nềng, cuoi cêu sê Guǒng-ciū Mǐng-ciǎ Ông-dǒng. Bók-guó cuoi sẻp-giǒng huák-sẻng ĩ-hǎu, Háng-guók gì mǐng-ciǎ ông-dǒng ô cǐng duài gì huák-diềng. 1987 niềng, bô huák-sẻng kǎung-ngiê, cội-muoi, Cìǒng Dǎu-huǎng gǎk 1988 niềng ùng-hǐ cộp-iù sǒng-gǐ cũng-tǔng. Cìǒng-uâng, Háng-guók cêu uông-ciǒng biềng-siàng siǒh ciǎh mǐng-ciǎ gì guók-gǎ lâu.

Cội cǎ, Báek-hàng sêu gǎu Sū-liêng gǎng Dǔng-huà Ìng-mǐng Gẻp-ghuó-guók gì bǒng-cô, gǐng-cǎ bī Nàng-hàng hộ. Iǎ sậ diǎh Nīk-buǒng gì Diêu-sẻng nềng dù diǒng kó Báek-hàng. Báek-hàng céng-hū cǐǒng cī siǒh dềng „cộ-buǒng-gǎ“ gì cài-sǎng dǒk kó, cǐǒng ĩ-gǎuk-nềng guǒng diǎh cǐk-dǔng-ìng diē-sié. Gǎu-muoi-lǎu Sū-liêng gǎi-tǎ, Dǔng-guók dôi Báek-hàng gì ciē-uông iǎ muǒng biềng muǒng ciēu, Báek-hàng gì gǐng-cǎ iǎ muǒng biềng muǒng chǎ. Bô gǎ lǎ Báek-hàng iǎ sêu cộ cǎi, ìng-mǐng sẻng-uǎk cềng-kó kẻk-kǔi, ngộ sī iǎ sậ nềng.

Báek-hàng nềng cǐǒng Gǐng Nīk-sing dǒng sǐng lǐ báik, guók-cié gǎ-lẻng dù piē-bàng ĩ cộ gǎuk-ìng-cùng-bái, ĩ gó dǎ-dǎ-biềng gǒng cuoi sê „ìng-hùng-cùng-bái“. Báek-hàng gì dậ 2 dǎi cội gộ liǎng-dộ-ìng Gǐng Céng-nīk gǎng dậ 3 dǎi gì Gǐng Céng-ỏng, siǒh ciǎh sê ĩ gì gǎng, siǒh ciǎh sê ĩ gì sǒng.

Báek-hàng nǎ sǐng-nềng „ciǎ-tǎ sǔ-sẻng“ gǎng „sẻng-gǔng céng-cǎik“, mậ ùng-hǐ nềng huái-ngi cǎ sǔ-sẻng, iǎ mậ sái cê-gǎ tì-chók céng-dê sử-sẻng. ĩ mậ ùng-hǐ nềng piē-bàng céng-hū, mậ ùng-hǐ nềng ô cũng-gǎu sẻng-ìǒng, piềng ĩ gì guók-mǐng gǒng Mī-guók gǎng Nàng-hàng cǐǒng-uâng gì cộ-buǒng-ciǎ-ngiê guók-gǎ dù iǎ bẻk, cìǒng-siē-gǎi nǎ ô Báek-hàng gì nềng sẻng-uǎk cội hộ. ĩ mậ sǐng-nềng Nàng-hàng céng-hū, gó ĩ „Nàng-diêu-sẻng gǐi-lǎi céng-guǒng“. ĩ mậ ùng-hǐ nềng tiǎng biềng-dǎu guók-gǎ gì guǒng-bộ, mậ ùng-hǐ nềng kǎng biềng-dǎu guók-gǎ gì diềng-sẻ bǐng-dộ, hộ-liềng-uǒng (uǒng-cié-uǒng-lỏ) iǎ sê mọ gǎng siē-gǎi gǎ-lẻng liềng siǒh dôi gì. Kó ciǎ guók-gǎ gì nguoi-guók-nềng dù ậ sêu gǎu ĩ gì dẻk-gẻng gì gǎng-sẻ. Duài buô-hông gì guók-cié muoi-tǎ dù nềng-oi Báek-hàng sê siǒh ciǎh iǎ mậ cộp-iù gì guók-gǎ.

Bàng-uâ-cê

Bàng-uâ-cê

Bàng-uâ-cê (平話字), iâ hâu lậ Hók-ciū-uâ Gáu-huôi Lọ-mă-cê (福州話教會羅馬字), sê ciông-muòng dọ lậ sĩa Hók-ciū-uâ gì siôh-cững Lọ-mă-cê. Ĭ dừ-liăng ô 17 bính-cê-mộ, hók-hăk cê-mộ (複合字母) gâeng dềk-sự cê-mộ (特殊字母) nâ gả điề kộ ô 23 bính. Bàng-uâ-cê lêng-nguôi gó ô 5 bính hù-hộ dọ lậ biểu-cự sững-diêu (聲調), 1 bính liềng-cê hù-hộ (連字符號) dọ lậ liềng-giэк ỉng-ciэк.

Gì-sĩk gáu hiềng-káik-sì, gó mậ hiêu Hók-ciū-uâ gì cī tộ Lọ-mă-cê dọ-dạ hộ lậ sié-nộ miềng-cê. Dững-guók hók-sũk-gái dừ sê gớ ĩ,,Gáu-huôi Lọ-mă-cê“(教會羅馬字), ỉng-ôi ĩ gữ-buồng dừ sê diồh gáu-huôi điề-sié sãi gữ.

Bàng-uâ-cê cī ciáh miềng-cê sê ngiэк-ự ngiềng-géu Hók-ciū-uâ gì lầng ciáh hâu-săng-giăng gắh 2005 niềng tiếng-ỉэк gì sềng-hâu kĩ gữ. Cuối sê ĩ gáu-k-nềng ộh Mìng-nàng-ngữ gì Lọ-mă-cê miềng-cê „Băh-uâ-cê (Pêh-ôe-jĩ)“ kĩ gữ, ỉng ôi Mìng-nàng-ngữ gì „Pêh-ôe (Băh-uâ, 白話)“ gâeng Hók-ciū-uâ gì „Bàng-uâ“(平話) sê siôh iông gì é-sệ.

Hiềng-cải nềng gó muôi tộ cậ ô-guăng Bàng-uâ-cê cháung-cáuk (創作) gì gệu-tậ cài-lâu, nềng-gả nâ dệung tếng lĩng-sĩng (零星) gì cài-lâu gặ-dềng đáik gáu nэк-giăng cháung-cáuk gì siêu-sэк (消息).

Ă-piềng Cìềng-cềng (鴉片戰爭) ĩ hâu, tếng Êu-ciũ gâeng Mĩ-guók lị gì Gĩ-dók-gáu diông-gáu-sệu ôi lâu gó hộ gì hióng Dững-guók-nềng diông-gáu (傳教), cêu kộ ộh Dững-guók gì ngữ-ngiông. Ĭ gáu-k-nềng gắh ộh sềng-hâu, áng cê-gả gì ĩ-gẩ, sãi Lọ-mă-cê gế gĩa lị ộh gì nộ-i-ụng(內容). Cī-hâu bô ô nềng kộ cầng-ỉ(整理) cī bính Lọ-mă-cê, tưng-эк cê-mộ gì sĩa-huăk. Píng-sĩa Dững-guók dề-huông ngữ-ngiông gì gáu-k cững Lọ-mă-cê cêu ciông-uăng ông-sié (問世) kộ lâu.

Tếng hiềng-iũ gì cài-lâu điề-sié nềng-gả huăk-hiềng, dэк cã sãi Lọ-mă-cê lị gế Hók-ciū-uâ gì nềng sê Ià-lũ Dải-hốk(Yale University) gì gáu-sêu Huài-dáik (懷德, M. C. White). Ĭ dồng-sì sê sĩa siôh cững hộ lậ „Ủi-liăng Cầng-sự ỉng-biêu“(“System of Sir William Jones”) gì gế-ỉng hiề-tưng lị gế Hók-ciū-uâ.

Cī tộ gế-ỉng hiề-tưng gâeng gừng-dáng Bàng-uâ-cê dэк duai gì chă-biэк gắh dềk-sự cê-mộ „ạ“, „ẹ“, „o“, gâeng „ự“ gì biểu-gế gặ-dềng, hĩ tộ gế-ỉng hiề-tưng sãi „á“ lị biểu sê „ạ“, „ó“ lị biểu sê „o“, „ă“ lị biểu-sê „ẹ“, „ữ“ lị biểu-sê „ự“. Hĩa sĩ-hâu mộ nềng ạ sĩa sững-diêu hù-hộ, ỉng-ôi biểu sững-diêu hù-hộ gì ôi-dé dừ gâeng dềk-sự cê-mộ gì dềk-sự hù-hộ iềng kộ lâu. Bók-guó cī tộ gế-ỉng hiề-tưng ạ dệung káng cộ Bàng-uâ-cê gì cù-hìng (雛形).

Gáu-muôi-lâu, Mĩ-guók gì diông-gáu-sệu Măh Lế-huô (麥利和, R. S. Maclay), Mộ-gả-lĩk (摩嘉立, C. C. Baldwin) gâeng ĩng-guók nguôi-gầu-guăng E. H. Parker gáu-k-nềng dừ dội ĩ cộ chók gãi-cềng(改進). Gì-dững ô siôh ciáh miềng-cê hộ Sữ-lốk-báik (史榮伯, R. W. Stewart) gì Ái-ĩ-lầng nềng, ciông dềk-sự cê-mộ gặ-dềng gì lầng bính dók-dók dừ dọ uăng lậ, buăng gáu cê-mộ ạ-dạ kộ. Cầng-uăng cê-mộ gặ-dềng cêu tếng chók ôi-dội ạ sãi biểu sững-diêu hù-hộ kộ lâu. Ĭ gáu-k-nềng bô siэк-giэк chók 5 bính hù-hộ, lị biểu Hók-ciū-uâ gì 7 bính sững-diêu.

Siũ-gẩ ĩ-hâu gì cī cững pầng-ỉng ụng-cê iả cêu-sê hiềng-cải gì Bàng-uâ-cê. Diông-gáu-sệu gáu-k-nềng sãi Bàng-uâ-cê lị chók-bềng gáu-k-cững-gáu-k-iông cầng-gầu cự. 1905 niềng, kэк bằng-uâ-cê sĩa gì Hók-ciũ uâ Sầng-iók Sềng-gừng «NGUAI GÉU-CIỎ IẢ-SỮ GỈ-DÓK GỈ SẦNG-IÓK CỰ» chók-bềng. 1908 niềng, hăk biềng gì sầng-gô-iók Sềng-gừng «SỀNG GỈỪNG SẦNG GÔ IÓK CIÔNG CỰ» chók-bềng.

Bók-guó hĩa-sềng-hâu Bàng-uâ-cê nâ gắh Gĩ-dók-gáu gáu-huôi điề-sié sãi, gáu-huôi ngiề-dầu gì nềng gữ-buồng dừ mậ hiêu sãi. 1911 niềng Dững-huà Mìng-guók sầng-lĩk ĩ-hâu, cềng-hũ huăk-dồng „Guók-ngữ ông-dồng (國語運動)“, cié-dềng cựu-ỉng cê-mộ (注音字母), gềng-cĩ giэк-sựk sãi diông-gáu-sệu huăk-mìng gì gáu-k-cững pầng-ỉng ụng-cê. Gừng-guó cềng-hũ siôh báik niềng gì ák-ciэк (壓制), sãi Bàng-uâ-cê gì nềng muông biềng muông ciêu, gáu hiềng-cải gữ-buồng mộ nềng káng ạ huôi-é kộ lâu.

Bàng-uâ-cê ô 23 bính cê-mộ, 5 bính sững-diêu hù-hộ.

Nâ sê áng dắng-tậ cê-mộ lị sáung gì uâ, Bàng-uâ-cê dừ liăng ô 17 bính cê-mộ. Dềk-sự cê-mộ iả nâ dọ lậ dắung dắng-tậ cê-mộ gì uâ, Bàng-uâ-cê dừ liăng ô 21 bính cê-mộ. Nâ áng cê-mộ sữ biểu đắk gì ỉng-sộ lị sáung gì uâ, Bàng-uâ-cê dừ liăng ô 23 bính cê-mộ.

Bàng-uâ-cê gì dềk-sự cê-mộ (特殊字母) ô 4 bính: „A“, „E“, „O“ gâeng „U“, cữ-hăk cê-mộ (組合字母) ô 2 bính: „CH“ gâeng „NG“.

Hók-ciũ-uâ gì ĩk-sầng (入聲) ô sэк-muôi (塞尾), „h“ gâeng „k“ dọ lậ biểu-sê ĩk-sầng gì sэк-muôi. „H“ biêu-sê hợ-lềng sэк-muôi (喉嚨塞尾) . „K“ biêu-sê hợ-lềng ỉng sэк-muôi . „S“ gắh Hók-chiăng kiểng (福清腔) điề-sié tэк cộ , ô gì Hók-ciũ nềng ạ ciông „s“ tэк cộ .

Diồh Hók-ciũ-uâ gì ỉng-ông-cự (音韻書) «Chék Lĩng Báik-ỉng» (戚林八音) điề-sié, mộ buăng-siăng-mộ (半聲母) , gâeng gì siăng-buô (聲部).

Gáu-muôi-lâu diông-gáu-sệu siэк giэк Bàng-uâ-cê gì sềng-hâu ô chắng-kộ cī buô ông-cự, iả ộh cī buồng ỉng-ông-cự siôh-iông, mộ kệuk cī sắng bính buăng-siăng-mộ puoi cê-mộ, nâ sãi „j“, „u“, „v“ lị biểu sê cī 3 bính buăng-siăng-mộ , gâeng .

Bàng-uâ-cê dừ-liăng kэк 5 bính hù-hộ lị biểu-sê Hók-ciũ-uâ gì 7 bính sững-diêu.

Siông-bầng (上平) điêu gâeng hầ-ĩk (下入) điêu cậ sãi siôh bính sững-diêu hù-hộ, siông-kệu (上去) điêu gâeng hầ-ĩk (下入) điêu cậ sãi siôh bính hù-hộ. Ỉng-ôi Hók-ciũ uâ gì lầng bính ĩk-sầng (入聲) ô mầng-hiềng gì sэк-muôi (塞尾), gó-chữ gắh pầng-sĩa gì sềng-hâu ạ tiếng-gả sэк-muôi cê-mộ (塞尾字

母) „k“ hẹk-ciă „h“, ciong-uâng cêu mậ gặng cậ sãi hù-hô gì hĩ lằng bĩn chũ-sĩng-diêu (siông-bĩn, shiông-kệu) hông sỡh dỏi kộ lâu.

Găh sĩk-cié sãi-ệụng gì sèng-hâu, ng-sê mữ bĩn sỡh sĩng-diêu hù-hộ dũ ậ dệụng sải gấu sũ-iũ mỗ-ĩng cê-mỗ gì gặ-dềng. Ờh „e“, „o“ cĩ lằng bĩn cê-mỗ, nả ô „-“ gặng „-“ ậ dệụng sải diễh gặ-dềng, bẻk-nộh hù-hộ dũ mậ sãi sải diễh gặ-dềng. Gĩ-sĩk diễh pĩng-sĩa gì sèng-hâu, iả mậ độ biẻk-nộh hù-hộ sải cĩ lằng bĩn cê-mỗ gặ dềng. Dờng-iòng, gắh sĩk-cié pĩng-sĩa gì sèng-hâu, dắng-tặ-cê nả sê gắ điể ông-muôi (韻尾), cĩng-huóng bô ậ biẻng lâu. Ờh „e“, dắng-tặ gì sèng-hâu nả ô „-“ gặng „-“ ậ dệụng sải gặ-dềng, bók-guó nả sê gắh i muỗi-sầu tiẻng điể ông-muôi „ng“ gì uả, cêu ậ dệụng sải diễng-gặ-lĩ gì 3 bĩn hù-hộ kộ lâu.

Ậ-dặ gì biẻu-gắik cĩng-giẻk chók lĩ dắng-tặ-cê ậ dệụng tiẻng-gắ siẻ-nộh-uâng hù-hô gì cĩng-huóng:

Sãi Bằg-uả-cê sĩa-cê gì sèng-hâu, diễh áng ỉng-ciẻk buởng kũi lĩ sĩa, buớh-ải liẻng-giẻk lằng bĩn hẹk-ciă lằng bĩn i-siông gì ỉng-ciẻk sèng-hâu, diễh sãi liẻng-cê hù-hộ „-“ lĩ liẻng-giẻk ỉng-ciẻk.

Gắh gĩng-dắng ô-niẻ-àĩ tộ gấu gì cái-lâu điẻ-siẻ, dũ mỗ gặp-tặ gì ụng-ciong gắi-siêu Bằg-uả-cê gì ciáng-cê-huák (正字法). Bók-guó ô nẻng áng «Sẻng-gĩng» điẻ-siẻ gì pĩng-sĩa huóng-sẻk cĩng-giẻk chók lĩ Bằg-uả-cê gì ciáng-cê-huák. Bằg-uả-cê gì ciáng-cê-huák ậ dệụng buởng „Gĩ-buởng sữ-sĩa giẻ-cáik“, „Sẫng-mỗ Duẩi-nằng sĩa giẻ-cáik“, „Sĩng-diêu Hù-hộ Tiẻng-gắ giẻ-cáik“, „Liẻng-cê hù-hộ sãi-ệụng giẻ-cáik“ cĩ 4 bĩn buỏ-hông.

Kẻk Bằg-uả-cê sĩa Hók-ciũ-uả gì huởng-huák hộ lặ „Hók-ciũ-uả Lộ-mả-huá“ (福州話羅馬化) hẹk-ciă „Hók-ciũ-uả Pĩng-ĩng-huá“ (福州話拼音化). Gắh cẻng-hũ gì ỉng-hiởng gĩa, huảng dỏi Hók-ciũ-uả kẻk Bằg-uả-cê sĩa gì nẻng mậ ciểu, i-gắuk-nẻng giẻng-gắek Hók-ciũ-uả diễh kẻk Hằng-cê sĩa.

Hằng-cê puẩi tẻng ụng-huá gặng mĩng-cũk diễng-sĩng (民族傳承) gặ-dềng lĩ káng cĩ bĩn ông-dặ. I-gắuk-nẻng gì guảng-diẻng sẻ:

Bằg-uả-cê puẩi tẻng ngữ-ngiởng sĩk-ệụng (語言實用) gì huởng-miẻng lĩ kộ-lệu cĩ bĩn ông-dặ, giẻng-gắek Bằg-uả-cê ậ dệụng dáung Hók-ciũ-uả gì ciỏ-tặ sữ-sĩa ụng-cê độ lặ dắi-tặ (代替) Hằng-cê.

Hók-ciũ-uả ô cẻng sậ gì ỉng mỗ-niẻ-àĩ kẻk hằng-cê sĩa, chiởng „gẻh (kẻ lặi)“, „ngẻụng (ậ ỉng-kĩ diễng-ôi buớh ách chók gì hữ-uâng gắng-gắuk)“, „kẩu (ẻng sỡh dỏi)“, dũ mỗ-niẻ-àĩ sãi Hằng-cê sĩa chók lĩ.

Ô nẻng ậ kẻk hằng-cê gì ỉng hẹk-ciă é-sẻu lĩ hông-tẻk (混讀) Hók-ciũ-uả mỗ-niẻ-àĩ sĩa chók lĩ gì cẻ, dắng sẻ cuỏi uởng-uởng ậ gặng buởng-cê (本字) hông sỡh dỏi kộ.

Hók-ciũ-uả gì Hằng-cê ô iả sậ bĩn lĩk-sữ gì tẻng-dặ, cẻng sậ Hằng-cê ô lằng bĩn tẻk-ỉng, ô gì gỏ ô 3 bĩn tẻk-ỉng. Nả kẻk Hằng-cê sĩa gì uả, nẻng mỗ-niẻ-àĩ cĩng-kắuk tẻk chók lĩ ỉng, ô gì sèng-hâu nả tẻk dắng kộ, gỏ ậ huák-sẻng ngỏ-huỏi.

Ậ-dặ „生“ nả tẻk /sen/ cêu sẻ „sĩ“ gì é-sẻu, nả tẻk /san/ cêu sẻ „sắng giẻng“ gì é-sẻu, nả sẻ sãi hằng-cê sĩa chók lĩ, cêu mỗ-niẻ-àĩ káng chók é-sẻu kộ lâu.

Ô nẻng giẻng-gắek: „Nẻng nả sãi Hók-ciũ uả sĩa ụng-ciong gì uả, i nả nguởng ậ hiẻu Hók-ciũ-uả gì nẻng káng, ng-sê kẻuk mậ hiẻu Hók-ciũ-uả gì nẻng tẻk gì, gỏ-chũ kặ-diẻ diễh chắk i-gắuk-nẻng ậ mậ chắi chók lĩ?“

Sỡh cững ngữ-ngiởng sêu gấu buởng-tũ hửng-sựk gặng đẻk-biẻk sẻu-giởng gì ỉng-hiởng ậ sắng chók cĩng sậ buởng-tũ đẻk-iũ gì sữ, cĩ cững sữ cêu nả gỏng sãi Hằng-cê lĩ sĩa, mậ báik Hók-ciũ-uả gì nẻng iả mỗ kộ-nẻng chắi chók lĩ.

Chiởng gặ-dềng cĩ guó uả điẻ-siẻ „洋當池 (iòng-dớng-diẻ)“, „霧裡去 (ô-lĩ-kộ)“ cĩ lằng bĩn sữ, sẻ Dằng Huỏ lặh sặ-iòng (鄭和落西洋) gì sèng-hâu sùng gặ-dềng giẻng-sùng-gi Diễng-lặh-nẻng huák-mĩng gì, nả mỗ ciong-muởng gì gắi-sẻk, mậ báik Hók-ciũ-uả gì cêu nả káng Hằng-cê iả ậ hiẻu i gì é-sẻu „翻生 (huảng-chắng)“ sẻ „mậ ciáng-siởng“ gì é-sẻu, nả sẻ ng-sãi Bằg-uả-cê lĩ sĩa iả ụng-ê tẻk dắng hẹk-ciă i-gắi chỏ-nguỏ. Gỏ ô chiởng „靜 (sắng)“ ng-sẻ „ắng-cẻng“ (安靜) gì é-sẻu, sẻ „ng-tiẻ, sắk tiẻ“ gì é-sẻu, nả káng Hằng-cê sẻ chắi mậ chók ciă é-sẻu gì.

Bằg-uả-cê gì ụng-hók gĩ-buởng dũ sẻ gặng cĩng-gáu ô gắng-guó gì. 1908 niẻng chók-bẻng gì «SẻNG GỈNG SỈNG GỎ IỎK CIÒNG CỬ» sẻ Bằg-uả-cê ụng-hók gì dắi-biẻu. Cĩ buỏ ciong-cữ ciong gỏng buỏ «Sẻng-gĩng» sãi Hók-ciũ buởng-dẻ-uả huảng-ĩk chók lĩ, cẻu-iởng-gỏng ô gì ệụng-sử(用詞) piẻng ụng-ngiởng-ụng(文言文), dắng-sẻ uởng-ciong gì gắ-sĩk chiẻu guỏ điẻ-siẻ gì chắuk-nguỏ.

Háng-cê

Háng-cê

Háng-cê (漢字; Nîk-ngŭ Lō̍-mā-cê: Kanji; Diêu-siêng-ngŭ Lō̍-mā-cê: Hanja; Uôk-nàng-ngŭ: Hán Tự) iá hâu lă „Dŭng-ùng“, sê Háng-neng huák-ming gì hìng-ngiê sŭ-siá hiê-tŭng. Háng-cê ô 4,000 siông niềng gì lik-sŭ lău, gah hiêng-káik-si sié-gái gì ùng-cê hiê tŭng dài-dông, sê dék gŭ-lŏ gì. Háng-cê sê Huà-ngŭ, Nîk-buông-ngŭ, Uok-ngŭ, Ngŭ-ngŭ gì sŭ-siá ùng-cê. Dŭng-guók, Dài-uang, Hiong-gêng, Ọ-muông, Mãi-lài-sạ-ngă, Sing-ga-pọ gặng gì-ta guók-ga diê-sié háng-neng đều gì dê-huông du ậ káng ô háng-cê.

„Háng-cê“ cĩa sŭ dék cã chók hiêng gah «Báçk Sŭ» . Ấ-dạ sê siong-guon gì gé cái.

Ing ôi Háng-neng gah lik-sŭ gặ-dêng ùng-huá du bĩ ciu-ùi mĩng-cuk huák-dak, ing-chŭ háng-neng du háng-lik i-cạ cê-ga gì cê ciáh sê cing-ciáng gì ùng-cê, gì-ù mĩng-cuk gì cê du sê „Ỉ-cê“, gó chŭ tiâu sãi „cê“, „ùng-cê“ ching-hŭ háng-cê, mọ sãi „háng-cê“ cĩ bĩh miàng-ching.

Ching-guók gióng lik ĩ hâu, ing ôi i gì guók-ngŭ sê Măng-ciũ-ngŭ, ùng-cê sê Măng-ùng, gó chŭ mọ neng-ài ọh uông-buong háng-neng guók-ga hŭng-kuăng gá hâu háng-cê cọ „ùng-cê“ lău. Iù-sê „háng-cê“ cĩ bĩh miàng-ching ciáh cĩa lă Ching-guók ceng-hŭ, kiũ gah Ching-guók háng-neng dài-dong sãi.

Dŭng-huá Mĩng-guók gióng lik hâu, „Háng-cê“ cĩa miàng-ching bô gặng quang-huon ké-cioh ng sãi. Dŭng-huá Mĩng-guók gáu-ŭk-buô kek „guók-cê (buông guók đẹk-ĩũ gì ùng-cê)“ cĩ bĩh miàng-ching ĩ hâu háng-cê, gáu gĩng-dáng, Dài-uang neng gó sê ọi kek „guók-cê“ ĩ ching-hŭ háng-cê.

Gah Dŭng-huá ĩng-mĩng Gặng-huô-guók 1949 niềng gióng lik ĩ hâu, gah i tŭng-dé gì dê-kŭ ké-ciok cing sạ Dŭng-huá Mĩng-guók gì diòng-tŭng, ké-ciok ùng-cê miàng-ching iá sê gì dŭng ci-ék. Dŭng-huá ĩng-mĩng Gặng-huô-guók, ọh Ching-guók hŭng-kuăng, sãi „Háng-cê“ cĩ bĩh miàng-ching.

Gah Nîk-buông, Háng-guók gặng Diêu-siêng, sãi „Háng-cê“ cĩ bĩh miàng-ching, chui-muông i-cạ iá ô „guók-cê“ cĩ bĩh miàng-cê, ng guó cĩ bĩh miàng-cê sê ciong-muo-muo ĩ bĩ i-cạ buông guók gì „Ga-na“ gặng „Diêu-siêng-cê“ gì. Diòh Uok-nàng, neng sãi „Ỡ-cê (Ỡ-ga gì ùng-cê)“ ĩ ching-hŭ háng-cê.

Háng-cê sê sié-gái lă sãi gì ùng-cê dài-dong dék gŭ-lŏ gì. Chui-muông Ai-gik gặng Su-mọ (Sumer) neng gì cê du bĩ háng-cê cã, ng guó i-cạ mọ chiông háng-cê cŭng-kuăng diòng gáu gĩng-dáng.

Áng háng-neng gì gŭ-lŏ diòng-gŏng, háng-cê sê Chong Gik cháung cọ gì. Uông-dạ gì sŭ-guon Chong Gik áng nîk-tàu gặng nguok gì hìng-cauŋg, cêu gặng tàu-sang gì ka-ciék cháung-cọ háng-cê. Ng guó cuoi du sê diòng-gŏng, mọ neng-ài sê cing-sik còng-cái gì dãi-gié.

Neng gah mọ ùng-cê sãi gì si-hâu, ậ áng nọh gì hìng-cauŋg uá giã ĩ, cọ ôi hù-hộ, gah háng-cê dék-ca huak-diêng si-gi, cêu sê cŭng-kuăng. Cĩ pie áng hìng-cauŋg uá gì hù-hộ gah bàng-siong-gang sãi-ệng seng-hâu ậ mảng mảng găng-huá hẹk cĩa uông-siêng, iù-sê „cê“ cêu chók hiêng gặ lău. Cĩ si-hâu gì ùng-cê hâu lă „gŭ-ùng-cê (gŭ-cã gì ùng-cê)“.

Háng-cê gáu Siong-diêu gặng Ciu-diêu si-hâu huák-diêng chók „gák-gáu-k-ùng“, ing ôi cĩ ùng-cê sê sãi tàu-sang gì kặk-kặk hẹk gáu-k-gáu-k gì đeng. Gah hiã si-hâu gó ô káik-luái gah điang hẹk cĩa đeng ké gặ đeng gì ùng-cê, hâu lă „Gĩng-ùng (gĩng-sŭk cié-pĩng gặ-deng gì ùng-cê)“ gặng „điang-ùng (điang gặ-deng káik ô gì ùng-cê)“.

Cing-guók tŭng-ék lẹk guók hâu, ĩ Sŭ gah Duái-diòng gặng lẹk-guók ùng-cê gì gi-chŭ gặ-deng cháung cọ chók Siêu-diòng, cọ ôi guók-ga tŭng-ék gì ùng-cê. Siêu-diòng sák lăi Chung-chiu Cíeng-guók si-dài ùng-cê dọ-iòng gì guoh-miêng, kui kĩ „sĩa đeng iòng“ gì lik-sŭ.

Cing-guók tŭng-ék háng-cê ĩ hâu, iá ô neng gié sŭk siu-găi Siêu-diòng, niòng i gie sĩa. Gáu Háng-guók si-dài Lạ-cŭ chŭ-dãi Siêu-diòng, biếng cọ cĩ-ieu gì sŭ-siá hiê-tŭng, sák lặk gŭ-ùng-cê si-dài. Lạ-cŭ ng dáng siàng ôi gŭ dăng ùng-cê gì buông-liê-siáng, iá ôi ả-nik háng-cê huák-diêng páh giã dê-dong.

Gáu Sạng-guók si-dài Cing Huôi huák mĩng lău Cing-tặ-cê, ing ôi i gặng do-só háng-neng dáung cọ „háng-gang“, sũ ĩ ĩ huák mĩng gì Cing-tặ-cê gặng neng gui miàng cọ Sạng-tặ-cê / sạng-tặ-cê. Téng hiã si hâu kĩ Sạng-tặ-cê biếng cọ ciong-muo-muo dọ lă ếng-sáu-k háng-cê gì cê-tặ. Gah sạng-tặ-cê gì gi-dặ gặ-deng, bô sạng seng lău huông-sông-tặ, u-tặ-cê đeng đeng.

Gáu gặng-hiêng-dãi, Sạ-iòng iá sạ gì sŭ gặng nọh ceng-diê háng-neng gì ngŭ-ngiòng diê-sié, ôi lău ậ kiah cĩ kuăng biếng huá, neng bô áng ing-ông cọ chók cing sạ gì dang-sung biêu dah ing-ông gì cê, chiông huá-hok nguông-só biêu diê-sié gì nguông-só miàng chê.

Háng-cê dék duái gì dek-diêng cêu sê „Sang mọ deng-gé. Sĩ mọ bộ-sieu“, neng gong buông mọ neng-ài tŭng-gié háng-cê gì cŭng-káu-k só-liòng. Áng tŭng-gié, lik-sŭ gặ-diêng chók hiêng gì háng-cê chieu guó 6 uăng, ng guó dọ-só du ng sê ciáng-tặ-cê, du sê é-tặ-cê hẹk cĩa hăng-ệng gì cệ.

Tàu-tàu chók tŭng-gié háng-cê só-liòng gì neng sê Háng-guók gì Hŭ Seng, i gah «Sióh-ùng Gặ-cê» diê-sié du liăng siu ô háng-cê 9,353 cê. Gáu Sạng-guók seng-hâu, quang-huon pieng-sĩa gì «Chék Ông» diê-sié siu cê ô 5 uăng 3,525 cê. Ching-guók pieng-sĩa gì «Kong-hi Cê-diêng» siu cê ô 4 uăng 7,035 cê.

Hiêng-dãi, 1915 niềng chók gì «Dŭng-ùng Duái Cê-diêng» siu cê 4 uăng 7,035 cê, Dŭng-guók chók gì «Háng-ngŭ Duái Cê-diêng» siu ô 5 uăng

4,678 cê. Gáu gíng-dáng, ậ-hiểu gì siu cê dék sậ gì cê-diêng sê 1994 niềng chók bêng gì «Dụng-huà Cê-hă», siu háng-cê ô 8 uâng 5 chieng.

Háng-cê cháung-cê guó-tiàng ậ buong cộ 6 lòi, cĩ lẹk cững cêu sê bàng-siòng gống gì „Lẹk-cự (háng-cê iả cộ 六書)“. Háng-guók gì Hữ Sêng gah i gì «Sióh-ùng Gặ-cê» diễ-sĩa ôi cĩ lẹk lòi cĩ điăng miàng ching, huong biэк sê „chiông-hing (象形)“, „Cĩ-sệự (指事)“, „Huôi-é (會意)“, „Hing-siang (形聲)“, „Diông-ció (轉注)“, gặng „gặ-cióh (假借)“.

Chiông-hing-cê

Chiông-hing-cê sê Háng-cê dék-cā gì iông-sék. Cĩ lòi gì cê sê téng nệng uả gì tù gặ-dềng lĩ gĩ, ng guó nệng bàng-só gah ậu-siэк sĩa cĩ lòi gì cê si-hầu, ô kộ chệự-lĩ i-cậ gì iông-sék gặng bék-huak, niông i gấng lựng-ê sĩa. Gíng-guó cững-kuăng chệự-lĩ, biêu-cững gì chiông-hing-cê i gíng gặng nguòng-lặ gì dù ô cing duải cha-biэк lâu, ọh nĩk cê „日“; téng iềng-gĩ biэк cộ sế-gáэк gì. Chiông-hing-cê du sê duk-tặ cê, chiông sang-kự gì sang „山“, tieng gặ-dềng buôi gì cêu „鳥“.

Cĩ-sệự-cê

Cĩ-sệự-cê sê gah chiông-hing-cê gì gĩ-chũ gặ-dềng sang-chók gì. Chiông „đọ (刀)“ cê ga sioh dók, cêu biэк cộ ciong-muo-muo cĩ đọ-cieng gì „êng (刃)“. Cĩ lòi cê ng sê cing sậ.

Huôi-é-cê

Lằng bĩh i siòng gì chiông-hing-cê cũ hak kĩ, hing-siàng sing-gi cê, biêu dak sing gì é-sệự, cĩa é-sệự gồ gặng cĩ cũ-lĩ i gì chiông-hing-cê ô guong-hiэк. Cĩ cững cê cêu sê huôi-é-cê, áng Hữ Sêng gì tưng-gié, cĩ lòi cê iềng cìòng buô háng-cê 13%. Siòng-séng gì séng „(信)“ sê biêu dak „nệng“ cĩ bĩh gặ-niềng gì „ing (人)“ gặng biêu-dak nệng gì uả gì „ngiòng (𠂇)“ cũ-siàng gĩ, é-sệự cêu sê nệng gống gì uả ng-dáng đệựng-iэк, gồ dioh siòng séng.

Hing-siang-cê

Hing-siang-cê sê chiông-hing-cê (biэк-tặ) gặng biêu sê tẹk-ing gì cê cũ hak siàng gì cê. Chiông Sạ-hủ gì „hủ (湖)“, đặ-beng „sang-dók-cuôi (汜)“ biêu sê „hủ (湖)“ cĩa cê gì é-sệự gặng cuôi ô gang-guó, ciáng-beng gì „hủ (胡)“ biêu sê „hủ (湖)“ cĩ bĩh cê tẹk /hu/. Gah «Kong-hi Cê-diêng» gặ-dềng, ciэк gặựng ô 90% gì cê sê cĩ lòi.

Diông-ció-cê

Diông-ció-cê sê sioh bĩh cê i gì é-sệự huák seng gặ-biэк.

Gặ-cióh-cê

Gặ-cióh-cê sê cê gì nguòng-lặ é-sệự mặ sãi gồ lâu, đặ lặ biêu dak sing gì é-sệự. Chiông „Ā-sặ-ā (亞細亞)“, i gíng biэк cộ dang-sùng gì huak ik sự. Nê-chók siэк gặi ciэк-ceng ậu, Dụng-huà İng-ming Gệựng-huò-guók, Sing-ga-pọ gặng Nĩk-buồng sang-guók du ô cộ gặng huá háng-cê gì dặi-kiэк. Sing-ga-pọ gah cìòng-bềng chặi nak Dụng-guók gì gặng-huá-cê i ậu, tiэк-dặ hiэк-dự nguòng-lặ i cê-ga gì gặng-huá-cê.

Dụng-huà İng-ming Gệựng-huò-guók gah 1950 niềng kiũ gặng-huá háng-cê, 1956 niềng gung-buó tàu-tàu tiong gặng-huá-cê biêu, 1964 niềng gung-buó dặ nê tiong, cềng-gồ sậ gì cê gặng gặng huá gồ. Ng guó 1977 niềng, cềng-hũ song-buó hiэк-dự 1964 niềng gì hĩ tiong biêu, bềng chặi dềng-cĩ gặng-huá háng-cê gì gặng-tiàng.

Nĩk-buồng gah 1945 niềng gung-buó «Dong ệựng Háng-cê Biêu», 1981 niềng gung-buó «Sều-sãi gì Háng-cê Biêu». Cĩ lằng bĩh biêu cìòng mềng-gang sãi gì gặng-tặ-cê può cộ ciáng-tặ-cê, cĩ pic cê ậu lặ „Sing-cê-tặ (Sing gì cê)“, hiэк-dự gì hĩ pic cê ậu lặ „gồ-cê-tặ (gồ gì cê)“.

Ngũ-mỗ-ngũ-giăng

Ngũ-mỗ-ngũ-giăng

Ngũ-mỗ-ngũ-giăng (牛母牛团) sê 1 cững niông-tặ đông-ũk. Ỉ giăng nĩk-tàu puồh, gó-chữ đủ sềng-uắc diồh cũi lặ hếk-ciă dề lặ lằng-nóng gì ôi-chệu.

Ngũ-mỗ-ngũ-giăng tàu lặ ô 1 hắk gắk-gắk, ậ chiồng ậ giũ. Mặk-ciũ cêu gắk gắk-gắk muỗi-sầu. Ngũ-mỗ-ngũ-giăng ô 1 bĩk kắk-kắk, ciă kắk-kắk iă sũ iă chỏi, ô gì kắk-kắk sê dộ-bềng chiồ-liồ gì iềng-cũi hìng, ô gì kắk-kắk sê ciăng-bềng chiồ-liồ gì iềng-cũi hìng. Hiũ-sếk hếk-ciă ngệu diồh ngũi-hiềng gì sềng-hầu, ỉ gồ-lòng sểng đủ giũ gáu kắk-kắk diề-siế gọ, sũ-ỉ ngũ-mỗ-ngũ-giăng gì kắk-kắk sị dộ lặ bộ-hô sãi. Ngũ-mỗ-ngũ-giăng bók-lộ giá ô bô biềng bô kuắk gì bók-lộ-kắ, ngũ-mỗ-ngũ-giăng sãi ỉ lị giàng diồ, ng guồ giàng cểng mắng. Ciă kắ ậ lầu chók nĩ-nĩ-liồh cáik-cáik, ciă cáik-cáik ậ dội-chiũ ngũ-mỗ-ngũ-giăng mỗ gặng gì-tặ tềng-ngiề gắ gọ. Lềng-nguôi, ngũ-mỗ-ngũ-giăng giàng diồ sềng-hầu sãi ciă cáik-cáik lị niông-ệụng dề-dầu, cững-kuăng ỉ-cặ giàng diồ cêu ậ kặ-uắk nếk-giăng.

Lòng-dổng-diề, ngũ-mỗ-ngũ-giăng siăh chều gặng chầu gì niồh-niồh gặng ngà-ngà, dắng-sê iă ô 1 piề ngũ-mỗ-ngũ-giăng ậ siăh gì-tặ tềng-ngiề.

Ngũ-mỗ-ngũ-giăng gì tiềng-dĩk iă sắ, ô cêu, cũi-giề, uòng-pặ, gũi, siề, lằng-muỗi-sểng dềng-dềng. Ngũ-mỗ-ngũ-giăng ậ siăh gì, Huắk-guók nềng cũi gì ngũ-mỗ-ngũ-giăng sê siề-gắi dềk tàu-miàng gì puồi.

Sùng-chéu

Sùng-chéu

Sùng-chéu kṓ-nèng sê:

Hók-ciũ-uâ ɿng-ông hiê-tũng

Hók-ciũ-uâ ɿng-ông hiê-tũng

Cĩ piẽng ɿng-ciông ciông-muòng gá-i-siêu Hók-ciũ-uâ gĩ ɿng-ông hiê-tũng (音韻系統).

Áng Muăng-chĩng sèng-hâu gĩ ɿng-ông-cũ «Chék Ling Bái-k-ɿng» (戚林八音) diê-sié gĩ gōng-huák, Hók-ciũ-uâ dũ-liăng ô 33 bĩh ông-mộ (韻母), 15 bĩh siăng-mộ (聲母) gặng 8 bĩh siăng-diêu (sĩk-cié nâ ô 7 bĩh). Gĩng-dáng Hók-ciũ-uâ gĩ ɿng-ông tậ-hiê duái-tậ-siông gặng hiã sèng-hâu chă-bók-dộ. Dáng-sê, gĩng-dáng Hók-ciũ-uâ gó ô ông-mộ gũng siăng-diêu huák-sèng, „sặng-ông-huá“ (松韻化) hẹk-ciã „kũi-ông-huá“ (開韻化), siăng-mộ huák-sèng „pé-ɿng-huá“ (鼻音化) dēng-dēng gĩ hiềng-chiông, cuoi dũ sê «Chék Ling Bái-k-ɿng» diê-sié mộ tậ-hiềng chók lĩ gĩ. Lềng-nguoi, Hók-ciũ-uâ gĩ kēu-ngũ gó ô siông-dōng hũk-ciăk gĩ siăng-diêu biềng-huá giê-cáik.

Hók-ciũ-uâ ô 7 bĩh siăng-diêu, áng «Chék Ling Bái-k-ɿng» diê-sié gĩ gōng-huák, cĩ 7 bĩh siăng-diêu sê „Siông-bìng“ (上平), „Siông-siăng“ (上聲), „Siông-kéu“ (上去), „Siông-ik“ (上入), „Hâ-bìng“ (下平), „Hâ-kéu“ (下去), „Hâ-ik“ (下入). Gũ Háng-ngũ gĩ „Siông-siông“ (上上) gặng „Hâ-siông“ (下上) gấh Hók-ciũ-uâ diê-sié ɿ-gĩng hăk siôh dôi biềng chiàng siôh bĩh hộ lậ „Siông-siăng“ (上聲) gĩ siăng-diêu gộ lâu.

Â-dạ cĩ diong biêu-gáik sê sai Ngô-dô-biêu-ɿng-huák (五度標音法) lĩ biêu-sê chók 7 bĩh siăng-diêu gĩ diêu-đĩk (調值) gĩ. Siăng-diêu gấh hiềng-cái Háng-ngũ hók-gáik diê-sié gĩ dôi-éng miàng-chĩng siã diôh cội muoi hĩ siôh đĩk diê-sié. Siăng-diêu diêu-đĩk áng Hók-ciũ-kiong cộ biêu-cũng gĩ. Hók-ciũ-uâ ô 15 bĩh siăng-mộ, cuoi cêu-sê nẹng-gă bằng-siông gōng gĩ „Sẻk-ngô-ɿng Hiê-tũng“ (十五音系統). Nâ sê áng huák-ɿng buô-ôi lĩ buông gĩ uâ, cĩ 15 siăng-mộ ậ dệng buông „Hộ-lẹng cũ“, „Chói-puoi cũ“, „Ngai êk cũ“ gặng „Ngai nê cũ“ cĩ 4 cũ.

1) Liôh-sáik huông-gáik diê-sié gĩ siăng-mộ nâ gấh kēu-ngũ ɿng-biềng gĩ sèng-âu chók-hiềng.

2) Siăng-mộ /β/, /j/ gặng /z/ sê cők-ɿng/dẹk siăng-mộ.

3) Siăng-mộ /s/ gấh Hók-ciũ-uâ bắk-buô gặng nằng-buô gĩ kiông diê-sié (pĩ-ủ Lọ-nguồn (羅源) hẹk-ciã Hók-chiăng (福清) tẹk /θ/. Ỗh „siang“ tẹk /θian/.

4) Siăng-mộ /s/ ô nẹng ậ ciông ỉ tẹk cộ /f/.

5) Ô gĩ hók-ciã giềng-gáek Hók-ciũ-uâ siăng-mộ /h/ gặng sắ-ông /i/, /y/ siông-pĩng (相拼) gĩ sèng-âu tẹk cộ /x/.

6) Siăng-mộ gặng /h/ gặng /u/ ông siông-pĩng gĩ sèng-âu, Lọ-nguồn-kiong tẹk cộ /φ/.

7) Siăng-mộ /ts/, /tsʰ/, /s/ gấh sắ-ông /i/, /y/ (gặng cĩ lằng bĩh sắ-ông gấh sèng-lâu gĩ sặng-ông-mộ) sèng-lâu si-hâu niông-huá, tẹk cộ /tɕ/, /tɕʰ/, /ɕ/. Cĩ sằng bĩh siăng-mộ gấh ông-mộ /ɛ/ sèng-lâu gĩ si-hâu, ô nẹng iả tẹk cộ niông-ɿng.

8) Gấh Diông-lộh-kiong (長樂腔) dài-dōng, mộ /n/ cĩ bĩh siăng-mộ, sũ-iũ /n/ siăng-mộ gĩ cê dũ hăk gáu /l/ siăng diê-sié gộ lâu.

9) Hók-ciũ gĩ dặng-niềng-nẹng gặng hâu-sắng-giăng gấh gōng-uâ gĩ sèng-âu ɿ-gĩng mộ buông /l/ gặng /n/ gộ lâu (dōng-iông, ô gĩ gĩng-guô buoi-hóng gĩ nẹng ậ buông chók cĩ lằng bĩh siăng-mộ). Iông-dōng-diê sê /l/ siăng gĩ cê hăk gáu /n/ siăng diê sié.

«Cék Ling Bái-k-ɿng» diê-sié gĩ Hók-ciũ-uâ siăng-mộ gặng siăng-mộ-cê (聲母字) dũ gấh â-dạ biêu-gáik dài-dōng:

Hók-ciũ-uâ gĩ dằng ông-mộ ô 11 bĩh, dũ-kũi /i/, /y/, /u/ ɿ-nguoi, dũ ô kũi, mầu 2 cặng dôi-lĩk gĩ huák-ɿng, cuoi iả hộ lậ sặng-ông (松韻) gặng gĩng-ông (緊韻).

1) Ô gĩ hók-ciã giềng-gáek /ɛ/ gĩ kũi-ông gắi-dōng sê /æ/.

Sặng-ông ô 31 bĩh, duái-buô-hông iả ô kũi gặng mầu 2 cặng dôi-lĩk gĩ huák-ɿng.

1) «Chék Ling Bái-k-ɿng» diê-sié mộ /iau/ ciã ông. Cĩ bĩh ông-mộ ậ mậ dệng sáung Hók-ciũ-uâ gĩ ciăng-sẻk ông-mộ, gấh hók-sẻk-gáik gó ô cềng-lằng. Duái-buô-huông hók-ciã giềng-gáek ɿng sê ciăng-sẻk gĩ ông-mộ; bók-guô ô gĩ cê-diềng gặng hók-sẻk lằng-ủng bô ciông ỉềng gáu ông-mộ tậ-hiê diê-sié.

2) Ông-mộ /ya/ gấh gĩng-dáng gĩ Hók-ciũ-uâ diê-sié ɿ-gĩng tộ mậ diôh lâu. Áng «Tái-sũ Ling Pẻk-sắng Cê-ngiê Biềng-lằng» (太史林碧山字義便覽) gĩ gōng-huák, cĩ bĩh (Hạ Ông) ông-buô gĩ cê nâ ô 4 bĩh. Cĩ 3 cê gấh gĩng-dáng Hók-ciũ-kiong diê-sié cing-kuông sê ciông-uâng gĩ: 1 cê gũ gáu /ai/ ông (cựã > cãi), 1 cê gũ gáu /ie/ ông (hạ > hie), 1 cê gũ gáu /e/ ông (hạ > hạ).

3) Kũ-chềng-kiong (古田腔) ciông /yo/ tẹk cộ /yø/. Hiềng-cái ciông-uâng gĩ tẹk-huák gấh Hók-ciũ-kiong diê-sié iả kải-sũ liũ-hềng gộ lâu, dẹk-biẻk gấh hâu-sắng-giăng dài-dōng.

4) Ông-mộ /uoi/ gặng /ui/ (bầu-guáik cĩ lằng bĩh gĩ kũi-ông) gấh duái-buô-hông dẻ-kũ ɿ-gĩng hăk chiàng siôh bĩh ông gộ lâu, nâ ô Kũ-chềng-kiong gặng Bìng-tằng (平潭) gĩ Hók-chiăng-kiong gộ mộ hăk siôh dôi.

5) Ông-mộ /iu/ gặng /ieu/ (bầu-guák ĩ gĩ kũi-ông) gắh duái-buô-hông dê-kũ ĩ-gĩng hắk chiàng siôh bĩh ông gồ lâu, nâ ô Kũ-chềng-kìong gặng Bìng-tàng gĩ Hók-chiăng-kìong gồ mỗ hắk siôh dôi.

6) Ông-mộ /ieu/ gặng /ieu/ gắh Kũ-chềng-kìong diê-sié tẹk /ieu/ hẹk-ciã /iau/.

1) Hók-ciũ-uả nâ ô siôh bĩh siăng-huá ông /ĩ/. Dáng-sê /ĩ/ gắh kễu-ngũ ĩng-biéng dài-dổng sêu gáu âu-sâu siăng-mỗ gĩ ĩng-hiông huák-sềng biéng-huá, gồ ậ siăng-sềng lằng bĩh siăng gĩ siăng-huá-ông /m/ gặng /ĩ/.

2) Hók-ciũ-uả diê-sié tẹk siăng-huá-ông /ĩ/ gĩ cê nâ ô lằng bĩh, bêng-chiã dũ sê hâ-kệu siăng. Siôh bĩh sê pêu-dềng-sự (否定詞) „ng“, siôh bĩh sê „sai, bóng“ gĩ „ng“. Tàu-tàu hĩ siôh bĩh „ng“ gắh kễu-ngũ dài-dổng duái-bô-hông cềng-huóng tẹk „ĩng“, dậ nê bĩh gắh kễu-ngũ dài-dổng tẹk cộ „ĩng“.

3) Ông-mộ /ai/ gắh Hók-chiăng-kìong diê-sié tẹk /aɪ/, ô gĩ nềng gồ ậ gắh /æ/ âu-sâu gắh siôh ciáh kĩng-siăng gĩ /i/, tẹk chiàng /aɪ/. Áng cìong-uâng huák-diềng, Hók-chiăng-kìong diê-sié gĩ /aɪ/ di-cã iả ậ biéng gặng Hók-ciũ-kìong siôh iông, cộ-i-cụng cậ tẹk /ai/.

4) Ông-mộ /oɪ/ gắh Hók-chiăng-kìong diê-sié tẹk /oɪ/, ô gĩ nềng gồ ậ gắh /œ/ âu-sâu gắh siôh ciáh kĩng-siăng gĩ /y/, tẹk chiàng /oɪ/. Áng cìong-uâng huák-diềng, Hók-chiăng-kìong diê-sié gĩ /oɪ/ di-cã iả ậ biéng gặng Hók-ciũ-kìong siôh iông, cộ-i-cụng cậ tẹk /oɪ/.

Hók-ciũ-uả ô iả hũng-hó gĩ ĩng-ông biéng-huá hiềng-chiông. Cãi-ĩ sê biéng-huá hìng-sék gồ sê biéng-huá huàng-ủi gắh Háng-ngũ-cũk(漢語族) diê-sié dũ sê cềng ô dềk-sáik gĩ.

Hók-ciũ-uả gĩ ĩng-ông biéng-huá ng sê buông-dậ cêu ô gĩ, áng hók-ciã ngiềng-géu, cĩ bĩh biéng-huá gắng-gắng sê tềng Chĩng-diều âu-gĩ gĩ sềng-âu huák-sềng gĩ, bêng-chiã gắh Sэк-эк piэк gĩ siăng-kũ gồ mỗ cìong-uâng gĩ hiềng-chiông.

Hók-ciũ-uả gĩ ĩng-ông biéng-huá ô 3 lòi: siăng-mỗ, ông-mỗ, siăng-diều. Gắh cĩ 3 lòi diê-sié, siăng-mỗ biéng-huá dềk-ô gĩ giề-cáik dềk gắng-dắng, siăng-diều biéng-huá dềk hũk-cáik.

Hók-ciũ-uả siăng-mỗ biéng-huá sê 3 lòi ĩng-ông biéng-huá dài-dổng dềk gắng-dắng gĩ. Biéng-huá giề-cáik áng siăng-mỗ gĩ huák-ĩng buô-ôi buông „hộ-lệnh“, „chói-puối“, „ngã-kĩ 1“, „ngã-kĩ 2“ 4 cũ; gắh áng sềng-sâu cê gĩ ông-muôi buông „kạng ông-muôi“(空韻尾), „pé ông-muôi“(鼻韻尾), „sэк ông-muôi“(塞韻尾) 3 cụng.

Hộ-lệnh cũ gĩ siăng-mỗ dũ-lằng ô /k/, /kʰ/, /h/, /ŋ/ gặng /ʔ/ 5 bĩh.

Cê gĩ siăng-mỗ sê hộ-lệnh cũ siăng-mỗ /k/, /kʰ/, /h/, ciã cê nâ gắh kạng ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, cĩ siăng bĩh siăng-mỗ biéng chiàng /ʔ/.

Cê gĩ siăng-mỗ sê hộ-lệnh cũ, ciã cê gắh pé ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, siăng-mỗ biéng cộ /ŋ/.

Cê gĩ siăng-mỗ sê hộ-lệnh cũ, ciã cê gắh sэк ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, siăng-mỗ mỗ biéng-huá. Chói-puối cũ gĩ siăng-mỗ ô /p/, /pʰ/ gặng /m/ 3 bĩh.

Cê gĩ siăng-mỗ sê chói-puối cũ siăng-mỗ /p/, /pʰ/, ciã cê gắh kạng ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, cĩ 2 bĩh siăng-mỗ biéng cộ dềk ông-mỗ /β/.

Cê gĩ siăng-mỗ sê chói-puối cũ, ciã cê gắh pé ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, siăng mỗ biéng cộ /m/.

Cê gĩ siăng-mỗ sê chói-puối cũ, ciã cê gắh sэк ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, siăng-mỗ mỗ biéng-huá.

Ngãi 1 cũ gĩ siăng-mỗ nâ ô /ts/, /tsʰ/ 2 bĩh siăng-mỗ.

Cê gĩ siăng mỗ sê ngãi 1 cũ siăng-mỗ /ts/, /tsʰ/, ciã cê gắh kạng ông-muôi gĩ cê âu-sâu sềng-âu, ô lằng cụng biéng-huá. Siăng-mỗ /ts/, /tsʰ/ gặng /i/, /y/ (hẹk-ciã ĩ /i/, /y/ cộ buảng mỗ-ĩng, ộh /ia/, /yokʰ/) siông-pĩng(相拼) sềng-âu, /ts/, /tsʰ/ biéng cộ dềk siăng-mỗ /j/. Gĩ-tả cềng-huóng biéng cộ dềk siăng-mỗ /z/.

Hók-ciũ-uả nôi-buô gĩ chă-biэк bĩ-gáu duái, dáng cĩ chă-biэк duái-buô-hông sê gắh ĩng-ông diê-sié, dổng-dê nềng gồ cuoi hộ lậ „kìong“. Nâ áng kìong lĩ buông gĩ uả, Hók-ciũ-uả ậ buông „Hók-ciũ-kìong“(福州腔), „Hók-chiăng-kìong“(福清腔), „Kũ-chềng kìong“(古田腔) 3 cụng.

Mìng-gềng lâu-mih sũ gồng gĩ Hók-ciũ-uả gĩ-buông sê sũk cĩ cụng kìong. Dê-lĩ siông bầu-guák Hók-ciũ chê, Mìng-âu-gắng dững-nàng buô, Liềng-gồng-gắng, Diềng-lộh-gắng, gặng ĩng-tái-gắng dềng-buô.

Hók-ciũ sê sềng-dũ sũ-cải(省督所在), lĩk-sũ ĩ-lai nềng dũ giềng-gáek cũ-uái gĩ kìong sê biêu-cụng kìong.

Gặng «Chék Lìng Bái-kĩng» siông pàng, Hók-ciũ-kìong ĩng-ông tậ-hiê ĩ-gĩng huák-sềng cìong-uâng gĩ biéng-huá:

Hók-chiăng-kìong ciô-iếu gắh Hók-chiăng gặng Bìng-tàng lằng bĩh dê-huông sai.

Hók-chiăng-kìong gĩ ông-mỗ tậ-hiê gặng ông-cũ «Chék Lìng Bái-kĩng» gắ-dềng gồng gĩ ông-mỗ tậ hiê chă mậ kộ huông. Dáng-sê diềh hiềng-cải Hók-chiăng hâu-sáng-giăng gồng gĩ Hók-chiăng-uả diê-sié, „Chiũ“ gặng „Sieũ“, „Buoi“ gặng „Huĩ“ ĩ-gĩng buông mậ chĩng-chũ gồ lâu.

Kũ-chèng-kiōng sê Kũ-chèng gâṇg Bīng-nàng lāng bīh gāiṅ gì nḕng gōng Hók-ciũ-uá gì kiōng. Diāng-diōh Kũ-chèng-kiōng gāh gáuk-cṕṕng Hók-ciũ-uá gì kiōng dài-dōng, ĩng-ông tặ-hiēng biēng-huá dḕk nāung gì. Kũ-chèng-kiōng ĩng-ông tặ-hiē gâṇg «Chék Ling Bái-k-ĩng» diē-sié gì ĩng-ông tặ-hiē uòng-ciōng dḕi-māu. Hók-ciũ-kiōng gâṇg Hók-chiāng-kiōng gì ông-mḕ dḕ ậ gṕṕng sṕng-diēu huák-sḕng biēng-huá, cḕu nà Kũ-chèng-kiōng gó muòi huák-sḕng cḕōng-uāng gì biēng-huá.

Ā-ciũ

Ā-ciũ

Ā-ciũ sê sié-gái dék ék duái gì dâi-lŭk, miêng-cék sê cìong dê-giù biêu-miêng-cék gì 8.6%, lŭk-dê miêng-cék gì 29.4%. Cìong sié-gái ô 60% gì neng găk Ā-ciũ sêng-uăk. Ā-ciũ gâeng Ēu-ciũ gì buông-gái-siáng sê Ū-lă-lŏ Săng (Ĭng-ngŭ: "Ural Mountains") gâeng Lĭ Hăi (Ĭng-ngŭ: "Caspian Sea").

„Ā-ciũ“ cìong-chŭng sê „Ā-să-ă“ (亞細亞, Ĭng-ngŭ: "Asia"), sê téng Hĭ-lé-nà-ngŭ gì „Ασία“ ì gì. Còi cǎ sǎi-ệụng cǎ miàng gì hŏk-cǎ sê Herodotus, dŏng-sì sê cĭ Siêu Ā-să-ă.

Gũ-cǎ sié-gái 4 duái ùng-mìng ô 3 ciáh sê huák-nguòng diŏh Ā-ciũ: Mesopotamia ùng-mìng, Éng-dô-ò ùng-mìng gâeng Diòng-gŏng ùng-mìng.

Gũ Āi-gĩk

Gũ Āi-gĩk

Gũ Āi-gĩk sê Hĩ-ciũ dặng-báẹk-buô gị gũ-cā ùng-mìng, huák-nguòng diǒh Nặ-lộ-ộ hâ-iù dề-kự.

Hĩ-ciũ

Hĩ-ciũ

Hĩ-ciũ (非洲) sê sié-gái dậ 2 duai gì dãi-lịk, miêng-cék 30,221,532 km², sê dê-giù biêu miêng-cék gì 6.0%, cìòng-buô lịk-dê miêng-cék gì 20.4%. 2005 niềng tũng-giê, gêujeng-cũng ô 8.9 é nềng sềng-uăk diôh Hĩ-ciũ, dãi-kái sê sié-gái cìòng-buô ìng-kêu gì 14%.

Hĩ-ciũ bách-buô sê Dê-dựng-hải, dềng-báçk buô sê Sữ-ỉ-sệụ Ông-ộ gặng Ẽng-hải, dềng-nàng buô sê Éng-dô-iòng, sặ buô sê Dải-sặ-iòng.

Hĩ-ciũ kẹụk nêng-ùỉ sê ìng-lôi huák-nguòng gì dê-huống.

"Hĩ-ciũ" gắk Sặ-huống ngũ-ngiòng dĩc-sié sê „Africa“: „Afri“ sê gữ-cã sềng-uăk diôh Báçk Hĩ Gắ-tái-gỉ dê-kỷ gì mìnng-cũk gì miàng; "-ca" sê Lá-dĩng-ngũ gì sụ-muôi, é-sệụ sê "guók-gắ hẹk-ciă lẫng-tữ".

Hók-gióng lĭk-sŭ

Hók-gióng lĭk-sŭ

Hók-gióng gí lĭk-sŭ gé diōh â-dĕ.

Hók-gióng còi cǎ gí miàng-chŭng sê Míng (閩), buōng-iòng gŭ-mìng sê Míng-nèng, sŭk Màng (蠻) gí siōh ciĕ. Gŭ-cǎ gí Míng, bǎu-guák gŭng-dáng cìong-buô Hók-gióng, Guōng-dĕng dĕng-buô Diēu-ciŭ (潮州) Mui-ciŭ (梅州), ĩ-gĭk Ciĕk-gōng nàng-buô Ūng-ciŭ (溫州) Dài-ciŭ (台州) dĕ-buàng Míng-nèng buái siĕ cò cŭ-siēng, gĕng Huà-hā-cŭk buái lŭng gí ùng-huá mậ siōh-iòng.

Sèng 334 nièng, Uók-guók gĕng Chŭ-guók páh ciéng sĕk-bái, Uók-uòng Sōng Ū-giōng (孫無疆, Gĕu-ciēng (勾踐) gí hâu-iô) kĕyĭk tài sĭ, Uók-guók miĕk-uòng. Uók-guók gŭ-mìng Uók-nĕng iù-sê téng hǎi-diô cǎu diĕ Míng-nèng gí dĕ-buàng. Uók-nĕng gí tǎ-hing dĕk-diēng gĕng sĕng-uǎk sĭk-guáng kĕyĭk Huà-hā-cŭk ô cĕng duái gí chǎ-biĕk: Uók-nĕng háng-mǎ ă-ă-nuóh, méng biēng-biēng-nuóh, pé kuák, tàu-huók chĕy-siŭ hĭ, mĕk-ciŭ iēng, duái, ô duáng-huák-ùng-sĭng (斷髮紋身) gí sĭk-sŭk, ĕk-buàng dĕu diōh kǎ-giēng, ngáu cŭi-ciéng, cò giéng cĕng sǎ. Hók-ciŭ Chĕ bǎk-buô gí Iǎ-sǎng (冶山) gĕng Giéng-diĕ (劍池), cĕu sê Ūu-iǎ-cŭ (歐冶子) cò giéng gí sŭ-cái.

Uók-nĕng diĕ Míng ĩ-hâu, gĕng Míng-nĕng tŭng-huōng sǎng giǎng, ùng-hǎk Dŭng-nguòng ùng-huá, Ngŭ-Uók ùng-huá gĕng Míng ùng-huá. Iù-sê, Míng-uók-cŭk hĭng-siǎng, ĩ gí guók-gǎ hō lŭ Míng-uók-guók.

Cĕng-diēu sĭ-hâu, Cĕng-sŭ-huòng (秦始皇) gǎk Míng-uók-guók siĕk-lĭk Míng-dŭng Gōng (閩中郡), dǎng-sê Míng-uók-guók sĭk-ciĕ gó sê siōh bĭh dŭk-lĭk gí guók-gǎ, mậ sĕu Cĕng gí ĩ-dĕ. Ôi lâu bŏ-cĕng dŏi Míng-uók gí tŭng-dĕ, Cĕng-diēu siōh-huōng-miēng ǎng cĕng sǎ Míng-uók-nĕng buǎng gáu Ciĕk-gōng bǎk-buô, Gōng-sǎ, ǎng-hŭi dĕng dĕ-huōng, siōh-huōng-miēng bô cìong Dŭng-nguòng gí còi-huáng liù-hōng gáu Míng-uók-guók. Cǎ cĕng-cháik diōh kǎh-guǎng siōng ôi mĭng-cŭk ùng-hǎk cò lâu góng-hióng.

Cĕng-diēu muǎk-niēng, nŭng-mìng cò-huǎng, Míng-uók-guók guók-uòng Ū-cŭ (無諸) téng-gŭ puái bĭng chǎng-gǎ huǎng Cĕng gí kĭ-ngiĕ, bĕng-chǎ bōng-cô Làu Bǎng (劉邦) ciéng-iàng Hâung Ū (項羽). Sèng 202 nièng, Làu Bōng tŭng-ĕk Dŭng-uòng. Ĩng Ū-cŭ ô gŭng-lò, cĕu hŭng ĩ cò Míng-uók-uòng.

Míng-uók-guók dŭng-sĭng lĭk guók cǐ hâu, gŭng-sĕy sié-lĭk biéng giòng, sĕu-sĕu gĕng bōng-bĕng gí Ūu-uók-guók (甌越國), Nàng-uók-guók (南越國) kŭi ciéng siōng-cǎng liǎng-tŭ. Háng-diēu nĕng-ŭi, Míng-uók-guók biéng giòng dŏi Háng-diēu gí tŭng-dĕ ô hǎi. Sèng 110 nièng, Háng-ŭ-dǎ (漢武帝) puái bĭng buōng 4 lò ĩk-chĭng Míng-uók-guók. Ū-cŭ hâu-iô Dĕng-uók-uòng (東越王) Ū-siēng (余善) dĭ-káuŋ Háng-gŭng, dǎng-sê mậ sĭng-gŭng, Cǐ-hâu, Míng-uók-guók nŏi-buô huák-sĕng bĭng-biēng, Ū-siēng kĕyĭk tài sĭ. Iù-sê, Míng-guók-guók kĕyĭk Háng-diēu miĕk-uòng. Gô-dǎ sŭk Míng-uók-guók gí sŭ-iŭ liǎng-tŭ téng hǎi sĕng-hâu kĭ dŭ sê Dŭng-guók gí siōh buô-hōng.

Háng-ŭ-dǎ giǎng Míng-uók-nĕng mậ hŭk Háng-nĕng gí ĩ-dĕ, gó-chŭ chǎi-chŭ hĕng-cĕng chiŭ-dáuŋ ùng-hǎk Míng-uók-cŭk gĕng Háng-cŭk. ĩ ǎng Míng-uók gó-i-cŭk guǎng-liĕu sié-lĭk liēng cĕng sǎ bǎh-sǎng dŭ buǎng gáu Gōng-Huài (江淮) dĕ-kŭ kộ dĕu.

Sèng 111 nièng, Háng-diēu siĕk-lĭk Giĕk-iòng Gǎng (揭陽縣), guǎng-hǎk dĕ-kŭ bǎu-guák Míng-nàng, Guōng-dĕng Diēu-Sáng (潮汕) ĩ-gĭk Gōng-sǎ nàng-buô. Sèng 85 nièng, gǎk gŭng-dáng Hók-ciŭ dĕ-huōng siĕk-lĭk Iǎ-gǎng (冶縣). Iǎ-gǎng gióng-lĭk gí sĕng-hâu, Hók-gióng ĩng-kĕu mậ gáu 1 uǎng, ciô-iĕu cĭk-dŭng diōh Míng-dĕng Míng-bǎk sǎng-kŭ, duái-buô-hōng sê Míng-uók-cŭk, iǎ ô 1 piĕ Ngŭ-nĕng.

Dōng-sĭ, Hók-gióng gó ô siōh piĕ Háng-nĕng, ciô-iĕu sê Cĕng-diēu miĕk-uòng sĕng-hâu cǎu diĕ Míng-uók-guók gí. ĩ-gáu-k-nĕng ĩ-gŭng diōh Hók-gióng sĕng-uǎk 300 nièng, gōng gí ngŭ-ngiòng ciô-iĕu sê Siōng-gŭ Háng-ngŭ (上古漢語), iǎ ô sĕu gáu Míng-uók-ngŭ (閩越語) nék-giǎng ĩng-hióng. Dǎng-sê, hǎi sĕng-hâu Háng-ĭng gí ngŭ-ngiòng sié-lĭk ĩng-nguòng mậ duái, mậ niēng-ngài chŭ-dái Míng-uók-ngŭ.

Téng Sǎ-háng Iǎ-gǎng gióng-lĭk gáu Dĕng-háng muǎk-gŭ, chiĕu-guô 3 sié-gŭ sĭ-gǎng, Hók-gióng dŭ bĭ-gáu ǎng-dĕng, mậ páh-ciéng. Diĕ Hók-gióng gí Háng-nĕng gĕng Míng-uók-nĕng gǎk siōh-dŏi dĕu, tŭng-huōng sǎng giǎng, dŭk-lĭk huák-diēng, gáu Dĕng-háng muǎk-gŭ ĩng-kĕu dǎk gáu dài-mậ 10 uǎng hō.

Dĕng-háng muǎk-niēng, Dĕng-ngŭ iéng Hók-gióng, siĕk-lĭk Gióng-ǎng Gōng (建安郡, gǎk gŭng-dáng Gióng-ĕu (建甌)). Hǎi sĕng-hâu, Gōng-nàng gí Háng-cŭk téng lŭk-diô gĕng hǎi-diô ĩ gáu Hók-gióng, ĩ-gáu-nĕng dái ĩ gí ngŭ-ngiòng cĕu sê Míng-bǎk-ngŭ gĕng Míng-dĕng-ngŭ gí gŭ-chŭ.

Ĩng-ôi gŭng-cǎ huák-diēng, ĩng-kĕu gǎ-tiēng, Sǎ-cĕng diōh 282 nièng téng Gióng-ǎng Gōng tiǎk chók buōng-hōng dĕ-buòng lĕng-nguôi siĕk-lĭk Cĕng-ǎng Gōng (晉安郡). Hók-gióng dōng-sĭ dŭ-liǎng ô 2 gōng 16 gǎng:

Sǎ-cĕng muǎk-gŭ, Dŭng-nguòng dĕ-kŭ ciéng-luǎng, gǎng sǎ bǎk-huōng Háng-cŭk cǎu diĕ Hók-gióng. "Ĩ-guǎng nàng dō, bǎik sǎng ĩk Míng" (衣冠南渡, 八姓入閩) gōng gí cĕu sê hĭ kuók lĭk-sŭ. Chǎng-kộ: Bǎik Sǎng ĩk Míng.

Háng-cŭk gĕng Míng-uók-cŭk sĕng-uǎk gǎk siōh-dŏi, ngŭ-ngiòng sŭ-dĕk-dĕk ô sĕu gáu Míng-uók-ngŭ gí ĩng-hióng. Dǎng-sê ĩng-ôi Háng-cŭk sê tŭng-dĕ-ciǎ, diōh cĕng-dĕ gĕng ùng-huá dŭ gĕng Míng-uók-cŭk, gó-chŭ Háng-ngŭ gĕng Míng-uók-ngŭ gí ùng-hǎk ciô-iĕu sê Háng-ngŭ ciĕk-sĕu Míng-uók-ngŭ gí sĭng-hōng. Sŭ-ĭ, gŭng-dáng gí Míng-ngŭ sŭk Háng-ngŭ gí 1 ciĕ.

Liòng-diēu (梁朝) 547 nièng, huák-sĕng Hĕu-gŭng cǐ Luǎng (侯景之亂), Gōng-nàng dĕ-kŭ ô cĕng sǎ nàng-mĭng cǎu gáu Hók-gióng, iǎ ôi Míng-ngŭ dái ĩ dōng-sĭ gí Ngŭ-ngŭ gí mậ ciĕu sŭ.

Dòng-diều (陳朝) 557 niềng, céng-hū gắk Céng-ăng Gông (晉安郡, gắk gǐng-dáng Hók-ciū) siék Mǐng-ciū (閩州), guāng-hăk Céng-ăng (晉安), Gíong-ăng (建安), Nàng-ăng (南安) 3 bǐk gông. Cǐ hâu bô gắk Mǐng-ciū cộ Hūng-ciū (豐州), hū-siàng siék diǎh Céng-ăng Gông.

589 niềng, Sùi-diều (隋朝) gắk ciū, gông, gǎng 3 gếk cộ ciū gặng gǎng 2 gếk, gáung Gíong-ăng, Nàng-ăng cộ gǎng, gắk Hūng-ciū cộ Cìong-ciū (cuối sê lǐk-sǐ siǎng tàu huòl ǒ 泉州 cǎ dē-miàng, dǎng-sē sê diǎh Hók-ciū, ng-sē gǐng-dáng gǐ Cìong-ciū). 606 niềng, bô gắk Cìong-ciū cộ Mǐng-ciū. 607 niềng, gắk Mǐng-ciū cộ Gíong-ăng Gông (建安郡), Hók-gíong gǐ 9 bǐk gǎng gēng ǐ Mǐng-gǎng (閩縣), Gíong-ăng (建安), Nàng-ăng (南安), Lùng-kǎ (龍溪) 4 gǎng.

Dòng-tái-cǔng Lǐ Sié-mǐng (李世民) gié-ôi hâu, cǐong cìong Dǔng-guók buǎng 10 độ (道). Hók-gíong sǔk Liǎng-nàng Độ (嶺南道), guāng-hăk Hūng-ciū (豐州, gắk gǐng-dáng Cìong-ciū), Cìong-ciū (泉州, gắk gǐng-dáng Hók-ciū), Gíong-ciū (建州, gắk gǐng-dáng Gíong-êu). 627 niềng, chǐ-siǎu Hūng-ciū, ǐu-sē Nàng-ăng (南安), Può-diềng (莆田), Lùng-kǎ (龍溪) 3 gǎng hăk-biǎng diē Cìong-ciū (gắk gǐng-dáng Hók-ciū).

669 niềng, Dìng Céng (陳政), Dìng Ngươn-guǎng (陳元光) nòng-mā-giǎng dǎi-liǎng gǔng-ǐng gặng gǎ-sǔk ǐk-chǐng Nàng-nàng, gáu-muôi gắk Cìong-ciū kiē-kǎ. Cǐ ciē gǔng-dôi kékuk hâu-sié chǐng cộ "Kǎi Cìong Sǐ-cǔ" (開漳始祖).

684 niềng, tiǎh Cìong-ciū (gắk gǐng-dáng Hók-ciū) gǐ Nàng-ăng, Può-diềng, Lùng-kǎ siék Ū-ǐng-ciū (武榮州), ciū-dē gắk gǐng-dáng Nàng-ăng Hūng-ciū. Cǐ-hâu mọ nuǎi ǒng bô chǐ-siǎu Ū-ǐng-ciū, 3 gǎng ǐng-nguǎng sǔk Cìong-ciū. 699 niềng, bô ǐ Nàng-ăng, Può-diềng, Lùng-kǎ siék Ū-ǐng-ciū, bēng-chǎ tiǎh Può-diềng sǎ-bēng gǐ Chǐng-nguǎng Gǎng (清源縣), sǔk Ū-ǐng-ciū. 700 niềng, gắk gǐng-dáng Cìong-ciū chē-kǐ siék Ū-ǐng-ciū, guāng-hăk Nàng-ăng, Può-diềng, Lùng-kǎ, Chǐng-nguǎng 4 bǐk gǎng.

711 niềng, Ū-ǐng-ciū gắk miàng Cìong-ciū, guāng-hăk Nàng-ăng, Può-diềng, Lùng-kǎ, Chǐng-nguǎng, Céng-gǎng (晉江) 5 bǐk gǎng; dǒng-sǐ gǐ Cìong-ciū gắk-miàng ǐ "Mǐng-ciū Dū-dók-hū" (閩州都督府). Téng hiǎ sēng-ǎu kǐ, huǎng gǎng "Cìong-ciū" cêu sê bǐ gǐng-dáng gǐ Cìong-ciū Chē.

742 niềng, Dòng-diều céng-hū gắk "ciū" cộ "gông", Cìong-ciū gắk-miàng cộ "Chǐng-nguǎng Gông" (清源郡), guāng-hăk Nàng-ăng, Può-diềng, Siēng-ǐ, Céng-gǎng 4 bǐk gǎng, cǐ-hâu Chǐng-nguǎng Gông bô gắk diǎng cộ Cìong-ciū.

733 niềng, Dòng-diều téng Hók-ciū, Gíong-ciū cǐ 2 bǐk dē-miàng gáuk độ 1 cē: "Hók" (福) gặng "Gíong" (建), biǎng cộ "Hók-gíong". Téng hiǎ sēng-hǎu kǐ, ciǎh ǒ "Hók-gíong" cǎ miàng-chǐng. Mọ nuǎi ǒng, Dòng-diều bô siék-lǐk Hók (福), Gíong (建), Cìong (泉), Cǐong (漳), Tǐng (汀) 5 ciū, 771 niềng siék Hók-gíong Guǎng-chǎk-sǐu (福建觀察使), sē dē-huǎng dē-ôi dék gēng gǐ guǎng-liêu.

Ǻng-sǐ cǐ Luǎng (安史之亂) sǐ-hâu, Dǔng-nguǎng Hàng-nệng bô duǎi-piē cǎu-huǎng gáu Hók-gíong.

Dòng-diều muǎk-niềng, Dǔng-guók sǐu-chéu ciéng-luǎng. 885 niềng, Huài-nàng-dộ Guǎng-ciū Cié-sǐ (淮南道光州刺史) Uǎng Sǐu (王緒) dǎi-liǎng gūi uǎng guǎng-liêu bǎh-sǎng diē Hók-gíong. Dǎng ǐng-ôi ǐ sǐu-é tài buô-hǎ, Guǎng-ciū Gó-sǐ (固始) nệng Uǎng Diều (王潮) kékuk tǒi-gū cộ tǔng-suǎi, ǐu Nàng-kǎng (南康) gǐng-guó Gǎng-ciū (贛州), gắk gǐng-guó Diều-iǎng (潮陽), cộ-ǎu bǐng-dēng Hók-gíong. Uǎng Diều sǐ hâu, ǐ diē Uǎng Sǐng-dǐ (王審知) gié-sǐng ǐ, Uǎng Sǐng-dǐ sǐ hâu, ǐ giǎng Uǎng Iǎng-hǎng (王延翰) gíong-lǐk Mǐng-guók (閩國), sié lǐh ǐ-dē Hók-gíong. Mǐng-guók cǎng-cǎi 60 niềng, gặng-cǔng ǒ 4 ciǎh huǎng-dǎ. Gắk cǐ kuǎ lǐk-sǐ, ǒ cēng sǎ Guǎng-ciū (光州), Sēu-ciū (壽州) ǐè-mǐng buǎng gáu Hók-gíong, sǎng-iǎng cēng sǎ, dôi Hók-gíong ǐng-kēu ǐng-hiǎng ǐǎ duǎi. Dòng-diều Hók-gíong dē duǎi nệng ciū, Ngươn-huò niềng-gǎng (元和年間) giềng-giềng 744,677 hǒ.

Mìng-dǔ Biék Gé

Mìng-dǔ Biék Gé

«Mìng-dǔ Biék Gé» (閩都別記) sê Chhng-diàu sèng-hâiu Lī-ìng-hò-giù (里人何求) sâi Hók-ciū-uâ siá gì 1 buô siêu-siók. "Lī-ìng-hò-giù" sê cáuk-ciá gì bék-miàng, ĩ gì cǝng-miàng ĩ-gǝng mọ niềng-ngài tọ lâu. «Mìng-dǔ Biék Gé» sê cǝng-huò-i-tặ gì tǝng-sựk siêu-siók, tầu cữ ô 380 huò, 120 uâng cê, diē-sié siá ô cǝng sậ Hók-ciū dǝng-dê gì diòng-siók, hǝng-sựk, sựk-ngũ dēng-dēng, gó-chữ dọi ngiēng-géu Hók-ciū ngũ-ngiòng gặng ùng-huá ô cēng duái gì bǝng-cô.

Mìng dŭng sĕk ěk

Mìng dŭng sĕk ěk

Mìng dŭng sĕk ěk (閩中十邑), găng-chhng Sĕk ěk (十邑), sê cĭ gô-dĕ Muăng-chhng sêng-âu Hók-ciŭ-hŭ (福州府) guăng gì 10 ciáh găng, cũ-uái neng gì mŭ-ngŭ cìong-buô dŭ sê Mìng-dĕng-ngŭ gì Hók-ciŭ-uá.

Cĭ 10 ciáh găng sê:

Gì-dŭng, Mìng-găng gặng Âu-guăng-găng gŭng-dáng ĩ-gŭng hăk siŏh-dôi siĕk Mìng-âu-găng; Bìng-tàng-dộ têng Hók-chiăng diĕ-siĕ uăk chók ĩ siĕk Bìng-tàng-găng; Hók-chiăng gặng Diòng-lộ gãi siăng Hók-ciŭ gì siŏh ciáh găng-gĕk-chê; ĩng-hók gãi miăng họ lặ ĩng-tái; Bìng-nàng gặng Kŭ-chèng 2 ciáh găng gŭng-dáng sŭk Nìng-dáik guăng, bók-guó hŭ-uái gì neng gô sê nêng-dùng Hók-ciŭ gì ùng-huá.

Mẹk-ciũ

Mẹk-ciũ

Mẹk-ciũ (iâ siã cộ „mẹk-ciũ“, 目矚), cữ-ngũ gōng ngăng (眼), sê dông-ũk găng-gáuk guồng gì ké-guăng. Găng-dăng gì mẹk-ciũ ậ găng-gáuk ciũ-ùi kuàng-gĩng gì guồng-mìng gậng ữ-áng, hũk-cắk gì mẹk-ciũ ậ hìng-siàng sê-gáuk. Sềng-ũk sãi mẹk-ciũ găng-gáuk siế-gái gì dậng-cáuk cêu họ lộ „káng“ (看).

Dừ lâu káng nộh, nệng iâ sãi mẹk-ciũ lỉ gấu-liù cìng-găng; ỉ gì huăng-hĩ, sêu-ké gó sê kũ-cháik, dừ biêu-hiêng diễh ỉ gì mẹk-ciũ diễ-siế.

Gệụng-sé (近視) hếk sê uông-sé (遠視) gì nệng sữ-iếu ngăng-giáng mẹk-ciũ káng nộh ciáh káng ậ cẳg; Chăng-màng (青盲) gì nệng mẹk-ciũ mộ bảng-huák káng giềng nộh.

Ngê

Ngê

Ngê (耳) sê dông-ūk găng-gáuk siăng-ĩng gì ké-guăng. Dông-ūk sãi ngê lì găng-gáuk siăng-ĩng gì dăng-cáuk họ lữ „tăng“ (聽). Dù lâu tăng siăng-ĩng, mậ-ciêu dông-ūk gì ngê iả ậ-tặng sãi lì găng-gáuk bing-hèng gâeng sǎng-tặ gì ôi-dé.

Mà

Mà

Mà (貓) sê siôh cūng siôh-hìng gì đông-ũk. Nặng iông mà gì lĩk-sỹ ô 3,500 gáu 9,500 niềng. Mà ậ năh lợ-chũ, iả ậ dỏi-chiũ ciō-nặng cộ siôh-piẽ găng-dăng gì dãi-giế.

Gũ Āi-gĩk nặng cội cã kiũ iông mà. Găk Āi-gĩk sîng-uâ diễ-siế, mà-sîng Bă-sỹ-tẻk ("Bast") sê tái-iòng-sîng Lă ("Ra") gì cữ-niòng-giăng, sê bợ-hô gắ-dĩng gì nự-sîng.

Diỗh Ēu-ciũ diòng-siók diễ-siế, mà ô 9 dêu iả dẫng gì miăng. Pĩ-lự-gōng, mà iũ iả gềng gì ôi-chệụ buăk giả dũ mậ sĩ.

Wikimedia Commons

Wikimedia Commons

Wikimedia Commons ("Wiki Gêṽng-hiōng") sê cêṽ-iù bēng-guòng gí dù-chiōng, siǎng-ĩng gâṽng gí-tǎ dṽ-mù-i-tǎ ùng-giōng gí chṽng-kó, gǎk 2004 niēng 9 nguők 7 hṽ siék-lík. Kṽṽk Wikipedia siōh-iōng, ĩ iǎ sê Wikimedia gí gṽng-tiàng cǐ ék. Siōng-diòng gáu Wikimedia Commons gí ùng-giōng ậ tṽng kṽṽk sū-iù bēng-buōng gí Wikipedia ĩng-ḗṽng.

Wikispecies

Wikispecies

Wikispecies ("Wiki Ủk-cựng") sê Wikimedia gị gặng-tiàng cỉ ék, sãi lì gé-lǝh sié-gái sũ-iũ sẻng-miàng, kẻựk hỏk-sẻng, hỏk-ciă hỏk-sỉk ngiẻng-gẻu. Wikispecies bẫu-guák lẫu đông-ủk, sỉk-ủk, cỉng-kỉựng, sạ-kỉựng, nguòng-sẻng đông-ủk, dẻng-dẻng, cỉòng-buô dủ sãi ciáng-gỉẻ Lả-dỉng-ngũ hộ-miàng.

Lìng Hǔi-ìng

Lìng Hǔi-ìng

Lìng Hǔi-ìng (林徽因, buōng miàng 林徽音,), Hók-ciū Diòng-l̍h-n̄ng, Dǔng-guók hiêng-dái chók-miàng gì gióng-ḍe̍k-s̄, s̄-ìng. Í iá sê Dǔng-huà Ìng-mìng Gê̍ng-huò-guók guók-h̄i siék-giék-ciā cǐ êk.

Hâu-sié n̄ng guăng-c̄p Lìng Hǔi-ìng ng-d̄ng-d̄ng ìng-ôi ĩ s̄ng-dék-cóng, ô cài-huà, iá ìng-ôi ĩ gì ái-c̄ng s̄ng-uāk. Pī-ù-gōng ĩ ḡng S̄ C̄-m̄ (徐志摩) gì diòng-gi gū-s̄p̄ k̄p̄k̄ kiák siàng diêng-sê «Ìng-ḡng Sé-nguók-tiêng» (人間四月天). Dáng-sê, Lìng Hǔi-ìng gì hâu-iò n̄ng-ù ĩ k̄p̄k̄ "diòng-gi" ḡng c̄ng-s̄k̄ ĩk-s̄p̄ uòng-ciòng m̄ siòng-ḡng. Í-gauk-n̄ng n̄ng-ù sê S̄ C̄-m̄ d̄e̍ng-é Lìng Hǔi-ìng, Lìng Hǔi-ìng tau-d̄ c̄u m̄ d̄e̍ng-é guó S̄ C̄-m̄.

Lìng Hǔi-ìng gì ḡng Liòng C̄ng-gái (梁從誡) ciòng ĩ lòng-n̄ ĩ sū-iū cáuk-p̄ng piêng siàng cáuk-p̄ng-c̄k «Lìng Hǔi-ìng Ùng-c̄k» (林徽因文集).

Dài-uǎng

Dài-uǎng

Dài-uǎng (hệk Dài-uàng, 台灣/臺灣, Mìng-nàng-uâ: "Tâi-oân", Ìng-ngŭ: "Taiwan") sê Tái-bìng-iòng gâi-dēng gí 1 bĭn dō-sĕu, găk Dŭng-huà Ìng-mìng Gĕyŭng-huò-guók Hók-gióng Sēng dĕng-buô, sê Dŭng-huà Mìng-guók ciō-iéu gí guāng-hăk kŭi-mĭk. "Dài-uǎng" buōng-lài găi-dōng tĕk cŏ "Dài-uàng", Háng-cê siá cŏ "臺員".

Gô-dă Să-huŏng iâ giéu Dài-uǎng cŏ "Formasa" (tég Buò-dò-ngà-ngŭ "Ilha Formosa" lì gí, é-sĕu sê "mĭ-lâ gí dō-sĕu").

Gŭ-cā-cā, cêu ô gōng Nàng-dō ngŭ-hiê gí nguòng-sŭ gŭ-mìng dĕu lŏh Dài-uǎng. Ék-dĭk gáu 15 sié-gĭ, dŭ mò sĕu Háng-cŭk ùng-huá gí ìng-hiōng.

1624 - 1662 nièng, Dài-uǎng kĕyŭk Hò-làng tŭng-dê. Hò-làng cĕng-hŭ diêu Hók-gióng ièng-hăi gŭ-mìng buāng gáu Dài-uǎng kŭi-huák.

1662 nièng 2 nguŏk 1 hŏ, Dāng Sīng-gŭng (鄭成功) gŭng-dôi páh iàng Hò-làng gŭng-dôi, ciéng-liāng Dài-uǎng, gióng-lĭk Dŭng-nìng-guók.

1863 nièng, Chĭng-diêu ciōng-gŭng Siē Lòng (施琅) páh iàng Dŭng-nìng-guók, ù-sê, Dài-uǎng siàng-ùì Chĭng-diêu gí liāng-tŭ.

1895 nièng Gák-ngŭ Ciéng-cĕng (甲午戰爭), Dài-uǎng gák kĕyŭk Nĭk-buōng.

1945 nièng Nĭk-buōng sĕk-bâi, Dŭng-guók Guók-mìng-dōng kăi-sŭ ĭ-dê. 1949 nièng, Guók-mìng-dōng diŏh nŏi-ciéng sĕk-bâi, cāu kŏ Dài-uǎng. ù-sê, Dài-uǎng cêu dài-biêu Dŭng-huà Mìng-guók, ĩk-dĭk gáu gŭng-dáng.

Gōng-gĕyŭ 2005 nièng gí gŭ-liōng, Dài-uǎng ô 2,290 uāng nĕng, ô 98% sê Háng-cŭk. Diŏh Háng-cŭk dài-dōng ô 86% sê cā-gĭ gí Háng-cŭk iè-mìng, bāu-guăng gōng Mìng-nàng-uâ gí Holo-nĕng gâeng gōng Káh-uâ gí Káh-gă-nĕng, gí-tă gí Háng-cŭk dŭ sê 1949 nièng tié Guók-mìng-dōng cāu-huāng Dài-uǎng gí dài-lĭk-nĕng.

Gó ô 2% (dâi-mŏ buôh 50 uāng nĕng) gí ìng-kĕu sê Dài-uǎng gí nguòng-cĕyŭ-mìng (原住民), pĭ-ùì Bàng-puô-cŭk (平埔族).

Dài-uǎng gí ùng-huá ciō-iéu sê tég Dŭng-guók diòng lì gí, iâ sĕu diŏh Nĭk-buōng gâeng Mĭ-guók ùng-huá gí ìng-hiōng. 1990 nièng-dâi kĭ, Dài-uǎng kăi-diēng buōng-tŭ-huá ông-dōng, cĕng sâ Dài-uǎng buōng-iòng ùng-huá (Holo, Káh-gă gâeng nguòng-cĕyŭ-mìng) dŭ kiŭ bô-hĭng.

Ià-huò-huà

Ià-huò-huà

Ià-huò-huà (耶和華) sê Gô-iók Séng-gǐng diē-sié Siông-dá gì miàng, sê téng Hĩ-báik-lài-ngū gì "יהוה" lì gì. Tiěng-ciō-gáu iá ĩk cộ "Ngā-ũ" (雅威), bēng nēng-ùi cuòi ciáh sê ciáng-káuk gì ĩk huák.

Bing-sing

Bing-sing

Bing-sing (冰心,), nguòng-miàng „Siâ Uāng-ìng“ (謝婉瑩), Hók-ciū Diòng-l̍h-neng, chók-miàng gì cáuk-gă.

Bing-sing gì lòng-bâ Siâ Bō-ciōng (謝葆璋) sê Hăi-gŭng gŭng-guăng, ô chăng-gă guó Gák-ngŭ Hăi-ciêng. Ĭng-ôi ô gŭng-l̍k cī kuók l̍k-sŭ, gó-liêng sêu ĩ lòng-bâ ĩng-hiōng, Bing-sing cêu-éu cêu cêng ái guók. 1911 niêng, Bing-sing diê Hók-ciū Nŭ-cŭ Sŭ-huàng Hăk-hâu (福州女子師範學校) t̍ek-cŭ. 1914 niêng, găk Băk-gŭng gáu-huôi hăk-hâu Buoi-muăng Nŭ-dŭng (貝滿女中) t̍ek-cŭ. Ngŭ-sêu sî-gŭ, ĩ găk Hiêk-huò Nŭ-cŭ Dâi-hók (協和女子大學) t̍ek-cŭ, bák-cêng k̍euk sōng cộ hók-sêng-huôi ùng-cŭ, chăng-gă ái-guók ông-dông, huák-biêu siêu-siók «Sŭ-ìng Dŭk Cìeu-chôi» (斯人獨憔悴), sî-cik «Huàng-sing» (繁星), «Chiū-cŭ» (秋水), dôi siêu-siók «Chiêu-ìng» (超人). 1921 niêng chăng-gă Mâu-dŭng (茅盾), Dăng Cing-diók (鄭振鐸) sing-l̍k gì ùng-hók ngiêng-géu-huôi. 1923 niêng iù Iêng-gŭng Dâi-hók (燕京大學) bék-ngiêk hâu, gáu Mī-guók hók-sik Ĭng-guók ùng-hók, cộ ùng-hók ngiêng-géu. ĩ bák-cêng gâeng ĩ găk nguôi-guók sŭ káng-giêng sŭ găng-sêu gì nộh biêng-siă cộ «Gié Siêu-tŭk-ciă» (寄小讀者) gié diòng guók-nộ, sê Dŭng-guók ì-dùng ùng-hók (兒童文學) cháung-cáuk gì nguòng-tàu.

1926 niêng diòng Dŭng-guók hâu, Bing-sing bô găk Iêng-gŭng Dâi-hók, Chŭng-huà Dâi-hók muōng gá-cŭ muōng siă-cáuk. 1949 - 1951 niêng bák-cêng găk Nĭk-buōng Dēng-gŭng Dâi-hók (東京大學) gá Dŭng-guók sing-ùng-hók sŭ (中國新文學史). 1951 niêng diòng Dŭng-guók, dù l̍l gié-sŭk nŭ-l̍k cháung-cáuk, gó chăng-gă siă-huôi uăk-dông.

Bing-sing iă huăng-ik lâu iă sậ nguôi-guók ùng-hók, p̄-ŭ-gōng, Éng-dô cáuk-gă Tái-gŭ-ĭ ("Ranbindranath Tagore") gì mậ-ciêu cáuk-pīng.

Lìng-cūi-nā

Lìng-cūi-nā

Lìng-cūi-nā (臨水奶) miàng Dìng Cēng-gū (陳靖姑), cêu sê "Lìng-cūi Dìng Tái-hâu" (臨水陳太后), sê Hók-gióng gâeng Dài-uăng gì cái-dê sîng. Hók-ciū-neng iâ giéu ĩ "Nòng-nā" (娘奶), "Hũ-ìng-nā" (夫人奶).

Géu-siók Dìng Cēng-gū Dòng-diêu (唐朝) sì-hâu chók-sié diôh Hók-ciū Â-dô (下渡). Ĩ 13 huói cêu kékuk bâ-nā gá gáu Kũ-chèng, 15 huói dò-huông kộ hók-sik Dộ-gă huák-sūk, 18 huói bô kộ Kũ-chèng giék-huông. Giék-huông cỉ hâu gắk Hók-ciū gáu-k-chệụ muốk-băng géu-neng, kải-sị chók-miàng. 24 huói dái-sing gắk chió lặ gì sèng-âu, ĩ gồ Dìng Siū-nguòng (陳守元) ãng-ôi giù ị mộ sîng-gũng, dái-k cội gắ-dổng tài-tàu (刳頭), cêu hióng ĩ giù géu. Gó-chữ Dìng Cēng-gū táuk-tối kộ Lụng-tàng-gáck (龍潭角) giù ị, cing-géu báh-sáng, dáng-sê kékuk Diòng-kăng-gũi (長坑鬼) hải sĩ gọ. Mìng-uòng gắ-hũng Dìng Cēng-gū cộ "Cùng-hók Cieu-hiê Lìng-cūi Hũ-ìng" (崇福昭惠臨水夫人), sụk-chĩng "Lìng-cūi-nā". Lìng-cūi-nā biêng cộ sîng ĩ-hâu, độ-chệụ hiêng-ling, cộ-hók ìng-mìng, bé-êu niăng-gồ.

Sing

Sing

Sing kō-ī sê:

Â-gâu-cáik

Â-gâu-cáik

Â-gâu-cáik (拗九節) sê Hók-ciū buōng-iòng gì cáik-nĩk, nĩk-cī sê gô-lĩk Cǎng-nguók nĩk-gâu. Găk cī gĕng, gáu-k-gă-gáu-k-ciō dǔ diǎh cǔ Â-gâu-cĕuk (拗九粥) cié-ciō hĕk-ciă sǎng kĕuk chĭng-chĕk bèng-iũ, ĩ-gĭng chók-gá gì cǔ-nĕng-giăng iă diǎh sǎng Â-gâu-cĕuk diǎng ngiê-gă hâu-gĕng bâ-nă.

Guăng-ỳ Â-gâu-cáik gì lài-lĩk ô 2 cǔng gōng-huák.

1 cǔng sê „Mũk-liêng gĕu mǔ“ (目連救母). Gĕp-siók Mũk-liêng gì nòng-nă sê áuk-nĕng, dáik cǔi ĩ hiǎng-lĩ, sĩ hâu kĕuk huák gáu ĩng-sié mǔ buōng siăh. Mũk-liêng giĕk-dĭk gĕng sǎng ĩ nòng-nă gì buōng dǔ gĕng ĩng-hũ diĕ-sié gì gũ tǎu siăh gǔ. Ô siǎh nĩk, Mũk-liêng sǎng siǎh uăng ũ-ũ-nuóh cĕuk, gũ hiĕng ciă cĕuk ũ-tĕh-tĕh lă-că sĩ, cĕu mǔ siăh ciă cĕuk, ĩ nòng-nă ciăh siăh gáu cĕuk. Cī siǎh nĩk dũ-dũ-hǔ sê Cǎng-nguók niĕk-gâu. Hâu-sié ôi-lâu gé-niĕng Mũk-liêng hâu-sǎng gì sĩng, cī siǎh nĩk diăng-diǎh cǔ ô ĕng ĕng-tòng gì Â-gâu-cĕuk kĕuk bâ-nă siăh.

Lêng-nguoi 1 cǔng gōng-huák gĕng „gâu“ (九) ciă só-cê ô-guăng. Áng Hók-ciū hũng-sĭk, dáek diǎh „gâu“, nĕng cĕu ậ gĭng. Gó-chũ găk Cǎng-nguók niĕk-gâu cī siǎh nĩk, cǔ Â-gâu-cĕuk sǎng bĕk-nĕng ậ kĭ-dĭk mǎi-ông. Huói-só ô „gâu“ hĕk-ciă „gâu“ gì buoi-só gì nĕng, cī siǎh nĩk gǎng-gǎng diǎh sǎng Â-gâu-cĕuk kĕuk bĕk-nĕng.

Â-gāu-céuk

Â-gāu-céuk

Â-gāu-céuk (拗九粥) sê Dǐng-guók Hók-ciū buōng-dê Â-gāu-cáik sèng-âu siăh gì céuk, céuk gì sèng-hông ô sūk-mī, ẹng-tòng, huă-sẻng, cộ, lẻng-ngẻng-gẻng, mủi-lẻ, ẹng-dầu, hỏk-dộ-nẻng, ciẻ-muài dẻng-dẻng.

Unix

Unix

Unix sê Ĩng-ùng "'Uniplexed Information and Computing System"' gí dôi-siă (cội cā pǐng cộ Unics, guăng-huống sǒng-biêu sê UNIX). Ĩ sê 1 cǔng diêng-nộ chặ-cáuk hiê-tǔng, diǒh 1960 gặng 1970 niềng-dội ù AT&T gí uòng-gặng gắk Bẻ-lộ Sỉk-ngiềng-sẻk kải-huák gí. Gắng-dáng-nỉk gí Unix hiê-hũng ĩ-gắng buống cộ ĩă sậ ciẻ-puái, ù AT&T gặng gí-tả sǒng-ngiẻk, hỉ-sǒng-ngiẻk cũ-cẻk mì-hỏ.

Ô cềng sậ hủk-ỏ-kẻ gặng gặng-cáuk-câng dủ sải-ệụng Unix chặ-cáuk hiê-tǔng. Unix kuàng-gắng gặng káh-hỏ~hủk-ỏ-kẻ muò-hềng sê Ĩng-tộ-nặh huák-diềng gí gỉ-buống nguòng-sỏ.

Unix gặng C ngự-ngiòng dủ sê AT&T kải-huák bềng-chiă dủ kộuk buống-sáng iẻ-cải gáu ĩă sậ cềng-hủ gặng hỏk-iềng gỉ-gớ gí diêng-nộ. Gớ-chủ, Unix kộuk nẹng nềng-ủi sê 1 cǔng "kải-huống-sẻk hiê-tǔng".

Unix gí siẻk-giẻ mủk-biêu sê 1 cǔng kộ-iẻ-cải, độ-ềng-ỏ, độ-ệụng-hỏ hiê-tǔng. Ĩ ô â-dặ gủi cǔng đẻk-sáik: Gặ-dềng gí đẻk-diềng ĩă kộuk nẹng chừng cộ "Unix điẻk-hỏk" ("Unix philosophy").

Gắk Unix â-dặ, "chặ-cáuk hiê-tǔng" cêu ù cềng sậ cǔng-kuăng gí nộh cũ-siăng, cỉ piẻ nộh kộuk nội-hỏk ("kernel") ciỏ tiăng-sẻụ kóng-ciẻ. Nội-hỏk tì-gựng kỉ-dồng hẻk đừng-cỉ tiăng-sẻụ gí hủk-ỏ, chủ-lỉ ùng-giòng hiê-tǔng gặng gí-tả kộuk duái-buỏ-hống tiăng-sẻụ gặng-hiống gí gỏ-gẻk êng-ỏ, ĩ-gắk đẻk iẻu gí, ẳng-bặ dội ngắng-giòng gí huống-ông bềng-chiă biẻ-miềng 2 bỉk tiăng-sẻụ đềng-sỉ huống-ông đềng-iống gí cộ-nguòng hẻk siẻk-bẻ sủ sắng-sềng gí sǒng-chừng. Ổi lầu hiẻk-diều cǔng-kuăng gí huống-ông, nội-hỏk ô đẻk-sự gí guòng-lẻ.

Diêu Ciē-iòng

Diêu Ciē-iòng

Diêu Ciē-iòng (趙紫陽,), nguòng-miàng Diêu Siũ-ngiêk (趙修業), Dững-huà Ìng-mìng Gệụng-huò-guók céng-dê ìng-tik. Bái-k-cèng sê Dững-huà Ìng-mìng Gệụng-huò-guók Guók-ô-iềng Cũng-lĩ (1980 - 1987 niềng) gặng Dững-gệụng Dững-iồng Cũng-cự-gé (1987 - 1989 niềng). Cáuk-ùi Dững-guók gặ-gék liăng-dộ-ìng, ỉ kải-diềng chề-diòng gãi-gáik, huák-diềng sềng-săng-lík, gặng Dững-gệụng tặ-cié diề-sié gì Guăng-liệu ciỗ-ngiê, hũ-bãi cộ dáu-cềng. Diêu Ciē-iòng diồh Lặk-sé Ông-dông sềng-âu, ỉ gì lík-diòng sê dùng-cìng hỏk-sềng, ciề-tì mìnng-ciỗ gãi-gáik, gó-chữ dái-k cội kẹuk gáik-tội chók Dững-gệụng. Ỉ sềng-miàng cội ầu gì 15 niềng dủ kẹuk niồng-gềng diồh ỉ Bái-k-gềng gì chió lặ.

Ling Chũ

Ling Chũ

Ling Chũ (林紓, 1852 - 1924 niềng), nguòng-miàng Ling Gùng-ngŭk (林群玉), cê Gìng-nàng (琴南), Hók-ciũ-nềng, Dŭng-guók gề-ung-dái chók-miàng gì huăng-ik-gă. Chũi-iòng ĩ hùng-nộh nguôi-ngũ dũ mậ báik, dáng-sê ĩ gặng bẻk-nềng gák lậ huăng-ik cềng sậ ĩng-ngũ gặng Huák-ngũ ùng-hỏk.

1897 niềng, Ling Chũ lâu-mă guó-sié, ĩ cềng kũ-cháik, ĩ gì bẻng-iũ cêu chỏi ĩ huăng-ik ùng-hỏk. Gó-chũ ĩ cêu kĩ-chiũ huăng-ik «Dà-huă-nữ» ("La Dame aux Camélias", cìong-miàng hộ lộ «Bả-lậ Dà-huă-nữ Mì-sệụ (巴黎茶花女遺事)»). ĩ bẻng-iũ Uòng Sêu-chiờng (王壽昌) ạ hiều Huák-ngũ, cêu dọi-chiũ ĩ kễu-ik, đắng Ling Chũ gái cìong ĩ gì kễu-ik huăng-ik cộ cộ-ngũ. Cĩ buô cộ diớh 1899 niềng chók-bẻng, mả-siờng dáik diớh sịng-gững.

ĩ siớh-sié ô huăng-ik buóh 200 buô Sặ-huởng ùng-hỏk cáuk-pĩng.

Ngũ-sệụ Ông-dông sềng-âu, Ling Chũ huăng-dọi biáng-ké Ùng-ngiờng-ùng, gó-chũ sêu gấu cềng sậ nềng piế-piềng.

1963 niềng, Cìềng Cựng-cự (錢鐘書) kải-sự cệụ-é diớh Ling Chũ. Gắk Cìềng Cựng-cự gì săng-ùng «Ling Chũ gì Huăng-ik» diế-liế, ĩ bộ Ling Chũ gì cáuk-pĩng cũi-biềng cỉng gềng. 1981 niềng, Siờng-ô Éng-cự-guăng (商務印書館) bô dặng-sỉng chók-bẻng lâu 10 buô Ling Chũ gì huăng-ik cáuk-pĩng.

Gắk Cìềng Cựng-cự săng-ùng diế-liế, ĩ ĩng-ệ-ụng Gổ-dáik ("Goethe") dọi huăng-ik-gă gì bĩ-ệụ "păi-păi gì mụi-nềng-gững" (Dáik-ngũ "'geschäftige Kuppler'"), nềng-ùi Ling Chũ sê Sặ-huởng ùng-hỏk gặng Dŭng-guók tũk-ciă cỉ-gắng gì siớh ciáh cộ cệụ-lâu-huỏi gì nềng, ĩng-ôi Cìềng Cựng-cự cê-gă iả sê sêu Ling Chũ gì ĩng-hiờng ciáh kải-sự hỏk-sỉk ngiềng-géu Sặ-huởng ùng-hỏk gặng nguôi-ngũ.

Cìềng Cựng-cự nềng-ùi Ling Chũ gì cháung-cáuk ậ-săi áng sị-gắng buởng cộ lằg buô-hông. 1913 niềng cỉ-sềng, ĩ gì cáuk-pĩng chũi-iòng ô nẻk-giăng dằg, dáng-sê cũi-biềng iả gềng, cỉ-hâu ĩ gì ùng-cê biềng mưỡng lậ mưỡng mộ-mê.

Liù-giù

Liù-giù

Liù-giù (琉球) sê sá Tái-bìng-iòng gâ-lêng gì gùng-dō, téng Nîk-buōng gì Giū-ciū (九州) chiōng gáu Dài-uăng, Cìong-buô dō-sệ ảng hêng-céng kị-mik, bách-buô sê Lựk-ì-dō-gâing (鹿兒島縣), nàng-buô sê Chựng-sìng-gâing (沖繩縣). Gùng-dō gâ-lêng tưng-hềng Liù-giù-ngū.

Liù-giù Gùng-dō sê Ā-iêk-dái ké-hâu, dệng-tiềng mậ chéng, hâ-tiềng cềng iêk. Gáung-ữ-liông iả gềng, bềng-chiả sêu hững-tải ỉng-hiông iả duải.

Gữ-cả, diễh Liù-giù Gùng-dō gâ-lêng ô 1 bık "Liù-giù Uông-guók". Téng 1372 niềng kải-sự, Liù-giù Uông-guók cêu híong Dững-guók céng-góng. Ôi-lâu huông-biềng Liù-giù sệ-ủ-ciả, 1474 niềng, Dững-guók céng-hữ diễh Hók-ciũ siék-lik Liù-giù-guăng (琉球館). Gữi bách niềng ỉ-lai, Liù-giù Uông-guók gì ùng-huá sêu diễh Dững-guók dếk-biék sê Hók-ciũ ùng-huá gì ỉng-hiông. Găk 1879 niềng, Nîk-buōng ciềng-liăng Liù-giù. Iù-sê kải-sự Liù-giù gì Nîk-buōng-huá guó-tiăng.

Nê-ciềng sềng-hâu, Mĩ-guók gửng-dả Liù-giù Gùng-dō, mữi 4 ciềh Liù-giù-nềng cêu ô 1 ciềh sĩ. 1945 niềng, Nîk-buōng sэк-bải, Mĩ-guók ciềng-liăng Liù-giù, ék-điک gáu 1972 niềng ciảnh hềng Nîk-buōng.

Gửng-dáng-nik, ô cềng sậ nềng nềng-ủi Liù-giù-nềng ng-sê Nîk-buōng-nềng. Gệ-ủ ngiềng-gếu, buóh siễh-buăng Liù-giù gữ-miềng chửng cê-gả cộ "Liù-giù-nềng", nả ô 12% gì nềng chửng cê-gả cộ "Nîk-buōng-nềng".

Ô siễh piễ nềng piễ-pàng Nîk-buōng céng-hữ kửng-ciềng Liù-giù-nềng, sịk-hềng dừng-huá Liù-giù ùng-huá gì céng-cháik.

Găk Nîk-buōng ô "Liù-giù dửk-lik ông-dông" gì cũ-cék còng-cải. Dáng-sê guók-cié cịo-iếu gì siễh piễ guók-gả, bẩu-guák Dững-guók gặng Mĩ-guók, dử ng ciể-tỉ Liù-giù dửk-lik.

Â-muòng

Â-muòng

Â-muòng (廈門, Mìng-nàng-uâ: "Ē-m̄ng", Ĭng-ngŭ: "Xiamen", "Amoy") sê Hók-gióng-sēng iòng-hāi gì hó-sēng-ngék siàng-chê. Ĭ diǎh Cìòng-ciũ gâeng Cìòng-ciũ dài-dǒng, sê Mìng-nàng dê-kŭ gì dŭng-sǐng siàng-chê.

Gêujong-dâi, Să-huòng chǐng Â-muòng cộ "Amoy", ciă miàng gì kĭ-nguòng ô 2 cŭng gōng-huák. 1 cŭng nêng-ti sê sêu Cìòng-ciũ-kiong (漳州腔) gì ĩng-hiòng, áng Cìòng-ciũ-kiong, "Â-muòng" tĕk cộ "'Ē-mŭi"; iă ô 1 piê nêng nêng-ti sê gōng-gĕu Hók-ciũ-uâ huák-ĩng huăng-ik li gì.

Cìòng Â-muòng buòng cộ Hăi-chōng (海滄), Hù-lĭ (湖里), Cĭk-mĭ (集美), Sŭ-mìng (思明), Dŭng-ăng (同安), Siòng-ăng (翔安) 6 bĭk kŭ, dài-dǒng Sŭ-mìng gâeng Hù-lĭ cũ siàng Gĭng-cạ dĕk-kŭ.

282 niềng, Háng-diêu găk gĭng-dáng-nĭk Â-muòng gì dê-buàng siék-lĭk Dŭng-ăng-găng (同安縣), sŭk Cég-ăng-gōng (晉安郡). 1650 niềng, Dâng Sĭng-gŭng (鄭成功) báik-cèng dái-liăng gŭng-dôi li gáu Â-muòng, kĕuk cĭ-bĕng kĭ-miàng "Sŭ-mìng-ciũ" (思明洲, é-sĕu sê "sŭ-niềng Mìng-diêu"). Muăng-chĭng miĕk-uòng Mìng-diêu hâu, găi "Sŭ-mìng" cộ "Â-muòng", măing-măing huák-diĕng siàng Mìng-nàng dê-kŭ dĕujong-iéu gì hăi-gĕng. 1842 niềng, Dŭng-guók găk Â-piêng Cĭêng-cĕng sŭ kĕuk Ĭng-guók, chiĕng-dĕng Nang-gĭng Dĕu-iók. Gōng-gĕu dĕu-iók, Â-muòng kĕuk kŭi-huòng cộ tŭng-siòng kĕu-ngiăng (通商口岸). 1949 niềng, Dŭng-gĕujong siék Â-muòng cộ "Sēng-hăk-chê" (省轄市), cĭ-hâu bô kĕuk ĩ siék cộ "Hó-sēng-gĕk-chê" (副省級市). 1980 niềng, Â-muòng kĕuk siék cộ "Gĭng-cạ Dĕk-kŭ" (經濟特區). Gĭng-guó cĭ sạ niềng gì huák-diĕng, Â-muòng ĩ-gĭng sê gĭng-dáng Dŭng-guók gĭng-cạ dĕk huák-dăk gì siàng-chê cĭ-ék.

Buò-diềng

Buò-diềng

Buò-diềng (莆田, gĩng-dáng gắk Hók-ciũ duâi-buô-hông dê-kỷ tặk Può-diềng, gắk Hók-chiăng Bìng-tàng iâ tặk Può-chềng), gũ-cā iâ hộ lự "Hĩng-huá" (興化), sê Hók-gióng-sēng dặng-buô iềng-hải gị 1 bĩk siàng-chê, gắk Hók-ciũ gặng Cìòng-ciũ dãi-dổng.

Buò-diềng ô 4 bĩk kỷ 1 bĩk gấng:

Buò-diềng gị Mị-ciũ-dộ (湄洲島) sê Mā-cũ (媽祖) chók-sié gị dê-huống.

Mā-cū

Mā-cū

Mā-cū kō-nèng sê:

Mā-cū (Sìng)

Mā-cū (Sìng)

Mā-cū (媽祖) sê Hók-gióng ìong-hāi gâeng Dài-uăng mîng-găng buái gí cŭ-niòng sìng. Hók-ciŭ-neng iá chŭng ĩ cŭ "Mā-cū Bô-bô" (媽祖婆婆). Dŏi ĩ gí sêng-dù lĭ gōng, Mā-cū ậ bé-êu tŏ-hāi-neng gí bĭng-ăng.

Gōng-gĕu diòng-siók, Mā-cū nguòng-miàng "Lìng Mĕk-niòng" (林默娘), 960 nièng gắk Può-dièng Mì-ciŭ Dŏ chók-sié. 16 huói sêng-âu ĩ cĕu dák diŏh sìng-siêng gí dŏ, ôi hiŏng-mìng siêu cǎi dŭ hāi. Ĭ-hāu sĭng tiêng biêng cŭ sìng-siêng, bé-êu tŏ-hāi-neng.

Gỗ Dé-sêng

Gỗ Dé-sêng

Gỗ Dé-sêng (高智晟, 1964 n. 4 ng. 20 h. -), Siêng-să-nềng, lưk-sự, Dững-guók chók-miàng gì mìn-ciô ông-dông-ciă.

Gỗ Dé-sêng sê nghi-ìng. Ìng-ôi i ô bồng-cô cềng sạ bing-gựng gì nềng páh guăng-sỉ, 2001 niềng, Gỗ Dé-sêng kẹuk sōng-gự ùi „Dững-guók Sẻk-dai Dẻk-hộ Lưk-sự“. Gắk 2003 niềng, Gỗ Dé-sêng kải-sự chẳng-gắ Dững-guók gì mìn-ciô ông-dông, báik-cềng 3 huòi siă piẻ kẹuk Dững-gệung cềng-hữ, iẻu-giủ bộ-hô Huák-lùng-gửng sẻng-dủ gì hắk-huák ìng-guòng. 2006 niềng, Gỗ Dé-sêng huák kĩ Mì-guòng Cẻk-sẻk Ông-dông (維權絕食運動).

2006 niềng 8 nguỏk 15 hộ, Dững-gệung gẻng-chắk muôi tẻng-dỉ Gỗ Dé-sẻng cẻu hàng-bók-sẻh-sẻ cẻng iẻ bẻ-mẻk nẻh gẻu gẻng-lẻ diẻ-liẻ. 12 nguỏk 21 hộ, huák-ìềng puáng iẻ„Diẻng-hók Guók-gắ Cẻng-guòng Cẻi“ (顛覆國家政權罪).

Tū-ī-gì

Tū-ī-gì

Tū-ī-gì (Tū-ī-gì-ngū: "Türkiye"; İng-ngū: "Turkey"), cìòng-miàng sê "Tū-ī-gì Gêṽng-huò-guók" ("Türkiye Cumhuriyeti", "Republic of Turkey"), sê Siêu Ā-sá-ā gí sióh bĭk guók-gă. Ĭ guók-géng-siáng siông ô 7 bĭk ciō-iéu gí guók-gă: sá-báçk gí Bō-gă-lê-ā, sá-biêng gí Hĭ-lé-nà, dĕng-báçk gí Gáh-lŭ-gék-ā, Ā-mĭ-nà-ā, Ĭ-lāng, dĕng-nàng-buô gí Ĭ-lăk gâçng Sŭ-lê-ā. Lêng-nguôi, Tū-ī-gì báçk-buô ô Ũ-hăi, sá-buô ô Ái-gìng-hăi, nàng-buô ô Dê-dŭng-hăi. Tū-ī-gì găk Ā-ciũ gâçng Ēu-ciũ dŭ ô liăng-tŭ.

Hiêng-dâi Tū-ī-gì dê-kŭ găk gŭ-că báik-cèng sê Bái-câng-tĭng Dă-guók ("Byzantine Empire") ùng-mĭng gí sŭ-câi. Dŭng Sié-gĭ Bái-câng-tĭng kĕyŭk Ô-tŭ-màng Dă-guók ("Ottoman Empire") miĕk-uòng, cĭă dê-duòng bô kăi-sŭ Ĭ-sŭ-làng-huá. Gĭng-dáng-nĭk gí Tū-ī-gì ùng-huá sê Dĕng-huòng gâçng Să-huòng ùng-huá gí ùng-hăk.

Ék Ciéng giék-sók hâu, Ô-tŭ-màng Dă-guók găi-tă, Tū-ī-gì ù-sê sĭng-lĭk gêṽng-huò-guók céng-hŭ, bĕng-chĭă nŭ-lĭk ciĕk-sĕu Să-huòng siĕng-céng gí ùng-huá gâçng céng-dê cié-dô. 2005 niĕng, Tū-ī-gì gă-ĭk Ēu-mĕng ("European Union"). Gĭng-dáng gí Tū-ī-gì ĩ-gĭng sê 1 bĭk bĭ-gáu mĭng-ciō, kăi-huòng, céng-buô gí guók-gă.

Hũng-tǎi

Hũng-tǎi

Hũng-tǎi (風飈) ciáng-sék miàng-chǐng hō lō "iék-dái ké-siòng" (熱帶氣旋, "tropical cyclone"), sê 1 cūng nōng hũng-bō hiê-tūng ("warm storm system"), diōh iék-dái hēk-ciā ā-iék-dái hāi-iòng gā-lēng hìng-siàng. Hũng-tǎi gí hũng-lík sèu-sèu dǎk gáu 10 gék ī-gèng, gó puāng lā hũng-bō-ī, gó-chū pō-huài-lík cēng duái.

Hũng-tǎi gí nēng-liòng sê iū cūi-ké biéng dǎng sū sék-huóng gí iék-nēng lǐ gí, sū-ī hũng-tǎi siōh dēng-lǐk, nēng-liòng lái-nguòng cêu mō gó, hũng-lík ậ mǎng-mǎng biéng iōk, gūi gēng hāu ậ biéng cộ hũng-tǎi-giāng (風飈狂), gáu-muoi cêu dīng gó.

Niēng-niēng-màng hā-tiēng gāng chiū-tiēng, téng Tái-bīng-iòng lǐ gí hũng-tǎi dū ậ chuoi gáu Dài-uǎng, Hók-gióng, Ciék-gōng, Guōng-dēng dēng dē-kǐ.

Háng-ngŭ

Háng-ngŭ

Háng-ngŭ (漢語), iá hŏ lă Huà-ngŭ (華語), sê Dŭng-huà ĭng-mìng Gêi-ŭng-huò-guók, Dŭng-huà Míng-guók (Dài-uǎng) gâeng Sǐng-gǎ-pŏ gí Háng-cŭk neng sǎi gí siŏh cŭng ngŭ-ngiòng.

Găk hī gŭi ciáh guók-gǎ diē-sié, guǎng-huŏng dŭ ciŏng Háng-ngŭ-cŭk gí sŭ-iŭ ngŭ-ngiòng hŏ lă Háng-ngŭ, ciŏng gí-dŭng gí siŏh cŭng hŏ lă Pŭ-tŭng-uá (iá hŏ lă Guók-ngŭ) hŏ lă „Biêu-cŭng Háng-ngŭ“, gí-tǎ Háng-ngŭ-cŭk gí ngŭ-ngiòng dŭ kĕk ĭ hŏ lă „huŏng-ngiòng“. Sĭk-cié cuòi ùng-ciòng sê céng-dê é-ngiê siòng gí „huŏng-ngiòng“, téng ngŭ-ngiòng-hŏk gí huŏng-miêng ĭ gŏng, gŏng Pŭ-tŭng-uá gí neng tǎu-dǎ dŭ tiǎng mǎ huò-i-é gí-tǎ „huŏng-ngiòng“, gó-chŭ diŏh sáung ngŭ-ngiòng, ng-sê huŏng-ngiòng.

Dŭng-huà ĭng-mìng Gêi-ŭng-huò-guók, Dŭng-huà Míng-guók (Dài-uǎng) gâeng Sǐng-gǎ-pŏ gô-dǎ dŭ dŏi gáuk cŭng gí „huŏng-ngiòng“ cŏ guó páh-ák, gŏng „huŏng-ngiòng“ gí neng muŏng biéng muŏng ciêu. Gáu hiêng-cái ciáh kǎi-sŭ ô bộ-hô „huŏng-ngiòng“ gí siǎng-ĭng.

Pū-tūng-uâ

Pū-tūng-uâ

Hiêng-dâi Biêu-cūng Háng-ngŭ (現代標準漢語), iá hō lō Pū-tūng-uâ (普通話), Guók-ngŭ (國語) hĕk-ciă Biêu-cūng huà-ngŭ (標準華語), sê Dŭng-huà Ĭng-mìng Gĕjŭng-huò-guók, Dŭng-huà Mìng-guók (Dài-uǎng) gâeng Sǐng-gǎ-pǒ gí guǎng-huǒng ngŭ-ngiòng. Hiêng-dâi Biêu-cūng Háng-ngŭ gí huák-ĭng sê ĭ Bák-gĭng huǒng-ngiòng ùi biêu-cūng, sŭ-ngŭ ĭ Bák-huǒng huǒng-ngiòng bàng-siòng sǎi gí sŭ cō gĭ-chŭ, ngŭ-huák áng-ciéu hiêng-dâi Háng-ngŭ bǎh-uâ-ùng gí ùng-huák giĕ-cáik.

Téng ngŭ-ngiòng-hōk gí huǒng-miêng ĭ gōng, Hiêng-dâi Biêu-cūng Háng-ngŭ sê Háng-ngŭ Guǎng-uâ gí siǒh cŭng huǒng-ngiòng.

Gŭ-că sèng-âu, Háng-ngŭ cêu ô cêng sǎ huǒng-ngiòng. Ôi lâu huǒng-biêng ĭ-dê guók-gǎ, ĭk-dâi uòng-diêu dŭ ô kŭi-diĕng guǎng-uâ ông-dōng. Diǒh Mìng-diêu gâeng Chĭng-diêu, céng-hŭ gǎk cìong-guók gáuk-dê siók-ĭk "Céng-ĭng Cŭ-ĭêng" (正音書院). Dáng-sê ĭng-ôi gŭ-că mùi-tǎ mǎ huák-dǎk, tŭng-guó "Céng-ĭng Cŭ-ĭêng" ĭ gá bǎh-sáng gōng Guók-ngŭ dŭ mō nuô-uâi hâu-guō, nâ ô tĕk-cŭ-nĕng ậ bǎik gōng.

1912 niêng Dŭng-huà Mìng-guók sĭng-ĭk hâiŭ, Guók-mìng-dōng gié-sŭk tǒi-guōng Guók-ngŭ. 1955 niêng, Gĕjŭng-sǎng-dōng bô gâeng "Guók-ngŭ" gí ciáng-sék miàng-chĭng gǎi cō "Pū-tūng-uâ". Ĭng-ôi mùi-tǎ gâeng gáu-ĭk gí pŭ-gĭk, ciă buáng gá sié-gĭ gōng Guók-ngŭ gí nĕng muōng lǎi muōng sǎ.

Dŭng-guók Dâi-lĭk gâeng Dài-uǎng gí Guók-ngŭ gǎk ngŭ-ĭng, sŭ-ngŭ dĕng huǒng-miêng dŭ ô sŏh piĕ kŭ-biĕk.

Dững-guók

Dững-guók

Dững-guók (中國/中国) sê Dặng-ā gì 1 ciê ùng-mìng, sê sié-gái dék lâu-gū-cā gì ùng-mìng cǐ êk, ô 6 chiềng siông niềng gì lĭk-sŭ. Guók-gê̌ng Nội-ciềng cǐ hâu, Dững-guók kĕyĭk buǽng-liĕk cộ Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ng-huò-guók gâ̌ng Dững-huà Mìng-guók cǐ 2 bĭk céng-dê sĭk-tặ.

Dững-guók gì cŭ-ngŭ cŭ-sĭa hiê-tŭng gì lĭk-sŭ gắk sié-gái sê dék dòng gì. Dững-guók gì 4 duai huák-mìng: cāi, sŭ-nàng, huoi-iǝh, éng-sáu-k-sŭk, dọi sié-gái ìng-hiǽng cêng duai.

"Dững-guók" áng cê-méng é-sŭy lĭ-găi, cêu sê "dững-găng gì guók-gă" hĕk-ciă "dài-dài-dǽng gì guók-gă". Gū-cā gì Dững-guók-nềng nềng-ùì cê-gă gì guók-gă gắk sié-gái gì dài-dài-dǽng.

Ìng-ngŭ gâ̌ng gì-tă siǝh piĕ Să-huǽng guók-gă chĭng Dững-guók cộ "'China'", kộ-nềng sê gū-cā Cìng-diêu (秦朝) gì miàng-chĭng huǽng-ĭk lĭ gì. Ngộ-ngŭ chĭng Dững-guók cộ "'Китай'", sê tẻng gū-cā Dững-guók Dặng-bá̌k-buô gì siêu-só mĭng-cŭk céng-guǽng Kĭé-dǽng (契丹) huǽng-ĭk lĭ gì.

"Cĭo dêu-mĕk: Dững-guók lĭk-sŭ"

Gū-cā Dững-guók sê sié-gái ũi-dai ùng-mìng gì dững-sĭng cǐ êk, lêng-nguoi gŭi bĭk ùng-mìng sê Gū Āi-gĭk, Mĭ-sǝh-bók-dăk-mĭ-ă, Gū Hĭ-lé-nặ, Gū Êng-dô gâ̌ng Mă-ĭă.

Dững-guók ìng-kêu chiểu-guó 13 é, dài-mộ sê cìong sié-gái gì 1/5, sê sié-gái siǽng ìng-kêu dék sậ gì guók-gă. Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ng-huò-guók céng-hŭ gŭng-buô gì mĭng-cŭk só-liǽng sê 56 bĭk, dǽng-sê ĩă ô cìong-gă gŭ-liǽng, sĭk-cié ô bǎh siǽng bĭk cŭk-gŭng sẻng-uăk diǝh Dững-guók.

Dững-guók dék cĭo-iếu gì mĭng-cŭk sê Háng-cŭk, dǽng-sê Háng-cŭk gì-sĭk sê iù cêng sậ hái-k-tŭng mậ dẻng gì gū-cā mĭng-cŭk ùng-hăk huák-diềng lĭ gì. 3 chiềng niềng ĩ-lai, ô cêng sậ mĭng-cŭk kĕyĭk Háng-huà (漢化) siǽng Háng-cŭk. Chŭi-iǽng cŭng-kuǽng, gó sê ô ĩă sậ kĕyĭk dŭng-huà gì cŭk-gŭng bŭ-lìu diǝh cê-gă gì ngŭ-ngiǽng gâ̌ng ùng-huà dẻk-sáik, ĩă ìng-hiǽng diǝh Háng-cŭk gì ngŭ-ngiǽng gâ̌ng ùng-huà.

Duai-buô-hông Dững-guók ngŭ-ngiǽng dŭ sŭk Háng-cǽng ngŭ-hiê. Dǽng-dǽng Háng-ngŭ gắ-dìng cêu ô ĩă sậ "huǽng-ngiǽng", bĭ-ŭ-gōng, Uǝk-ngŭ (Guǽng-dẻng-uă), Mìng-ngŭ, Kǎh-uă, Ngù-ngŭ, dẻng-dẻng, Hĭ-háng-ngŭ gì ngŭ-ngiǽng ô Cǽng-ngŭ, Mŭng-gŭ-ngŭ, Cǽng-ngŭ, Mĭ-ngŭ-ĭ-ngŭ, Miêu-ngŭ gâ̌ng Diêu-siềng-ngŭ.

Dững-guók gì guǽng-huǽng ngŭ-ngiǽng sê Pŭ-tŭng-uă. Dǽng-sê gắk Nội-mŭng-gŭ, Sĭng-giǽng, Să-cǽng, Guǽng-sặ dẻng siêu-só mĭng-cŭk cệu-dê-kŭ, siêu-só mĭng-cŭk gì ngŭ-ngiǽng ĩă sê hăk-huák gì guǽng-huǽng ngŭ-ngiǽng.

Dững-guók gì cŭ-ngŭ buǽng cộ Bǎh-uă gâ̌ng Ùng-ngiǽng. Ùng-ngiǽng sê Dững-guók diǽng-tŭng gì cŭ-ngŭ, ô gŭi chiềng niềng gì lĭk-sŭ, Bǎh-uă sê ĩ kêu-ngŭ cộ gĭ-chŭi gì cŭ-ngŭ hĭng-sẻk, sê tẻng 20 sié-gŭ chẻ gì Ngŭ-sẻu Òng-dǽng kǎi-sŭ huák-diềng kĭ lĭ gì.

Puǽng lặ Dững-guók hiǽng ngiê-sǽu sié-gái gì kǎi-huǽng, ĩă ô muǽng lai muǽng sậ gì hâu-sǽng-giǽng ạ bǎik Ìng-ngŭ.

Chŭi-iǽng Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ng-huò-guók guǽng-huǽng sǽng-diǽng Mộ-sìng-lǽng, dǽng-sê gắk huák-lŭk ĩă sĭng-nềng bẻng-chĭă bŭ-hô ìng-mìng ô sẻng-hóng cŭng-gáu gì cệu-iù. Dững-guók cĭo-iếu gì buǽng-tŭ cŭng-gáu ô Hŭk-gáu, Dộ-gáu, ĩ-gĭk Kŭng-cŭ độ-dáik hŭk-siǝk sŭ huák-diềng lĭ gì Û-gáu. ĩă ô mậ ciểu nềng hóng Gĭ-dók-gáu (3%-4%), gâ̌ng ĩ-sŭ-lǽng-gáu (1%-2%), dẻng-dẻng.

1990 niềng-dai, Huák-lŭng-gŭng gắk Dững-guók huák-diềng cêng kặ, dǽng-sê ìng-oi huǽng-dọi céng-hŭ, kĕyĭk diǽng cộ sià-gáu (邪教), gẻng-cĭ ìng-mìng sẻng-hóng.

Gâ̌ng Dững-guók Dai-lŭk siǽng bĭ-gáu, cŭng-gáu diǝh Dai-uǽng bǎng-iềng gǽng dẻng-iếu gì gắk-sáik. Chă-bók-dộ sŭ-iŭ gì Dai-uǽng-nềng dŭ sẻng-hóng cŭng-gáu.

"Cĭo dêu-mĕk: Û-gáu"

Gắk Dững-guók gŭi chiềng niềng lĭk-sŭ siǽng, Û-gáu ék-dĭk sê tŭng-dê sŭ-siǽng. Dọi Kŭng-cŭ sŭ-siǽng gì cìong-ǝk sê kuǝ-gŭ (科舉) cié-dô gì biêu-cŭng. Kuǝ-gŭ cié-dô ìng-hiǽng lâu Dững-guók ùng-huà gì gá-dĭk-guǽng, pĭ-ŭ-gōng, Dững-guók ùng-ìng nềng-ùì cŭ-huák sê bĭ huoi-uă, hié-kiǝk gǽng gẻng gì ngiê-sŭk hĭng-sẻk. Û-gáu sê Dững-guók cêng sậ diék-hŭk ciẻ-puái gì gĭ-chŭ.

Chũng-cáik

Chũng-cáik

Chũng-cáik (春節) sê Dững-guók dék dệtụng-iéu gì niềng-cáik, kếng-cẹtục sǎng gì siǎh niềng gì kǎi-sự. Chũng-cáik gì nǎk-gĩ ék-buǎng tẻng gô-lĩk Cǎng-nguốk chẻ-ék gáu Cǎng-nguốk sẻk-ngô (Nguồng-siêu-cáik). Dữ lặ Dững-guók Dải-lựk, gắk Dải-uǎng, Uốk-nàng, Diều-siềng, Hàng-guók, Nǎk-buồng dẻng siǎh piẻ Dẻng-ǎ guók-gắ gặng dẻ-kự iả ô guó Chũng-cáik gì hủng-sựk.

Gắk Chũng-cáik cỉ gũi nǎk, gáuk-gắ-gáuk-hô dủ ậ táik dỏi-liềng, bóng páu-diồng, siǎh Tái-bẻng-iềng, giẻu, tồng-guỏi, sáeng niǎng-gổ dǎh-huỏi-ciềng dẻng uǎk-dồng lỉ kếng-cẹtục cỉa cáik-nǎk.
Gổng-gẻu diồng-siók, gũ-dải Dững-guók ô siǎh cửng dồng-ủk hộ lặ „niềng“ (年). „Niềng“ áuk-hẻng-áuk-cầung, ậ chàung diẻ chíó lặ siǎh nẻng. Gó-chữ, gáuk-gắ-gáuk-hô cẻu bóng páu-tiồng, táik ẻng-sáik gì cǎi diỏh muồng lặ, cửng-kuǎng lỉ kẻtục „niềng“ dủk cầu.

Siè

Siè

Siè (蛇) sê lêng-háik mộ kǎ sǎi bók-lō giàng-diô gi bà-hèng đông-ũk, gâeng dô-dâing sê chǐng-chék. Ô iǎ-sâ dô-dâing gâeng siè sǎng cǐng chiông, dǎng-sê ng-sê siè. Siè sê sǐk-nǐk đông-ũk, ậ sǎih tềng-ngiê, cêu-giăng, lō-chữ dềng nàung tàu đông-ũk, iǎ ô siǎh-piê duǎi siè, pī-làng, mông, ậ sǎih duǎi tàu đông-ũk. Ô gưi cững siè ô tũk-cáik, ậ tǎu sī bek-bih đông-ũk.

Gǎk ìng-lôi gi gǎuk ciê ùng-huá diē-sié, Siè ô gǎuk-cững mậ dềng-iông gi é-ngiê.

Diǎh Dǔng-guók gư-cǎ sing-uǎ diē-sié, ìng-lôi sê Nǚ-uǎ sǎi tù cộ chók gi, lik-sự cũ gōng: "'Hù-hĩ lǔng sǐng, Nǚ-uǎ siè kǚ.'" (伏羲龍身, 女媧蛇軀.) Gōng-gếp sing-uǎ, Hù-hĩ, Nǚ-uǎ sê Huà-hǎ-cũk gi cũ-siêng. Siè biêng cộ gâeng sing-sieng siǎh iông, ô sing-sieng hũng-kuăng nềng-lik gi iông sék cêu sê Dǔng-guók diông-siók diē-sié gi lǔng

Gư-cǎ Dǔng-guók nàng-huǒng ô cềng sậ siè, gó-chữ huǎi-nệ gi mǐng-cũk gǎng-gǎng buǎi siè. Gǎk cǐ piê mǐng-cũk gi miàng-chǐng diē-sié ék-buǎng dũ ô "tềng" (虫) cê. Pī-làng Mǐng-uók-cũk gi "Mǐng" (閩), Hữ Sềng (許慎) gǎk «Siók ùng gǎi cê» (說文解字) diē-sié sǎi gáu: "'Mǐng, dềng-nàng uók, siè cững.'" (閩, 東南越, 蛇種.) Téng gư-dǎ gáu gǐng-dǎng, Hók-gióng ô iǎ-sậ bǎh-sǎng tiǎu (tié-lǎu) độ siè dǎung sing li kǎng. Chǐng-diêu Làu Lêng-ding (劉燕庭) cững-kuăng gé-cái: "'Hók-ciũ siàng nôi iũ siè-mǐng, hũk-sék ỳ bǐng-mǐng ê, gi dǐng sềng siêu.'" (福州城內有蛇民, 服飾與平民異, 其丁甚少.)

Siè bà Dǔng-guók sék-nê sǎng-sǎiu dậ 6 ôi. Hók-ciũ ô siǎh guó sǐk-ngữ-uǎ: "Sáu siè sậ sǐng-sệu (sáu siè gi nềng sing-sệu cing sậ)."

Siè gi hìng-chiông cǐng sêu chók-hiêng diǎh Gư Hĩ-lé-nậ gi sing-uǎ diē-sié, pī-ỳ "Gǎu-tàu-siè" (Hĩ-lé-nậ-ngữ: "Υδρα", Ìng-ngữ: "Hydra") dềng-dềng.

Áng Iù-tái-gáu gâeng Gĩ-dók-gáu gi Sềng-gǐng gậ-dềng sié gé-cái, Ậ-diềng-huǒng (Tieng-ciô-gáu hǎu lậ „Dê-dòng“, gâeng „Tieng-dòng“ siong dôi éng) diē-sié ô siǎh tàu ậ gōng uǎ gi siè, i iũ-gǎng Ậ-dông gâeng Hǎ-uǎ, cǐong Iǎ-huò-huá Siông-dậ sũ gềng-cǐ gi dé-hiê dǎi kẹuk ìng-lôi, dǎng-sê gǎk Chǎung-sié Gé diē-sié mộ gōng chǐng-chữ ciǎ siè sê ng sê mộ-gưi (Sák-dǎng). "'Iǎ-huò-huá sũ cộ dề lặ gǎuk cững gi sêu, mǐ-dũk siè dậ ék gǎu-guǎi.'" Chǎung-sié Gé 3:1 cững-kuăng tì-sing ỉ gi tũk-ciǎ. Nǎ ô gǎk Sǐng-iók Sềng-gǐng ciǎh gōng mǐng siè gi sǐng-hông sê mộ-gưi.

Chữ-iông siè kẹuk Siông-dậ có-mǎ dǐng-huak, dǎng-sê siè gi gư-sệu gó muôi sák, gǎk Sềng-gǐng cǐ-hǎu gi nôi-ìng diē-sié, siè ìng-nguǒng kẹuk bǎh-sǎng gềng-oi.

Gǎk Chók Ậ-gĩk Gé gậ-dềng-sié gé-cái ô siǎh bǐh gó sệu, Mộ-sậ gi tiông-tiông biêng cộ siè ỉ-hǎu, bô biêng diông gồ. Nguǒng-ùng diǎh Ậ-dậ: "Iǎ-huò-huá gâeng Mộ-sậ gōng, Nǚ chiũ sũ nềng gi sê miǎh-nộ? Éng gōng, Sê tiông. Gōng, Nǚ ciǎ tiông cộh lộh dề lặ. Tiông siǎh cộh lộh dề, cêu biêng cộ siè; Mộ-sậ cǎu kộ biê ỉ. Iǎ-huò-huá gâeng Mộ-sậ gōng, Nǚ chiông chiũ nǎih ỉ gi muôi. Mộ-sậ chiông chiũ nǎih ỉ, diǎh chiũ lặ cêu bô biêng cộ tiông." (Chók Ậ-gĩk Gé dậ 4 cǐong)

Mǐng-só Gé iǎ ô siǎh kuók gư-cǎ dềng-siè gi gư-sệu, gâeng Mộ-sậ ô góng-guó. Nguǒng-ùng diǎh Ậ-dậ: "Iǎ-huò-huá cêu sǎi huôi-siè diē bǎh-sǎng dǔng-gǎng gǎ ỉ, Ỉ-sáik-liềk nềng sǐ kộ dǐng sậ. Bǎh-sǎng li Mộ-sậ, gōng, Nguǎi-nềng bài-bǎung Iǎ-huò-huá liềng nǚ, ìng-chữ ô cộ; dǎng chiǎng nǚ giũ Iǎ-huò-huá dũk siè liề nguǎi kộ. Mộ-sậ cêu tậ bǎh-sǎng gǐ-dộ. Iǎ-huò-huá ệu Mộ-sậ gōng, Nǚ cộ siǎh tàu huôi-siè gi iông, guǎ lộh gǎng muôi: huǎng kẹuk siè gǎ gi, nǎ chệu hǎi siè iông cêu ậ uǎk. Mộ-sậ cêu cộ siǎh tàu dềng-siè guǎ lộh gǎng muôi: nǎ ô nềng kẹuk siè gǎ, siǎh chệu ciǎ dềng-siè cêu ậ uǎk. Mộ-sậ cêu cộ siǎh tàu dềng-siè guǎ lộh gǎng muôi: nǎ ô nềng kẹuk siè gǎ, siǎh chệu ciǎ dềng-siè cêu ậ uǎk." (Mǐng-só Gé dậ 21 cǐong)

Tiǎu gáu dậ 8 sié-gĩ hǎu-gĩ, hǎu-sǎng gi Hĩ-sậ-gǎ cộ lǎu Iù-dǎi huǒng-dậ, kǐ-chiũ gǎi-gǎik: "Ỉ dộ kộ ciǎ gồ-dǎi, pǎh-puǎi ngêu-chiông, chội lộh mǐk-têu gi chiông, cǐong Mộ-sậ sũ cộ gi dềng siè pǎh hũng-chội; ìng cǎ-nĩk gáu hữ siǎh sị, Ỉ-sáik-liềk nềng lộh ciǎ dềng siè mềng-sềng siêu hiǒng; ciǎ dềng siè nềng chǐng Nậ-huók-dǎng" (Liềk-uǒng Gé-liǒh, Hǎ, 18:4)

Gĩ-dók-gáu nềng-ù siè gi sǐng-hông cêu sê mộ-gưi, Chǎng-sié Gé 3:14 gi ùng-cê ậ cềng-mǐng: "'Nǚ gé-iông cộ ciǎ dǎi, nǚ bǐ hữ sậ lẹk hẹuk, bǎik sêu, dék-dék sêu có gó dǎng. Nǚ diǎh sǎi bók-lō giàng diô, siǎh sié sǎih ùng-dǐng.'" Ô nềng giềng gǎk cuoi cềng-mǐng gǎk nềng tǎu-sǎih siêng-áuk-guǒ cǐ-sềng, siè ô sǎng kǎ. Dǎng-sê, ciǎ siè nǎ sê mộ-gưi cê-gǎ gi uǎ, ỉ kẹuk hũng-kuăng có, sǎung sê mộ-gưi gi tǐ-ỳk gâeng sék-bǎi.

Gǎk Sǐng-iók Sềng-gǐng Mǎ-tái Hók-ìng dậ 3 chiong 17 ciék gé cái, Sậ-ciǎ Iók-hàng chǐng-hu li-chệu ỉ gi Huák-lé-suoi nềng gâeng Sák-tũ-gǎi nềng cộ "'dũk-siè gi lòi". Ậ-dǎu 23 ciong 33 ciék gé cái, Iǎ-sũ iǎ sǎi dềng-iông gi bǐ-ệu, gōng: "'Dũk-siè gi lòi ǎ, nǚ dềng-nệ ậ biê dék dề-nguǒh gi hìng-huǎk nǚ?'"

Dộ lặ cǐ piê, Sǐng-iók Sềng-gǐng iǎ ô siǎh-piê ciǎng-mềng sǎi siè gi dề-huǒng, pī-làng, gǎk Mǎ-tái Hók-ìng dậ 10 ciong 16 ciék, Iǎ-sũ dôi sék-nê muǒng-sềng gōng: "'Nguǎi sǎi nǚ kộ, chiông iông diē lòng gùng: gó-chữ diǎh ìng-gǎuk chiông lǎu-siè, sùng-liông chiông bǎh-gǎk.'"

Iǎ-sũ độ „Mộ-sậ gǎk sǎng lặ gư siè“ gâeng cê-gǎ dôi-dǎu bǐ: "Chiông Mộ-sậ cǎi-cǎ diǎh kuǒng-ǎi gư lǎu-siè, Ìng-cự dék-dék iǎ cǐong-uǎng kẹuk nềng gư kǐ: sǎi huǎng sềng Ỉ gi nềng cêu ậ miềng tǐng-lùng dǎik ìng-sềng." (Iók-hàng Hók-ìng dậ 3 cǐong)

Diǎh ciǎ bǐ-gáu diē-sié, Iǎ-sũ mộ ǎi cǐong cê-gǎ gâeng siè liềng-hiê kǐ-lì, sê buóh cǐong ỉ lòi-bǐ cộ "siong-sềng" gi dôi-chiông, nềng nǎ siong-sềng ỉ cêu

ậ dái-k-géu, cĩng-chiòng hĩ piế chệụ dệng-siề lĩ dái-k-géu gĩ nệng. Cầng-nguòi diễh Mẻk-sẻ Liễh 12 ciong 9 ciẻk gặ-dẻng ô iả iẻu -gĩng gĩ iẻng-ệụng, cĩ iẻng-ệụng gặng siề ô gang-guố, nguồng-ùng siả gấu:

"Cĩa đuái lựng, cẻu sẻ cẩi-cẩ gĩ lầu-siề, iả chĩng cộ Mặ-gũi Sắk-dắng, iữ-hẻk tững siẻ-gắng gĩ, giẻng dặk lặ dẻ lặ; ỉ gĩ sẻụ-cĩa gặng ỉ iả cặ dặk lặ kộ."

Cĩa ùng-cẻ niòng nệng siẻng-sẻng Chầung-siẻ Gé diẻ-siẻ gĩ siề cẻu sẻ mặ-gũi buồng-sỉng; cuỏi iả ậ gắi-sẻk Hầ-uả kặ-siẻ gặng siề gồng uả sẻng-ầu mặ chĩa-ngĩa--iẻng-ôi ỉ ng-sẻ lặ gặng siẻh tầu siề gồng uả, gặng ỉ gồng uả gĩ, sẻ sắng cẻng cóng, cẻng chửng-mỉng, iả cẻng ngắi-ầuk gĩ siẻh ciảh tiẻng-sẻụ.

Săng-sáu

Săng-sáu

Săng-sáu (生肖) sê Dêng-ā dê-kǐ siōh piē mîng-cūk dō lǐ dōi-biēu niềng-gǎng gí 12 cūng dōng-ūk. Dōi Háng-cūk lǐ gōng, 12 sǎng-ngáu gí sōng-sēu sê: Chū, Ngù, Hū, Tó, Lùg, Siè, Mǎ, Iòng, Gàu, Giě, Kēng, Dǔ. Ĭng-ôi dê-ciě gǎng sǎng-ngáu siōh-iòng, dǔ sê 12 bīk, sū-ī mūi bīk dê-ciě dǔ gǎng siōh bīk sǎng-ngáu siōng-dōi.

Háik

Háik

Háik (血) sê dông-ũk sùng-kuàng hiê-tūng gì siôh cūng tēk-sù-huá gì cū-cék, iù háik-ciōng ("blood plasma") diē-sié gì gūi lòi sạ-bău cū-siàng. Sạ-bău sùng-hông sê:

Cệụ-iù

Cệụ-iù

Cệụ-iù (自由), găng-dăng gōng, cệụ sê neng kộ siōng, kộ gōng, hẹk-ciă kộ cộ siōh giông dâi-giê gì giók-é. Cệụ-iù sê neng dék gữ-buōng gì guòng-lê, bẻk-neng mậ-sãi chák iả mậ-sãi dồk kộ.

Ỉ gì é-sệụ sê mậ nguông hủk-cựng bẻk-neng. Cĩa hìng-sék gì cệụ-iù gióng-lík diồh dới gộ-ìng (hẹk gùng-tạ) ỉ-gỉk dới ỉ gì kuàng-gữg gì huăng-káung gặ-dềng; nguãi nả kệụk guăng diề găng-lộ, gắk nguãi gì guòng-lík gặng kuàng-gữg diề-siê nguãi sê cệụ-iù gì, bók-guó nguãi mộ cệụ-iù pẻu-nềng sệụ-sĩk. Cệụ-iòng huák-cáik iả buồh-sók cĩa cệụ-iù: hùng-nộh neng dủ mộ cệụ-iù buối (chủi-iòng neng-gắ ậ-sãi hẹk-ciă mậ-sãi chẻ). Ỉ-suói-ả Báik-ling ("Isaiah Berlin") neng-ủi cỉ cựng cệụ-iù sê "siêu-gék cệụ-iù" ("negative freedom"): mộ siêh-nộh nộh làng lậ nguãi hềng-dông (dẻk-biẻk sê kệụk bẻk-neng). Ỉ gộ kự-biẻk chók "cẻk-gék cệụ-iù" ("positive freedom"), sê bỉ nguãi cộ sỡng-sẻk kộ hềng-dông gì cệụ-iù.

"Cệụ-iù" cĩa kẻu-hộ sẻu-sẻu kệụk độ ỉ diều-huăng ìng-mìng gắk-mềng, cộ-huăng. Pỉ-ự-gồg Sẻng-gữg Chók Ầi-gỉk Gẻ diề-siê gì Mộ-sẻ liăng-dộ ỉ gì ìng-mìng liề-kủi Ầi-gỉk, đắk diồh cệụ-iù. Gắk Mả-dỉng Lồ-đắk Gỉng chók-miàng gì iềng-gồg "Nguãi ô siồh bẻk Mặng" diề-siê, ỉ ìng-ệụng lầu Mỉ-guók ử-nủ gì ìng-hùng-gộ: ""Gáu muối cệụ-iù lầu! Gáu muối cệụ-iù lầu! Găng-sẻ cìong-neng gì Siồng-dạ neng-gắ gáu muối cệụ-iù lầu!""

Cệụ-iù iả biểu-sẻ nội-sẻng cệụ-dẻ ("inner autonomy"), hẹk-ciă kóng-ciẻ cẻ-gắ gì nội-buồ siẻ-huông. Cuối bẩu-guá kậ-gữ bẻk kộ-neng gì dẻụng-iẻu-sẻng:

Gắk Háng-sử Sák-sử ("Hans Sachs") gì hiẻ-kỏk diề-siẻ, Gủ Hỉ-lẻ-nạ diẻk-hỏk-gắ Dạ-ẻu-gửng-nạ ("Diogenes of Sinope") gặng Ầ-lẻk-sẻng-dải Dải-dạ ("Alexander the Great") gồg: "Nủ sẻ nguãi nủ-chải gì nủ-chải." Cỉ ôi diẻk-hỏk-gắ ỉ-gửg ciẻng-iàng gắng-pá, ựk-uông, gặng gắng-huồ, dắng sẻ Ầ-lẻk-sẻng-dải gộ gắk lậ hủk-sẻụ cỉ piẻ cỉo-neng. Chủi-iòng ỉ cỉng-hủk lầu nguôi-buồ gì siẻ-gắi, dắng-sẻ ỉ gộ muối cỉng-hủk ỉ nội-buồ gì siẻ-gắi. Dủ lậ cẻ-gắ, hùng-nộh dủ mộ niềng-ngải niềng cẻ-gắ kóng-ciẻ nội-sẻng siẻ-gắi.

20 siẻ-gỉ ô cỉng sẻ cẻng-dẻ ông-dông-ciả ciẻ-tỉ cỉ cựng hìng-sẻk gì cệụ-iù, pỉ-ự-gồg Nặ-lộ-sỡng Mắng-dắk-lả ("Nelson Mandela"), Sẻng-hùng Gắng-dẻ ("Mahatma Gandhi"), Lặ-háik Uầ-lặ-sả ("Lech Wałęsa") gặng Uầ-cự-lả-hủ Hắk-mỉ-ỉ ("Václav Havel"), dềng-dềng.

Cẻng-dẻ huăng-ủi nội gì cệụ-iù sẻ bỉ biểu-dắk gộ-ìng é-cẻ gì neng-lík hẹk giók-é. Cẻng-dẻ cệụ-iù bẩu-guá cỉng sẻ cựng-lôi, bỉ-lầung gáu-ựk cệụ-iù, cừng-gáu cệụ-iù, ngiòng-lầung cệụ-iù, chók-bẻng cệụ-iù, cỉk-huôi cệụ-iù, iẻ-dông cệụ-iù (hẹk lự-hềng cệụ-iù), dềng-dềng.

C ngôn-ngiờng

C ngôn-ngiờng

C ngôn-ngiờng sê 1 cững piềng-tiàng ngôn-ngiờng, 1972 niềng iù Dềng-nì-sự Lĩk-chiế ("Dennis Ritchie") gắk Unix chặ-cáuk hiê-tưng gặ-dềng siэк-giэ chók-li gị. Gĩng-dáng-nĩk gị C ngôn-ngiờng ỉ-gĩng huák-diềng siàng kuá bìng-dài gị piềng-tiàng ngôn-ngiờng, ỉng-hiờng lâu gị-tả cềng sạ ngôn-ngiờng, chiờng C++, Java, C# dềng-dềng.

C ngôn-ngiờng gị sãi-ệụng iả ỉng-uắk, pĩ-ự-gờng, "char" lờ-i-hìng gị biềng-liờng ậ-sãi dáung cộ "int" lờ-i-hìng, sềng-cé ậ kэк cĩ-cềng ("pointer") dềng dặ-gэк huớng-sэк huớng-ông nộ-i-cờng.

Â-dặ gị dộ-i-mã hộ lộ "'Hello World'", sều-sều sê nệng kĩ-chiũ ợh C ngôn-ngiờng gị tàu-tàu ciáh tiàng-sệụ.

Â-dặ sê sãi C ngôn-ngiờng siả gị siớh ciáh gầng-dắng gị tiàng-sệụ, mắk-dэк sê suố-chók “Hello, world!”

Ciông-ciũ

Ciông-ciũ

Ciông-ciũ (漳州, Mìng-nàng-uâ: "Chiang-chiu", Ĩng-ngŭ: "Zhangzhou" hĕk "Changchow") sê Hók-gióng-sĕng nàng-buô ìong-hăi gŭ dĕ-gĕk-chê. Ciông-ciũ bách-buô sê Ciông-ciũ gâeng Â-muòng, sǎ-báĕk-buô sê Lŭng-ngàng, nàng-buô iả gâeng Guōng-dĕng-sĕng siǒng ciék.

Ciông-ciũ ô 2 bĭk kŭ: Hiǒng-siàng (薌城) gâeng Lŭng-ùng (龍文), 1 bĭk gâing-gĕk-chê Lŭng-hăi (龍海), 7-gŭk 8 bĭk gâing: Bĭng-huò (平和), Cĭeu-ăng (詔安), Ciông-puô (漳浦), Diòng-tái (長泰), Dĕng-sǎng (東山), Huà-ăng (華安), Nàng-cĕng (南靖) gâeng Hùng-siêu (雲霄).

Dững-guók Dâi-lŭk

Dững-guók Dâi-lŭk

Dững-guók Dâi-lŭk sê Dững-huà Ìng-mìng Gê-lŭng-huò-guók sũ ĩ-dê gì dê-kŭ, dáng-sê mộ bấu-guák Hiông-gêng gâeng Ớ-muòng, Ng-sãi áng cê-méng kộ ĩ-gãi "Dững-guók Dâi-lŭk", ỉng cĩa kái-niêng ék-buăng sê ôi lâu kŭ-biék Dững-huà Mìng-guók sũ ĩ-dê gì Dài-uàng, Pàng-hù, Gĩng-muòng gâeng Mã-cũ, gó-chũ, Dững-guók Dâi-lŭk iả bấu-guák Hãi-nàng.

Nguòng-siêu-cáik

Nguòng-siêu-cáik

Nguòng-siêu-cáik (元宵節) sê Dṽng-guók diòng-tūng gị niềng-cáik, nṁk-gṛ sê gô-lṁk Cṁng-nguók sḗk-ngô, sê kḗng-cḗuk sṁng-niềng gị muôi-nṁk. Găk Hók-ciũ dḗng nàng-huống dḗ-kṽ, gáuk-gă-gáuk-ciũ dṽ cũ Nguòng-siêu-uòng siăh, mảng-buô gṽ-hèng Dḗng-huôi (燈會), diòng-mḗng cḗng nâu-iḗk.

Nguồn-siêu

Nguồn-siêu

Nguồn-siêu kộ-nềng sê:

Ngòòng-siêu-uòng

Ngòòng-siêu-uòng

Ngòòng-siêu-uòng (元宵丸, gāng-chǐng "ngòòng-siêu") sê gǎk Ngòòng-siêu-cáik siǎh gì nộh, sǎi sũk-mī-hũng cộ siàng, ô âng, ê diêng (iâ ô gèng gì).

Dìng Gīng-ệù

Dìng Gīng-ệù

Dìng Gīng-ệù (陳景潤, 1933n 5ng 22h - 1996n 3ng 19h), Hók-ciū-nặng, Dững-guók chók-miàng gì Só-hók-gă.

Ỉ diễh Ấ-muòng Dải-hók Só-hók-hiê bék-ngiêk hâu, báik-cèng cộ guó Dững-hók só-hók sững-săng, mọ nuai òng diêu diễng Ấ-muòng Dải-hók cộ cộ-lâu-uòng, nghiêng-géu só-lâung ("number theory"). 1956 niềng diêu diễ Dững-guók Kuố-hók-iềng Só-hók Nghiêng-géu-sư; 1980 niềng kộk sỡng-gữ cộ Dững-kuố-iềng Ủk-lĩ-hók gặng Só-hók-buô gì ưi-uòng.

Gệự-siók, Dìng Gīng-ệù siễh-siê săng-kiềng, sêng-cé dủ ng sặ-ngãi ng sặ-tổng.

Dìng Gīng-ệù gì nghiêng-géu gặng-cáuk ciō-iếu cỉk-dững diễh sặng-săng só-só chăi-siễng ("twin prime conjecture"), Uả-lĩng ông-dạ ("Waring's problem"), Gộ-dáik-bă-háik chăi-siễng ("Goldbach's conjecture") gặng Lé-gặng-dáik chăi-siễng ("Legendre's conjecture"), ỉng-dộ hững-sék só-lâung ("analytic number theory") gì cặng-buô. Ỉ gắk 1966 niềng huák-biêu siễh piềng lâung-ùng, cặng-ming lâu Dìng-sê dềng-lĩ ("Chen's theorem"): êng-hộ gấu duai ("sufficiently large") gì ngêu-só dủ ậ buống siàng 2 bĩk só-só, hếk-ciă sê 1 bĩk cék-só gặng 1 bĩk buáng-só-só (2 bĩk só-só gì cék) gì huò. Bĩ-lâung-gồg, $100 = 23 + 7 \cdot 11$.

Chẹ̀ṣẹ̀

Chẹ̀ṣẹ̀

Chẹ̀ṣẹ̀ (銃) sẹ̀ 1 lói ù-kẹ̀ gị tūng-chíng. Chẹ̀ṣẹ̀ tūng-guó huò-i-ìoh ìòng-siẹ̀ kẹ̀ng-kẹ̀ sū sẹ̀k-bóng gị nẹ̀ng-liòng, ciòng chẹ̀ṣẹ̀-cí (銃籽) 1 cẹ̀ng ká gị sók-dò huák-siá chók, sák-siòng-lik cẹ̀ng duái. Chẹ̀ṣẹ̀ sẹ̀u-sẹ̀u kẹ̀yẹ̀k nẹ̀ng dọ̀ lị huàng cọ̀i tài nẹ̀ng, sẹ̀ ỉa ngù-i-hiẹ̀ng gị nọh, gọ-chụ ô siòh piẹ̀ guók-gá dũ hāng-cié chẹ̀ṣẹ̀ gị sá-i-ẹ̀ṣẹ̀, cẹ̀ng-cé mò ụ̀ng-sẹ̀u pũ-túng báh-sáng ô chẹ̀ṣẹ̀.

Kēng

Kēng

Kēng (犬) sê gâ-iōng gì dông-ūk, sǹk kēng-kuǝ, gâeng lòng sê chǹng-chék. Nềng iōng kēng ô gūi chiềng niềng gì lĩk-sǹ, gǹg-dáng gì kēng ô cềng sạ cǹng-lôi.

SQL

SQL

SQL (IPA: [ˈɛsˈkjuːɛl] hẹk-ciă [ˈsiːkwəl]), Ỉng-ùng cìong-chĩng sê ""Structured Query Language"" (é-sẹụ sê "Giẻk-gáiu-huá Că-sùng Ngự-ngiòng") sê siŏh cững ỉă giàng-sì gị diềng-nộ ngự-ngiòng, kẹụk độ ỉ gắk guăng-hiề-hìng số-gẹụ-kó guăng-ỉ hiề-tũng ("relational database management systems") diề-siẻ cháung-gióng ("create"), hẹk-dáik ("retrieve"), huẩng-sỉng ("update") gặng tài-lái ("delete") số-gẹụ. Ỉ chók-siẻ diŏh 1974 niềng, kăi-huá k gững-sỉ sê IBM. Téng ỉ đẻk că gị bẻng-buồng gáu hiềng-cái, SQL ô gững-ỉk siŏh piẻ biẻng-huá: ỉ kẹụk ANSI gặng ISO biẻu-cững-huá, bẻng-chiả, gững-dáng-nĩk gị SQL ỉ-gững ciẻ-tỉ dọi-chiồng-guăng-hiề-hìng số-gẹụ-kó guăng-ỉ hiề-tũng ("object-relational database management systems").

Ciẻ-tỉ SQL gị số-gẹụ-kó hiề-tũng cuô-iẻu ô: Oracle, SQL Server, DB2 gặng MySQL.

Că-sùng ngự-guó kẹụk độ ỉ siŏng-tộ số-gẹụ-kó biẻu diề-siẻ gị gẻ-lĩŏh, sải SELECT ngự-guó.

Số-gẹụ Chặ-cựểng Ngự-ngiòng ngự-guó kẹụk độ ỉ siŏ-gắi biẻu gị nộ-i-lựng, ô 3 cững:

Số-gẹụ Dẻng-ngiẻ Ngự-ngiòng ngự-guó kẹụk độ ỉ dẻng-ngiẻ số-gẹụ-kó diề-liẻ số-gẹụ gị cũ-hắk huẩng-sẻk, ô 5 cững:

Sẹụ-ô Kóng-ciẻ ngự-guó kẹụk độ ỉ cỉồng dọi số-gẹụ-kó gẻ-lĩŏh sũ cộ gị siŏ-gắi ỉng-ủồng bặ-cồng kỉ-ỉ, hẹk-ciă sê chặ-siẻu cỉ piẻ chặ-cáuk. Sẹụ-ô Kóng-ciẻ ô 3 cững:

Số-gẹụ Kóng-ciẻ Ngự-ngiòng ngự-guó kẹụk độ ỉ siŏ-gắi số-gẹụ-kó giẻk-gáiu gị chặ-cáuk guồng-ảng, ô 2 cững:

Â-dạ sê 1 guó gắng-dắng gị SQL ngự-guó, gững-nẻng sê téng 1 tỉồng hộ lộ ""books"" gị biẻu diề-siẻ că-sùng gá-gáh bỉ 100.00 góị gị sũ-iũ cộ gị gẻ-lĩŏh, bẻng ảng cũ-miảng bặ chặụ-sẹụ.

Dáik-ngṛ

Dáik-ngṛ

Dáik-ngṛ ("Deutsch") sê Sặ Gế-ĩ mầng-ngṛ gị siốh ciể, sê siế-gái ciỗ-iếu gị ngṛ-ngiòng cỉ-ék. Dáik-ngṛ gặng Ỉng-ngṛ, Hợ-làng-ngṛ sê chṛng-chék. Cìòng siế-gái ỉ Dáik-ngṛ cộ mṛ-ngṛ gị nẹng đừ-liăng ô 9500 uầng gáu 1 é, ỉả ô 2000 uầng nẹng ỉ Dáik-ngṛ cộ dạ 2 ngṛ-ngiòng. Gắk Ếu-ciủ gặng siế-gái gị-tả sṫ-cải, hắk-hâu diể-siế đừ ô gá Dáik-ngṛ.

Dṽng-siế-gĩ sềng-âu, Dáik-ngṛ gó muôi tṽng-ék, ỉ sê Dặng Huá-k-làng-káik-nẹng ("Westfranken") sṫ gống gị gáuk cṽng huồng-ngiòng gị tṽng-chṛng

16 siế-gĩ, Mả-dṽng Lồ-dáik gồng-gếủ Dáik-guók dặng-buồ gặng dặng-buồ gị Gặ-dê Dáik-ngṛ ("Hochdeutsch") huẩng-ỉk «Sếng-gṛng». Cỉ buồ «Sếng-gṛng» cêu siàng cộ ỉ-hầu Dáik-ngṛ cṽ-ngṛ gị biểu-cṽng.

Â-dặ guók-gả điầng Dáik-ngṛ cộ mì-ék gị guẩng-huồng ngṛ-ngiòng:

Â-dặ guók-gả điầng Dáik-ngṛ cộ gṫi bắk guẩng-huồng ngṛ-ngiòng cỉ-ék:

Dáik-ngṛ ỉả gṽng-sṫi Dáik-guók-nẹng gị ỉề-mṛng diòng gáu siế-gái gị-tả sṫ-cải.

Hók-ăng-uâ

Hók-ăng-uâ

Hók-ăng-uâ (福安話) sê Mìng-dĕng-ngŭ bák buô gì siŏh cŭng dâi-biêu hŭng-ngiòng, sŭk Mìng-dĕng-ngŭ Bák-piêng, sãi gì nĕng ciō-iéu diŏh Hók-gióng-sĕng Mìng-dĕng Nìng-dáik gì Hók-ăng-chê. Hók-ăng-uâ sê Bák-piêng gì dâi-biêu hŭng-ngiòng, gâĕng gì-tă Bák-piêng hŭng-ngiòng chă-mậ-kộ-huông, ô gì nĕng iâ ciŏng gộ-lòng ciáh Bák-piêng hŭng-ngiòng dŭ dộ tŭng-chŭng hộ lậ „Hók-ăng-uâ“.

Hók-ăng gô-dặ sê Nìng-dáik dê-kŭ gì ùng-huá dŭng-sŭng. Chŭng-diêu muăk-niêng, chók-hiêng siŏh buông ciŏng-muòng gái-siêu Hók-ăng-uâ ăng-ông gì ông-cŭ, miàng-cê hộ lậ «Ăng-kiông Bái-k-ŭng» (安腔八音).

Siŏng-dội Hók-ciŭ-uâ lì gōng, Hók-ăng-uâ diē-sié bộ-liù siŏng-dōng sậ gì gŭ-dâi Mìng-dĕng-ngŭ gì dĕk-sáik. Hók-ăng-uâ iâ sêu bák buô Ngŭ-ngŭ gì ăng-hiông, huák-sĕng siŏh-buô-hông gì biêng-huá.

Ăng-kiǝng Bái-k-ĩng

Ăng-kiǝng Bái-k-ĩng

«Ăng-kiǝng Bái-k-ĩng» sê 1 buô huāng-éng Chĩng-diêu muǎk-gĩ gĩ Mĩng-dẻng-ngũ Hók-ǎng-uā gĩ ông-cũ, cáuk-ciā sê Lựk Siông-ling (陸尚淋) gặng
ĩ hók-sẻng Dẻng Dẻng-kẻng (陳登昆). Cĩ buô ông-cũ sê ngẻng-gẻu Hók-ǎng-uā dẻu-ẻu gĩ cữ-lầu.

Mā-cū (Dṛ)

Mā-cū (Dṛ)

Mā-cū (馬祖) sê Lièng-gōng dṛng-buô 19 bĭk dṛ-sṛy gĭ tŭng-chĭng, gĭng-dáng sê sĭk Dŭng-huà Mìng-guók Hók-gióng-sēng Lièng-gōng-gâing guāng gĭ. Dŭng-huà Ĭng-mìng Gĕyŭng-huò-guók iá gōng cê-gă dŭi cũ-uái ô ciō-guòng, ciōng ĩ gŭi gáu Hók-gióng-sēng Hók-ciŭ-chê Lièng-gōng-gâing â-dă guāng, sĭk-cié tâu-dă mŏ tŭng-dê guó.

Mā-cū gĭ miàng-chĭng sê téng Hók-gióng buōng-iòng gĭ sĭng-siēng Mā-cū Bŏ-bŏ lĭ gĭ.

Mā-cū dê-kŭ gĭ iè-mìng ciō-iéu sê téng Diòng-lŏh (長樂) lĭ gĭ. Gó-chŭ gĭng-dáng gĭ Mā-cū ngŭ-ngiòng ùng-huá dŭ cêng chiòng Diòng-lŏh.

Mìng-gěng

Mìng-gěng

Mìng-gěng (閩江) sê Hók-gióng-sēng dék duái gì ọ̀, huák-nguòng diǎh Hók-gióng gâeng Gǝng-sǎ biǝng-gǎi gì Ȫ-ì-sǎng-mǝk, hiǝng dǝng-nǎng lǎu diǎ Dǝng-hǎi. Gǎng-lǎu dòng 577 gǝng-lǐ, lǎu-mǝk miǝng-cék 60,992 bǝng-huǝng gǝng-lǐ, mǝ-liǝh iǝng Hók-gióng cǝng sēng miǝng-cék gì 50% Ȫ-sǝng. Nǎng-bǝng cǐ gǝng sê siǝng-kǎ, Nǎng-bǝng gǎu Kǝ-chǝng Cǝi-kǎu sê dǝng-kǎ, Cǝi-kǎu ǎ-dǎ sê ǎ-kǎ. Mǝng-gǝng ọ̀ cǝng sǎ ciǝ-lǎu, cǝi-liǝng hǝng-hó, bǝng-gǝng lǎu-liǝng sê 1,980 lǝk-huǝng-mǝ/mǝiǝu, lǎu-mǝk miǝng-cék gǎk Dǝng-guók ciǝ-iǝu gǝng-ọ̀ dǎi-dǝng bǎ dǎ 12 ọ̀i, niǝng bǝng-gǝng lǎu-liǝng bǎ cǝng-guók dǎ 7 ọ̀i. Uǝng-ọ̀ gì lǎu-mǝk miǝng-cék bǐ Mǝng-gǝng duái 11 buǝi, bók-guó cǝi-liǝng nǎ sê Ȫ gì 92%.

Mǝng-gǝng diǎh Siǝng-duǝ ọ̀ 3 dǝu nguǝng-tǎu: bǎk-nguǝng Giǝng-kǎ (建溪); dǝng-nguǝng Hó-dǝng-kǎ (富屯溪), iǎ hǝ lǝ Giǝng-kǎ (劍溪); nǎng-nguǝng Sǎ-kǎ (沙溪). Cǐ 3 dǝu kǎ gǎk Ȫ-ì-sǎng-mǝk gǎeng Dǎi-ùng-sǎng-mǝk diǎ-sǎ uǎng lǐ uǎng kǝ, pǎ lǐ pǎ kǝ, gǎu dǝng-muǝi gǎk Nǎng-bǝng hó-gǝng lǎu gǎu siǝ-dǝi. Mǝng-gǝng dǝng-iù dǝ-kǝ buǝng cǝ Iù-kǎ (尤溪) gǎeng Kǝ-chǝng-kǎ (古田溪), hǎ-iù lǎu diǎ Duái-ciǝng-kǎ (大樟溪) gǎeng Muǝi-kǎ (梅溪).

Mǝng-gǝng gǎk Hók-ciǝ chǝ-kǝ buǝng cǝ nǎng bǎk 2 dǝu, tǝng Nǎng-dǝi (南臺) diǎh Mǎ-muǝi (馬尾) hǎk-bǎng, gǎk Mǝng-ǎng-dǝng (閩安鎮) bǝ buǝng cǝ 2 dǝu diǎ Dǝng-hǎi. Mǝng-gǝng gǎk Hók-ciǝ ọ̀ cǝng sǎ gǝng-guǎng, chiǝng Gǝng-sǎng-sǎ, Gǝng-sǝng Gǝng-huǝng, Lǝ-sǝng-tǎk dǝng-dǝng.

Bô-uăk-cáik

Bô-uăk-cáik

Bô-uăk-cáik sê Gĩ-dók-gáu dẻk dẻng-iẻu gĩ cáik-nẻk, nẻk-gẻ sẻ gẻng-dẻk niẻng Chẻng-hẻng nguẻk-iẻng cẻ hủu gẻ tàu bẻk Lẻ-buỏi. Hẻng gáu gẻ nẻng gẻk cẻ sẻh gẻng kẻng-cẻuk Iẻ-sủ gẻ bẻ-uẻk (dẻi-kẻi huẻk-sẻng dẻnh gẻng-nguẻng 27 gáu 33 niẻng, Iẻ-sủ kẻuk dẻng sẻ dẻnh sẻk-cẻ-gẻ gẻ-dẻng hủu gẻ dẻ 3 nẻk).

Gẻk cuỏ-iẻu gẻ Gẻ-dók-gáu sẻ-huỏi gẻ Sẻ-huẻng nẻg-ngẻng (dẻ kẻ Iẻng-nẻg, Dẻk-nẻg gẻng sẻh piẻ Sẻ-lẻ-hủ nẻg-ngẻng) dẻ-lẻ, cẻ cáik-nẻk gẻ miẻng-chẻng sẻ tẻng "'Pesach"' lẻ gẻ, sẻ Hẻ-bẻk-lẻi-nẻg "Uẻk guỏ" ("Pass over") gẻẻ-sẻ.

Iẻng-nẻg gẻng Dẻk-nẻg gẻ miẻng-chẻng "'Easter"' gẻng "'Ostern"' sẻ tẻng sẻh cẻh Ảng-gẻh-lẻ Sẻk-sẻng nẻ-sẻng gẻ miẻng "'Eostre"' lẻ gẻ. Gẻng-gẻu 8 sẻ-gẻ Iẻng-guỏk gẻ Gẻ-dók sẻ-dẻ-sẻu gẻng lẻk-sẻ hẻk-gẻ Bẻ-dẻk ("Bede") sẻi Lẻ-dẻng-nẻg sủ gẻ-cẻ gẻ:

"'Eosturmonath, qui nunc paschalis mensis interpretatur, quondam a dea illorum quae Eostre vocabatur et cui in illo festa celebrabant nomen habuit.'"

Huẻng-ẻk: "Eosturmonath, hiẻng-cẻi kẻuk ẻk cẻ bẻ-uẻk nguẻk ("paschal month"), nguẻng-lẻi sẻ gẻng-gẻu nẻ-sẻng Eostre sủ kẻ gẻ, hiẻng-cẻi ẻ-gẻng sẻ cẻ cáik-nẻk gẻ miẻng-chẻng lẻu."

Bẻ-uẻk-cẻik chẻng-cẻng Iẻ-sủ iẻ sẻ dẻ bẻ-uẻk. Dẻẻk, ẻ kẻng-dẻng Iẻ-sủ gẻ sẻng-hẻng sẻ bẻ-uẻk gẻ Gẻu-cuỏ. Gẻk Dẻng-cẻng-gáu gẻ duẻng-tẻng dẻ-sẻ, cuỏi sẻ cẻ gáu-dẻng dẻ gẻ sẻng-chẻng biẻu-hẻng chẻk gẻ, ẻ biẻu-hẻng chẻk sẻh cẻh dẻk-sẻng gẻ, bẻ-uẻk gẻ Gẻ-dẻk. Dẻẻ, ẻ bẻ sẻh huỏi kẻng-dẻng Gẻ-dẻk-dẻ gẻ ẻi-uẻng, cẻu sẻ Gẻ-dẻk-dẻ iẻ cẻng iẻ sẻ dẻ bẻ-uẻk, gẻ-chẻ ng-sẻi gẻi gẻng sẻ-uẻng. Cẻ lẻng huẻng-mẻng gẻ cuỏ-dẻ cuỏ-dẻ lẻu Bẻ-uẻk-cẻik gẻ sẻng-gẻ gẻng lẻ-nẻ.

18 sẻ-gẻ cẻ-gẻ gẻ sẻng-gẻ-cẻk «Dẻi-bẻk gẻ Sẻng-ẻng» (Lẻ-dẻng-ẻng: "Lyra Davidica") sẻ cẻng hẻ gẻ ẻng-hẻ huẻng-lẻ. «Dẻi-bẻk gẻ Sẻng-ẻng» cẻi-cẻ chẻk-bẻng dẻnh 1708 niẻng, gẻ-dẻng ỏ sẻu-lẻh sẻh dẻ sẻng-gẻ, iẻ sẻuẻng-ẻng dẻnh Bẻ-uẻk-cẻik. Cẻ sẻng-gẻ gẻng-cẻng 4 cẻk, muỏi cẻk 4 hẻng, muỏi hẻng ẻ "Ả-lẻ-lẻ-iẻ" sẻk-muỏi. Chẻng cẻuẻẻ, cẻ dẻ sẻng-gẻ gẻng-dẻu lẻu Iẻ-sủ ẻng-sẻu sẻk-cẻ-gẻ gẻ-dẻng gẻ tẻng sẻ ỏi-lẻu cẻng-gẻu sẻẻ gẻi, ẻ-gẻk bẻk-duẻng Iẻ-sủ iẻ muỏ dẻ sẻng tiẻng hủu sủ gẻng-gẻuk gẻ tẻng-lẻk. Iẻ-sủ Gẻ-dẻk gẻng-dẻng sẻng tiẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Nguẻi-nẻng kẻi-sẻng gẻ sẻng-nẻk, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! ẻ bẻk-cẻng gẻk sẻk-cẻ-gẻ gẻ-dẻng sẻ sẻh huỏi, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! ỏi cẻng-gẻu nguẻi-nẻng sẻu nẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ!

Nẻng nguẻi-nẻng chẻng-gẻ cẻng-mẻ, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Hẻng Gẻ-dẻk nguẻi-nẻng tiẻng-sẻng gẻ uẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! ẻ bẻk-cẻng mẻi sẻk-cẻ-gẻ gẻng sẻ-uẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! ỏi hủu cẻi-nẻng dẻk gẻu-sẻk. Ả-lẻ-lẻ-iẻ!

Iẻng ẻ sủ sẻu gẻ cẻ iẻng tẻng-kẻ, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Nguẻi-nẻng gẻ gẻu-ẻng ẻ dẻk sẻng-cẻu. Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Dẻng gẻk tiẻng-dẻng ẻ cẻ Uẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Hẻ-nẻ tiẻng-sẻu ẻng-uẻng gẻ-chẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ!

Nguẻi-nẻng hẻng Sẻng-dẻ gẻ-chẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Chẻng ẻ gẻ ẻng-ẻi ẻng-uẻng cẻng-mẻ, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Cẻng-mẻ ẻ, nẻ-nẻng tiẻng-sẻng gẻ Cuỏ, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Sẻng-hỏ, Sẻng-cẻ, gẻng Sẻng-sẻng, Ả-lẻ-lẻ-iẻ! Iẻng-guỏk sẻ-ẻng Gẻu-dẻ Hẻk-bẻk ("George Herbert", 1593 - 1633) gẻ sẻ-guỏ iẻ biẻu-dẻk chẻk sẻng-ngẻng-cẻi dẻi ẻ-gẻuk-nẻng gẻng Gẻ-dẻk cẻ-cẻ bẻ-uẻk gẻ ẻi-uẻng. Kẻ-lẻ, sẻng-lẻng, nẻ gẻ Cuỏ ẻ-gẻng bẻ-uẻk. Chẻng cẻng-mẻ gẻ gẻ, Ng-sẻi ẻ-iẻng, ẻ sẻi chẻu iẻu nẻ, nẻ ẻ gẻng ẻ sẻh-iẻng, Cẻ-cẻ bẻ-uẻk. Gẻk Hẻ-lẻ-nẻ Dẻng-cẻng-gáu gáu-huỏi, ẻ-dẻ duẻng-tẻng gẻ Bẻ-uẻk-cẻik uẻ-nẻ iẻ cẻng sẻu sẻi-ẻng:

Bẻ-uẻk-cẻik gẻk Gẻ-dẻk-gáu sẻẻ-gẻi ỏ cẻng sẻ mẻ-sẻng gẻ kẻng-cẻuk huẻng-sẻk. Gẻk Tiẻng-cuỏ-gáu gẻng Dẻng-cẻng-gáu dẻng-gẻng, sẻng-dẻ dẻk-bẻk guẻng-cẻu guẻng-mẻng gẻng ẻ-ẻng gẻ chẻng-cẻng gẻ dẻng-iẻu-sẻng. Gẻk gẻ-cẻ gáu-huỏi, cẻng-lẻ kẻukẻngẻ dẻnh Bẻ-uẻk-cẻik cẻ sẻh gẻng, biẻu-mẻng sẻng-ngẻng-cẻi ẻ-gẻng tẻng ẻ-ẻng gẻng dẻ guẻng-mẻng, tẻng sẻ-uẻng gẻng dẻ sẻng-mẻng.

Gẻk Sẻ-huẻng, gẻng Bẻ-uẻk-cẻik ỏ-gẻng gẻ nẻh ỏ Bẻ-uẻk-cẻik-tỏ gẻng Bẻ-uẻk-cẻik-lẻng. Gẻu-sẻk, Bẻ-uẻk-cẻik-tỏ sẻ sẻng kẻukẻngẻ niẻng-gẻ Bẻ-uẻk-cẻik-lẻng gẻ sẻu-cẻi. Bẻ-uẻk-cẻik-lẻng sẻ kẻng-cẻuk Bẻ-uẻk-cẻik sẻng-ẻu sẻi gẻ cẻng-sẻk-sẻng gẻ lẻng, chẻng-cẻng sẻng gẻ sẻng-mẻng. Duẻng-tẻng sẻngẻk-bẻng dẻ sẻ sẻi-ẻng niẻng-sẻk guỏ gẻ Lẻng, dẻng hiẻng-dẻi iẻ sẻk-gẻng sẻi-ẻng lẻng-hẻng gẻ kẻu-kẻk-lẻk. Duẻi-nẻng sẻng gẻng Bẻ-uẻk-cẻik-lẻng kẻng kẻ lẻ, nẻng niẻng-gẻ kẻ tẻ.

Victor Hugo

Victor Hugo

Victor Marie Hugo (1802 n 2 ng 26 h - 1885 n 5 ng 22 h) sê Huák-guók sĩ-ìng, siêu-siók-gă, kiók-cauk-gă, cǎl-ùng-gă, ìng-guòng ông-dông-gă, iâ sê Huák-guók gì Lọ-măng ciô-ngiê ông-dông gì dãi-biêu-nặng cỉ êk. Hugo dék chók-miàng gì cáuk-pĩng sê «Bă-lậ Sếng-mữ-iêng» ("Notre-Dame de Paris") gặng «Pĩ-chăng Sié-gái» ("Les Misérables").

Puâng lậ ỉ huoi-só gì gǎ-cễng, Hugo iù niềng-kĩng sèng-hâu gì siôh ciáh sữ-siông bộ-siũ gì nẹng biếng cộ siôh ciáh cẻng-dê cộ-ỉk gì ciễ-tì-ciă, ciễ-tì gệụng-huò-cié. Ỉ gì cáuk-pĩng diễ-sié dũ ô huăng-éng đổng-sì gì cẻng-dê gặng siă-huôi cỉng-huóng.

Hugo gì tàu buô sỉng-gững cáuk-pĩng sê ỉ diớh 1831 niềng chók-bẻng gì «Bă-lậ Sếng-mữ-iêng». Ỉ lẻng-nguôi siôh buô sỉng-gững gì duai cáuk-pĩng sê «Pĩ-căng Sié-gái», cỉ buô cộ ỉ sãi 17 niềng ciáh chiàng.

1841 niềng, Hugo kộk sổng-gữ cộ Huák-làng-sặ Hổk-iêng gì iềng-sệụ. Téng hĩa sèng-hâu kỉ, Hugo kǎi-sự gắk cẻng-dê-gái uắk-dông, ciễ-tì gệụng-huò-cié.

1851 niềng, Napoléon 3-sié (Louis Napoléon) uòng-ciòng kóng-cié lâu guòng-lĩk, huăng-dội ngiê-huôi cié-dô. Hugo gững-kǎi piễ-pàng ỉ sê Huák-guók gì buăng-dù. Hugo giăng ỉ ậ sêu gáu Napoléon 3-sié gì páik-hải, cêu câu kộ guók-nguôi, êk-dik gáu 1870 niềng Napoléon 3-sié kộk tiăng huăng cỉ-hâu, ỉ ciáh đổng Bă-lậ.

Hugo 1885 niềng liê sié, kộk cáung diớh Siềng-hiềng-sự (先賢祠, "Panthéon").

Bă-là Séng-mū-iêng (Siêu-siók)

Bă-là Séng-mū-iêng (Siêu-siók)

«Bă-là Séng-mū-iêng» (巴黎聖母院, Huák-ngŭ: "Notre-Dame de Paris") sê Huák-guók cáuk-gă Victor Hugo găk 1831 niềng huák-biêu gŭ siêu-siók. Siêu-siók gŭ buoi-gŭng siék-dé diôh 1485 niềng gŭ Bă-là Séng-mū-iêng.

Cáuk-pŭng kékŭk buông cộ 11 guóng, giềng-dŭk guóng bô buông cộ 2 gáu 8 cồng. Quasimodo, Esmeralda, gặng Frollo sê gŭ-sệŭ gŭ 3 ôi ciô-gặk. A-dạ sê ìng-ũk cing-ciék gŭ gặng-dăng kái-iêu.

Quasimodo sê siôh ciáh pộ-sióng gŭ ùng-piăng, ìng-hài sèng-hâu cêu kékŭk nệng mì-ké diôh Bă-là Séng-mū-iêng gŭ giề-cộ gặ-dềng. Séng-mū-iêng gŭ mŭk-sŭ Frollo găk Bô-uăk-cáik cŭ hâu gŭ tàu bŭk lặ-buái huák-hiềng bêng-chiă siŭ-iông ỉ, kékŭk ỉ kŭ-miàng Quasimodo (é-sệŭ cêu sê Bô-uăk-cáik hâu gŭ tàu bŭk lặ-bái). Kă-si-mộ-dộ kékŭk huáng duai hâu, cộ lău Séng-mū-iêng gŭ Páh-cŭng-nềng. Esmeralda sê siôh ciáh Gék-pŭ-sŭ liŭ-lăung ũ-nŭ, săng-sióng cing cáuk-gă. Quasimodo gặng Frollo dŭ ái siông lău ỉ. Dăng-sê Esmeralda mì-dŭk dệŭng-é ìng-cóng gŭ Phoebus, Guók-uông Gŭng-giềng-dôi gŭ dôi-diông. Quasimodo dôi Esmeralda gŭ ái-cing sê sùng-cing gŭ, ỉ lăng-ciáh gióng-lŭk lău ỉă chŭng gŭ iŭ-cing. Bók-guó, ngai-áuک gŭ Frollo báik-diông cê-gă dáiک mậ diôh Esmeralda, cêu sãi áng-màng-dŭk hăng-hai ỉ, cồng ỉ puáng-hing dáu sĩ. Quasimodo liêu-găi cing-sióng hâu, cồng Hù-lộ-lộ tềng Séng-mū-iêng gặ-dềng-siék tiăng gặ gộ. Gŭ-sệŭ gŭ sák-muôi, Quasimodo gặng Esmeralda sĩ găk siôh-dôi, sŭng-sĩ biềng cộ ùng-ding.

Cŭ buô cáuk-pŭng găk Ìng-ngŭ ỉă ỉk siăng "The Hunchback of Notre Dame" (Séng-mū-iêng gŭ ùng-piăng), niông mậ-ciêu nệng nềng-ủi Quasimodo sê siêu-siók gŭ ciô-gặk. Dăng-sê cuoi ng-sê cáuk-ciă gŭ buông-é. Káuk-sŭk, áng-ciêu Huák-ngŭ buông-dạ gŭ dạ-mệk, Bă-là Séng-mū-iêng buông-sing ciáh sê gŭ-sệŭ gŭ ciô-dạ. Cŭ buô cáuk-pŭng miêu-huôi chók Gothic si-dai gŭ gióng-dệŭk, cŭng-gáu, gặng gŭ-tă ìng-ùng sŭ dăk gáu gŭ đing-hŭng. Hugo nềng-ủi, cŭ piề dŭ sê cing-sŭk kộ-séng gŭ. Gặng ỉ gŭ-tă cáuk-pŭng siôh-iông, Hugo ỉă cing guăng-sing siă-huôi gŭ gŭng-bing, diôh «Bă-là Séng-mū-iêng» ỉă ô tặ-hiềng.

Cing sậ nềng dôi cŭ buô «Bă-là Séng-mū-iêng» gŭ gặ-tŭk dŭ cồng cáuk-pŭng gŭ lŭk-sŭ gặng cŭng-gáu buoi-gŭng gặng-dăng-huá lău, nă cŭk-dŭng diôh dôi Quasimodo ngai-miàng gŭ dŭng-cing, ỉ-gŭk nệng mộ gặ-dồng tŭng-guó săng-sióng ỉ puáng-duáng bệk-nềng, dềng-dềng. Gŭ-sŭk, cuoi nă sê Hugo gộ-lông buô siêu-siók diề-lié cềng năng gŭ siôh-buô-hông.

William Shakespeare

William Shakespeare

William Shakespeare () gắk Dŭng-guók ĩng-ĭk Să-sĕt-bĭ-ă (莎士比亞), iă hộ lậ Să-ŭng (莎翁), sê ĩng-guók sĭ-ĭng gặng hié-kiók-gă, kĕt-k nĕng-ủi sê ĩng-ngŭ dĕk tŭi-dăi gĭ cáuk-gă. ĩ ô siă mŭ-liôh 38 piĕng hié-kiók gặng 154 dạ sĕk-sé-hòng-sĭ ĩ-gĭk gĭ-tă cŭng-lôi gĭ sĭ-gŏ. ĩ uăk lậ sĕng-âu cĕu iă chók-miăng, guó-sié hâu gắng-gắng gŏ.

Gắk hié-kiók huòng-miĕng, Shakespeare siă pĭ-kiók gặng hĭ-kiók dŭ cĕng să, káik-uă gĭ ĩng-ŭk ô hŭk-căk gĭ ĩng-găh, iă ô diék-hŏk chĕng-dô.

Shakespeare gĭ cáuk-pĕng kĕt-k huăng-ĭk cŏ gáuk-cŭng ngŭ-ngiòng, ĩ gĭ hié-kiók iă kĕt-k buăng siông sié-gái gáuk-dĕ gĭ hié-dăi, hié-bàng gặ-dĕng iĕng-chók. ĩ cáuk-pĕng săi-ĕt-gŭng gĭ sŭ guó ô cĕng sậ dŭ kĕt-k ngĕk diĕ bàng-siông-gắng gĭ ĩng-ngŭ.

Shakespeare duăi-buô-hông hié-kiók dŭ ĩ lĭk-sŭ cŏ dạ-cài, chiông «Hamlet» ("Hamlet"), «Lear Uòng» ("King Lear"). ĩ gĭ hié-kiók ậ-săi buòng cŏ 3 cŭng hŭng-găh:

Shakespeare gĭ sĕk-sé-hòng-sĭ sê 154 dạ sĭ-gŏ gĭ siŭ-cĭk, dạ-cài bấu-guăk ái-cĕng, mŭ-lậ, gặng sĭ-uòng. Dŭ lău sĕk-sé-hòng-sĭ, Shakespeare iă ô siă gĭ-tă tặ-cài gĭ sĭ-gŏ.

Ũi-nà-sŭ Sềng-lī-nềng

Ũi-nà-sŭ Sềng-lī-nềng

«Ũi-nà-sŭ Sềng-lī-nềng» (威尼斯生理儂, Ìng-ngŭ: "The Merchant of Venice") sê Ũi-liềng Să-sệ-ư-bĩ-ả gì hiế-kiốk, siă-cáuk sì-găng dài-kái sê 1596 niềng gáu 1598 niềng. Chũi-iòng cuôi sê siôh buô hĩ-kiốk, dáng-sê sãi nềng gé lậ ỉ gì kộ-nềng sê dội cĩ buô cáuk-pĩng gì huăng-lủ ông-dạ gì cềng-ngiê.

Áng dạ-mếk, Ũi-nà-sŭ Sềng-lī-nềng sê bĩ Áng-dũng-nạ-ộ ("Antonio"), bók-guó huăng-méng gáek-sáik -- lủ-tái-nềng Sãi-lốk-káik ("Shylock") gáing-gáing chók-miàng. Ỉ ng-dăng-dăng sê siôh ciáh sêu-hải-nềng, iả sê siôh ciáh gả-hải-nềng, gó-chũ, độ-dạ Sãi-lốk-káik gải-dồng kộk nềng dùng-cing gó sê hiềng-huăng, dủ cãi tũk-ciă.

Bă-să-nạ-ộ ("Bassanio") sê siôh ciáh niềng-kĩng gì Ũi-nà-sŭ-nềng. Ỉ dệng-é siôh ciáh bô ô-ciềng bô cáuk-gả gì cộ-niềng-nềng Pộ-sạ-ả ("Portia"), buôh siông hiông ỉ giừ-huông. Dáng-sê Pộ-sạ-ả dêu iả huông gì sũ-cải, nềng diồh ô cing sạ ciềng ciáh ô niềng-ngải kộ huải-nệ. Bă-să-nạ-ộ cêu hiông ỉ bềng-iũ Áng-dũng-nạ-ộ ("Antonio", siôh ciáh sềng-lī-nềng) cióh săng-chiềng đăk-káik ("ducat", đồng-sĩ Êu-ciũ sãi-ệng gì siôh cộng huố-bé), săng gá nguốk-nik hềng ỉ. Ìng-ôi Áng-dũng-nạ-ộ sũ-iũ sùng gặng huố-cải dủ diồh hải siông, Áng-dũng-nạ-ộ nả ô hiông lủ-tái huông-cải-nềng Sãi-lốk-káik ("Shylock") cióh.

Ìng Áng-dũng-nạ-ộ cãi-cả báik-cềng ũ-ữk guó Sãi-lốk-káik, Sãi-lốk-káik cêu gé-huăng diồh sểng lậ. Sãi-lốk-káik cêu gặng Áng-dũng-nạ-ộ lĩk cióh-dăng, nả Áng-dũng-nạ-ộ mọ niềng-ngải hềng cềng, Sãi-lốk-káik cêu ậ-sãi tếng ỉ sểng-tậ lậ cãi-ỉ siế-nộh dề-huông gáh gĩa 1 bông nựk. Cioh gấu cềng, Bă-să-nạ-ộ cêu gặng ỉ lềng-nguôi siôh ciáh bềng-iũ Gách-lá-sạ-ả-nộ ("Gratiano") kĩ-sểng kộ Pộ-sạ-ả dêu gì dề-huông.

Pộ-sạ-ả gì nòng-mả guó-siố sềng-âu ô lâu gĩa siôh hũng mĩ-cộk, hiông ỉ giừ-huông gì nềng diồh tếng săng bĩk ăk-ăk (hũng-biếk sê gểng, ngừng, iòng cộ siàng gì) dài-dồng gềng chók siôh bĩk ciáng-káuk gì ăk-ăk (diề-siế ềng lậ Pộ-sạ-ả gì uả-chiềng), ỉ cãi ậ-sãi gặng Pộ-sạ-ả giếk-huông. Bók-guó, sềng-dầu lĩ giừ-huông gì nềng iả sỡ, dủ gềng dăng gọ. Gả ăk-ăk diề-liế káung lậ chiế-kặ nềng gì sĩ, bấu-guáuk hũng-nềng dủ ậ báik gì hĩ siôh guó: "All that glitters is not gold." (Ng-sê ậ niáuk gì nộh dủ sê gểng.) Nả Bă-să-nạ-ộ gềng diồh ciáng-káuk gì ăk-ăk (iòng gì siôh bĩk).

Dáng-sê hĩ ông, Áng-dũng-nạ-ộ gì huố-sùng dủ gắk hải lậ sэк-sệ-ư-lầu, huôi cêu sê gồng, ỉ mọ bằing-huáuk hềng Sãi-lốk-káik gì cềng lâu. Sãi-lốk-káik gì cộ-niềng-giăng, Ciếk-sạ-kả ("Jessica") iả gải hóng Gĩ-dóck-gáu, tầu lâu chiố lậ iả sạ cềng tiế nềng cẩu gọ. Dăng Áng-dũng-nạ-ộ bô sêu-ké bô kũ-cháik, còng-é hăng-hải Áng-dũng-nạ-ộ, ciềng ỉ nảih diồh dài diề huáuk-dềng.

Gắk Pộ-sạ-ả hế-nệ, Pộ-sạ-ả gặng Bă-să-nạ-ộ ỉ-gểng giếk-huông lâu; Bă-să-nạ-ộ gì bềng-iũ Gách-lá-sạ-ả-nộ gặng Pộ-sạ-ả gì sộ-nữ Nậ-lé-sả ("Nerissa") iả giếk-huông lâu. Tiăng-giềng diồh Áng-dũng-nạ-ộ gì siêu-sэк, Bă-să-nạ-ộ gặng Gách-lá-sạ-ả-nộ chũ-káik dài lậ cềng diềng kộ Ũi-nà-sŭ. Pộ-sạ-ả gặng Nậ-lé-sả iả mọ-cộ-siàng cồng-dả siàng nằng-gải lĩ gáu Ũi-nà-sŭ, hũng-nềng dủ mậ báik ỉ lằng ciáh gì cing-sĩk sểng-hông.

Huáuk-dềng lậ gì diềng-gểng sê gũ-sệ-ư gì dểng-sểng. Sãi-lốk-káik gệ-ư-ciốk ciếk-sêu lằng buôi gì cềng, ỉ ngằing đĩh Áng-dũng-nạ-ộ gì nựk. Huáuk-guăng độ ỉ siôh lằk bằing-huáuk dủ mọ, cêu chiăng lĩ siôh ciáh niềng-kĩng gì "huáuk-lũk báuk-sệ-ư" (Pộ-sạ-ả cồng gì) gặng ỉ gì bé-cộ (Nậ-lé-sả cồng gì). Pộ-sạ-ả chiăng-giừ Sãi-lốk-káik hộ-sểng, dáng-sê ỉ bô gệ-ư-ciốk lâu. Dăng huáuk-dềng cêu ậ kểng Sãi-lốk-káik gáh gĩa Áng-dũng-nạ-ộ gì siôh bông nựk.

Dũ-dũ-hộ Sãi-lốk-káik cộng-bê gách Áng-dũng-nạ-ộ gì sềng-âu, Pộ-sạ-ả gồng, cióh-dăng gặ-dềng nả siă Sãi-lốk-káik ậ-sãi gách gĩa nựk, mọ bấu-guáuk háik. Áng Ũi-nà-sŭ gì huáuk-lũk, Sãi-lốk-káik nả sãi Áng-dũng-nạ-ộ lâu chók siôh đeck háik, ỉ gì "tũ-dề gặng huố-cải" cêu dủ kộk mũk-siũ gọ.

lủ-sê, Sãi-lốk-káik bông-ké gách Áng-dũng-nạ-ộ gì nựk, pách-sáung giếu ỉ hềng cềng, dáng-sê huáuk-dềng mọ ụng-sệ-ư lâu. Pộ-sạ-ả sổng-buô Sãi-lốk-káik hũng-nộh-nộh dủ dài k diồh, bềng-chiă, ìng-ôi ỉ còng-é tài nềng, ỉ gì cãi-săng diồh kộk mũk-siũ, siôh-buáng kộk cềng-hũ, siôh-buáng kộk Áng-dũng-nạ-ộ. Ũi-nà-sŭ Gũng-ciốk ("Duke") miềng ỉ sĩ-cội. Éng Áng-dũng-nạ-ộ gì iêu-giừ, Gũng-ciốk hềng kộk cềng-hũ sũ mũk-siũ gì hĩ buô-hông cãi-săng, dáng dêu-giềng sê Sãi-lốk-káik diồh gải hóng Gĩ-dóck-gáu, bềng-chiă cềng mĩ-săng lâu kộk ỉ cộ-niềng-giăng Ciếk-sạ-kả liềng ỉ dồng-buô.

Huáuk-dềng sểng-puáng giếk-sók lâu. Mọ nềng nềng chók Pộ-sạ-ả gặng Nậ-lé-sả. Ôi lâu gầng-siă cĩ ciáh "huáuk-lũk báuk-sệ-ư", Bă-să-nạ-ộ giók-é sáeng ỉ siôh iông lậ-tũk cộ gé-niềng. Pộ-sạ-ả ngằing đĩh Bă-să-nạ-ộ gì chiũ-cĩ, Bă-să-nạ-ộ sĩk-cải mọ bằing-huáuk, cêu dák-éng lâu. Cĩa chiũ-cĩ sê Bă-să-nạ-ộ gặng Pộ-sạ-ả gì diăng-cing-ũk, Bă-să-nạ-ộ báik-cềng có-chỏi gồng, gáu sĩ dủ mọ táung lậ cĩa chiũ-cĩ. Dềng Bă-să-nạ-ộ gặng Gách-lá-sạ-ả-nộ diềng gáu Pộ-sạ-ả gì chiố, ciáh báik-diềng cing-siềng, Cĩ buô cáuk-pĩng ỉ huăng-lốk gì ké-hũng sák-muôi.

Guăng-lự cĩ buô cáuk-pĩng gì ciô-dạ ék-đĩk ô cềng-ngiê. Ô siôh piề nềng nềng-lủ huăng-éng gì sê Să-sệ-ư-bĩ-ả gì huăng-lủ cềng-giếk, ìng-ôi Sãi-lốk-káik sê cộ diề-siế gì huăng-méng gáek-sáik; iả ô siôh piề nềng nềng-lủ, Să-sệ-ư-bĩ-ả sê dùng-cing lủ-tái-nềng gì, tếng Sãi-lốk-káik gì "Hath not a Jew eyes" (lủ-tái-nềng mọ nặk-ciũ ng-sê) hĩ siôh dằung dài-sự ậ káng chók-lĩ. Dáng-sê, mọ-guăng Să-sệ-ư-bĩ-ả cê-gả cềng siông, «Ũi-nà-sŭ Sềng-lī-nềng» gắk lĩk-sự siông ék-đĩk kộk độ lĩ sổng-diềng huăng-lủ sộ-siông.

Hamlet

Hamlet

«Hamlet» sê William Shakespeare gí pǎ-kiók, sê ĩ còi chók-miàng gí cáuk-pīng cǐ ék. «Hamlet» sèu-sèu kẹ̀juk nẹng chǐng còi "Shakespeare dék tui-dai gí hié-kiók". Hamlet iá sê Shakespeare siá guó gí dék dòng gí hié-kiók, ô 4,042 hòng, 29,551 bık dǎng-sụ.

«Hamlet» gí ciô-gáek sê Dǎng-mǎh uòng-cự Hamlet tài sǐ ĩ bǎh-bǎh, tǎ ĩ lòng-bǎ bộ-siù gí gũ-sệu, sê tẻng gũ-cǎ gí lĩk-sự diòng-gí gǎi-piẻng lĩ gí.

Hamlet Uòng-cự gí lòng-bǎ sê Dǎng-mǎh guók-uòng, ĩ sẻng lǎng bẻng mẻ-mẻ sǐ ·gọ. Hamlet gí bǎh-bǎh, Claudius, cẻu giẻ-sẻng uòng-ôi, tộ ĩ hiẻng gí lǎu-mǎ Gertrude (Hamlet lòng-nǎ) còi chặ-cự. Hamlet cẻng-·gọ kũ-cháik.

Gǎk siẻh bık ừ-áng gí mǎng-buỏ, siẻh ciáh gũ chók-hiẻng diẻh Hamlet gặng ĩ bẻng-iủ Horatio mẻng-sẻng, gặng Hamlet gỏi, ĩ cẻu sẻ kẹ̀juk tài sǐ gí guók-uòng, gặ ĩ giẻng tǎ ĩ bộ-siù. Ôi lǎu káuk-diẻng Claudius gí còi, Hamlet giók-ẻ gǎ diẻng-pǎ.

Ỉng-ôi Claudius gặng Gertrude gǎng-gáek Hamlet gí diẻng-hẻng-diẻng-cảung iả huẻng-chǎng, cẻu puái Hamlet gí cặ-iủ Rosencrantz gặng Guildenstern kộ gǎng-sẻ ĩ. Polonius, guók-uòng gí gó-ỏng, kộ-ngẻ Hamlet buók-diẻng sẻ ỉng-ôi ĩ lòng siẻng lǎu cẻ-gǎ gí cự-niẻng-giẻng, Ophelia. Bók-guó, ô siẻh huỏi Polonius tǎu-ciẻng Hamlet gặng Ophelia gǎk siẻh dỏi, huák-hiẻng Hamlet mọ ải ĩ.

Hamlet siẻng chók siẻh bık giẻ-hẻk, pǎh-sẻung còi hiẻ muỏ-huỏng ĩ bǎh-bǎh mẻu-sǎk ĩ lòng-bǎ gí guó-tẻng kẹ̀juk gǎuk-nẻng kǎng, cẻng-kuẻng lĩ giẻk kũ ĩ bǎh-bǎh Claudius gí còi. Dǎng-sẻ, hiẻ ciáh còi buẻng-dẻng sẻng-hǎu cẻu kẹ̀juk ĩ lòng-nǎ pǎh siẻk gọ. Tẻng Claudius gí huẻng-ẻng, Horatio gặng Hamlet káuk-diẻng hủẻng-chiủ tiẻk-ngẻng sẻ ĩ. Dẻng Hamlet cẻng-bẻ kĩ-chiủ tài gí sẻng-ủu, ĩ huák-hiẻng Claudius gǎk lặ gí-dộ. ĩ siẻng, siẻk-sự hiẻng-cǎi tài sǐ ĩ, ĩ cẻu ậ siẻng tiẻng-dẻng, siẻng-sẻng bỏ ng tài lǎu.

Iủ-sẻ Hamlet cẻu kộ ĩ lòng-nǎ mẻng-sẻng, muỏng-sẻung ĩ. Hiả sẻng-ủu, ĩ tiẻng-gẻng diẻh muỏng-liẻng ủu-sủu ô siẻng-ỉng, háng-dỉh sẻ Claudius, cẻu bẻk chók giẻng gặng ĩ chiẻng sǐ gọ, mọ siẻng gáu ậ sẻ Polonius. Claudius giẻng Hamlet ậ tộ ĩ bộ-siù, cẻu mẻng Rosencrantz gặng Guildenstern dái ĩ kộ Ỉng-guók, bẻng-chiả bẻ-mỉk siả hỏ siẻh diẻng piẻ, chiẻng-giủ cẻng ĩ tài sǐ.

Ophelia duái kũ-cháik, diẻng-pǎ gọ, buẻk lặ ộ diẻ-liẻ gẻjuk sǐ gọ (iả kộ-nẻng sẻ ĩ cẻu-sǎk). ĩ hiẻng Laertes ciẻng-hỏ tẻng Huák-guók diẻng lĩ, Claudius cẻu gặng ĩ gỏi Hamlet sẻ tài sǐ Polonius gí hủẻng-chiủ. Ỉng-ôi Hamlet gí sẻng gǎk hǎi siẻng dǎek diẻh hǎi-chẻk, iả huỏng-diẻng-tǎu diẻng lĩ lǎu. Ôi lǎu tài lǎi Hamlet, Claudius cẻu tiẻu-sỏ Hamlet gặng Laertes, ảng-bặ ĩ lǎng ciáh bẻ-suỏi gẻk-gẻng. Diẻng-tẻng siẻng, gẻk-gẻng dủ sẻ sǎi mặ lẻ gí giẻng, dǎng-sẻ Claudius gặng Laertes ô cộ-mǎ, sǎi lẻ gí giẻng, giẻng lặ máek lặ ô dủk gí cáik-cáik. Bẻng-chiả, Claudius gó cẻng-bẻ lǎu ô dủk gí ciủ kẹ̀juk Hamlet siảh.

Bẻ-suỏi sẻng-hǎu, Gertrude mặ hiẻu dộ lặ gí ciủ ô dủk, siảh uòng cẻu tǎu sǐ ·gọ. Laertes gặng Hamlet lǎng ciáh dủ kẹ̀juk dủk-gẻng tǎek diẻh ·gọ. Sǐ cẻ sẻng, Hamlet iả tài sǐ lǎu Claudius. Hiẻ-kiók diẻ-sẻ sủ-iủ ciỏ-iẻu ỉng-ủk gǎk sǎk-muỏi dủ sǐ ·gọ.

Ciēng

Ciēng

Ciēng (𧈧) sê siōh cūng siēu-hing hēk-ciā dŭng-hing gì dō-dāing (ék-buǎng 4cm - 40cm), sēng-uǎk diōh sié-gái ké-hâu ũng-nōng gì dê-huōng. Duái-buô-hông ciēng dŭ sê gǎk tiēng buóh áng gâeng mǎng-buô sēng-âu uǎk-dông, siǎh tēng-ngiê. Ciēng iá sēng-uǎk diōh ìng-lôi bùng-gǎng gì chiòng gâeng tiēng-huǎ-bēng lǎ.

Ciēng, Hók-chiǎng giéu chió-ciēng (厝𧈧). Mìng-chiǎng giéu siēng-chŭ (檐鼠), Dĕng Mǎ-lài-sǎ-ā gì Hók-ciŭ-nĕng iá ciōng-uāng giéu. Iù-kǎ giéu piák-chŭ (壁鼠). Iá ô piék-hŭ (壁虎) gì gōng-huák, gâeng Pŭ-tŭng-uá siōh-iòng.

Dô-dâing

Dô-dâing

Dô-dâing (杜塾) sê bà-hèng đông-tik gì siôh ciê, cững-lôi cững sậ, cìong sié-gái ĩ-gĩng báik-diòng gì cêu chiêu-guó 4,000 cững, ciô-iéu hững-buó diôh iêk-dái. Dô-dâing tạ-hìng chă-biék cững duôi, téng gũĩ ĩ-mĩ dòng gì ciêng, gáu ciék-ggệung 3 mĩ dòng gì kuố-mộ-dợ-lững dũ ô.

Duôi-buô-hông dô-dâing dũ siăh nặk, chiông tẹng-ngiê, gàu-ững, ngừ-mộ-ngừ-giăng, sêng-cé lợ-chữ.

Gàu-ūng

Gàu-ūng

Gàu-ūng (猴蚓) sê 1 cūng kuàng-ciék đông-ũk. Gàu-ūng sǐng-tặ ô buǝng ciék gị hiêng-chiông, mặ gáuk, mặ gặng dùng tặ. Gàu-ūng sẻng-uắk diớh diê-tầu-â, bằg-siòng giắng nỉk-tầu puớh, nâ ô dâung-ự sắk-muôi gị sẻng-âu ciáh bà gáu diê-dầu.

Ă-cì

Ă-cì

Ă-cì, iả sĩa cộ ă-ì(阿姨), sê sữh cững tệt-ngiê, sĩa-sĩa tấu-mìng, lằng lắ mặk-ciũ liê iả kũ. Cìòng sié-gái gệụng-cững ô dãi-mộ 2,500 cững ă-cì, ciō-iếu sềng-uắk diễh iếk-dái dê-kỷ. Hả-tiềng sềng-âu, ă-cì dủ pók chếu-puòi lặ ngék chếu-cáik. Gệng ă-cì bók-dộ ô huák-ỉng-ké, ậ huák chók cềng hiông gị siăng-ỉng. Ă-cì mậ gả nệng iả mậ dềng nệng, dội nệng mộ hải.

Gấu-puòi hải, mộ ă-cì cững lằng sắng diễh chếu-puòi diễ-sié. Ếu-tệt bô chók hải, dằung lặ diễ-dầu, cêu sềng-uắk diễh diễ-dầu-ả. Ếk-buắng ă-cì ếu-tệt gắk diễ-dầu-ả sềng-uắk 2 gấu 5 niềng, iả ô sữh piề cững-lôi ậ dòn gấu sếk-gũi niềng. Gấu-sì, ă-cì ếu-tệt cêu gắk sữh dều diễ iù từ diễ-sié bà chók lị, bà gấu chếu lặ táung kắk, biềng cộ sềng-tệt. Cía h táung lặ kắk-kắk gị sềng-âu, ă-cì puòi-hữ gậng sĩa-sĩa dủ cộ niềng-niềng-nuồ, diễh đing sữh dằung sì-gắng ciáh biềng dằng. Ă-cì kắk-kắk ậ-sãi cộ dặng-iồ.

Java

Java

Java sê 1 cững mêng-hióng dọ̣i-chiông gị kuá-bình-dài piêng-tiàng ngŭ-ngiòng, iù Sun Mi-hiê-tŭng gŭng-sĩ gắk 1990 niềng-dái cā-gĩ kŭi-huák gị. Java gị ngŭ-huák gặng C, C++ chă-bók-dộ, dắng-sê dọ̣i-chiông muò-hình gá găng-dắng, dọ̣i diềng-nộ gị dặ-cềng chặ-cáuk iả bĩ-gáu ciều.

Â-dặ sê Java gị `"Hello World"` dọ̣i-mă.

Nìng-dáik

Nìng-dáik

Nìng-dáik (寧德) sê Hók-gióng-sēng dēng-báek buô iòng-hāi gì siŏh cộ dê-gék siàng-chê. Ĩ nàng-buô sê Hók-ciŭ, báek-buô sê Ciék-gōng Ũng-ciŭ, sǎ-buô sê Nàng-bing.

Nìng-dáik-chê bǎu-guák 1 bīk kŭ, 2 bīk chē, gâeng 6 bīk gâing.

Gâ-dēng gì Bing-nàng gâeng Kŭ-chèng gó-dǎ sŭk Hók-ciŭ guāng-hǎk.

Nìng-dáik ĩk-sŭ dék cǎ ậ dŭi-sui gáu Gô-siŏh-ké Sî-dái gì Hāi-éng-ùng-dò Òng-huá Hiê-tŭng (海印紋陶文化系統). 282 nièng, Céng-diêu céng-hŭ kǎi-sŭ tŭng-dê cǎ dê-kŭ. Ngòong-diêu sî-hǎu, gióng-ĭk Hók-nìng-ciŭ (福寧州). Chŭng-diêu Òng-céng nièng-gǎng, siék Hók-nìng-hŭ (福寧府).

Nàng-bìng

Nàng-bìng

Nàng-bìng (南平) sê Hók-gióng-sēng bák-buô gì dê-gék-chê, sê Hók-gióng miêng-cék dék duai gì siàng-chê. Ĩ dềng-buô sê Nìng-dáik, nàng-buô sê Săng-mìng, bák-buô sê Ciék-gǒng-sēng, sǎ-buô sê Gǒng-sǎ-sēng.

Nàng-bìng-chê ô 1 bǐk kǐ, 4 bǐk gǎng-gék-chê, gǎng 5 bǐk gǎng.

Háng-diêu chệ-gǐ, Nàng-bìng sǐk Nàng-uók-guók. Háng Gióng-ǎng (建安) Ngùng-nièng (196 nièng) siék Nàng-bìng-gǎng, é-sẹụ cêu sê "bìng-dềng nàng-huǒng". Sǎ-céng tái-kǒng chệ-nièng gǎi miàng Lòng-bìng-gǎng (延平縣). Dòng-diêu Ũ-dáik (武德) Săng-nièng (620 nièng) siék Lòng-bìng-gǎng. Ngũ-dội chǐng Lòng-bìng-dềng. Sóng-diêu chǐng Giéng-puō-gǎng (劍浦縣). Ngùng-diêu Dái-dáik (大德) Lẹk-nièng (1302 nièng) bô chǐng Nàng-bìng-gǎng. 1912 nièng chǐ-siêu gǎng siék Lòng-bìng-hǐ, 1913 nièng bô siék Nàng-bìng-gǎng. 1956 nièng siék Nàng-bìng-chê.

Ái

Ái

Ái (愛) sê gâeng iu-cing, ching-cing, ái-cing deng-deng siông-guăng gì siôh piê giòong-liêk găng-cing gì tưng-ching. Gông-géu mậ dặng gì siông-hà-ùng, ái â-sãi ô cing kuak gì é-séu.

Ék-buăng gông, "ái" sê bī neng gâeng neng cĩ-găng gì găng-cing, sêng-cé bâu-guák dôi cê-gă (bĩ-lự-gông: ỉ iả dệung-é cĩa cữ-niòng-giăng; ỉ niòng-nặ cing tiáng ỉ); ô sêng-âu iả â-sãi bĩ dôi siôh iông nộh hêk-cĩa siôh iông dãi-gié gì găng-cing (bĩ-lự-gông: ỉ iả siê siăh-hông). Cê-diêng sêu-sêu ciong "ái" deng-ngiê cộ cêng-gọ ching gì liông-cing gâeng hĩ-ái. Găk kêu-ngũ diê-sié, "ái" iả bâu-guák lê-tả, ù-sự, iu-cing, ching-cing, deng-deng.

"Ái" bậ-lêng-bêng gì găng-cing â-sãi sê "haung" (恨), "nô" (怒), hêk-cĩa sê "hieng" (嫌); "ái" ô-si dẻk-biẻk bĩ mậ sêng-ỷk gì "sùng" gì ái-cing, cĩa sêng-âu "ái" gì huăng-mẻng é-séu cêu-sê sáik-ỷk.

Sẻng-ỷk-hỏk-gă sỏng-sẻng, ái sê neng gì buông-neng cĩ-ék, chiông bók-lợ ẻu hêk-cĩa sê chỏi kák. Ái gì guó-tiăng â buông cộ sảng kuỏ: sáik-ỷk ("lust", sê sẻng gì iu-hẻk, sê gấu-puỏi cộ chẻ gì dỏng-lẻk), ngẻk-ting-lẻk ("attraction", gữ-lặ nẻng cĩk-dẻng nẻng-liông diỏh gấu-puỏi cĩa dãi lặ), gâeng ái-luông ("attachment", niòng nẻng ỷng-nải dôi-huởng gấu ỏng gì sỉ-găng lỉ huảng giăng).

Sẻng-lỉ-hỏk nẻng-ủi, ái ô sảng cững sẻng-hỏng: ching-mẻk ("intimacy"), sẻng-nỏk ("commitment") gâeng iẻk-cing ("passion"). "Ching-mẻk" sê bĩ lảng cẻah nẻng hẻng-hiỏng nguỏng-buởng sủk diỏh cê-gă gì bẻ-mẻk ỉ-gỉk sủ-sẻng-uảk gì sủ-cẻk; "Sẻng-nỏk" sê hỉ-uỏng cĩa guởng-hiẻ â ting-cỏng, "Iẻk-cing" sê dẻk bẻng-siỏng gì, sả sảng-sẻng ái gì gữ-buởng chửng-dỏng.

Tẻng gữ-cả gấu gửng-dảng, nẻng dủ siỏng-sẻng "ẻk-gẻng-cửng-cing" sê ái-cing mậ kảung-gẻu gì lỉ-liỏng. Cộ cĩa tộ-lảung cuỏi gì hỏk-cĩa sê sẻng 4 siẻ-gỉ gì gữ Hỉ-lẻ-nặ diẻk-hỏk-gă ẻng-pẻ-dộ-kảik-lẻk (Ing-ngữ: "Empedocles", Hỉ-lẻ-nặ-ngữ: "Εμπεδοκλής"). Ỉ nẻng-ủi cỏng-cải lảng cững lỉk: ái ("philia") gâeng dáu-cẻng ("heikos"). Cĩ lảng cững lỉk-liỏng iả â-sải dộ lỉ gải-sẻk ỷ-dẻu diẻ-sẻ sữ-iu gì ỏng-dỏng.

Cĩ hâu gì Bảik-lẻk-dủ gâeng ẻng-pẻ-dộ-kảik-lẻk gì cĩ lảng cững lỉk gải-sẻk cộ ngẻk-ting-lẻk ("attraction") gâeng bậ-chẻk-lẻk ("repulsion"). Bảik-lẻk-dủ nẻng-ủi sẻng-cẻk chả-bỏk-dộ gì ỷk-cẻk hỏ-siỏng ngẻk-ting, pĩ-lự-gỏng, tủ ngẻk-ting tủ, củi ngẻk-ting củi, huỏi ngẻk-ting huỏi, deng-dẻng.

«Sẻng-gửng» tỉ gấu gì ái bĩ ẻk-buởng ái gì kải-nẻng kuak cẻng sả. Ái kẻuk nẻng-ủi sê siỏh cững sủ-iẻu gữ-lặ gì hẻng-dỏng. Gỉ-dỏk-gấu gữ-lặ nẻng kộ ái bẻk-nẻng, ng-nẻ cẻ-gă gì puỏi-ngẻu, iả bâu-guák bẻng-iu, sẻng-cẻ sê siủ-ỉng. Găk «Gỏ-lẻng-dộ Cẻng-củ» dậ 13 cỉỏng diẻ-sẻ ô siỏh dảung guởng-ỷ ái gì uả:

" Ỉng-ái ô kuởng-ỷng, củ-pỉ; ỉng-ái mậ dỏ-gẻ; ỉng-ái mậ cẻủ-kủ, mậ giẻu-ngỏ, mậ hẻng hỉ lặ, mậ gủi iảh cẻ-gă, mậ gẻk-kẻ, mậ giẻ-sảung nẻng gì ngải; ng huởng-hỉ bỏk-ngẻ, nả huởng-hỉ cẻng-lỉ; huởng sẻủ bâu-hảng, huởng sẻủ sỏng-sẻng, huởng sẻủ ải-uỏng, huởng sẻủ ỷng-nải. Ỉng-ái tầu-dặ mậ hiẻ-chẻ: nả gỏng muỏi lỉ gì dãi, cĩa cẻi-nẻng buỏh hiẻ kộ; gỏng gấuk-guỏk gì uả, cĩa cẻi-nẻng buỏh sảk; dỉk-sẻk iả buỏh hiẻ kộ."

Lảung-mảng gì ái-cing diỏh «Sẻng-gửng» diẻ-sẻ iả ô chỏk-hẻng, dẻk-bẻk gắk «Ngả-gỏ Củ» diẻ-sẻ. Diỏng-tửng siỏng, «Ngả-gỏ Củ» kẻuk nẻng-ủi sê biẻu-dảk Siỏng-dặ dôi Ỉ-sảik-liẻk-nẻng ỉ-gỉk gấu-huỏi gì ái. Chiỏng «Ngả-gỏ Củ» dậ 8 cỉỏng:

" Nguỏng nủ cỉỏng nguải gẻ lỏh nủ gì sẻng gâeng ẻng siỏh-iỏng, bỏng lỏh nủ gì chử-bẻi gâeng ẻng siỏh-iỏng; ỉng cĩa ái-cing sê giòng, chiỏng sỉ-uỏng; pảik-chẻk gì ái-cing sê giẻng-gỏ, chiỏng ỉng-gảng. Bỏ sê đửng iẻk, chiỏng tẻng siẻu gì huỏi, chiỏng ỉả-huỏ-huả chỏk gì huỏi-iẻng. Duải củi mậ dẻng-dỏng mẻk cĩa ái-cing; gẻng-ỏ iả mậ hỏk-mẻk ỉ. Nẻng chửi-iỏng gẻng-nguỏng cỉỏng ẻk-chẻk gử-cải uởng cĩa ái-cing, cĩa cẻi iả dẻk-dẻk kẻuk nẻng duải kảng-kẻng."

«Sẻng-gửng» nẻng-ủi ái sê Siỏng-dặ gì dẻk-sẻng. «Íỏk-hảng ẻk-củ» 4:8 ô gỏng gấu "'Siỏng-dặ sê ỉng-ái'". Gỏng-buởng siỏng, Siỏng-dặ cêu sê ái gì huả-sẻng.

Hỉ-lẻ-nặ-ngữ ô cĩ piẻ sủ biẻu-dảk ái: "philia", "eros", "agape", "storge" gâeng "xenia". Chửi-iỏng cĩ piẻ sủ é-sẻu dủ ô kủ-bẻk, dảng-sẻ buỏh uỏng-cỉỏng hẻng-bẻk ỉ-cặ mậ ỷng-ẻ.

Agape ("ἀγάπη") cêu sê hiẻng-dải Hỉ-lẻ-nặ-ngữ diẻ-sẻ gì "ái". Cĩ guỏ uả "'s'agapo'" é-sẻu cêu sê "'nguải ái nủ'". Cĩa sủ "'agapo'" sê dỏng-sủ "'nguải ái'". Cuỏi sê siỏh cững sùng-cẻng gì, ỉ-siỏng gì ái, ng sê sẻng-tặ gì sáik-ỷk. Gỏ-chử, "agape" â kảng cộ sê "dôi lỉng-hủng gì ái".

Eros ("ἔρως") sê siỏh cững iẻk-liẻk gì ái, ẻk-buởng gâeng ỷk-uỏng ô guởng-hẻi, ẻk-buởng kẻuk kảng cộ sê "dôi sẻng-tặ gì ái". Cĩa sủ "'erota'" é-sẻu sê "'lặ dảng liỏng-ái'". Bảik-lẻk-dủ cẻ-gă deng-ngẻi lảu "eros" gì é-sẻu. Chửi-iỏng "eros" cộ chẻ sê dôi siỏh cẻah nẻng nguỏi-cải nủ gì ái, dảng-sẻ puảng lặ tẻng-sủ, ỉ mảng-mảng â biẻng cộ dôi ỉ nội-cải nủ gì ái, hẻk-cĩa sẻng-cẻ sê dôi nủ gì ái. "Eros" bẻng-cặ lỉng-hủng siỏng kỉ nủ gì dỉ-sẻk, iả bẻng-cặ ỉ lỉ-gải cẻng-sẻng cẻng-lỉ. Ái-ỉng gâeng diẻk-hỏk-gă dủ gắk "eros" gì gữ-ủ â-dặ sẻng-tộ cẻng-lỉ.

Philia ("φιλία") gắk hiẻng-dải Hỉ-lẻ-nặ-ngữ sê bĩ iu-cing, sê siỏh cững lẻng-cẻng gì, liỏng-sẻng gì ái. Cĩa kải-nẻng cộ cĩa sê Ầ-lỉ-sẻủ-dộ-dảik tỉ chỏk gì. "Philia" bâu-guák dôi bẻng-iu, dôi gử-dẻng, dôi ching-chẻk deng-dẻng gì ái, sủ-iẻu mỉ-dảik, bẻng-dẻng gâeng sủk-sẻk. "Philia" sê lỉ-sẻng gì, sẻng-huởng dủ tưng-guỏ cĩ cững guởng-hẻi sẻu-iảh.

Storge ("στοργή") sê siỏh cững cẻủ-iỏng gì ái, cêu chiỏng bả-nặ tiáng cẻ-gă gì giăng siỏh iỏng.

Xenia ("ξενία") sê gỏng cỉỏ-nẻng gâeng nẻng-kảh cĩ-gảng gì iu-cing. Cĩ cững cẻng-ngẻi diỏh gữ Hỉ-lẻ-nặ ỷng-huả diẻ-sẻ cẻng dẻung-iẻu.

Lá-dĩng-ngũ diễ-siế iả ô sồh piễ biễu-dắk ""ái"" gị sụ.

Amare sê "ái" dẻk gữ-buōng gị sụ, gắk gững-dáng-nỉk gị É-dải-lẻ-ngũ diễ-siế gó lặ sải-ệụng. Lặ-mả-nẻng kẻk cỉả sụ lỉ biễu-dắk gáuk-cựng lỏi-hỉng gị ái-cỉng, cỉả i sẻ cỉng-gẫng gị, lầung-mẫng gị, gó sẻ sẻng-ựk gị.

Diligere gẫng observare sẻ gẻng-ài gị é-sẻu, táu-dặ mặ dặ lỉ biễu-dắk nằng nự cỉ-gẫng gị lầung-mẫng ái-cỉng.

Caritas sẻ bỉ ỉng-cự gị ái,ẻk-buẫng sải-ệụng diễh cừng-gáu sỏng-guẫng gị siỏng-hả-ùng.

Kệụng

Kệụng

Kệụng sê siôh cững guồng-hôk gặng ké-chiông hiêng-chiông. Đồng nỉk-tàu ciéu lợh kệng-ké diễ-sié gì cũi-ké lặ, guồng cêu ậ huẩng-siả hỉng-siàng độ-sáik guồng-pũ, chiông giò siôh-iông, téng nghiê-sầu gấu diễ-sié sê ềng, gếk-uòng, uòng, liồh, chểng, lầg gặng ciễ. Kệụng ék-buẩng chók-hiêng diồh tiềng-ké lầg-nóng hếk-ciả sê ữ hầu gì tiềng-đĩng, gắk nỉk-tàu dối-méng.

Gắk Hỷ-lé-nặ sỉng-uả diễ-sié, kệụng sê séng-sệụ Ẩi-lặ-sử ("Iris") cháung-cộ gì liềng-giếk ỉng-gắng gặng tiềng-dòng gì diồ. Gắk Dững-guók sỉng-uả diễ-sié, kệụng sê tiềng-kệng gì siôh đều hiể-chỏi, nự-sỉng Nự-uả sải ngồ cững ngang-sáik gì siôh-tàu-lầg gặng ciả hiể-chỏi buồ hồ, cuồi cêu sê kệụng gì ừ-lầi.

«Sếng-gỉng» diễ-sié, kệụng sê Siông-dặ gặng nệng sũ lĩk gì iók gì bẻng-gệụ. Siông-dặ hióng Nộ-ả bẻ-cẻng ỉ ỉng-uồng dủ mọ gắi sải hủng-cũi hók-mũk duầi-dề. Gắk «Cháung-sié Gé» dặ 9 cởng ô gế-cái:

" Siông-dặ gồg, Nguẩi gặng nự-gắuk-nệng liềng cỉ sậ uắk gì nộh, lĩk ỉng-sié gì iók, ô lầ nộh cộ bẻng-gệụ. Nguẩi bóng Nguẩi gì kệụng lợh hủng hự-diễ, cộ Nguẩi gặng siế-gắng lĩk iók gì bẻng-gệụ. Ỉ-hầu Nguẩi sải hủng dầu lợh dề lặ, hủng hự-diễ buồh ô ciả kệụng hiềng chók, Nguẩi cêu dẻk-dẻk gế-niềng Nguẩi gặng nự liềng cỉ sậ ô háik-ké uắk gì nộh sũ lĩk gì iók; Ỉ-hầu dẻk-dẻk mọ cái dồg hủng-cũi miểk huẩng ô háik-ké gì nộh. Kệụng buồh hiềng lợh hủng hự-diễ; Nguẩi kắng-giềng ciả kệụng, cêu ậ gế-dẻk Nguẩi gặng dề-siông huẩng ô háik-ké gì cệụng-sẻng, sũ lĩk ỉng-uồng gì iók."

Săng-mìng

Săng-mìng

Săng-mìng (三 明) sê Hók-gióng-sēng dŭng-buô gâeng sǎ-buô gì siôh cộ dê-gék-chê. Ĩ bắk-buô sê Nàng-bìng, dĕng-buô sê sēng-huôi Hók-ciũ, dĕng-nàng-buô sê Cìòng-ciũ, nàng-buô sê Lŭng-ngàng, sǎ-buô sê Gǒng-sǎ-sēng.

Săng-mìng gǎk Dái-lŭng-sǎng gâeng Ū-ì-sǎng cǐ-gǎng.

Săng-mìng-chê ô 2 bĭk kŭ, 1 bĭk gâing-gék-chê, 9 bĭk gâing.

Gĭng-dáng-nĭk gì Săng-mìng dê-kŭ gǎk Mĭng-guók sèng-âu sê "Săng-nguòng-gâing" (三 元 縣). 1956 niềng, Săng-nguòng-gâing, Mĭng-kǎ-gâing (明 溪 縣) hǎk-biáng cộ Săng-mìng-gâing, 1960 niềng gióng Săng-mìng-chê.

Lùṅ-ngàng

Lùṅ-ngàng

Lùṅ-ngàng (龍岩, Káh-gă-ngŭ: "Liùṅ-ngàm", Mìng-nàng-ngŭ: "Lêṅ-nâ") sê Hók-gióng-sēng sṳ̂-buô gì dê-gék-chê. Ỉ bách-buô sê Săng-mìng, dḕng-buô sê Cuòng-ciũ, dḕng-nàng-buô sê Cĩōng-ciũ, sṳ̂-buô sê Gǝng-sṳ̂-sēng, nàng-buô sê Guōng-dḕng-sēng.

Lùṅ-ngàng-chê ô 1 bĭk kŭ, 1 bĭk gāiṅ-gék-chê gâṅg 5 bĭk gāiṅ:

Gĭng-dáng-nĭk gì Lùṅ-ngàng dê-kŭ găk 736 niềng sèṅ-âu sê Tĭng-ciũ (汀州), guāng-hăk Diòng-tĭng-gāiṅ (長汀縣), Uòng-liềng-gāiṅ (黃連縣) gâṅg Sĭng-lḕ-gāiṅ (新羅縣). Ỉṅ-ôi diǝh Sĭng-lḕ-gāiṅ ô sĭǝh ciáh dê-huǝng hḕ lḕ "Lùṅ-ngàng-dâṅg" (龍岩洞), gó-chŭ 742 niềng Tĭng-ciũ cêu găi miàng cḕ Lùṅ-ngàng lău.

Gũ-că Dŭṅ-guók bách-huǝng ô ciềng-luāng, cēṅ sṳ̂ bách-huǝng gì Háng-cŭk-nềṅ cāu-huāng gáu Lùṅ-ngàng dê-kŭ, Ỉ gáuḕ-nềṅ cêu sê Káh-gă-nềṅ. Diòng-tĭng kĕṳḕk nēṅ-ủi sê Káh-nềṅ gì chió, Tĭng-gĕṅ (汀江) kĕṳḕk chĭṅg cḕ Káh-nềṅ gì mŭ-chĭṅg-ò.

Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng

Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng

«Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng» (傲慢共偏見, Ĩng-ngũ: "Pride and Prejudice"), cội chệ huák-biêu diễh 1813 niềng 1 nguốk 28 hộ, sê Ĩng-guók nũ cáuk-gă Jane Austen gị siêu-siók. Cĩ buô cáuk-pĩng sê ìng-lôi siêu-siók lĩk-sữ siông dẻk cã gị lầung-mãng hĩ-kiốk cĩ-ék,

«Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng» miều-huôi chók 17 sié-gĩ Ĩng-guók hiểng-cồng siông-liù siá-huôi gị sẻng-uắk, iả gồng-sủk lầu Elizabeth Bennet Siêu-ciã gặng Fitzwilliam Darcy sẻng-sẻng cĩ-gẻng gị lầung-mãng ái-cừng. Dạ-mẻk "'Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng"' cêu sê bĩ i lầung ciáh nẻng-sẻk dỏi-huểng sẻng-âu gị nguô-huôi: Darcy Sẻng-sẻng biểu-hiểng chók gị ngộ-mãng i-gỉk Bennet Siêu-ciã dỏi i gị piềng-giềng.

«Ngộ-mãng gặng Piềng-giềng» tàu guống tàu cồng gị tàu guó uả sê Ĩng-guók ùng-hỏk gị gẻng-diểng: "'Huàng ô cừềng gị dẻng-sẻng-gỏ dủ buồh siông tộ siồh ciáh lầu-mả, cuôi sê cừềng sié-gỏi dủ sẻng-nẻng gị cẻng-lĩ.'" ("It is a truth universally acknowledged, that a single man in possession of a good fortune, must be in want of a wife.")

Săi

Săi

Săi kō-ī sê:

Cũng-chối

Cũng-chối

Cũng-chối sẽ lảng tránh nệng chối-phuội pâng diễn chối-phuội gì dặng-cáuk. Gắk sié-gái duái-buô-hông dề-kỷ gì hiêng-dải ùng-huá diễ-sié, cũng-chối sẽ biếu-dắt ái-cùng gì huông-sék. Bók-guó gắk siớh piễ dề-huởng, cũng-chối iả kộ-nềng biếu-dắt iũ-ngiê gậng gếng-ái.

Ìng-lôi-hỗk-gắ gấu hiêng-cải gó muôi ngiêng-géu chók cũng-chối độ-dặ sẽ nệng gì buông-nềng gó sẽ hâu-tiềng ộh lỉ gì.

Hũng-muòng

Hũng-muòng

Hũng-muòng (風蚊) sê 1 cững ậ buôi gì tẹng-ngiê, sǎng-tặ niông, kǎ dòngh, chỏi-buô kẹ-guǎng cộ dòngh-dòngh-nuóh ciềng-ciềng-nuóh, gặng cềng siôh-iông. Hũng-muòng ék-buǎng dủ gắk iếk-tiềng màng-buô uắk-dậng. Ỉng-ôi hũng-muòng ậ guó-bâng, gó-chữ kẹuk nêng-ùi sê hải-tẹng.

Ng sê sũ-iũ hũng-muòng dủ ậ gầ nẹng: Gặng hũng-muòng cêu ng siǎh háik, nǎ siǎh sǎk-ủk cáik-cáik; mặ hũng-muòng ậ sǎi chỏi chiềng diề buô-ữ dòngh-ủk (bǎu-guǎk nẹng) puòi-hữ diề-sié sộh háik. Hũng-muòng gầ hải, puòi-hữ kẹuk dềng gì dề-huởng ậ mặ-lộ kǎ.

Hũng-muòng éu-tẹng hộ lộ bǎ-lǎng-gũ-tôi, ậ diồh 20 °C gì cũi diề-sié sềng-uắk 14 gặng ciǎh biềng cộ hũng-muòng.

Ngìe

Ngìe

Ngìe (鵝) sê siôh cūng cêu, kék ak gâeng ngâng sê chhng-chék. Ngìe ék-buăng bī ak duai.

Ngìe sêng-uák diôh ô cūi gì sū-cái, siăh só. Ā-ciũ, Ē-ciũ gâeng Bák Mī-ciũ duai-buô-hông ngìe dũ sê ĩă-sêng gì chiêng-iè cêu-lôi, gāk bák-huông sâng-iông, chêng-tiêng bô buôi gáu cêng huông gì nàng-huông. Ĩng-lôi iông ngìe dék-ciêu ĩ-gĩng ô gūi gá sié-gĩ gì ĩk-sũ.

Ngìe-mỗ sâng gì lăung bī ak ciêu. Dáng-sê ngìe-mỗ ngìe-gák dũ ạ bộ-hô ngìe-lăung gâeng ngìe-giăng, gó-chũ ngìe-giăng gì còng-uák-lũk ạ gèng ak-giăng.

Oracle

Oracle

Oracle sê Gák-gáuk-ùng Gŭng-sĭ ("Oracle Corporation") kǎi-huák gĭ duâi-hìng kuá-bìng-dài só-gĕu-kó guāng-lĭ hiê-tŭng.

Rabindranath Tagore

Rabindranath Tagore

Rabindranath Tagore (1861 n. 5 ng. 7 h. - 1941 n. 8 ng. 7 h., Ĩng-ngŭi: "Rabindranath Tagore"; Mǎng-gǎ-lá-ngŭi: "Ṛabīndranāth Tāgore") sê Mǎng-gǎ-lá 19 sié-gŭ hǎu-gŭ gáu 20 sié-gŭ cā-gŭ ũ-dài gŭ sŭ-ŭng, diék-hōk-gǎ, uá-gǎ, kiōk-cáuk-gǎ, ĩng-ngōk-gǎ. Ĩ iá sê Mǎng-gǎ-lá gâeng Ĕng-dô gŭ ùng-huá òi-biêu ĩng-ŭk. 1913 niềng, Tagore dǎik diōh Nobel Òng-hōk-ciōng, sê Ā-ciũ tàu ciáh dǎik diōh cǎ ciōng gŭ neng.

Tagore gị sãng-ùng nộ-lùng ciō-iéu sê siā-huôi, céng-dê gâeng gáu-lựk, ỉ gị sĩ-gữ dù lâu cũng-gấu nộ-lùng ỉ-nguôi, ỉa biêu-dăk lâu dọi cệu-iòng gâeng sêng-mêng gị iêk-ái. Găk ỉ cẩuk-pĩng diê-lié, ái sê ỉng-hèng gị ciō-dạ.

Tagore chók-miàng gì sǐ-gỗ cáuk-pīng bǎu-quák «Gitanjali» ("Gitanjali"), «Tiáh Guōi Cík» ("Fruit-Gathering"), «Sǐng Nguōk Cík» ("The Crescent Moon"), «Buǒi Cēu Cík» ("Stray Birds"), dēng-dēng.

Giék

Giék

Giék sê siôh cūng ciék-ciê đông-ũk, sǎng-tǎ bô dòng bô éu, ô báik dêu kǎ, muōi-buô ô dūk-cǣng. Giék ậ sǎi dūk-cǣng chiéng diê niǎh diôh gì-tǎ tẹng-ngiê, cūng-kuǎng cêu ậ tài sĩ hẹk-ciǎ chà-bé ỉ. Giék gì dūk-cáik ậ siǣng-hâi sǣng-gǣng hiê-tūng, dôi nẹng iǎ ô ngùi-hiēng.

Gǎk Hǎ-lé-nạ sǣng-uǎ diê-siê, giék sê tài sĩ lǎk-hô Ớ-lǎ-ǣng ("Orion") gì hựng-chiū. Gó-chū, tiēng gǎ-dēng gì cǎ sǣ sǣng-cộ dài-dǣng, Lǎk-hô-cộ ("Orion") gǎng Tiēng-hiók-cộ (♏, "Scorpius") ỉng-uōng dủ mậ giéng-méng.

Dáik-guók

Dáik-guók

Dáik-é-cié Lièng-băng Gê-yung-huò-guók (Dáik-ngŭ: "Bundesrepublik Deutschland"), găng-chŭng Dáik-guók ("Deutschland"), sê sié-gái huák-dăk gì gêng-ngiêk-huá guók-gă. Ĭ ôi-dé găk Dŭng-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi, Dăng-mêk gâeng Bă-ĭ-dék-hăi, đặng-buô sê P-ồ-làng gâeng Ciék-káik, nàng-buô sê Ỗ-dê-lê gâeng Sô-i-sêu, sắ-buô sê Huák-guók, Luxembourg, Bĭ-lê-sì gâeng Hợ-làng.

Dáik-guók sê 1 bĭk mĭng-ciô ngiê-huô-i-cié gì lièng-băng gê-yung-huò-guók, ù 16 bĭk cũ cŭ-siàng. Ĭk-sŭ siông Dáik-guók báik-cèng ù siôh piê duk-lik gì uông-guók cũ-siàng. 1871 niềng gì Huák-Prussia Ciéng-cèng sêng-âu, Dáik-guók ciáh tŭng-ék cộ 1 bĭk hiềng-dái gì mĭng-cŭk guók-gă.

Dáik-é-cié Lièng-băng Gê-yung-huò-guók sê Lièng-hăk-guók, Bắk-iók đặng guók-cié cũ-cék sing-uông guók. Dáik-guók iă sê Êu-mềng gì sing-lik-guók cũ-ék, gắk Êu-mềng sing-uông-guók dài-dổng sê dék giông-duai gì guók-gă.

Dáik-guók-nềng gì cũ-siêng sê téng Scandinavia ì gì Germanic-nềng. Dù lâu Gŭ Lợ-mă Dậ-guók dôi ĩ gì gé-cái, gŭ-că Dáik-guók gì ĩk-sŭ ĩ-buông-siông dŭ mậ báik.

Gŭ Lợ-mă huông-dậ Augustus gắk ??? niềng ĩk-chŭng Gé-ĭ-măng buô-lộh, dáng-sê mậ siàng-huă. Gáu dŭng-muôi, Gé-ĭ-măng-nềng sắ ĩ-guók-nềng téng Gŭ Lợ-mă gŭng-dôi ộh ì gì ciéng-cèng gé-sŭk miêk-uông lâu Gŭ Lợ-mă Dậ-guók.

Dŭng Sié-gĭ sêng-âu gì Dáik-guók ciáng-sék miàng-chŭng giéu lợ "Sing-séng Lợ-mă Dậ-guók" (Lá-dŭng-ngŭ: "Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicae"), sê 843 niềng téng Carolingian Dậ-guók buông chók ì gì guók-gă. Hâu-sié gì ĩk-sŭ guók-gă sêu-sêu chié-kă ciă guók-miàng sê "mậ sing-séng, gâeng Lợ-mă mậ gắng-guô, iă ng sê dậ-guók".

19 sié-gĭ, Dáik-guók gì gêng-ngiêk kuô-ké kăi-sŭ gổ-sók huák-diềng. 1871 niềng, Prussia tŭng-ék Dáik-guók, sing-lik Dáik-é-cié Dậ-guók ("Deutsches Kaiserreich"). 1884 niềng, Dáik-guók kăi-sŭ hióng hăi-nguôi giông-lik sik-mĭng-dê, bâu-guák Dŭng-guók Săng-dặng-sêng gì Chŭng-dộ.

1918 niềng, Dáik-guók gắk Ék-ciéng dŭng sék-bai. 1919 niềng, sing-lik "'Weimarer Gê-yung-huò-guók'" ("Weimarer Republik"). Ék-ciéng ciéng-bai kĕyuk Dáik-guók-nềng lâu giă gì ĩ-tŭk sê 1930 niềng-dai Nazi ("Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei") huák-dông Nê-ciéng muai giă cŭng-cĭ.

1933 niềng, Adolf Hitler liăng-dộ gì Nazi siông dài, giông-lik Dậ-săng Dậ-guók, dôi nộ sik-hềng duk-cai, dôi nguôi huák-dông ciéng-cèng. 1945 niềng 5 nguók, Sŭ-liềng ciéng-liăng Báik-ling, Nê-ciéng giék-sók.

1945 niềng, Dáik-guók liăng-tŭ kĕyuk Mềng-gŭng tiáh cộ sé lêng: sắ-bắk lêng kĕyuk ĩng-guók ciéng-liăng, sắ-nàng lêng kĕyuk Huák-guók ciéng-liăng, đặng-nàng lêng kĕyuk Mĭ-guók ciéng-liăng, cĭ săng lêng iă hợ lợ Sắ-dáik, ciông miàng cêu sê gŭng-dáng-nĭk gì Dáik-é-cié Lièng-băng Gê-yung-huò-guók ("Bundesrepublik Deutschland"); đặng-bắk lêng kĕyuk Sŭ-liềng ciéng-liăng, cêu sê Dặng-dáik, ciông miàng hợ lợ Dáik-é-cié Mĭng-ciô Gê-yung-huò-guók ("Deutsche Demokratische Republik"). Dáik-guók siŭ-dŭ Báik-ling iă kĕyuk buông cộ lăng lêng, dài-dổng ù Báik-ling-chiông gắh lặ.

1989 niềng Dặng-êu gì Gê-yung-săng-ciô-ngiê cêng-guông sák-dai. 1990 niềng 10 nguók 3 hợ, Báik-ling-chiông kĕyuk tiăng độ, Dáik-guók tŭng-sing tŭng-ék.

Dáik-guók sêu-sêu kĕyuk nềng cáng-nĭ cộ "'das Land der Dichter und Denker'" (sĭ-ing gâeng sŭ-siông-gă gì tŭ-dê).

Dáik-guók gì ùng-hôk ậ dŭi-sui gáu Dŭng Sié-gĭ. Martin Luther huăng-ĭk gì «Séng-gŭng» sê hiềng-dái Gổ-dê Dáik-ngŭ gì ĩ-chŭ. Hâu-sié chók-miàng gì sĭ-ing gâeng cáuk-gă ô Johann Wolfgang von Goethe, Hoffmann, Friedrich Schiller đặng-dềng.

Dáik-guók gì diék-hôk dôi sié-gái ĩng-hiông cêng duai. Ũi-dai gì diék-hôk-gă ô Gottfried Wilhelm Leibniz, Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Karl Jaspers, đặng-dềng.

Gắk ĩng-ngôk liăng-mĭk, Dáik-guók dôi sié-gái gì ĩng-hiông ciô-iéu sê tŭng-guô â-dậ ĩng-ngôk-gă gì cáuk-pĭng biêu-hiềng chók ì gì: Johann Sebastian Bach, Ludwig van Beethoven, Robert Schumann, Franz Schubert, Johann Strauss, đặng-dềng.

ĩng-ôi Dáik-guók gì gêng-ngiêk gâeng gŭng-cạ huák-dăk, Dáik-ngŭ iă sê sié-gái hăk-hâu diê-sié gá gì dậ săng duai nguôi-ngŭ, iă sê ĩng-tộ-nặh gắ-dềng sắ-ệung dậ nê sắ gì ngŭ-ngiông.

Téng 1970 niềng-dai gáu hiềng-cai, Dáik-guók gắk sié-gái gì ùng-huá siông huák-hŭi muông lai muông duai gì cáuk-ệung.

Cũi

Cũi

Cũi (水, Huá-hỗk-sék: HO) sê cũ-siàng sêng-mêng dék gĩ-buōng gì ưk-cék, sê cêng sạ ưk-lĩ gặng huá-hỗk huāng-éng gì ịng-cạ ("solvent"). Dê-giù gặ-dēng ô cĩng hũng-hó gì cũi, duai buô-hông dũ còng-cái diễh hăi-iòng gặng gĩk-dê gì bĩng-chuōng lặ, iả ô siễh buô-hông ỉ hũng, ư, ộ, kặ dēng-dēng hĩng-sék còng-cái. Dê-giù gì cũi-sùng-kuàng lặ cộ mọ-dĩng-mọ-hiók gì ông-dông: cĩng-huák, gáung-ư, lầu gáu hăi lặ.

Dê-giù gặ-dēng ậ siễh gì cũi ỉ-gĩng muōng lầi muōng ciều lầu.

Cũi ô săng cững hĩng-tái: cũi-ké, cũi, gặng bĩng. Cũi gắk 100 °C sêng-âu biếng cộ cũi ké, 0 °C ỉ-hả ngĩk cộ bĩng. Cũi gắk 4 °C si-hâu mĩk-dô dék duai. Sùng cũi cáung-tái sê mọ ê, mọ hiễng, iả mọ sáik gì.

Huá-hǒk

Huá-hǒk

Huá-hǒk (化學) sê siōh cūng ngiēng-géu iū-gí hēk-ciā ù-gí ũk-cék biēng-huá gí kuǒ-hǒk. Ĭng-ôi huá-hǒk huāng-éng gí buōng-cék sê nguòng-cū gí tūng-sǐng cū-hǎk, gó-chū huá-hǒk iá ậ-sãi gōng sê ngiēng-géu nguòng-cū ciōng-iōng tūng-sǐng cū-hǎk siàng sǐng hūng-cū, ĩ-gí diēng-cū ciōng-iōng ông-dōng gí kuǒ-hǒk.

Huá-hǒk hiēng-chiōng sê bī ũk-cék chǎng-gǎ huá-hǒk huāng-éng hǎu huák-sǐng gí séng-cék biēng-huá, kék ũk-cék gǎng nēng-liōng dǔ ô guǎng-hiē. Huǒi cêu sê dék bàng-siōng gí huá-hǒk hiēng-chiōng cǐ-ék: sê ũk-cék gǎng kǎng-ké diē-lié gí iōng huák-sǐng giòng-liék huāng-éng sǎng-sǐng sǐng ũk-cék gí guó-tiàng, tiék sǎng cǐng iá sê tiék gǎng iōng-ké mǎng-mǎng huāng-éng gí liē, cǐ lǎng cūng biēng-huá dǔ ậ hộ lợ iōng-huá ("oxidation"); lēng-nguoi siōh cūng sēng-uǎk dǔng sèu-sèu páung diōh gí huá-hǒk hiēng-chiōng sê sōng gǎng giēng gí dǔng-huò ("neutralization"). Huá-hǒk huāng-éng iá sèu-sèu puáng lǎ nēng-liōng gí sék-huóng gǎng ngék-siū.

Ciō-iéu gí huá-hǒk ciē-puái ô â-dạ gūi cūng: Hūng-sék huá-hǒk, iū-gí huá-hǒk, ĩ-lāung huá-hǒk, sēng-ũk huá-hǒk, ù-gí huá-hǒk gǎng ũk-ĩ huá-hǒk.

Nguòng-cū ("atom") iù nguòng-cū-hǒk (bǎu-guák cék-cū gǎng dǔng-cū) gǎng diēng-cū cū-siàng. Diēng-cū (dái hô-diēng) gí só-liōng gǎng nguòng-cū-hǒk sū dái gí diēng-liōng (céng-diēng) siōng dǔng-huò.

Nguòng-só ("element") sê siōh cūng nguòng-só cêu sê dái ô dēng-iōng sǎ gí cék-cū gí siōh loi nguòng-cū gí tūng-chǐng. Pĭ-ù-gōng, ô 6 bǐk cék-cū gí nguòng-só cêu sê táng, ô 92 bǐk cék-cū gí nguòng-só cêu sê iù.

Huá-hǎk-ũk ("compound") sê iù mǎ dēng-iōng gí nguòng-só áng ék-dēng bī-liē cū-siàng gí ô dēk-dēng huá-hǒk séng-cék gí ũk-cék. Pĭ-ù-gōng, cūi cêu sê kǐng gǎng iōng áng 1 bī 2 bī-liē cū-hǎk siàng gí ũk-cék.

Hūng-cū ("molecule") sê bō-ti ũk-cék huá-hǒk séng-sék gí dék ciēu gí ũk-cék, iù nāng bǐk hēk ĩ-siōng gí nguòng-cū cū-siàng.

Liē-cū ("ion") sê dái diēng gí nguòng-cū hēk-ciā hūng-cū. Pĭ-ù-gōng, siēng (huá-hǒk-sék: NaCl) sê iù dái céng-diēng gí Na gǎng dái hô-diēng gí Cl cū-siàng gí.

Háng-ngŭ "化學" cê-méng é-séu cêu sê "ũk-cék biēng-huá gí kuǒ-hǒk"; Ĭng-ngŭ "chemistry" sê téng Ā-lá-báik-ngŭ gí "al-kimia" ĩ gí, é-séu sê "biēng-huá gí ngiē-sǔk".

Bā-lāng-gū-tôi

Bā-lāng-gū-tôi

Bā-lāng-gū-tôi (把哪鼓墜) kō-ī sê:

Mã

Mã

Mã (馬) sê siôh cūng ô dậ siáh só gì buô-ữ đông-ủk. Ìng-lôi iông mã cộ tàu-săng gì lĩk-sữ dék-ciêu ậ dũi-sùi gáu sèng 2000 niềng. Nềng ậ-sãi sội lợh mã piăng gạ-dềng kiề mã, mã lĩk-ké iả cềng duải, ậ tuả mã-chiả. Gó-chữ, gủi chiềng niềng gáu hiềng-cải, mã dủ sê cội dệụng-iếu gì gấu-tũng gặng ciềng-cềng gặng-gếu. Mã gì cūng-lôi cềng sạ, duải nằung dủ mậ siôh iông. Gắk sié-gái siôh piế dê-huống, mã iả ậ siáh gì.

Gàu

Gàu

Gàu (猴) sê siôh lòi bâu-guák 200 cūng cūng-lòi gì siêu-hìng lîng-diōng đông-ũk. Gàu siăh cūi-guō, chéu-niôh, cūng-cī, huă, têng-ngiê, tǐ-tǐ, lăung gâeng nâung gì đông-ũk.

Gàu ậ buōng cộ 2 cūng ciō-iéu gì duai lòi: Gô Sié-gái gàu ("Old World monkey") gâeng Sǐng Sié-gái gàu ("New World monkey"). Sǐng Sié-gái gàu gì muōi ậ diêng diôh chéu-ciê lă, Gô Sié-gái gàu mọ niêng-ngai. Sǐng Sié-gái gàu gâeng Gô Sié-gái gàu gì pé, méng, gū-chiōng iă sáng mậ siôh-iōng.

Găk Dǔng-guók ùng-huá diê-sié, gàu sê siôh cūng lîng-dâeng gì đông-ũk. Gàu-dǔng-uòng (猴中王) sê Dǔng-guók sǐng-uă dǔng cǐng dệung-iéu gì ìng-ũk, ỉ gì gū-sệụ dủ gé diôh mǐng-găng duòng-suók gâeng siêu-siók «Să-iù-gé» (西遊記) diê-sié.

Gĩ-dók-gáu

Gĩ-dók-gáu

Gĩ-dók-gáu (基督教) sê siôh cững êk-sing-gáu, ĩ Nă-sák-lêk-neng Ià-sũ gĩ sêng-uăk gặng gōng-gáu ùi dững-sing. Hóng Gĩ-dók-gáu gĩ neng siông-séng Ià-sũ sê Siông-dạ gĩ Giăng (Séng-cữ), iả sê «Gô-iók» diê-sié gĩ Gêu-cuô, ĩ-cậ iả neng-ùì «Sĩng-iók» gế-cái gĩ gữ-sệy sê Ià-sũ ệy-giêng gĩ Hók-ĩng. Gĩ-dók-gáu sê sié-gái dék duai gĩ cững-gáu, iả sê Êu-ciũ, Mĩ-ciũ, Nang-hĩ, Hĩ-lĩ-pĩng gặng Dâi-iòng-ciũ dék cuô-iéu gĩ cững-gáu.

Gĩ-dók-gáu buōng-dạ sê Iù-tái-gáu gĩ ciê-puái, Gĩ-dók-gáu gĩ Gô-iók cêu sê Hĩ-báik-lài Séng-gĩng.

Ĭng-ngũ gĩ sữ "Christian" sê téng Hĩ-lé-nạ-ngũ gĩ "Χριστιανός" lĩ gĩ, é-sệy sê "sữk diôh Gĩ-dók".

Chũi-iòng Gĩ-dók-gáu ô cững sậ ciê-puái, dăng-sê sũ-iũ Gĩ-dók-dù dũ cậ-cậ siông-séng siôh piê gáu-dêu, cộ-ùì ĩ-gáu-k-neng séng-ngiōng gĩ dững-sing, bấu-guák:

"Cuô dêu-mệk: Ià-sũ"

Téng "Gĩ-dók-gáu" cĩa miàng-chĩng cêu ậ káng chók, Gĩ-dók sing-hók cêu sê siông-séng Ià-sũ sê "Gêu-cuô" hẹk-ciã "Gĩ-dók". "Gêu-cuô" (Ĭng-ngũ: "Messiah") sê téng Hĩ-báik-lài-ngũ gĩ "מָשִׁיחַ" ("măšîaḥ") lĩ gĩ, é-sệy sê "'ciêk-sêu mặk-iù-lậ gĩ neng"' hẹk-ciã sê "'Guók-uòng'". Cĩa sữ gĩ Hĩ-lé-nạ-ngũ huăng-ik sê "'Χριστός" ("Christos"), cêu sê Ĭng-ngũ "'Christ"' gĩ nguông-tàu, cêng siôh buô huăng-ik siàng Háng-ngũ gĩ "基督" (Gĩ-dók).

Gĩ-dók-dù siông-séng Ià-sũ sê sié-găng gĩ Gêu-cuô. Dối Ià-sũ gĩ séng-ngiōng sê Gĩ-dók-gáu gặng Iù-tái-gáu dék duai gĩ kữ-biék cĩ-ék. Gĩ-dók sữ-siōng gĩ hók-sing sê, tưng-guô Ià-sũ gĩ sĩ-uòng gặng bô-uăk, Siông-dạ siả-miêng sié-găng-neng gĩ cội, ìng-lôi ciáh dăik diôh cững-gêu ĩ-gĩk ĩng-sêng.

"Cuô dêu-mệk: Cội""Cuô dêu-mệk: Cững-gêu"

Gĩ-dók-dù siông-séng, gĩng-gêu sê Siông-dạ sệy kệuk ìng-găng gĩ ông-diêng, Gệy-siók, Ià-sũ sê Siông-dạ chặ-kiêng lĩ ìng-găng gĩ Gêu-cuô. Gĩ-dók-dù siông-séng, tưng-guô dối Ià-sũ gĩ séng-ngiōng, neng gĩ cội cêu ậ kệuk siả-miêng, neng gĩ ìng-hùng iả ìng-uòng dũ mậ sĩ.

"Cuô dêu-mệk: Săng-ôi-ék-tặ"

Săng-ôi-ék-tặ sê bĩ Gĩ-dók-gáu gĩ Siông-dạ, cêu sê gōng, Séng-hô, Séng-cữ gặng Séng-sing gĩ buōng-cék sê dùng-ék gĩ. Cĩa sié-gái nâ ô siôh ciáh Siông-dạ: Séng-hô sê Siông-dạ, Séng-cữ sê Siông-dạ, Séng-ling iả sê Siông-dạ.

Cuô dêu-mệk: "Séng-gĩng"

Gĩ-dók-gáu neng-ùì Séng-gĩng (bấu-guák Gô-iók gặng Sĩng-iók) sê guông-ủi gĩ, sê gắk Séng-ling gĩ ĩng-dộ â-dạ siả siàng gĩ, ciôk-dối mộ dăng-nguô. Sĩng-gáu gáu-dù siông-séng, Séng-gĩng gĩ gĩng-ùng bấu-hàng sũ-iũ dối sĩk-hiêng cững-gêu sũ bék-iéu gĩ mệk-sê.

Gĩ-dók-dù siông-séng giêng-dựk neng dũ gải-dống cōng-hèng Gĩ-dók gĩ gáu-ngiê lĩ sêng-uăk. Dối cêng sậ neng lĩ gōng, cêu sê sĩu Sêk Gái. Ià-sũ gáu-ựk séng-dù gōng, dạ êk duai gặng dạ nê duai gĩ gái sê "diôh cêng sing, cêng séng, cêng é, tiáng Cuô nữ gĩ Siông-dạ", ĩ-gĩk "diôh tiáng bék-neng chiōng tiáng buōng-sing siôh-iōng" («Mă-tái Hók-ĩng» 22:37-40). Gĩ-tả hêng-ủi iả bấu-guák gĩ-dộ gặng tẹk «Séng-gĩng».

Gĩ-dók-gáu gĩ ái hộ lữ "agapē" (sê Hĩ-lé-nạ-ngũ gĩ "ἀγάπη"). Cĩa sữ buōng-dạ sê Hĩ-lé-nạ-ngũ gĩ "ái", kệuk cội-chệ gĩ Gĩ-dók-dù dộ lĩ huăng-ik Gĩ-dók-gáu gĩ ái: cêu sê Siông-dạ dối ìng-lôi gĩ ái, siôh cững sing-séng gĩ, mộ dêu-giōng gĩ, hĩ-séng cộy-ngộ gĩ, cuô-dōng gĩ, hả é-sék gĩ, ô sữ-siōng gĩ ái. ĩ-hầu gĩ Gĩ-dók-gáu cáuk-gắ cững sêu ĩng-ệyng "'agapē"' lĩ bĩ ìng-ái ("charity"), sêng-cé sê Siông-dạ buōng-sing.

Gắk Săng-siōng gĩ Gái-hóng («Mă-tái Hók-ĩng» dạ 5 ciong), Ià-sũ ô gōng:
" Nữ ô tiáng-giêng gōng, "Neng gặng nữ cộ bêng-iù, cêu tiáng ("agapē") ĩ, neng gặng nữ giék siù, cêu hiêng ĩ." Nâ Ngũa gặng nữ gōng: Neng gặng nữ giék siù, diôh tiáng ĩ, neng có nữ, diôh tặ ĩ giu hók, neng hâung nữ, diôh hợ-hợ káng-dâi ĩ, neng hải nữ, dựk nữ, diôh tặ ĩ gĩ-dộ. Ồh-ciōng-uâng, cêu ậ cộ nữ Tiếng-hô gĩ giăng, ĩng Tiếng-hô chók cĩa nĩk-tàu, ciêu hộ gĩ neng, iả ciêu ng hộ gĩ neng, hả cĩa ữ, kệuk ngiê gĩ neng, Nữ nâ tiáng cĩa tiáng nữ gĩ, ô miêh-nộ siông-sệy nữ? Suối-lê ng iả ô ciōng-uâng mộ? Nữ dũk-dũk chiăng-ăng nữ hiăng-diê, ô miêh-nộ chók cộyng nữ? É-băng-ìng ng iả ô ciōng-uâng mộ? Gó-chữ nữ diôh sùng-ciōng, ồh nữ Tiếng-hô sùng-ciōng siôh-iōng.

Gững-nguông 1 sié-gĩ, Gĩ-dók-gáu gắk Ià-lô-sák-lêng huák-nguông, dōng-sĩ ĩng-nguông sê Iù-tái-gáu gĩ siôh ciêh ciê-puái. Gĩ-dók-gáu séng-ngiōng gĩ dững-sing sê séng Gĩ-dók, gó-chữ gặng Iù-tái Lũk-huák dũ hié lải. Tuák-liê Iù-tái-gáu hải, Gĩ-dók-gáu gắk iả dôi gĩ sĩ-găng diê-sié hiōng gố-lòng ciêh Lộ-mă Dạ-guók iòng-duòng.

Cội chệ, Gĩ-dók-gáu kệuk Lộ-mă guăng-huōng gĩ gếng cĩ, pặk-hải Gĩ-dók-dù gĩ ông-dōng tié-láu gáu gững-nguông 4 sié-gĩ chệ ciáh lặk. Lộ-mă Huōng-dạ Kōng-sệy-tăng-tĩng Êk-sié ("Constantine I") gửi-séng Gĩ-dók, biêu-cé Gĩ-dók-gáu siàng cộ Lộ-mă Dạ-guók gĩ Guók-gáu.

Dững-sié-gĩ sêng-hâu, Gĩ-dók-gáu gĩ huák-diêng iả mậ gắk. 5 sié-gĩ, Lộ-mă Dạ-guók kệuk Êu-ciũ bắk-sié gĩ mầng-củk ciêng-liăng, Gĩ-dók-gáu kệuk pặk gĩng-lĩk dững-giōng, 7 sié-gĩ, puăng lậ ĩ-sự-làng-gáu gĩ hĩng kĩ gặng Ấ-lá-báik-neng gĩ ĩk-chĩng, Gĩ-dók-gáu páh-mộ ĩ gắk Dững-dặng

(bầu-guák Séng-siàng Ià-lô-sák-lēng) gặng Bắk-hĩ gì dē-buàng. 1054 niềng, Gáu-huôi liék cộ Dặng Sắ lằg puái hùng-ciề: Dặng biềng gì hộ lợ Dặng-céng-gáu, gồg Gũ Hĩ-lé-nạ-ngũ, ĩ Kớng-sệự-tăng-ting-bộ cộ dặng-sing, Sắ biềng gì hộ lợ Tiềng-cuô-gáu, gồg Lá-ding-ngũ, ĩ Lợ-mã cộ dặng-sing. 1095 - 1204 niềng, ôi lầu dồk duông Séng-dê, Gĩ-dók-gáu dợi Ā-lá-báik sié-gái huák-dông Sẻk-cê-gừng Dặng-cing. 1453 niềng, Ỗ-sự-mạng Dặ-guók gừng puái Bái-câng-ting Dặ-guók, Gĩ-dók-gáu sêu diớh Ĩ-sự-lằg-gáu cềng duái gì ừi-hiềk.

Puàng lặ Ếu-ciũ gì Ā-lá-báik sié-lik kệựk dặk kộ, ĩ-gĩk Ủng-ngiê Hók-hĩng sự-siờng gì gãi-huóng, Gĩ-dók-gáu gắk Sắ-ếu kẩ-sự hók-hĩng. 16 sié-gĩ, Mă-ting Lô-dáik ("Martin Luther"), Iók-hâng Kă-ĩ-ùng ("John Calvin") đềng nệng dái-lằg Ếu-ciũ kữ-diềng siớh diờng é-ngiê chừng-uông gì Cừng-gáu Gãi-gáik, ng-nié sằng-sềng Sừng-gáu, sềng-cé liềng duông-từng gì Tiềng-cuô-gáu dừ dáik diớh huằng-sing.

Gệựng-dái Dê-lĩ Duái-huák-hiềng gặng Ếu-ciũ Mĩ-guók gì sắk-ming-cuô-ngiê gắng-gắng gặng Gĩ-dók-gáu iờng-duông gáu sié-gái gáu k dợi. Gừng-dằng-nik gì Gĩ-dók-gáu ĩ-gừng sê cuờng giù dềk duái gì cừng-gáu.

Guóh Guók-tǐng

Guóh Guók-tǐng

Guóh Guók-tǐng (郭國汀, 1958 n. 1 ng. 10 h. -), Hók-gióng Lùng-ngàng Diòng-tǐng-nèng, hiêng-câi lù-uòng diǎh Gă-nă-dâi, sê Dǐng-guók chók-miàng gí lǔk-sǵ gâeng mǐng-ciō ông-dông-ciă.

Guóh Guók-tǐng 1984 niềng téng Gék-lǐng Dâi-hǒk huák-hǒk-hiê bék-ngiêk, gáu 2002 niềng, báik-cèng gǎk Hók-gióng Dǒi-nguoi Gǐng-cá Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū, Hók-gióng Gǐng-mṽ Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū, Hiông-gēng Cậ-báik-lǎ Lǔk-sǵ-hòng, Hók-gióng Cé-lǐ Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū, Siông-hăi-chê Huà-lé Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū, Siông-hăi-chê Siēu-ṽng Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū cṽ lǔk-sǵ. 2002 niềng cê-gǎ cháung-bǎng Siông-hăi-chê Tiēng-ê Lǔk-sǵ Sêṽ-ô-sū cṽ ciō-ēng lǔk-sǵ. Gǎk cǐ gūi niềng diē-sié, Guóh Guók-tǐng huák-biêu cēng sậ huák-hǒk lǎung-ṽng, bǎng-lǐ gí áng-giông iả dǎik diǎh siă-huoi gí sǐng-nēng.

2005 niềng 1 nguók, Guóh Guók-tǐng kǎi-sǵ bǎng-lǐ Gṽ Lòng-lài (瞿延來) gí áng-giông, dǎng-sê Siông-hăi Tì-làng-giò Gǎng-lṽ (提籃橋監牢) gēṽ-ciǒk mṽ kǐng ĩ huoi-giēng dǒng-sēṽ-ìng Gṽ Lòng-lài. Iù-sê, Guóh Guók-tǐng cêu huák-biêu ṽng-ciǒng «Báik-ù-ék-ệṽng gí Dǐng-guók Lǔk-sǵ» (百無一用的中國律師). 2 nguók, Siông-hăi Sṽ-huák-guók mǔk-siŭ ĩ gí lǔk-sǵ-céng gâeng bǎng-gǔng diēng-nṽ, 3 nguók bô huǎk ĩ gí sêṽ-ô-sū dǐng-ngiêk siǎh niềng, gâeng ĩ niông-géng diǎh chíó lǎ.

2005 niềng 5 nguók, Guóh Guók-tǐng kṽ Gă-nă-dâi chǎng-gǎ hǒk-sǔk huoi-ngiê. Chók-guók cǐ-sèng, Dǐng-guók gǔng-ǎng cṽ-hák gōng, ĩ nǎ gǎk hăi-nguoi cṽ sié-nṽh mṽ-puō gí dâi-gié, dṽi ĩ guók-nṽi gí gǎ-ìng mṽ hṽ. Bók-guó cuoi mṽ giǎng diǎh Guóh Guók-tǐng, ĩ téng dǎng kǐ kǎi-sǵ guók-nguoi gí lù-uòng sēng-uǎk, gié-sṽk kǎi-diēng mṽ-guòng ông-dông.

Sěk Gái

Sěk Gái

Sěk Gái (十誡, Hĩ-báik-lài-ngũ: "עשרת הדיברות") sê Séng-gǐng diē-sié sū gé-cái gì cǔng-gáu gâng dộ-dáik gì dèu-mẻk, sê Siông-dạ gắk Sặ-nậ-sẻng đing dới Mặ-sặ gì gái-mẻng. Sẻk Gái tặ-hiẻng diẻh Iù-tái-gáu gâng Gỉ-dỏk-gáu diẻ-sẻ. Gắk «Sẻng-gắng» gặ-dẻng, Sẻk Gái hửng-bẻk chỏk-hiẻng diẻh «Chỏk Ải-gỉk Gẻ» 20:2-17 gâng «Sẻng-mẻng Gẻ» 5:6-21.

Háng-ngũ Sẻk Gái sẻ tẻng "'Ten Commandments"' lỉ gì. Gắk dẻk gữ-cả gì Séng-gắng diẻ-sẻ, "Sẻk Gái" kẻuk huẻng-ỉk cộ "sẻk guó uả" (Hỉ-lẻ-nậ-ngũ: "δεκάλογος"). Cuỏi iả sẻ "Sẻk Gái" gì lẻng siẻh bẻk miẻng "'Decalogue"' gì lằ-ỉk.

Sẻk Gái

Iù-tái-gáu gâng Gỉ-dỏk-gáu gì ciẻ-puỏi dới gái-mẻng gì buẻng-táuk huẻng-sẻk mặ siẻh-iẻng, chẻng-kộ â-dặ gì biẻu.

Tá

Tá

Tá (𩚑) sê siôh cūng sêng-uák diôh hâi diē-sié gì kiông-diòng đông-ũk, chă-bók-dộ cìong sié-gái gì hâi diē-sié dũ ậ tộ diôh. Sîng-niêng gì tá hîng-câung chiông cững, ô ậ hũng-bé gắ-câung-ũk (gó-chữ gắk Ĩng-ngũ tá giêu lộ ""jellyfish'') gì puòi lì bặ-hộ nộ-i-buô gì giék-gáiu. Tá sîng-tặ â-dâu ô chiũ-chiũ, ô dũk, sêng-cé ậ tấu sĩ bẻk gì đông-ũk.

Duâi-buô-hông tá dũ mậ siù-cũi, nâ ậ mảing-mảing piêu diôh cũi lặ, kẻk chiũ-chiũ niăh nộh siăh. Tá kuók-huăk hữ-căk gì nộ gậng găng-gáuk ké-guăng, gó-chữ iêng-huá chók sîng-gữg hiê-tũng lì găng-dĩ chié-kék. Sîng-niêng gì tá, sîng-tặ ô 94–98% dũ sê cũi.

Tá gì puòi ậ siăh gì.

Ngũ-ngiòng

Ngũ-ngiòng

Ngũ-ngiòng (語言) sê ìng-lôi dò lí gấu-liù gì siôh tộ hiê-tùng. Chhùi-iòng mui ciáh ciáng-siòng gì duai-nặng đủ ậ gông uâ, dáng-sê nặng nâ ô từng-guó cộ-sạ sêng-âu gì hỏk-sik ciáh ậ dák diôh ngũ-ngiòng nêng-lk. Ngiêng-géu ngũ-ngiòng gì kuô-hỏk giéu lợ ngũ-ngiòng-hỏk.

Íng-ôi nghiêng-géu huông-huák gặng gặk-dô mậ dặng, "ngũ-ngiòng" gì kái-niêng iả ô cêng sạ bêng-buông. Ék-buăng gông, ngũ-ngiòng sê mì-dủk ìng-lôi ciáh ô gì dểk-sự gì hủ-hộ hiê-tùng; đồng cáuk-ệụng diôh nặng gặng nặng gì guăng-hiê sêng-âu, ỉ sê gấu-liù sự-siông gì mùi-tặ; đồng cáuk-ệụng diôh nặng gặng kách-guăng sié-gái gì sêng-âu, sê nêng-sék sié-gái gì gặng-gặu; đồng cáuk-ệụng diôh ùng-huá gì sêng-âu, sê ùng-huá gì cái-tặ.

Ngũ-ngiòng hủ-hộ gặng sệu-ủk cữ-găng gì guăng-hiê sê êng-é gì, sê cữ cụng ngũ-ngiòng gắk iêng-huá gì guó-tiàng dặng-găng giê-diâng hộ gì. Chiong Mìng-ngũ gì "Nik-tàu" (日頭), gắk Íng-ngũ sê "'Sun'", gắk Sặ-băng-ngà-ngũ sê "'Sol'", mọ sié-nộh giê-lủk.

Gắk dặng siôh cụng ngũ-ngiòng gì nội-buô, ék-buăng đủ ô gấuk cụng biêng-tặ còng-cái, cuoi cêu hộ lợ huông-ngiòng.

Ô-guăng ngũ-ngiòng kữ-nguòng gì ông-dạ gó ng-sê cỉng chĩng-chũ. Íng-lôi-hỏk-gắ gữ-liòng, ngũ-ngiòng kữ-nguòng gì niêng-dội dái-kái sê têng 2 báh-uâng niêng cữ-sêng gấu 4 uâng niêng cộ-êu. Gé-iòng sié-gái siông gì sữ-iũ cũk-gùng đủ ô ngũ-ngiòng, cuoi cêu sê gông, ìng-lôi liê-kui Hỉ-ciũ buăng gấu sié-gái gấuk ôi-chệu cữ-sêng, ngũ-ngiòng cêu ỉ-gĩng sãng-sẻng gọ lâu.

Gồg-gặu Ethnologue gì tưng-gié, gấu 2007 niêng sêng buăng niêng, ciong sié-gái dữ-liăng ô 6,912 cụng ngũ-ngiòng. Áng ngũ-ngiòng-hỏk-gắ gặng ìng-lôi-hỏk-gắ gì é-giêng, sié-gái gì ngũ-ngiòng ciô-iếu ậ buông cộ ậ-dặ gủi lôi.

Hók-gióng

Hók-gióng

Hók-gióng (福建; Mîng-nàng-ngŭ: "Hok-kiàn"; Ĳng-ngŭ: "Fujian", "Fuchien" hĕk "Fukien"), găng-chŭng Mîng (閩), sê Dŭng-guók dĕng-nàng iòng-hăi gí sĕng, Hók-gióng bách-buô sê Ciĕk-gŏng, sǎ-buô sê Gŏng-sǎ, nàng-buô sê Guōng-dĕng. Dài-uǎng gǎk dĕng-buô gí Dài-uǎng Hăi-hiĕk dŏi-mĕng. "Hók-gióng" cǎi miàng-chŭng sê téng Hók-gióng gí lǎng bĭk siàng-chê Hók-ciŭ (福州) gâeng Gióng-ĕu (建甌) lì gí.

Hók-gióng duăi-buô-hông dê-kŭ sê Dŭng-huà Ĳng-mĭng Gĕŭng-huò-guók guāng-hăk. Bók-guó, iă ô siŏh piĕ dŏ-sĕŭ, Gĭng-muòng (金門) gâeng Mă-cŭ (馬祖) sê Dŭng-huà Mĭng-guók (Dài-uǎng) gí liǎng-tŭ. Gó-chŭ, sĭk-cié ô lǎng bĭk dĕng miàng gí sĕng hŏ lŏ "Hók-gióng". Lǎng ciáh céng-hŭ sǎi-ĕŭng mǎ siŏh-iòng gí Guók-ngŭ Lŏ-mă-cê lì siǎ "Hók-gióng", Dŭng-guók Dâi-lŭk siǎ "'Fujian'", Dài-uǎng siǎ "'Fuchien'".

Còng-cái lǎng bĭk Hók-gióng-sĕng gí nguòng-ĭng sê Guók-gĕŭng Nŏi-ciĕng. 1949 niĕng, Dŭng-huà Mĭng-guók céng-hŭ páh dâung Dŭng-guók Dâi-lŭk (bǎu-guák duăi-buô-hông Hók-gióng), cǎu gǎu Dài-uǎng, dǎng-sê Ĳng-nguòng iĕng lŏ Hók-gióng hăi-giĕng gí siŏh piĕ dŏ-sĕŭ. Téng hiǎ sĕng-ău kĭ, Dŭng-huà Ĳng-mĭng Gĕŭng-huò-guók gâeng Dŭng-huà Mĭng-guók cĕu kǎi-sŭ hŭng-biĕk Ĳ-dê Hók-gióng.

Hók-ciŭ sê Dŭng-guók Dâi-lŭk gí Hók-gióng gí sĕng-huôi. Dài-uǎng tŭng-dê gí Hók-gióng céng-hŭ dê-cĭ gǎk Gĭng-muòng gí Gĭng-siàng-dĕng (金城鎮).

"Ciŏ dĕu-mĕk: Hók-gióng Ĳk-sŭ"

Hók-gióng duăi-buô-hông dê-kŭ sê sǎng. Hók-gióng sǎ-bách-buô gâeng Gŏng-sǎ siŏng kiǎng gí dê-huŏng cĕu sê Ū-i-sǎng (武夷山), sê cìong sĕng hăi-băk dék gĕng gí sŭ-cái.

Hók-gióng dĕng-buô sê Dĕng-hăi, nàng-buô sê Nàng-hăi. Hăi-ngiǎng-siǎng mǎ bǎng-dĭk, ô iǎ sǎ hăi-uǎng gâeng dŏ-sĕŭ.

Mĭng-gĕng (閩江) gâeng Ĳ ciĕ-lau ô lau guó Hók-gióng bách-buô gâeng dŭng-buô duăi-buô-hông dê-kŭ. Gí-tǎ ciŏ-iĕu gí ò gó ô Céng-gŏng (晉江) gâeng Gǎu-lŭng-gŏng (九龍江).

Hók-gióng gâeng Dài-uǎng dài-dŏng gí Dài-uǎng Hăi-hiĕk ô 180 km kuák. Dài-uǎng Hăi-hiĕk gǎ-dĕng gí siŏh piĕ dŏ-sĕŭ iǎ sê Hók-gióng-sĕng gí siŏh buô-hông, dŭ lŏ Gĭng-muòng gâeng Mă-cŭ sê ù Dài-uǎng Ĳ-dê.

Hók-gióng sŭk ā-iĕk-dái ké-hăiu, dĕng-tiĕng tiĕng iǎ hĕng nŏng. Ėk-nguŏk sĕng-ău hăi-giĕng ũng-dô bĭng-gĭng 7-10 °C, sǎng-kŭ ũng-dô 6-8 °C. Hă-tiĕng tiĕng-ké iǎ iĕk, gó sĕu diŏh téng Tái-bĭng-iòng chuŏi lì gí hŭng-tǎi gí ũi-hiĕk. Niĕng bĭng-gĭng gǎung-Ĳ-liŏng ô 1400-2000 mm.

Dŭng-huà Ĳng-mĭng Gĕŭng-huò-guók tŭng-dê gí Hók-gióng buŏng cŏ 9 bĭk dê-gĕk-chê, gĕ diŏh â-dǎ:

Dŭ lŏ Lŭng-ngàng, Nàng-bĭng gâeng Sǎng-mĭng, sŭ-iŭ siàng-chê dŭ gǎk iĕng-hăi.

Gĭng-muòng buŏng-dǎ sê sŭk Cìong-ciŭ guāng-hăk, Mă-cŭ buŏng-dǎ sê sŭk Hók-ciŭ guāng-hăk, dǎng cĭ lǎng bĭk gǎng sĭk-cié ù Dài-uǎng tŭng-dê.

Hók-gióng ciŏ-iĕu Ĳng-kĕu sŭk Háng-cŭk (bǎu-guák sǎ-nàng-buô gí Káh-gǎ-nĕng). Sǎ-cŭk sê Hók-gióng dék nê duăi gí mĭng-cŭk, hŭng-buô diŏh dĕng-buô gâeng bách-buô gí sǎng-gǎu-lǎu. Gŏng-gĕŭ gĭ-Ĳng ngiĕng-géu, Hók-gióng Háng-cŭk gí hái-k-tŭng ciŏ-iĕu sê téng gŭ-cǎ gí Mĭng-uŏk-cŭk lì gí.

Sié-gái Huà-Ĳng, dĕk-biĕk sê Dĕng-nàng-ā (Mă-lài-sǎ-ā, Hĭ-Ĳk-pĭng, Sĭng-gǎ-pŏ gâeng Ėng-dŏ-nǎ-sǎ-ā) gí Huà-Ĳng, ô cĕng sǎ dŭ sê téng Hók-gióng lì gí. Dài-uǎng gí Háng-Ĳng, iǎ ciŏ-iĕu sê lǎi-cĕŭ Hók-gióng Mĭng-nàng dê-kŭ. Ėu-Mĭ guók-gǎ gâeng dê-kŭ iǎ ô cĕng sǎ Hók-gióng-nĕng (dĕk-biĕk sê Hók-ciŭ-nĕng).

Ĳng-ôi Ĳk-sŭ gâeng dê-Ĳ gí nguòng-Ĳng, Hók-gióng gí ngŭ-ngiòng sê Dŭng-guók gǎuk ôi-chĕŭ dék hók-cǎk gí. Ėk-buǎng gŏng, Hók-gióng huŏng-ngiòng dŭ sŭk diŏh Mĭng-ngŭ (bǎu-guák Mĭng-bách-ngŭ, Mĭng-dĕng-ngŭ, Mĭng-dŭng-ngŭ, Mĭng-nàng-ngŭ gâeng Può-siĕng-ngŭ cĭ ngô cŭng). Gǎk Lŭng-ngàng duăi buô-hông nĕng gŏng Káh-uǎ, Ĳng-nguôi siŏh cŭng Háng-ngŭ huŏng-ngiòng. Bók-guó, chiŏng Dŭng-guók gí-tǎ dê-kŭ siŏh-iòng, Hók-gióng gí guǎng-huŏng ngŭ-ngiòng nǎ ô Pŭ-tŭng-uǎ.

Hók-gióng iǎ ô cê-gǎ gí dê-huŏng hiĕ-kiŏk, chiŏng Hók-ciŭ gí Mĭng-kiŏk, Cìong-ciŭ gí Gŏ-gák-hiĕ gâeng Nàng-Ĳng, Cìong-ciŭ gí Siŏng-kiŏk, Può-diĕng gí Hĭng-huà-hiĕ, dĕng-dĕng.

Mĭng-chái sê Dŭng-guók báiĕk duăi chái-hiĕ cĭ-ĕk. Mĭng-chái ê mǎ lǎk, iǎ ciǎng, Ĳ hăi-chiĕng dék chók-miàng.

Hók-gióng iǎ sĕng-sǎng dà, chiŏng ũ-lŭng-dà, mĕk-lê-huǎ-dà, tiĕk-guǎng-Ĳng-dà dĕng-dĕng. Gǎk Mĭng-nàng dê-kŭ, gŭng-hŭ-dà sê cĭng dĕŭng-iĕu gí siŏh cŭng Ĳ-ciĕk ũng-huá. Ĳng-ngŭ diĕ-sié gí "'tea'" cĕu sê téng Mĭng-nàng-ngŭ gí "'tê'" lì gí.

Anna Karenina

Anna Karenina

«Anna Karenina» (Ngò-lò-sữ-ngŭ: "Анна Каренина") sê Ngò-guók cáuk-gă Leo Tolstoy diôh 1873 niềng gáu 1877 niềng dŭng-găng cháung-cáuk gí siêu-siók. «Anna Karenina» kъек duai-buô-hông neng-neng-ùi sê hiềng-sĩk ciô-ngiê siêu-siók, cáuk-ciă buông-neng iă neng-ùi cuoi sê ĩ tàu-tàu buô siêu-siók.

«Anna Karenina» buông cộ 8 ciông, ciông cŭ kĭ-tàu gí siôh guó uâ sê hâu-sié neng-sêu-sêu ĩng-ệung gí guăng-ù huông-ĩng gí gŭng-diềng pàng-làng: "Háing-hók gí gă-dìng dŭ sê sộh-iông; bók-háing gí gă-dìng gáuk-gă ô gáuk-gă gí bók-háing." ("Happy families are all alike; every unhappy family is unhappy in its own way.")

Gũ-sệu cing-ciэк ìềng lăng dêu diô huák-diềng, siôh dêu sê Anna, siôh dêu sê Levin. Tolstoy sãi cĭ lăng ciềh ĩng-ũk cộ dŭng-sing, niều-huôi chók 19 sié-gĭ Ngò-guók siông-cềng siă-huôi gí huông-ĩng gặng gă-dìng sềng-uăk, gáing cềng siôh buô siă chók Ngò-guók gí cềng-dê, cŭng-gáu gặng nùng-ngiэк gŭng-chiông.

Găk cŭ diê-sié, Tolstoy ĩ Levin cộ cê-gă gí huá-sing, dâi-biêu 19 sié-gĭ 60, 70 niềng-dâi Ngò-guók siă-huôi duông-hing gí chối-sềng-ciă. Levin dôi siăng-chê gí gó-i-cŭk sềng-uăk mộ hềng-chệu; ĩ iэк-ái nùng-sệu, dêu diôh hiông-chông liăng-dộ nùng-ming gềng-cáuk. Levin dệung-é sộh ciềh cŭ-niông-giăng Kitty, hiông ĩ giu ái, kăi-sŭ kъек Kitty gệu-cuók, dăng gŭng-guó gŭi huôi hùng-pộ, gáu mằng-muôi dăk diôh Kitty gí ái, hŭ-chă lăng ciềh cậ-cậ dêu diôh hiông-ă.

Nŭ-ciô-găэк Anna, niềng-kŭng sềng-âu gá kъек dòng-buô Karenin. ĩ lăng ciăh săng-iông siôh ciăh giăng, huông-ĩng háing-hók. Nềng-cềng gí sềng-uăk ék-dĭk gáu Anna găk chiă-câng dăk diôh niềng-kŭng gŭng-guăng Vronsky cêu giэк-sók gọ. Lăng ciăh kăi-sŭ sêu-sêu iók-huôi, Anna sềng-cé huài siông Vronsky gí giăng. Ăng-ná hiông dòng-buô Karenin tâng-bэк sŭ-cing, buôh-ăi gặng ĩ liê-huông. Karenin giềng-găэк cŭng-kuăng iă nằng-kăng, gệu-ciэк liê-huông bềng-chiă iều-giù chặ-cŭ sák-chiŭ gặng Vronsky gí guăng-hiê. Anna săng-giăng sềng-âu chă-nэк-giăng săng-nằng, gó-chŭ Karenin cêu lÔNG-găi ĩ. Anna bằng chă ĩ-hâu, cêu liê-kŭi Karenin gặng ĩ giăng, tiэк Vronsky gáu É-dâi-lé lŭ-hềng, kăi-sŭ sŭng gí siôh dăung háing-hók gí sềng-uăk. Diông gáu Ngò-guók hâu, ĩng-ôi iă sŭ-suông ĩ giăng, Anna cêu tềng ĩ giăng săng-nĭk hĭ sộh gềng mộ-cộ-siăng kộ chệu ĩ giăng, dăng-sê kъек dòng-buô Karenin huák-hiềng, dŭk chók gọ. ĩng Anna tiэк-nềng-câu gí dâi-giэк hùng-nềng dŭ â báik, Anna huák-hiềng suông-cềng gí siă-huôi ĩ-gŭng mộ huák ciэк-sêu ĩ gọ lău. Tù-sê, Anna gặng Hù-lông-sŭ-gĭ buăng gáu hiông-ă kộ dêu. Sĭ-găng ng-giềng-găэк lĭh guó, lăng ciềh nềng kăi-sŭ mậ sềng-ềng dôi-huông. Anna găng-găэк sềng-uăk gí hŭ-uông ĩ-gŭng páh-mộ gọ, cêu kộ huôi-chiă-câng tiэк gáu tiэк-gŭi gặ-dềng cệu-sák gọ. Anna gí sĭ niông Vronsky iă tội-huôi, ĩ gáing-gáing sềng-ngiông Siông-dạ, bềng-chiă chăng-gă lău Bă-ĭ-găng dôi Tŭ-ĭ gí gí kĭ-sệu.

Chuông «Hamlet» sộh-iông, Anna gí pĭ-kiэк sêu-sêu kъек hâu-sié gí tэк-ciă neng-ùi sê ĩ mộ-sing dău-cềng gí giэк-guô: ĩ mộ-niềng-ngài uông-cuông sŭng-sĩk, iă mộ-niềng-ngài uông-cuông hŭ-gă.

Găk gó-lông buô cŭ diê-sié, Tolstoy tiэк-láu lặ dôi-piăng Anna, Vronsky cĭ-găng gí ái-cing gặng Levin, Kitty cĭ-găng gí ái-cing. Tolstoy kộ-nềng buôh ái tэк-ciă nềng-sĩk gáu, Anna mộ-niềng-ngài dôi cê-gă gí háing-hók gặng cệu-ngộ sềng-ềng hô-cáik, ciăh sê tài sĭ ĩ gí sŭng-sĩk nguông-ĩng.

Kó-lū-hū

Kó-lū-hū

Kó-lū-hū (Pḡ-làng-ngṳ̂: Kurów) sê Pḡ-làng dḡng-nàng-sié gí siŏh bīn gâing-ék, ôi-dé kiăk Pū-lá-mì ("Pulawy") gâeng Lù-buó-ling ("Lublin") dài-dǝng. Kó-lū-hū sê Lù-buó-ling hḡng-chḡng-kṳ̂ gí dē-sū, mŭ-liŏh ô 2804 nḡng dḡu cī. Cŭ-uái ô puòi-mḡ gâeng puòi-gáh cié-pīng gḡng-chiōng.

Găk 16 sié-gī, Kó-lū-hū sê siŏh bīn Diòng-lḡ gáu-huoi dṳ̄ng-sing, cǣng sạ Pḡ-làng Hiăng-diê-huoi gáu-iū diŏh cī dḡu. 1660 niḡng, dḡ-só gŭ-ming tuák gáu, guōi hông Ā-lī-ŭ gáu-puái. 1795 niḡng, Pḡ-làng hŭng-liĕk uòng, Kó-lū-hū gâeng Ọ̄-dê-lé Dậ-guók tŭng-biáng. Dậ nê chḡu sié-gái ciéng-cḡng kŭi páh sḡng-hâu, Kó-lū-hū sêu gáu Dáik-guók Kŭng-dṳ̄ng buô-dôi gí hŭng-cá, siŏh cộ bīng-ming ĩ-iḡng gâeng cá gọ. Sié lị Dáik-guók nḡng diŏh cŭ-uái siék-lĭk lāng bīn cék-dṳ̄ng-iàng, siŏh bīn Lù-tái-nḡng cuōng-kṳ̂.

Báik-nguők-cáik

Báik-nguők-cáik

Báik-nguők-cáik (八月節), iá hō lō Dững-chiū-cáik (中秋節), Báik-nguők sěk-ngō (八月十五), sê Ā-ciū ìng-mìng cạ ô gị cáik-nĩk. Báik-nguők-cáik gị lĩk-sữ ậ dũi-sùi gáu Cũ-diều cĩ sềng. Dòng-diều ĩ-hâu, bô biếng cộ Dững-guók dẻk dệụng-iếu gị diòng-tũng cáik-nĩk.

Báik-nguők-cáik gị nĩk-gĩ sê gō-lĩk Báik-nguők sẻk-ngō (sẻng-lĩk ék-buẻng sê Gẫu-nguők-dững hẻk-ciả nguők-dạ). Hĩ sộh gẻng, tiẻng gạ-dẻng gị nguők dẻk ìẻng dẻk guẻng, chiòng-chẻng hủ-tẻng gị hửng-hó gị sữ-hẻk. Bẻh-sẻng gẻk Báik-nguők-cáik sẻh nguők-bẻng.

Gẻng-gẻụ Dững-guók sẻng-uả, Báik-nguők-cáik gị lủ-lĩk kẻụk Sẻng-ngộ (嫦娥) gẻng Hủu-ngẻ (后羿) gị gữ-sẻụ ô gẻng-guó.

Măh Lé-huò

Măh Lé-huò

Măh Lé-huò (麥利和; Ǽng-ngŭ: "Robert Samuel Maclay"; 1824 n. 2 ng. 2 h. - 1907 n. 8 ng. 18 h.), Mĩ-guók Bĩng-sǎ-huák-nạ-ā-ciũ neng. Ǽ chók-sié diǒh siǒh gá Sùng-dộ-cũng gǎ-dìng diē-sié. 1841 niềng chiũ-tiềng, Măh Lé-huò diē Dik-gĩng-sǒng Hǒk-iềng ("") ộh sǎng-hǒk. 1845 niềng Ǽ dáik diǒh ùng-hǒk-sệụ hǒk-ôi, 1848 niềng dáik-diǒh sǎk-sệụ hǒk-ôi, cǎ-hâu bô dáik diǒh sǎng-hǒk gĩ báuk-sệụ hǒk-ôi. Bék-ngiěk 1 niềng hâu, Măh Lé-huò kệụk êng-mềng kộ Bǎ-ĩ-dék-mộ gĩ Mĩ-ĩ-mĩ-huoi gềng-cáuk. 1847 niềng, Măh Lé-huò kệụk puái gáu Dững-guók diòng gáu, kǎi-sự siǒh dǎung cǎng òng gĩ hǎi-nguoi diòng gáu cék-ngiěk sềng-uǎk.

1848 niềng 4 nguók 12 hộ, Măh Lé-huò gáu Hók-ciũ. Ǽ sǎi 23 niềng gĩ sị-gǎng hǒk-sǎk ngiềng-géu Hók-ciũ-uá, cháung-bǎng hǎk-hâu gǎng gáu-dòng, sǒng-gǒng Hók-ĩng. Gǎk Dững-guók, Ǽ ô huák-biêu lǎng buǒng cự: «Sềng-uǎk diǒh Dững-guók-nềng Dững-gǎng» ("Life Among the Chinese with Characteristic Sketches and Incidents of Missionary Operations and Prospects in China", 1861 n.), ĩ-gĩk gǎng Mộ Gǎ-lĩk Mũk-sự (Rev. C. C. Baldwin) gǎk-chiũ sǎi gĩ «Hók-ciũ-uá Pĩng-ĩng Cê-diềng» ("An Alphabetic Dictionary of the Chinese Language in the Foochow Dialect", 1870 n.).

1871 niềng, ǎng-ôi sǎng-tǎ gĩ nguòng-ĩng, Măh Lé-huò diòng kộ Mĩ-guók hiũ-iǒng. 1873 niềng 6 nguók 12 hộ, Ǽ bô kệụk puái gáu Nĩk-buǒng Huàng-bĩng hô-cáik siǒh bĩk sǎng siék-lĩk gĩ diòng-gáu-kự. Téng hiǎ sềng-âu kǎi, Ǽ siǎng cộ Nĩk-buǒng Sùng-dộ-cũng gĩ siǒh-buô-hông. Gǎk Nĩk-buǒng sềng-âu, ǎ ô nềng chiǎng Ǽ kộ Diêu-siềng diòng gáu. 1884 niềng 6 nguók, Măh Lé-huò buái-huǒng ǎu Siũ-ĩ, Diêu-siềng guók-uòng ǎ hự-kộ Ǽ diǒh Diêu-siềng siék-lĩk Ǽ-iềng, hǎk-hâu, kũ-diềng diòng gáu uǎk-dông. Bók-guó Măh Lé-huò sự ǎi lǎng-dộ Mĩ-guók Sùng-dộ-cũng gǎk Diêu-siềng gĩ diòng gáu gềng-cáuk, diòng kộ Huàng-bĩng.

1887 niềng, Măh Lé-huò tội-lộ, diòng gáu Mĩ-guók Gǎ-lé-hók-nạ-ā-ciũ sềng-uǎk, cộ sǎng-sǎng gá sǎng-hǒk. 1907 niềng 8 nguók 18 hộ, Ǽ gǎk Gǎ-ciũ Lők-sǎng-gĩ guó-sié, hiǒng-sêu 83 huoi.

Harry Potter

Harry Potter

«Harry Potter» sê Ĩng-guók cáuk-gă J. K. Rowling siă gì chék buōng hiê-liêk siêu-siók, guăng-ỳ siôh ciáh dòng-buô-giăng ỹ-sỹ Harry Potter gặng ỉ bêng-iũ Ron Weasley gặng Hermione Granger. Gũ-sệụ siêk-diăng diôh mộ-huák hỏk-hâu Hogwarts Hỏk-iêng diê-siê, cuô-iếu cìng-ciêk dũ sê Harry Potter gặng buóh-ãi tũng-dê mộ-huák siê-gái gì ngài-áuk ỹ-sỹ Voldemort cữ-găng gì cềng-dáu.

Téng 1997 niềng tàu buōng «Harry Potter» hiê-liêk «Harry Potter gặng Mộ-huák-siôh» ("Harry Potter and the Philosopher's Stone") chók-bềng kãi-sỹ, «Harry Potter» cêu sùng-ùi siê-gái dék chók-miàng gì cữ, dáik diôh hềng duai gì sòng-ngiêk sùng-gũng. 2007 niềng 4 nguôk, sềng lẹk buōng hiê-liêk gệụng-cũng mậ chók 3.25 é tộ, bềng-chiã kệụk huăng-ĩk cộ chiều-guó 64 cững ngũ-ngiòng. 2007 niềng 7 nguôk 21 hộ, dê chék buōng «Harry Potter gặng Sĩ-sẻng» ("Harry Potter and the Deathly Hallows") huák-hềng. Dẳng-dẳng gắk Mĩ-guók cêu cộ-sộh-â mậ chók 1200 uầng buōng, páh puái siê-gái gẻ-liôh.

Diõng Hiẽu-kĩng

Diõng Hiẽu-kĩng

Diõng Hiẽu-kĩng (張曉卿, 1935 n. -), Mã-lài-sặ-ã gị kẹ-ngiẻk-gặ, Hók-ciủ Mìng-chiẻng hâu-iỏ, sẻ cháung-giỏng diỏh 1975 niẻng gị mủk-cài gửng-sỉ "Siỏng-chỉng Cỉk-tuẻng" ciỏ-sỉk. Diõng Hiẽu-kĩng dẻu diỏh Sặ-lá-uỏk gị Sỉ-ủ. Gỏng-gẻụ bộ-dộ, ỉ cự-sẻng dẻi-mộ 11 ẻ mỉ-nguỏng, kẻụk Forbes bẻ cộ siẻ-gẻi dẻ 840 bỏ gị nẻng.

Sofie gị Sié-gái

Sofie gị Sié-gái

«Sofie gị Sié-gái» (Sofie其世界, Nộ-ũi-ngũ: "Sofies verden") sê Nộ-ũi cáuk-gă Jostein Gaarder gắk 1991 niềng siă gị siêu-siók. Cuòng cữ cuô-iêu tũng-guô Sophie gặng sịng-bé ìng-tũk Alberto gị dọ-i-uă ĩ-gĩk puâng lặ huák-diềng gị siôh-hiê-liềk gị-ê gị cìng-ciềk lị gái-siêu gữ-buông gị diềk-hỗk dĩ-sék. «Sofie gị Sié-gái» 1995 niềng kẹuk huăng-ĩk cộ ĩng-ngũ, cữ-hâu bô ĩk siàng gị-tă gấuk guók ngũ-ngiòng, siàng cộ sié-gái chók-miàng gị siêu-suók.

Sophie Amundsen sê siôh ciáh sếk-sé huoi gị cữ-niòng-giăng. ĩ gặng ĩ lòng-nặ đều diồh Nộ-ũi, ĩ lòng-bâ sê gũng-guăng, gắk Dững-dặng gặng-cáuk, duai-buô-hông sị-gặng dũ mọ gắk chió. Ô siôh gặng, Sophie siũ diồh lầg tiồg gié kẹuk ĩ gị mọ-miàng piề-séng, diề-sié muông ĩ: "Nữ sê dẹlụng? Sié-gái sê ù diề-nặ lị gị?". ĩ bing-cềng gị sềng-uắk tềng dắng kị giềk-sók gọ.

Cỉ ciáh siă piề gị sịng-bé nằng-gái sê ngô-sếk huoi gị diềk-hỗk-gă Alberto Knox. ĩ kải-sữ gá Sofie diềk-hỗk gị lĩk-sữ, tềng Hĩ-lé-nặ ùng-mỉng gị nguông-tàu gấu Gĩ-dók-gấu, gái gấu Dững Sié-gĩ, ùng-ngiê hók-hữg, Baroque Sị-dải, Kĩ-mùng Sị-dải, Lầung-mằg Cĩô-ngiê Sị-dải, ẻk-dĩk gấu gắng-dắng. Alberto gặng Sophie gồg, nâ ô ọh diềk-hỗk ciáh ạ liêu-gãi ĩ gị sié-gái.

Sặng-pǎu-giò

Sặng-pǎu-giò

Sặng-pǎu-giò (雙拋橋), gǎk Hók-ciū Lòng-giò-lô (楊橋路), Dǎk-mìng-lô (達明路) gâeng Nàng-âu-gǎ gǎu-chǎ-kāu. Siōng-gĕu Bǐng-sǐng, Lìng Gáuk-mìng gĭ gó-gŭ giêng-giêng sĕk-gŭi nī huông.

Guǎng-ù "Sặng-pǎu-giò" miàng-chǐng gĭ lài-lĭk ô cêng sạ suók-huák, liù-duòng dék kuák gĭ sê gōng, gŭ-cǎ sêng-hâi ô siōh hǎk nàng nŭ iù giò lẹ dàu-cŭi cĕu-sák, cĭ-hâi lāng ngiâng sǎng chók lāng dǎu sŭng-chéu, bĭ-chĭ siōng bộ. Cĭ lāng dǎu sŭng-chéu hộ lŭ „Sặng-pǎu-hǎk-bộ-ùng“ (雙拋合抱榕).

Herodotus

Herodotus

Herodotus (; ینگ-یک: Hī-lə-də-đáik "希羅多德"; sèng 484 n. - sèng 425 n.) sê Gū Hī-lé-nə gí līk-sū hōk-gă, kẹ̀uk hâu-sié neng cōng-chhng cộ "'Līk-sū cǐ Hô"' (). Í dək chók-miàng gí cáuk-pīng sê ĩ gí «Līk-sū». Cī buò cáuk-pīng gé-liōh lâu huák-seng diōh sèng 490 niềng gặng sèng 480 gáu sèng 479 niềng gí Hī-Pộ Ciềng-cềng.

Herodotus gí līk-sū cáuk-pīng diē-sié huāng-éng cềng sậ đồng-sì sié-gái gáu k dọi gí hūng-sựk ìng-cìng. Pī-ự-gōng, ĩ ô sĩa gáu, Nậ-lộ-ộ niềng-niềng-màng cộ duai-cũi sê ینگ-ôi Hī-ciũ nằng-sié gí suók ìong gọ. Ở neng gōng, Herodotus sĩa gí sū cữ cing chiōng ìng-lôi ùng-huá gí báik-kuố-ciōng-cữ.

Herodotus gí «Līk-sū» sĩa diōh sèng 431 niềng gáu sèng 425 niềng. Cìong cữ kẹ̀uk hâu-sié neng buōng cộ gâu buōng. Tàu lẹk buōng gōng gí sê Pộ-sự Dạ-guók buók-duai gí guó-tiàng. Dạ nê buōng gōng-sūk Ải-gĩk kẹ̀uk hăk-biáng diē Pộ-sự gí līk-sū. Ấ-sâu sé buōng sié lặh gōng Darius tưng-dê â-dạ gí Pộ-sự kuóng-diōng, ĩ-ộ-nậ-ả Cộ-huāng dềng-dềng gũ-sệ. Dạ lẹk buōng miều-sūk Pộ-sự dọi Hī-lé-nə gí tàu huoi chhng-liōh, màng-muối, Hī-lé-nə gắk Mả-lá-sống Ciềng-ik páh iàng Pộ-sự. Muối sắng buōng gōng-sūk Pộ-sự guók-uòng Xerxes ôi lâu bộ Mả-lá-sống Ciềng-cềng gí sùu miềk-uòng Hī-lé-nə sũ huák-dông gí ciềng-sệ, ék-đĩk gáu Pộ-sự gūng-dôi páh suố.

Bók-guó, Herodotus iả ینگ-ôi ĩ sĩa gí līk-sū mộ gōng-gệu sệ-sĩk, mộ hūng-biék cing gĩa, sêu diōh hâu-sié neng piế-pàng.

Hĩ-lé-nạ-ngũ

Hĩ-lé-nạ-ngũ

Gũ Hĩ-lé-nạ-ngũ ("Ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαία γλῶττα") sê gũ-cã sì-dội Hĩ-lé-nạ-nặng gōng gì ngũ-ngiòng. Gũ Hĩ-lé-nạ-ngũ sê ô sạ tũ-dãi cáuk-pĩng gì ngũ-ngiòng, chiòng Hợ-mã gì «ĩ-lé-ã-dáik» ("Iliad") gặng «Ỗ-dáik-suói» ("Odyssey") ỉ-găk gì-tả gắk Gũ Hĩ-lé-nạ hểng-sêng sì-dội gì ùng-hỏk. Cĩ piẽ cáuk-pĩng sê Sặ-huống kuỗ-hỏk ùng-huá gì gữ-chũ.

Găng Guók-bō

Găng Guók-bō

Găng Guók-bō (甘國寶,), cê Gié-diêu (繼趙), báik-cèng cộ Hók-gióng Lựk-lô Tì-dók (福建陸路提督), Mìng Iók-chộ Dài-sing (閩閩操大臣), sê Dững-guók Ching-diêu ũ-guăng guăng-uòng.

Găng Guók-bō Kǝng-hĩ Sẻ-sẻk-báik-niềng (1709) chók-sẻ diễh gẻng-dáng Bẻng-nằg-gằng Siẻu-lẻ-iẻ-ẻ-ẻ-ẻ (小梨洋村). Kǝng-hĩ Ngỏ-sẻk-sẻ-niềng (1715) buẻng chuỏ gằu Kủ-chẻng-gằng Dẻng-liẻng-chẻng (長嶺村). Ủng-cẻng Sẻ-niềng (1726) bỏ chiẻng gằu Hók-ciủ Ủng-ủ-huởng (文儒坊).

Găng Guók-bō cẻu-sẻ ngằu ũ-sẻk, Ủng-cẻng Chẻk-niềng (1729) dẻuẻng ũ-gủ (武舉). Ủng-cẻng Sẻk-ẻk-niềng (1733), dằng-sẻu (殿試) dẻuẻng nẻ-gẻk dậ báik miẻng cẻng-sẻu, sẻu Ngẻu-ciẻng Sẻ-ẻi (御前侍衛). Giẻng-lẻng Niẻk-niềng (1755) gằu Niẻk-sẻ-niềng (1759), siẻng-gẻ chók-ẻng Gỏi-ciủ Ủi-nẻng (貴州威寧), Gẻng-nằg Sủ-sẻng (江南蘇松), Cẻk-gẻng Ủng-ciủ (浙江溫州), Mẻng-uỏk Nằng-uỏk (閩粵南粵) dẻng dẻ-huởng gẻ cẻng-bẻng.

Giẻng-lẻng Niẻk-sẻ-niềng (1759) sẻk nguỏk, Găng Guók-bō kẻuẻk puẻi gằu Dài-uẻng guẻ-ẻng cẻng-bẻng. Cỉ dằng ẻng-gẻ dằi-dẻng, Găng Guók-bỏ siủ giẻng-gẻi, huẻk-diẻng nẻng-ngẻk, ủng-dẻng Dài-uẻng guỏh-sẻ. Giẻng-lẻng Niẻk-lẻk-niềng (1761), Găng Guók-bỏ sẻng-chiẻng cộ Hók-gẻng Củ-sủ Tì-dỏk (福建水師提督), Hók-gẻng hẻi-gẻng ẻng-dẻng. Huởng-dậ sẻu i ẻng-lẻk Dẻi-hủ (榮祿大夫) gẻ chẻng-hỏ.

Giẻng-lẻng Niẻk-gằu-niềng (1764), Găng Guók-bỏ guẻng-chẻng Hẻng-nằg Kẻi-huẻ (雲南開化) cẻng-bẻng, bẻng-sẻk Miẻng-diẻng puẻng-luẻng. Giẻng-lẻng Sẻng-sẻk-niềng (1765), chók-ẻng Guẻng-dẻng Lẻi-kẻng (廣東雷瓊) cẻng-bẻng, bẻng-dẻng Lẻ-củk cộ-huẻng cỉ hẻi, duẻng kộ Dài-uẻng cộ cẻng-bẻng, gẻu-suỏk dẻng-sẻ Dài-uẻng bẻh-sẻng iẻ huẻng-ngẻng.

Giẻng-lẻng Sẻng-sẻk-nẻ-niềng (1767) Găng Guók-bỏ bỏ diẻu ẻng Guẻng-dẻng Tì-dỏk. Giẻng-lẻng Sẻng-sẻk-sẻ-niềng (1769), cộ Hók-gẻng Lựk-lỏ Tì-dỏk. Giẻng-lẻng Siẻk-ẻk-niềng (1776), chók-sẻng Hók-gẻng Báik-hủ, duỏ gẻng Cuẻng-ciủ sẻng-ủu hẻng-mỏ-sẻ puẻi-bẻng, ẻ-dẻ mỏ-hủ, guỏ-sẻ. Găng Guók-bỏ gẻ muỏ gẻk Hók-ciủ-sẻng ngẻ-dủu gẻ Mỏ-tủu-sẻng (貓頭山).

Chủi-iẻng Găng Guók-bỏ sẻ ũ-ciẻng, dẻng-sẻ ủng-mẻk huỏi-ủu dủ cẻng sẻ, dẻk-bẻk sẻ ủu lỏu-hủ.

Hĩ-Pỗ Ciéng-cềng

Hĩ-Pỗ Ciéng-cềng

Hĩ-Pỗ Ciéng-cềng sê téng sềng 499 niềng gáu sềng 448 niềng huák-sềng diễh ô sậ Gũ Hĩ-lé-nậ siàng-băng gặng Pỗ-sự Dậ-guók cữ-gắng gì sồh hiề-liềk ciéng-cềng. Liềng-mềng gì Hĩ-lé-nậ-nềng sing-gừng páh iàng lầu Pỗ-sự-nềng gì ỉk-chừng. Ng-sê sữ-iữ Hĩ-lé-nậ-nềng dủ gặng Pỗ-sự kủi ciéng: ô sồh piễ dủ sê bợ-tì dừng-lĩk, đêk-biếk sê đổng Pỗ-sự dãi-gừng lỉ gáu Hĩ-lé-nậ sềng-ầu, gớ ô sồh piễ Hĩ-lé-nậ-nềng gặng Pỗ-sự liềng-mềng. Gũ Hĩ-lé-nậ lĩk-sự-hỏk-gắ Hĩ-lộ-dộ-dáik ô gồng-gếu cĩa dậ-cài piềng-sĩa sồh buồ tũ-dãi gì lĩk-sự cáuk-pĩng <<"Lĩk-sự">>.

Đổng-sỉ, Hĩ-lé-nậ sỉk-hềng siàng-băng tặ-ciế. Ô sậ siàng-băng dài-dổng, Ngã-diềng gì mềng-cuồ ciế-dồ gặng Sữ-bả-dắk gì cik-tặ-huá, gừng-sệu-huá ciế-dồ cọi ô dội-biều-sềng.

Gặng Hĩ-lé-nậ mậ sồh-iông, Pỗ-sự sê sồh ciáh duái dậ-guók, mợ-dừng-mợ-hiók gắk lặ kuống-diễng. Pỗ-sự gắk Gũ-lữ-sệu Dãi-dậ ("Cyrus the Great") sỉ-dội kải-sự cừng-hủk gì-tặ Ấ-ciũ, Hĩ-cũu gì mềng-củk, siềng-hầu cừng-hủk Lữ-dậ-ả ("Lydia"), Bả-bữ-lùng gặng Ấi-gĩk. Gắk Dãi-lũ-sệu ("Darius") sỉ-dội, Pỗ-sự siàng cộ đổng-sỉ siế-gái đék giềng-duái gì guók-gắ.

Sềng 550 niềng, Pỗ-sự siế-lĩk kuống-diễng gáu Siều Ấ-sậ-ả iềng-ngiềng, iả cớ sê Ấ-ộ-nậ-ả ("Tonia") dề-kự. Ấ-ộ-nậ-ả gì Mĩ-lé-dủ ("Miletus") gắng cê-gắ gì dề-ôi sêu tũ-hiềk, cêu kuống-suók gì-tặ Ấ-ộ-nậ-ả siàng-băng dủ kiề kữ-lỉ cộ-huăng. Mĩ-lé-dủ hióng Sữ-bả-dắk giừ bông-cồ, dắng-sê Sữ-bả-dắk mậ kừng, nả ô Ngã-diềng niềk dều ciéng-sùng ciề-tì. Chũ-iềng bừng mậ sậ, ciéng-cềng kữ-tàu Ấ-ộ-nậ-ả gớ sê iả sing-gừng. Sềng 498 niềng, Ấ-ộ-nậ-ả cuồng-buồ kữ-lỉ cộ-huăng, bók-guồ mợ đổng nuái ồng cêu kộuk ák-ciế gắ, tiềk-dậ sэк-bải gồ.

Chũ-iềng Ấ-ộ-nậ-ả Cộ-huăng kộuk áik gắ gồ lầu, bók-guồ Ngã-diềng-nềng ciề-tì Ấ-ộ-nậ-ả cĩa dãi-giế niềng Dãi-lũ-sệu duái sãi-sáng, buồh-ái bợ-siũ. Sềng 490 niềng, Dãi-lũ-sệu giók-ế hióng Ngã-diềng huák-dổng ciéng-cềng. Ấ puái lầng-uầng ciáh sệu-bừng gắk Mả-lá-sồng ("Marathon") bằng-nguồng dềng-lựk, cớ-chóit buồh miềk-uồng Ngã-diềng, bềng-chiả cềng sồh buồ sãi Sữ-bả-dắk hủk ỉ-từng-dề. Hiả sềng-ầu Ngã-diềng giềng-giềng ô sồh-uầng siềng sệu-bừng. Ôi lầu giừ gếu-bừng, Ngã-diềng puái biế đék kậ gì sềng-sệu Hiế-dĩ-pì-dậ-sự ("Pheidippides") sắng-sэк-lẹk dềng-cựng diề biế gáu Sữ-bả-dắk. Dắng-sê Sữ-bả-dắk ỉng cừng-gáu nguồng-ỉng, muồi gáu muầng nguók cêu mậ-sãi chók bừng.

Dắng siế-huồng iả nguồi-gếk. Hĩ-lé-nậ giók-dềng puái Mĩ-tì-tì-ả-dậ-sự ("Miltiades") dắng-ềng cữ-hủi-guầng, Ỉng-ôi Pỗ-sự gừng-dôi cuồ-iếu sê iủ gừng-ciềng-chiũ, gớ-chũ, đổng Hĩ-lé-nậ gừng-dôi cềng diề Pỗ-sự gừng-dôi siả-tiềng huầng-ủi diề-siế sềng-ầu, cêu ếk-diầng ái gắ kậ iề-dổng sók-dồ ciáh mậ gáu kộuk gừng-ciềng siềng diễh. Dắng-sê, sãi hừng-kuầng gì sók-dồ biế, cuồng bợ-tì dôi-ngũ dềng-hừng sê đék duái gì káung-nằng. Giềk-guồ, Hĩ-lé-nậ-gừng kậ-sók iề-dổng gì ciềng-sủk iả sing-gừng. Hĩ-lé-nậ gừng-dôi biế gì sềng-ầu, ciềng Pỗ-sự gừng-dôi bầu gắk dài-dổng, Pỗ-sự gừng-dôi kộuk káik sồh dôi, dôi-hừng duái luầng, sữ siềng lẹk-chiềng siềng, Hĩ-lé-nậ nả sữ bắh-gũi ciềh. Mả-lá-sồng Ciềng-ỉk, Hĩ-lé-nậ páh iàng Pỗ-sự.

Sềng 486 niềng, Dãi-lũ-sệu guồ-siế, ỉ gắng Siềk-sậ-sự ("Xerxes") giế-ôi. Siềk-sậ-sự cớ-chóit tặ lồng-bả bợ-siũ. Ấ dộ ngồ niềng sỉ-gắng cừng-bề. Sềng 480 niềng, Pỗ-sự dổng-uồng sэк-ngồ-uầng sệu-bừng gặng chắ-bók-dộ lầng-báh dều ciềng-sùng cừng-bề páh Hĩ-lé-nậ, cuồi gắk lĩk-sự diề cừng ciều giềng. Bók-guồ, Siềk-sậ-sự gắk gắ-tiềng bừng-lĩk sềng-ầu mậ gế sồh ciềh ồng-dậ: Ciềng-siắng kák dổng, kuók-huắk hợ gì gềng-kầu ạ biềng siàng ciềng-lài páh-ciềng sềng-ầu cềng-gồ kộ-pá gì káung-nằng, Lềng-nguồi, duái-dộ-số Pỗ-sự-nềng sềng-uắk dề-huồng lể hẩ iả huồng, dủ mậ siũ-cũi, páh hẩ-ciềng sềng-ầu iả kék-kủi.

Gắk cĩa nguồi-nằng gì guồh-siế ả-dậ, Ngã-diềng gặng Sữ-bả-dắk liềng-hắk kữ lỉ dội-káung Pỗ-sự. Lựk-dề siềng, Sữ-bả-dắk guók-uồng Lĩ-ộ-nậ-dắk Ếk-siế ("Leonidas I") gềng-sồng chók đék cừng-lồng gì 300 ciáh ciềng-sệu, suái-lầng ỉ-gáu-k-nềng huồng-siũ Ủng-cuồng-guầng ("Thermopylae"). Ủng-cuồng-guầng sê sồh dều hềng cáh hềng cáh gì duồ, giề siũ nằng páh. Pỗ-sự-nềng háng dừh cuồi sê kộ Hĩ-lé-nậ mề-ếk gì duồ, cớ ngắng ciềng diề, sữ siềng iả sậ. Sắng gềng hầu, sồh ciáh buồng-dề-nềng chók-mậ Hĩ-lé-nậ, dãi Pỗ-sự gừng-dôi giềng uầng duồ đừk-ciềk lỉ gáu Sữ-bả-dắk gừng-dôi piềng-ầu. Lĩ-ộ-nậ-dắk gặng ỉ 300 ciáh ciềng-sệu ỉng-từng dậ-káung, dắng-sê, gớ-sê cuồng-buồ kộuk tãi sữ.

Chũ-iềng Ủng-cuồng-guầng Ciềng-ỉk ỉ Sữ-bả-dắk sэк-bải sák-muồi, bók-guồ cuồi ôi siế lộ lỉ Ngã-diềng páh iàng Sả-lá-mĩ-sự Ciềng-ỉk tì-gừng gữ-chũ.

Sữ-bả-dắk-nềng gắk Ủng-cuồng-guầng gì sэк-bải niềng Hĩ-lé-nậ-nềng duái giềng kữ lỉ, ô sậ siàng-băng dủ páh-sáung tội liề Sả-lá-mĩ-sự ("Salamis") hẩ-uầng. Bók-guồ Ngã-diềng ciềng-gừng Tỉ-mĩ-sự-dộ-káik-sự ("Themistocles") giềng-tì cuồ-diễng, gắk Sả-lá-mĩ-sự Hẩ-uầng gặng Pỗ-sự giók-ciềng. Ấ gì lĩ-iủ ô lầng ciềh: 1, Pỗ-sự gừng-dôi diềng-dủ lỉ gáu cuái-nề, buồ-chừng káung-nằng, diễh kộ hẩ-gừng ciáh ô niềng-ngài siế lỉ páh. Gớ-chũ, iỏk-sự ả-sãi pợ-huái Pỗ-sự hẩ-gừng, Pỗ-sự gừng-dôi cêu ạ cẩu kộ. 2, Sả-lá-mĩ-sự dề-siế cáh, Pỗ-sự dãi-gừng mợ bằng-huắk diềng kủi. Kủi páh hầu, Tỉ-mĩ-sự-dộ-káik-sự cớ ỉng-iữ Pỗ-sự hẩ-gừng gáu Sả-lá-mĩ-sự, sãi ỉ gắk hẩ-uầng diề-siế mậ dềng-dằng, kộuk Hĩ-lé-nậ hẩ-gừng páh iàng. Téng dằng kữ, Hĩ-Pỗ Ciềng-cềng gì giềk-guồh cớ chắ-bók-dộ káuk-diầng gồ.

Hĩ-Pỗ Ciềng-cềng ỉ-hầu, Sắ-huồng siế-gái gì ừng-mềng dừng-sừng téng Gềng-dềng dề-kự iề gáu Dề-dừng-hẩ. Hĩ-lé-nậ ừng-mềng siàng cộ hầu-siế Sắ-huồng ừng-mềng gì gữ-chũ. Pỗ-sự ừng-mềng gì ỉng-hiềng muồng biềng muồng sỏi-lộh, cọi-dừng kộuk Mả-gỉ-dáung miềk-uồng.

Giẽ-lẹng

Giẽ-lẹng

Giẽ-lẹng (雞籠, dǎng siā cộ 基隆, Mìng-nàng-ngū: "Ke-lâng") sê Dài-uàng-dō cội bách-buô gì siàng-chê, iâ sê Dài-uàng dậ nê duâi gì gễng-kâu.

Dê-giù

Dê-giù

Dê-giù (地球) sê tái-iòng-hiê gì dậ-săng-lăk giàng-săng, sê nặng gì gắ-huòng, iả sê gáu găng-dáng dêu sữ káuk-nặng gì mì-ék siôh-lăk ô sêng-miâng gì săng-giù. Kuố-hồk ngiêng-géu hiêng-sê, dê-giù gắk dài-mộ 47 é niềng sềng hìng-siàng, Nguốk sê dê-giù gì ôi-sing.

Dê-giù ậ buồng cộ ô sậ cềng: duải-ké-cềng, cũi-cềng, dê-káek, dê-mâng gậng dê-hồk. Dê-giù biêu-méng ậ-dậ gì buô-hông cệụ ngiê gáu diê cũng-kuăng buồng:

Dê-giù cệụ-duông siôh kuăng gì sậ-găng sê 23 dềng-cựng 56 hững-cựng 4.091 miêu, cữ dáung sậ-găng hộ lộ "diăng-săng-niêk" ("sidereal day"). Dê-giù kuăng Nêk-tàu siôh kuăng gì sậ-găng sê 365.2564 diăng-săng-niêk. Téng dê-giù bắk-gék chệụ dê-giù, dê-giù cệụ-duông, dê-giù kuăng Nêk-tàu, ỉ-giêk nguốk kuăng dê-giù gì huồng-hiông dừ sê huăng-sậ-cềng.

Dê-giù biêu-méng 70.8% sê cũi, 29.2% sê dê.

Dê-giù sê ậ-dêu dững ỉ-giêng báik-duòng gì mì-ék siôh-lăk ô sêng-miâng gì săng-giù. Dê-giù gắ-dềng gì sêng-ủk cũ siàng "sêng-ủk-cềng" ("biosphere"), téng 35 é niềng sềng kắi-sự cềng-huá.

Dê-giù gáu k dói ké-hầu chắ-biék cẩg duải. Gék-dê cềng, chấh-dô iêk, gáung-ậ-liông ô gì dê-huồng mữi niềng iả sậ mĩ, ô gì dê-huồng siôh hộ-mĩ dừ mậ gáu. Hẩ-iòng diê-siê gì iòng-liủ cẩg dệụng-iếu, ỉ ậ cẩng chấh-dô dê-kự gì iêk-liông dái gáu gek-dê.

Dài-báẹk

Dài-báẹk

Dài-báẹk (Háng-cê: 臺北, Mìng-nàng-ngŭ: "Tâi-pak") sê Dŭng-huà Mìng-guók gí siŭ-dŭ. Dài-báẹk bǎu-guák Dài-báẹk-chê gâeng ciŭ-ti gí Dài-báẹk-gâing.

Séng-dáng-cáik

Séng-dáng-cáik

Séng-dáng-cáik sê Gĩ-dók-gáu kéng-céyuk Ià-sũ sǎng-nĩk gĩ cáik-nĩk. Chũ-iòng kẹyuk diâng gǎk muõi niềng 12 nguők 25 hẹ, bók-guó cuòi ng-sê gōng Ià-sũ kēng-diâng gǎk cĩ sộh nĩk chók-sié.

Séng-dáng-cáik gĩ Ĩng-ùng miàng "Christmas" sê "'Christ's mass'" gĩ dôi-sǎ, cuòi bô sê téng Gũ Ĩng-ngũ gĩ "'Cristes mæsse'" duōng-biéng lĩ gĩ.

Ô cĩng sạ hũng-sựk gặng Séng-dáng-cáik ô gǎng-guó, dài-dōng dék chók-miàng gĩ ô Séng-dáng Lâu-nệng, cêu sê Hẹ-làng hìng-sék gĩ Séng Nặ-gũ-lǎk ("St. Nicholas"). Séng-dáng Lâu-nệng ậ gǎk cĩ sộh nĩk sạeng niề-giāng lặ-ũk. Gǎk bùng-gǎng diễ-sié ềng Séng-dáng-chéu gĩ hũng-sựk kĩ nguòng gǎk Dáik-guók.

Sì

Sì

Sì (𠂔) sê Hók-ciŭ-neng niêng-niêng-màng Dĕng-cáik siăh gì siŏh cŭng diĕng gì nộh, sãi sŭk-mī cộ siàng, cộ iêng-iêng-nuóh bǎh-bǎh-nuóh, ék-buǎng dŭ mộ ăng. Sỉ siăh sêng-hâu diŏh ềng huǎ-sẻng-hŭng, ù-muài-hŭng diê-sié bộ-lǒng lâ puói lặ siăh. Ĩng-ôi sì gặng „sỉ-gǎng“ gì „sỉ“ (時) huák-ĩng siŏh-iông, Hók-ciŭ-neng dŭ siŏng-sẻng, siăh sì sì-lài-ông-diŏng (時來運轉) — sì-dộ cêu ậ biêng hộ.

«Chộ sì chỉ chộ chộ» sê siŏh siŭ mìnġ-iệu, gặng sì ô guǎng-hiê, bǎng-buŏng iǎ sậ.

Dặng-cáik

Dặng-cáik

Dặng-cáik (冬節) sê Dặng Ā gì siôh ciáh diòng-tûng gì cáik-nîk, guó gì sì-găng diôh dặng-cé hī siôh nîk. Dặng-cé, sê Dững-guók gô-lîk gì niék-sé cáik-ké cǐ-ék. Cǐ siôh nîk, bách-buáng-giù màng-buô dék dòng, nîk-dổng dék dôi.

Dững-guók gáuk-dê cộ Dặng-cáik gì hưởng-sék gáuk-iông. Bách-huống-nặng ék-buăng diôh siăh giêu, nàng-huống-nặng ék-buăng siăh diêng-nộ. Hók-ciũ-nặng gắk Dặng-cáik diôh siăh sì.

Dặng-cé

Dặng-cé

Dặng-cé (冬至), sê Dững-guók gô-lík gì niék-sé cáik-ké cǐ-ék. Cǐ siǒh nǐk, bák-buáng-giù màng-buǒ dék dòng, nǐk-dǒng dék dōi.

Dặng-cé gì sèng-âu iǎ sê Dặng Ā gì siǒh ciáh dǎk-biék dǎng-iéu gì cáik-nǐk, họ lǎ Dặng-cáik. Diǒh cǐ nǐk, Hók-ciǔ-nặng diǒh siǎh sì.

Lĩk-sũ

Lĩk-sũ

Lĩk-sũ (歷史) sê ngiêng-géu téng gó-dạ gấu hiêng-cái siôh cững sệt-ũk gì huák-diêng guó-tiàng gì ìng-ùng kuố-hôk, ngiêng-géu huâng-ùi cững kuák, duài-buô-hông cĩk-dững diôh neng gì siâ-huôi uăk-dông, iâ bầu-guák cệt-iòng-gái gì nộh. Gó-dạ sũ-iũ kệtuk neng gé dék bêng-chiă bợ-còng gì sệt-giông dù ô sãi mêu cững hìng-sék gé-luôh; gắk ìng-lôi huák-mìng ùng-cê gé-cái sệt-giông cĩ sêng huák-sêng gì lĩk-sũ cò hộ lộ "sũ-ciêng".

Sạ-huông ngũ-ngiòng diê-sié gì "history" sê téng Gũ Hĩ-lé-nạ-ngũ gì "ιστορία" ("historía"), é-sệt cò sê "tũng-guó diêu-că, gé-luôh, gông-sũk lĩ hỏk-sĩk hệtk-ciă báik-duòng."

Lĩk-sũ-hỏk gì ngiêng-géu huông-huák sê lĩk-sũ-hỏk-gă sãi-ệtụng nguông-sũ cài-lâu lĩ ngiêng-géu lĩk-sũ bêng-chiă gặng i sĩa giă lĩ cĩa guó-tiàng dài-dông sũ chăi-ệtụng gì gé-sũk.

Gũ Hĩ-lé-nạ gì Hĩ-lộ-dộ-dáik ("Herodotus") kệtuk hâu-sié neng chĩng cộ "lĩk-sũ-hỏk cĩ hô". Bók-guó, tàu ciêh chăi-ệtụng kuố-hỏk huông-huák ngiêng-géu lĩk-sũ gì neng sê i dệng si-dài gì Siũ-sũ-dạ-dáik ("Thucydides"). Siũ-sũ-dạ-dáik gặng Hĩ-lộ-dộ-dáik mậ-liông, i neng-ùi lĩk-sũ sê ìng-lôi sông-dêk gặng hêng-dông gì sãng-ũk, gó-chũ i cĩk-dững ngiêng-géu lĩk-sũ sệt-giông gì kĩ-ĩng gặng hâu-guô. Gắk i gì lĩk-sũ-hỏk huông-huák diê-sié, Siũ-sũ-dạ-dáik giông-diêu piêng-niêng-hỏk (cêu sê áng si-gắng chệt-sệt bậ-liêk sệt-giông), dững-lĩk gì guăng-diêng, bêng-chiă neng-ùi ìng-lôi siê-gái sê ìng-lôi uăk-dông gì sãng-ũk.

Ễu-ciũ ngiê-sâu, Dững-guók Háng-diêu gì Sũ-mă Chiêng (司馬遷) iả kệtuk neng-ùi sê Dững-guók lĩk-sũ-hỏk cĩ hô. Hâu-sié gì Dững-guók-neng dù piâng i «Sũ Gé» gì iông-sék sĩa sũ-cũ.

Téng Dững-sié-gĩ gấu Òng-ngiê hók-hĩng si-gĩ, Ễu-ciũ gì lĩk-sũ-hỏk-gă dộ-só chăi-ệtụng cững-gấu guăng-diêng ngiêng-géu lĩk-sũ. Dài-mộ 19 siê-gĩ cĩ hâu, Dáik-guók diêk-hỏk-gă Háik-gáh-i ("Hegel") ciáh ciong diêk-hỏk gặng siê-sũk huông-huák dái diê lĩk-sũ-hỏk gì ngiêng-géu.

Gĩng-dáng-nĩk gì lĩk-sũ-hỏk-gă kăi-diêng ngiêng-géu gặng-cáuk sêng-hâu, ék-buăng ạ muông â-dạ gũ ciêh ông-dạ:

Cĩ lệt ciêh ông-dạ: sêng sé ciêh ông-dạ hộ lộ "gổ-gék kộ-céng"; dạ ngô ciêh hộ lộ "dạ-gék kộ-céng"; sêng ngô ciêh biáng lặ miàng cộ "ngôi-buô kộ-céng", muôi ciêh hộ lộ "nội-buô kộ-céng."

Só-géj-kó guāng-lī hiê-tūng

Só-géj-kó guāng-lī hiê-tūng

Só-géj-kó guāng-lī hiê-tūng (Ĭng-ùng: Database management system"; dôi-siā: DBMS") sê siôh cūng guāng-lī só-géj-kó gí diêng-nṵ nuōng-giōng. Cuō-iéu gí só-géj-kó guāng-lī hiê-tūng (â-dṵ gāng-dṵng siā "DBMS") nuōng-giōng ô: Oracle, DB2, Microsoft Access, Microsoft SQL Server, MySQL dēng-dēng.

DBMS tì-gūng só-géj dēng-ngiê ngṵ-ngiòng ("data definition language"; DDL), ẹj-ḥô ậ suók-mìng só-géj-kó gí giék-gáiu, bṵu-guák nguôi-muò-sék, muò-sék gṵng nṵ-muò-sék gí dēng-ngiê, só-géj-kó uòng-cīng-séng dēng-ngiê, ăng-cuòng bṵ-mṵk dēng-ngiê, dēng-dēng. Cī piē dēng-ngiê còng-káung diôh só-géj cê-diēng diē-siē, sê DBMS ông-hèng gí gṛ-chṵ.

DBMS tì-gūng só-géj chṵ-cẹj-ḥô ngṵ-ngiòng ("data manipulation language"; DML), sṵk-hiēng só-géj-kó gí ék-buǎng chṵ-cáuk, pṛ-ṵ-gōng, cǎ-sùng, chák-ṵk, siū-gāi gṵng chēng-dṵ. DML buǎng cṵ 2 cṵng, 1 cṵng tǎh diôh gí-tǎ cuō ngṵ-ngiòng (chiòng C) diē-siē sǎi-ẹj-ḥô, 1 cṵng ậ dṵng-dṵk sǎi-ẹj-ḥô.

Só-géj-kó gǎk gióng-lṵk, sǎi-ẹj-ḥô gṵng mṵ-hô sēng-hṵu iù DBMS tūng-ék guāng-lī, tūng-ék káung-ciē, ṛ-dé bṵ-céng só-géj ăng-cuòng-séng, uòng-cīng-séng, đṵ-ẹj-ḥô dṵi só-géj gí bēng-huák sǎi-ẹj-ḥô ṛ-gṵk huák-sēng gó-ciòng hṵu gí hiê-tūng huôi-hṵk.

bṵu-guák só-géj-kó cṵi kǎi-sṵ gí só-géj sṵ-ṵk, duōng-uǎng gṵng-nēng, só-géj-kó gí duōng-káung, huôi-hṵk gṵng-nēng, só-géj-kó gí tṵng-sṵng cṵ-cék gṵng-nēng gṵng-séng-nēng gǎng-sê, hṵng-sék gṵng-nēng dēng-dēng.

Mìng-cǔk

Mìng-cǔk

Mìng-cǔk (民族) sê ùng-huá hĕk-chiá siâ-huôi gĕt-ùng-dùng-tă. Siôh ciáh mìng-cǔk diē-sié gì sĭng-uòng ô dĕng-iông gì nĕng-dùng, bĕng-chiá ék-buăng dũ ô dĕng-iông gì cū-siĕng, gĭng-lĭk dĕng-iông gì lĭk-sŭ. Mìng-cǔk sê chiēu-uók sié-dâi gì kái-niĕng, iâ bâu-guák ĩ sĩ gì nĕng, sĕng-cé iâ bâu-guák gó muôi chók-sié gì hâu-iô.

"Mìng-cǔk" ô sĕng-âu iâ ậ chĭng cộ "Guók-cǔk" (國族), cuôi sê bĭ siôh ciáh guók-gă gì ìng-mìng, mọ-lăung cĭă guók-gă gì ùng-huá sê-ng-sê dộ-nguòng gì.

Guók-nội sềng-săng cūng-dīk

Guók-nội sềng-săng cūng-dīk

Guók-nội sềng-săng cūng-dīk (Ġng-ngŭ: "Gross domestic product", dŏi-siă cŏ "GDP"), sê siŏh dŏi liăng-tŭ miêng-cék diē-sié gŭ gŭng-cạ cŭng-huŏng gŭ dŏ-liông.

Ġ kẹuk dềng-ngiê cŏ siŏh bĭk guók-gă găk siŏh dăung si-găng (ék-buăng diăng cŏ siŏh niềng) diē-sié sềng-săng gŭ sŭ-iŭ siŏng-pŭng gặng hŭk-ô gŭ cūng-dīk. Ġ gặng guók-miềng sềng-săng cūng-dīk ("GNP") mặ siông gŭ dề-huŏng sê, Guók-nội Sềng-săng Cūng-dīk mặ bấu-guăk gáuk guók cŭ-găng gŭ siŭ-ĭk duông-iê. Cuòi cŏ sê gŏng, guók-nội sềng-săng cūng-dīk gié-sáung gŭ sê siŏh dŏi dề-kŭ sềng-săng gŭ săng-pŭng cūng-dīk, nă guók-miềng sềng-săng cūng-dīk gié-sáung gŭ sê siŏh dŏi dề-kŭ sĭk-cié dáik diŏh gŭ sềng-săng-sềng siŭ-ĭk.

Guók-nội sềng-săng cūng-dīk gŭ gié-sáung gŭng-sék sê:

Dững-hà Iâ cũ Máeng

Dững-hà Iâ cũ Máeng

«Dững-hà Iâ cũ Máeng» (中夏夜之夢, Ìng-ùng: "A Midsummer Night's Dream") sê Ûi-liêng Să-sêy-bĩ-ă găk 1590 niềng-dội sĩa gì lăung-măng hĩ-kiòk. Ĭ gōng-sũk sê ciáh Ngă-diêng hâu-săng-giăng liềng sioh piê ngiêk-ỳ iềng-uòng gì mộ-hiêng, ĩ-gĩk ĩ-gấuk-nềng gặng Ngă-diêng Gũng-ciók Tì-siũ-sự ("Theseus") gặng Ā-mă-sōng Nị-uòng Hĩ-pỗ-lự-tá ("Hippolyta") liềng nguôk-guống â-dạ chéu-ling diê-sié gì siềng-nữ cũ-găng gì gũ-sêy. Cĩ buô hiê-kiòk sê Să-sêy-bĩ-ă cội sêu huăng-nging gì cáuk-pĩng cũ êk.

Hiê-kiòk kĩ-tàu, Ngă-diêng gũ-niòng Háik-mĩ-ă ("Hermia") mậ kĩng tég-cùng ĩ lòng-bà É-géu-sự ("Egeus") gì é-sêy, gá kẹuk ĩ lòng-bà gēng-sōng gì nềng Dạ-mĩ-táik-lì-sự ("Demetrius"). Dăng ĩ lòng-bà cêu gắk Ngă-diêng Gũng-ciók Tì-siũ-sự ("Theseus") mềng-sềng siék-siê, ìng-ệyng sioh kuăng gũ-lộ gì Ngă-diêng huák-lũk: cũ-niòng-giăng diòh gặng ĩ lòng-bà gēng-sōng gì nềng giék-huông, nả mộ cêu kộ sĩ. Dáng-sê Tì-siũ-sự mậ nguông-é niòng cĩa cũ-niòng-giăng sĩ, cêu dộ kẹuk ĩ lēng-nguoi sioh hâung sōng-sêk: sĩ, hếk-chiã sê sioh-siê-nềng dũ dăng-sing bēng-chiã báí Dái-ăng-ná ("Diana") cộ siũ-nữ.

Háik-mĩ-ă gặng ĩ nàng-bēng-iũ Lài-săng-dăk ("Lysander") gó-chữ giók-é tég màng-buô sữ-buông kộ chéu-ling diê-sié. Háik-mĩ-ă gặng cĩa gié-hêk gộ-só ĩ dэк găng-dăng gì bēng-iũ Hăi-lé-ná ("Helena"). Cĩ ciáh Hăi-léng-ná sê Dạ-mĩ-táik-lì-sự gì dũi-giũ-cĩa, ĩ ciáh-ciáh kẹuk Dạ-mĩ-táik-lì-sự gệy-cuók, sing lậ ĩ mậ găng-nguông, buòh ọi tầu-ló cĩa gié-hêk kẹuk Dạ-mĩ-táik-lì-sự, ộh-ciông-uảng lị dồk duông ĩ gì ái. Gó-chữ Dạ-mĩ-táik-lì-sự tầu-màng dừk gấu chéu-ling diê kộ tộ Háik-mĩ-ă, Hăi-lé-ná ĩa gĩng-gĩng gũng lậ. Háik-mĩ-ă gặng Lài-săng-dăk biê gấu chéu-ling diê-sié, cêu kộ káung lău.

Dōng-sì, siềng-nữ guók-uòng Ớ-bé-lòng ("Oberon") gặng ĩ nữ-uòng Tái-tá-nạ-ă ("Titania") ĩa lị gấu Ngă-diêng ngiê-dầu gì chéu-ling. ĩ lăng ciáh ciáng lậ ưỡng-gă. Ớ-bé-lòng cōng-é sãi ĩ chặ-cự ái siòng chéu-ling diê dэк giăng-nềng gì nộh, ộh-ciông-uảng lị dđing-huák ĩ. Gó-chữ, ĩ chặ-kềng điềupì gì Hợ-nềng Lợ-bĩng ("Robin Goodfellow") kộ diáh sioh cững ĩa gì-dэк gì huả, nả kэк cĩa huả gì cáik-cáik dэк lộh ciáng lậ káung-ming gì nềng mệk-tiák lậ, cĩa nềng cêu ạ ái siòng ĩ mệk-ciũ sioh báh kũĩ sũ káng giềng diòh gì tầu iòng nộh, cãi ĩ sê nềng gó sê ĩa-sêu.

Dăk-dăk Ớ-bé-lòng tã-sềng ĩa pâung diòh lăng ciáh Ngă-diêng hâu-săng-giăng (cô sê Dạ-mĩ-táik-lì-sự gặng Hăi-lé-ná), giềng-gáek hiã dòng-buô-nềng dài hiã cũ-niòng-nềng ĩa ngai. ĩ cêu hũng-hó Lợ-bĩng, tiê-chiũ kộ tộ sioh ciáh Ngă-diêng nàng-gái, ĩa dù nэк-giăng huả cáik-cáik gấu ĩ mệk-ciũ lậ. Lợ-bĩng liê-kũĩ hâu, dăek diòh ciáng lậ káung gì Lài-săng-dăk, gó háng ĩ cêu sê Ớ-bé-lòng gōng gì hĩ sioh ciáh Ngă-diêng nàng-gái, giék-guó dù dăng gọ. Guó nэк-òng, Ớ-bé-lòng bô káng-giềng Dạ-mĩ-táik-lì-sự gặng Hăi-lé-ná, sioh ciáh lậ biê sioh ciáh lậ dừk, găng-huô cêu duai cệng. Dđing Dạ-mĩ-táik-lì-sự káung-lộh-ming hâu, Lợ-bĩng ĩa dэк nэк-giăng cáik-cáik gấu ĩ mệk-ciũ diê. Dăng lăng ciáh nàng-gái chĩng-chăng hâu, dũ ái siòng Hăi-lé-ná lău, chiông diềng-pă sioh-iòng. Hăi-lé-ná háng dэк cũ lăng ciáh nàng-gái sê gắk lậ chiê-kặ ĩ, ĩa sêu-ké; Háik-mĩ-ă háng dэк cuoi dù sê Hăi-lé-ná chók gì gũĩ-gié. Sê ciáh nềng kĩ-kă-dậng-chiũ, duai sōng-páh. Lài-săng-dăk gặng Dạ-mĩ-táik-lì-sự páh-sáung tộ sioh ciáh dē-huông giók-dáu lị diăng suô iàng. Ớ-bé-lòng giăng ô nềng ạ kẹuk tài sĩ, cêu mềng Lợ-bĩng kộ diáh gãi-iỏh lị gãi-dự Lài-săng-dăk sing lậ gì mộ-huák.

Hiã sềng-âu ciáng-ciáng-hộ ô sioh dềng cộ-gềng-gì lị gấu chéu-ling diê-sié buòh bậ-liềng hiê-kiòk, ọi diòh Tì-siũ-sự gì huông-lậ iềng-chók. Lợ-bĩng káng-giềng ĩ-gấuk-nềng, cêu biê guó kộ gĩa-mông dài-dōng sioh ciáh miàng Nạ-káik Bộ-tóng ("Nick Bottom") gì nềng, gặng ĩ tầu biềng cộ lẹ gì tầu. Dăng nữ-uòng Tái-tá-nạ-ă chĩng-chăng hâu chệy diòh ĩ, cêu ái siòng ĩ, giếu ĩ chiũ-â chiông sêy-hâu góĩ-cũk sioh-iòng dài ĩ. Ớ-bé-lòng gế-iòng dăk gấu mủk-dэк, cêu hũng-hó Lợ-bĩng gãi-dự ĩ chặ-cự gì mộ-huák, bēng-chiã gặng Bộ-tóng gì tầu biềng duông lị.

Dậ nê nĩk cã-tàu, Tì-siũ-sự gặng Hĩ-pỗ-lự-tá ("Hippolyta") gắk chéu-ling diê káng giềng sê ciáh hâu-săng-giăng dộ diê-dầu káung, cêu gặng ĩ gặk chĩng-chăng. Gế-iòng Dạ-mĩ-táik-lì-sự mộ cái dệyng-é Háik-mĩ-ă, Tì-siũ-sự sữ lậ Háik-mĩ-ă lòng-bà É-géu-sự gì iêu-giũ, tậ cũ lăng hăk luông-ìng ăng-bậ huông-lậ. Sê ciáh hâu-săng-giăng liềng biềng siàng lẹ gì Bộ-tóng dũ giềng-gáek sioh-màng-buô huák-sềng gì dài kềng-diăng sê cộ máeng. Huông-lậ gặ-dềng, cộ-gềng-nềng gì hiê-kiòk ciáng-sék iềng-chók, diê-siê huák-kie gì biêu-iềng niòng sũ-iũ nềng dũ duai chiếu, kэк-hông ĩa tióng-lốk. Săk-muoi, dōng muoi sioh ciáh nềng dũ káung cing diòh gì sềng-âu, Ớ-bé-lòng gặngTái-tá-nạ-ă gáung-ling, sêy hók kẹuk cũ gắng chuó gì sũ-iũ nềng ĩ-gĩk sing-huông hũ-chặ gì giăng-sōng.

Lệ

Lệ

Lệ (驢) sê siôh cững tàu-săng, sữk diôh mã gì chững-chék. Lệ bĩ mã nâung, dáng-sê ngê bĩ mã dòng, muôi chiông ngù, ngang-sáik ék-buăng cộ huôi-huôi-nuóh. Ìng-lôi iông lệ gì lĩk-sữ bĩ mã dôi, gáu gững-dáng dêu, duai-buô-hông lệ ỉ-gững sê gả-iông gì, iả-lệ nâ hững-buô diôh Hĩ-ciũ gặng Dững-guók sặ-bálek-buô.

Lệ gắk ìng-lôi lĩk-sữ, sing-ua duòng-suók gặng ùng-hốk cáuk-pững diê-lié sèu-sèu chók-hiêng. Hók-ìng-cự gế-cái, Ià-sữ cêu sê kiề lặ siôh tàu lệ giàng diê Ià-lô-sák-lêng gì. Dững-guók Ủi-ngũ-ỉ cũk duòng-suók gì dé-hiê ìng-ũk Ấ-huàng-ti iả sê kiề siôh tàu lệ. Sả-sệụ-bĩ-ả gì hiề-kiốk «Dững-há Iả cỉ Máeng» ("A Midsummer Night's Dream") dững, ô siôh ciáh nệng gì tàu biếng cộ lệ tàu. Gắk «Dòng Gì-hộ-dáik» ("Don Quixote") diê-siế, Săng-chộ Păng-sák ("Sancho Panza") iả sê kiề siôh tàu lệ.

Guōng-děng

Guōng-děng

Guōng-děng (廣東), gāng chǐng Uók (粵), sê Dǐng-guók nàng-buô iòng-hāi gì sēng, sê Dǐng-guók ìng-kêu dék sạ gì sēng-hông. Sēng-huôi Guōng-ciũ gặng gǐng-cạ dẻk-kỷ Chǐng-dáung sê Dǐng-guók dài-lựk gǐng-cạ dék huák-dǎk gì siàng-chê. Hiềk-ngiê gì Guōng-děng mọ bầu-guák lĩk-sự siông kệtuk gák cộ sĩk-mìng-dê gì Hiǎng-gềng gặng Ớ-muòng.

Guōng-děng ô độ-nguòng gì ùng-huá. Guōng-děng dǐng-buô cuô-iếu gữ-cệụ gōng Uók-ngũ gì nẹng, ỉ-gấuk-nẹng siǎh Uók-chái, káng Uók-kiók. Gōng Uók-ngũ gì nẹng gì Guōng-hũ ùng-huá sê Guōng-děng ùng-huá gì dội-biêu. Iả ô cềng sạ Káh-gǎ-nẹng hững-buó diǎh Guōng-děng gì Hiề-ciũ, Múi-ciũ, Chǐng-dáung dềng dê-huǎng. Múi-ciũ gì Káh-gǎ ùng-huá sê Dǐng-guók Káh-gǎ ùng-huá gì dǐng-sǐng. Guōng-děng dǐng-buô Diêu-ciũ gặng Sáng-tàu ùng-huá sê Mǐng-nàng ùng-huá gì hững-ciể.

Mìng (Hók-gióng)

Mìng (Hók-gióng)

Mìng (閩) sê Hók-gióng-sēng gì găng-chǐng. Ĭ còi cǎ chók-hiêng diǎh Dǔng-guók gū cǔ gì «Sǎng-hǎi-gǐng» (山海經) diē-sié: "Mìng cái hǎi dǔng" (閩在海中). «Suók Òng Gǎi Cê» diē-sié gōng: "Mìng, dǔng-nàng Uók, siè cǔng." (閩, 東南越, 蛇種.) Mìng cê diē-sié gì "tèng" (虫) sê siè, gū-cǎ Hók-gióng gì cǔy-mìng sê cǔng-bái siè gì.

Hók-gióng iǎ biék-chǐng cǔ Chék-mìng (七閩) hǎk-ciǎ Bái-k-mìng (八閩). Chék-mìng sê bī Cǔ-diū sǐ-dǎi dēu diǎh Hók-gióng gǎng Ciék-gǒng nǎng-huǒng gì chék ciē ĩ bái siè gì Mìng-cǔk hǎu-iò buô-lǒh. Bái-k-mìng sê bī Ngúong-diū kǎi-sǔ sǐk-hèng gì dǔng-cǔ-sēng-cié (中書省制), dé Hók-ciǔ, Gióng-nìng, Cuòng-ciǔ, Hǐng-huá, Siēu-ū, Lòng-bìng, Tǐng-ciǔ, Cǐǒng-ciǔ cǎ Bái-dộ-hǔ.

Mìng

Mìng

Mìng kō-nèng sê:

Săng-ôi-ék-tạ

Săng-ôi-ék-tạ

Săng-ôi-ék-tạ (三位一體) sê Gĩ-dók-gáu gị gĩ-buōng gáu-ngiê, sǝng-chǝng Siông-dạ ô sǝng ciêh ôi-gǝh: Sẻng-hô, Sẻng-cự (dộ-sẻng-nựk-sẻng cộ Iả-sử Gĩ-dók), gặng Sẻng-sẻng. Gǝng-dǝng gōng, cêu sê nǝ ô mì-ék siǝh ciêh Siông-dạ; Sẻng-hô uòng-cuòng sê Siông-dạ, Sẻng-cự uòng-cuòng sê Siông-dạ, Sẻng-sẻng uòng-cuòng sê Siông-dạ; Sẻng-hô ng-sẻng Sẻng-cự, Sẻng-cự ng-sẻng Sẻng-sẻng, Sẻng-sẻng ng-sẻng Sẻng-hô.

John Wesley

John Wesley

John Wesley (Ġng-ùng: "John Wesley", ġng-ġk: Iók-hâng Ôi-lí, 1703 n. 6 ng. 28 h. - 1791 n. 3 ng. 2 h.) sê Ġng-lġk-găng-cŭng gġ mġk-sŭ gġng Ġĩ-dók-gáu sing-hók-gă, Ôi-lí-cŭng ("Methodism", ġa ġk siàng Sùng-dộ-cŭng) gġ cháung-gióng-ciă.

Iók-hâng Ôi-lí chók-sié diŏh Ġng-guók báek-huŏng Ling-kēng-gông ("Lincoln"). Ġ gġ gă-cŭk ô cŭng chŭng gġ cŭng-gáu sêng-niêng. Ġ gŭng sê Chŭng-gáu-dù, ġ lòng-bă sêu guó gŭ-dēng gáu-ġk, háu duŏng kŏ Ġng-lġk-găng-cŭng, găk Ngŭ-cŭng Dăi-hók ("Oxford University") tġk-cŭ.

1714 niêng, Iók-hâng ciáh sġk huôi sêng-hâu cêu guó-ôi kŏ Lùng-dŭng gġ Că-tăik-hộ-sŭ Hăk-hâu ("Charterhouse School") sêu gáu-ġk. 1720 niêng, găk Ngŭ-cŭng gġ Ġĩ-dók Gáu-huôi Hók-iêng tġk-cŭ. 1724 niêng đăik diŏh hók-sġp hók-ôi, 1727 niêng đăik diŏh sġk-sġp hók-ôi. 1727 niêng hă-tiêng, Iók-hâng Ôi-lí liê-kŭi Ngŭ-cŭng, kŏ Lŏ-tăik Gáu-dòng ("Wroot Church") dŏi-chiŭ ġ lòng-bă, bēng-chiă diŏh 1728 niêng sêu áng cŏ diŏng-lŏ.

1729 niêng, Ling-kēng Hók-iêng chiăng Iók-hâng duŏng Ngŭ-cŭng. Cġ siŏh niêng, Iók-hâng diê Că-lí Ôi-lí ("Charles Wesley") gġng ġ dùng-hók sing-lġk "Séng-siă" ("Holy Club"), nēng dŭ chiê-kă cŏ "Sùng-dộ-iŭ" ("Methodists"), ġng-ôi ġ gáu-k-nēng cŏ đăi-giê dŭ cŭng-sùng độ-lí, ô chġp-sġp, ô giê-lġk, ô hiê-tŭng.

1735 niêng, Iók-hâng lòng-bă guó-sié, làng ciéh hiăng-diê-gŏ cêu kŏ Mĩ-guók Georgia-ciŭ diŏng gáu. Sùng găk Dăi-să-iŏng gă-dēng ngġp diŏh hŭng-bŏ-ġ, sùng lă Mŏ-lă-mi-ă Hiăng-diê-huôi ("Moravian Church") gġ sêng-dù dŭ mŏ giăng-huŏng, nă găk lă chŏng cáng-mĩ-si. Mŏ-lă-mi-ă sêng-dù gġ giêng-sŭng dŏi Iók-hâng Ôi-lí ô cēng duăi ġng-hiŏng. Bók-guó Iók-hâng găk Giêu-dê-ă gġ sŏng gáu uăk-dŏng mŏ sing-gŭng. 1738 niêng, ġ cêu duŏng kŏ Ġng-guók.

1738 niêng 5 nguŏk 24 hộ, Iók-hâng Ôi-lí chăng-gă Lùng-dŭng Ġ-dăik-muŏng-gă ("Aldersgate Street") gġ Mŏ-lă-mi-ă cġp-huôi, huók-iŏng-găng tŭng-giêng diŏh Mă-dŭng Lô-dăik siă gġ «Lŏ-mă-cŭ Cuó-sék» sġp-ngiŏng, sŭng diê duăi găng-dŏng. Iŭ-sê, Iók-hâng Ôi-lí gġ ġġk-cŭng kăi-sŭ iŏng-siêu.

Giŏng-diêu nēng â-săi ciă sêng-sŭng đăik diŏh gġu-ŏng, cuôi sê Ġng-guók guók-gáu Ġng-lġk-găng-cŭng ("Anglicanism") sŭ káng kŭng gġ. Ġ gáu-k-nēng nēng-ŭi, nēng nă diŏh đăik gġu, đăng-dăng kŏ sŭ-giăng sêu sŭ cêu ô gáu lău. Ŗh-cŭng-kuăng, đŏng-si duăi-buô-hŏng gáu-huôi hiŏng Ôi-lí duăi-muŏng gŭng guŏng, sêng-cé sê păġk-hăi ġ, ġ gġng ġ bēng-iŭ nă ô kŏ gă-dŏng cġp-huôi.

Sùng-dộ ŏng-dŏng huăk-sēng diŏh 1740 niêng-dŏi chġ, că-că chăng-gă gġ gŏ ô gŏ-dă că-iŭ George Whitefield gġng ġ diê Că-lí Ôi-lí. Găk Ġng-guók, ġ gáu-k-nēng cuô-dŏng kŏ guăng-sŭng siă-huôi diê-sié ġng gġng-ngiġk găk-mēng sġk-ngiġk gġ gġng-ġng gġng lēng-dăng gġ đĩ-sġk-hŏng-cŭ.

Dŏng-si, Ġng-guók Séng-gŭng-huôi piêng hiŏng siŏng-cēng siă-huôi duŏng Hók-ġng, Diŏng-lŏ-huôi ("Presbyterianism"), Céng-sêng-huôi ("Baptist") piêng hiŏng dŭng-săng-găi-ngġk gġng sŏng-ġng, đăng-sê Sùng-dộ-huôi cuŏng-muŏ-muŏ hiŏng bŭng-gŭng gġ đă-cēng ġng-mŭng duŏng Hók-ġng. Ġ gáu-k-nēng gġ gŏng-dộ si-siŏng găng-dŏng báh-săng, niŏng ô sŭ nēng giók-cé gŭng lă sêng Iă-sŭ.

Ôi-lí hiăng-diê-gŏ kŏ siê-găi gáu-k dê-huŏng buó độ, giŏng-lġk Sùng-dộ Huôi-siă. Huôi-siă muŏng biêng muŏng duăi, cêu gġng gáu-k bġk dê-kŭ gġ sêng-dù buŏng băng, muôi băng sġk-nê ciéh nēng, sŏng siŏh ciéh cŏ băng-diŏng. Huôi-siă ġng-hŭ pŭ-tŭng sêng-dù ġi gŏng độ (cuôi ġa sê nguŏng cġp Mă-dŭng Lô-dăik gġ sing-hók-guăng), ng-niê mġk-sŭ ciáh ô ciă cŭ-găh. Muôi băng gġ nēng iók-diăng hộ hô-siŏng hŭ-ti gŭ-lă, băng-diŏng ô cáik-ēng giêng-că sing-uŏng gġ sēng-uăk, nă ng sê nēng-cŭng hók-sġk dŭi-gŭi sēng-miăng găi-biêng gġ nēng. Iók-hâng Ôi-lí â-cái gġng ġ đŭk chók gáu-huôi. Puăng lă huôi-siă huăk-diêng, ġ găk Lùng-dŭng ciêu-kŭi tàu huôi niêng-huôi, ciŏng cuŏng huôi-siă buŏng cŏ gŭi bġk gáu-kŭ, siġk-lġk gáu-kŭ-diŏng, ġa siġk-lġk iŭ-hēng duŏng-dộ-nēng â độ-chġp gŏng-dộ.

Sùng-dộ-huôi đăi kŭ Ġng-guók Hók-ġng-puăi gġ hŭng-uŏng, sēng-cé iŏng-tuŏng gáu gġ-tă Ġng-ngŭ guók-gă gġng dê-kŭ. Ngŏ-sġk-niêng diê-sié, Iók-hâng Ôi-lí gáu Ġu-ciŭ gáu-k-guók lŭ-hēng buó-dộ. Gáu ġ guó-sié sēng-hâu, Sùng-dộ-cŭng găk Ġng-guók ô băik-uăng sêng-dù, găk Mĩ-guók ô lġk-uăng sêng-dù. Gŭng-dăng-nġk, Sùng-dộ-cŭng găk cuŏng siê-găi ġ-gŭng ô sé-chiêng-uăng nēng.

Diê-biăng

Diê-biăng

Diê-biăng sê Hók-ciũ duòng-tūng gì siêu-siăh. Ĩ gì cộ-huák sê sãi mĩ kầu uòng-dâu hūng cậ diê, dủ sèng nặk gặng kụng-chái cộ gì âng bấu kĩ dộ pù.
Diê-biăng hìng-câung sǎng iềng-iềng gì, ngàng-sáik gǎng-uòng, kálek-kálek cìng sữ, ê iả họ.

Lộ-nguồn

Lộ-nguồn

Lộ-nguồn (羅源) sê Hók-gióng-sêng dĕng-báek ìong-hăi gì siŏh ciáh gâing, sŭk Hók-ciŭ-chê guăng-hà. Cuòng gâing miêng-cék 1187 bĭng-huŏng gŭng-lĭ, cŭng ìng-kĕu 25 uâng, gì-dĭng Siă-cŭk ìng-kĕu ciéng 8.1%, ùi Hók-gióng Siă-cŭk cuô-iéu cĕy-gŭ dĕ cĭ êk. Ìu-céng biêng-mă 350600. Gâing ìng-mĭng-céng-hŭ cĕy Hông-săng-déng.

Lộ-nguồn gâing ô guăng-hăk 6 déng, 4 hiông, 1 ciáh mĭng-cŭk-hiông, 192 ciáh chông (gŭ):

Lộ-nguồn-gâing diŏh Hók-gióng-sêng dĕng-báek ìong-hăi, báek-tŭi 26°23'~ 26°39', dĕng-gŭng 119°7'~ 119°54' cĭ-găng. Săng mĕng kuàng sáng, siŏh mĕng kô hăi. Nàng sié sê Liêng-gŏng, sŭ-nàng sê Hók-ciŭ-chê gâeng Mĭng-âu, báek sié sê Nĭng-dáik-chê, dĕng sié gáih hăi gâeng Hà-puô gì Dĕng-chŭng Buáng-dộ ĩ-gĭk Dài-uăng guăng-hà gì Mă-cŭ Liĕk-dộ siông mông. Cŭng miêng-cék 1187 bĭng-huŏng gŭng-lĭ.

Lộ-nguồn ôi-chĕy diŏh Cĕu-hŭng Săng-măh dĕng-nàng ìong-sĭng buô-hông, dĕ-sié ùi sŭ gáu dĕng, gŭ dă kĭ-hŭk. Dăng-duông sê dĭng dă săng-dĕ, cuòng gâing dék gĕng gì Ngù-mŏ-hŭng diŏh Kuô-kâu-hiông, hăi-băk 1251 mĭ, dĕng buô gĕng kiŭ-ling độ-sô bĕk-gĕyŭng hăi-ngăng; dĕng-báek sié Găng-gĕng Buáng-dộ gâeng Liêng-gŏng Uông-giĕ Buáng-dộ cậ gáu-siàng bók-lŭ duai, chĕy nàung gì Lộ-nguồn-uăng, ĩ sê Hók-gióng lĕk duai chĭng-cŭi-gĕng cĭ-ék. Hăi-ngăng sê ô sĕk-dĕ tăng-tù gì huò-sĭng chĭng-sĭk hà-uăng hĭng gĕng kiŭ-ling siŏh-ngăng, ô độ sĕk gŭi ciáh, hăi-ngăng-siàng dòng 150.3 gŭng-lĭ (bầu-guăk độ-ngăng-siàng 8.9 gŭng-lĭ). Kĭ-buô-kă Gók-dĕ gâeng Siàng-guăng Bàng-nguồn, Siĕu-hĕk Bàng-nguồn sê cuô-iéu gì gĕng-cauk-kŭ.

Lộ-nguồn sŭk hăi-ìong séng Á-iĕk-dài Gié-hŭng Ké-hău, niĕng bĭng-gŭng ké-ŭng 19°C; 1 nguôk bĭng-gŭng ké-ŭng 9.6°C, 7 nguôk bĭng-gŭng ké-ŭng 28.5°C; ≥10°C cĕk-ŭng 6957.8°C. Niĕng gâung-cŭi-liông 1652 hŏ-mĭ, mŏ-sŏng-kĭ 280 gĕng. 7 nguôk gáu 9 nguôk sê Hŭng-tái uăk-dông kĭ.

Să-báek sié săng-kŭ ô hŭng-hô gì Huă-gŏng-siŏh, Gŏ-lĕng-tù cŭ-nguồn gâeng chĕu-làng, dà, dĕyŭk, cŭi-guô dĕng-dĕng cŭ-nguồn.

Lộ-nguồn gŭ-mĭng ĩ Háng-cŭk ùi cuô, Siă-cŭk chĕy-cĭ, gô ô ciĕu-liông gì Muăng-cŭk, Cáung-cŭk, Miĕu-cŭk, Huò-cŭk, Căung-cŭk dĕng-dĕng mĭng-cŭk.

Lộ-nguồn Siă-cŭk ìng-kĕu ciéng cŭng ìng-kĕu gì 8.1%, hŭng-buô diŏh cuòng gâing 11 ciáh hiông-déng 82 ciáh chông, cuô-iéu dĕu Kuô-kâu-hiông gŏng Siă-ngŭ, ĩă gŏng Mĭng-dĕng-ngŭ Hók-ciŭ-uă Lộ-nguồn kĕu-ĭng, ô Lòi (雷), Làng (藍), Cŭng (鍾) sáng ciáh sáng. Siă-cŭk gì cŭ-siĕng găk Dòng-diĕu sĕng-hâu gáu Lộ-nguồn, cuô-iéu kô páh-lăk gâeng ùi-gĕng sĕng-uăk. Mĭng-diĕu dĕng-gŭ ĩ-hâu, kăi-sŭ cŏ-chĕng, măng-măng huăk-diĕng gĭng-cậ cauk-ŭk gâeng hó-ngiĕk sĕng-săng. Siă-cŭk nĕng hŏ chiông săng-gŏ, ái ũ-sŭk, dĕk-biĕ sê gŭng-sŭk. Siă-cŭk cŭ-niông sĕyŭng 'Hông-huông-cŏng', sŭ 'Hông-huông huăk-sék', ĩă ô dĕk-săik.

Dáng-mĭng, ĩă giĕu Liêng-gă-sŭng, diŏh Hók-ciŭ ô siŏh ciáh biêng-chĭng miàng-giĕu Kuô-dă. Dĭng-guók guăng-huŏng nĕng-ù Dáng-mĭng sê Háng-cŭk gì siŏh buô-hông. Lộ-nguồn gì Dáng-mĭng cuô-iéu cĭk-dĭng diŏh ìong-hăi gì Găng-gĕng, Sŭng-săng, Pék-diĕ sáng ciáh hiông-dĕng, duông-tŭng ĩ sŭng cŏ chuô, găk Lộ-nguồn ìong-hăi tŏ-hăi, gŏng Mĭng-dĕng-ngŭ Hók-ciŭ-uă Lộ-nguồn kĕu-ĭng, ngăng-siông gì nĕng giĕu ĩ-gauk-nĕng 'Kuô-dă'. Mĭng-guók ĩ-sĕng, Dáng-mĭng sĕu-gáu lŭk-dĕ gŭ-mĭng ngiĕng-dăng gì gŭ-sé, ĩă sŭ Dáng-mĭng kĕyŭk gĕng-cĭ siông-ngăng. 1952 niĕng ĩ-hâu, céng-hŭ măng-măng dŏi Dáng-mĭng siông-ngăng găi-cŏ, dài buô-hông gì Dáng-mĭng ĩ-gŭng siông-ngăng dĕng-gŭ, cuô-iéu dĕu Găng-gĕng Hăi-siông (海上), Pék-diĕ Siĕng-hŭng (先鋒), Sŭng-săng Sĭng-hŭng (乘風) sáng ciáh lŭk-dĕ chông.

Diŏh 5000 niĕng ĩ-sĕng gì Sĭng Sĭk-ké Sĭ-dài, Lộ-nguồn cĕu ô nĕng dĕu. Să-céng (Gŭng-nguồn 290 niĕng cŏ-êu) ĩ-gŭng ô Dĭng-nguồn nĕng ngiĕ gáu cŭ-uai. Dòng muăk kăi-sŭ ô dài-piĕ Háng-cŭk gâeng Siă-cŭk nĕng ngiĕ diĕ. Dòng Dài-dĭng (大中) nguông niĕng (847 niĕng) dé Lộ-nguồn Diông (羅源場), Háng-tŭng (咸通) nĕ niĕng (861 niĕng) sĭng Diông ùi Déng, găi miàng ĩng-dĭng (永貞), Ngŭ-dài Mĭng Lŭng-kĭ (龍啟) nguông niĕng (933 niĕng) sĭng ùi ĩng-dĭng-gâing, Sáung Tiĕng-hĭ (天禧) ngô niĕng (1021 niĕng) găi ĩng-chiông-gâing (永昌縣), Giĕng-hĭng (乾興) nguông niĕng (1022 niĕng) diàng miàng-cĕ ùi Lộ-nguồn-gâing (羅源縣). Lĭk-sŭk Diông-lŏh-hŭ, Hók-ciŭ, Hók-ăng-hŭ, Hók-ciŭ-lô, Hók-ciŭ-hŭ, Mĭng-hăi-dộ. 1949 niĕng 8 nguôk 16 hŏ, Dĭng-guók ĩng-mĭng Găi-huông-gŭng ciĕng-liăng Lộ-nguồn. 1950 niĕng sŭk Mĭng-âu Cuông-kŭ, 1956 niĕng găi sŭk Hók-ăng Cuông-kŭ, 1962 niĕng sŭk Hók-ciŭ-chê, 1963 niĕng bók sŭk Mĭng-âu Cuông-kŭ, 1970 niĕng bók sŭk Hók-ăng Cuông-kŭ (1971 niĕng Hók-ăng Cuông-kŭ găi miàng Nĭng-dáik Dĕ-kŭ), 1983 niĕng dĭng-sĭng gŭi Hók-ciŭ-chê guăng.

Lộ-nguồn Háng-cŭk gŭ-mĭng cuô-iéu gŏng Mĭng-dĕng-ngŭ Hók-ciŭ-uă Lộ-nguồn kĕu-ĭng, gâeng Hók-ciŭ-chê-kŭ uă ô bĭ-gáu mĭng-hiĕng gì kĕu-ĭng chă-é. Buông-dĕ Siă-cŭk gŏng Siă-ngŭ, độ-sô ĩă ã gŏng Hók-ciŭ-uă Lộ-nguồn kĕu-ĭng, Cŏi-gĕyŭng, diŏh guăng-huŏng ngŭ-ngiông céng-chăik găng-siĕk cĭ-â, Puô-tŭng-uă săi-ĕyŭng bĭ-gáu puô-biêng, bók-guô Hók-ciŭ-uă diŏh hău-săng-giăng dăng-dŏng gì săi-ĕyŭng cĭng-kuông kăi-sŭ biĕng ngai.

Lộ-nguồn sŭk Hók-ciŭ ùng-huă-kuông, ùng-huă sĭk-sŭk gâeng Hók-ciŭ-chê chă mậ hĕng. Mĭng-găng séng-iông gì sĭng ĩă sŭ, ô gì sĭng liĕng gáuik hiông-chông dŭ mậ siŏh-iông, ĩng-hiông dék guông gì sĭng sê Mă-cŭ gâeng Lĭng-cŭi-nă Dĭng Cĕng-gŭ. Mĭng-găng liŭ-hĕng gì hiĕ sê Mĭng-kiôk.

Lộ-nguồn hiĕng-cái ô lăng ciáh Cuông-guók Dĕyŭng-diĕng Ũng-ŭk Bŏ-hô Dăng-ôi, hŭng-biĕk sê Dŏng-bŭng-dĕng Dĭng-tái-ôi-gŭng (陳太尉宮) gâeng siàng-guăng Siàng-cŭi-sê Chă-hŭng-dăng Sĕk-báik-lŏ-háng-cŏ-chiông (棲雲洞十八羅漢造像).

Mă-cŭ Dĕng-ĭng-dộ nguông-dă sŭk Lộ-nguồn-gâing guăng-hà, Guók-gĕyŭng-nŏi-ciĕng ĩ-hâu ùi Dài-uăng gì Dĭng-huă-mĭng-guók céng-hŭ kŏng-cié,

1954 niềng 3 nguồk, gắk Dệng-ĩng-dộ siếk Dặng-huà-mìng-guók Lộ-nguồng-gắng cềng-hũ. 1965 niềng 7 nguồk cầong Dặng-huà-mìng-guók Lộ-nguồng-gắng cềng-hũ ták kộ, Dệng-ĩng-dộ gắi ùi Dặng-huà-mìng-guók Liềng-gồng-gắng Dệng-ĩng-hiồng.

Diāng-biēng-gù

Diāng-biēng-gù

Diāng-biēng-gù sê Hók-ciū ô-miàng gì siêu-siăh. Ĭ sãi mī-ciōng cộ nguòng-lâu, đing diāng-diē cũi gūng ĩ-hâu, ciōng mī-ciōng dié diāng giềng, gáí đing ĩ biếng dă nék-giăng, sãi diāng-chēng chēng gáu diāng-diē, gặng hăi-chiềng, chái, nựk dēng-dēng nộh cộ chók tưỡng-tuồng, cêu biếng Diāng-biēng-gù.

Báẹk-gǐng

Báẹk-gǐng

Báẹk-gǐng-chê (北京市) sê Dǐng-huá Ĭng-mìng Gẹ̀lẹ̀ng-huò-guók gí siū-dǔ. Báẹk-gǐng sê Dǐng-guók gí céng-dê dǐng-sǐng, iá sê Dǐng-guók gí ĩk-sǐ ùng-huá miàng siàng, ô sǎng chiềng gūi niềng gí ĩk-sǐ, ô ngô ciáh huòng-diều gǎk cũ-uái gióng-ĩk siū-dǔ.

Báẹk-gǐng siàng gí ĩk-sǐ ô sǎng chiềng gūi niềng.
Chùng-chiū Ciềng-guók sì-kǐ, Gié-guók (蓟國) cêu diǎh gǐng-dáng gí Báẹk-gǐng dê-kǐ gióng siàng-chê, Ĭềng-guók (燕國) páh iàng Gié-guók t-hâu, chiềng siū-dǔ gáu Gié-siàng, giéu Ĭềng-dǔ(燕都) hẹk-chiǎ Ĭềng-gǐng (燕京).

Cìng-diều sềng-hâu diǎh cũ-uái siék Gié-gǎng, sǐk Guǒng-iòng-góng, Sǎ-háng kǐ Guǒng-iòng-góng sǐk Hiū-ciū (幽州). Dềng-háng Guǒng-ū-dá diǎh Gié-gǎng dé Hiū-ciū-chẹp-sǐ-buô, 96 niềng bók biềng Guǒng-iòng góng-dé. Sǎ-céng sềng-hâu, Guǒng-iòng-góng gǎi ùi Ĭềng-guók. Gáu Sẻk-lẻk-guók Hâu-diều bô gǎi ùi Ĭềng-góng. Hiū-ciū cẹp-dê chiềng duǒng Gié-gǎng, Ĭềng-guók gǎi Ĭềng-góng, gǐng Cìềng-iềng, Cìềng-cìng, Hâu-iềng gǎng Báẹk-ngói bók biềng.

Sui-diều Kǎi-huòng (開皇) sǎng niềng (593 niềng) hié Ĭềng-góng, Dǎi-ngiẻk (大業) sǎng niềng (607 niềng), gǎi Hiū-ciū ùi Dǎuk-góng (涿郡).

Dòng Ū-dǎik (武德) niềng-gǎng, Dǎuk-góng bô gǎi duǒng miàng Hiū-ciū, Dǐng-guǎng (貞觀) nguòng niềng (627 niềng), Hiū-ciū sǐk Ỗ-báẹk-dộ (河北道), â-dǎu bô cộ Huáng-iòng Cẻk-dô-sǐ (范陽節度使) cẹp-dê. Ảng Lẻk-sǎng diǎh Ảng-sǐ-cǐ-luǎng sềng-hâu gǎk cũ-uái chǐng Dǎi-iềng huòng-dá. Bìng luǎng cǐ-hâu, Hiū-ciū gūi Lù-lùng Cẻk-cô-sǐ (盧龍節度使).

Liều Huôi-dùng (會同) nguòng-niềng (938 niềng) diǎh cũ-uái siék Nàng-gǐng-hiū-dǔ-hū (南京幽都府), ùi puoi-dǔ, Kai-tái (開泰) nguòng niềng (1012 niềng) gǎi miàng Sẻk-cìng-hū (析津府). 1153 niềng, Gǐng-diều diǎh cũ-uái ciáng-sẻk gióng dǔ, miàng-giéu Dǐng-dǔ.

Sìng-gẻk-sǐ-hàng 1216 niềng ciềng-liǎng Gǐng-dǐng-dǔ, Nguòng Cé-nguòng (至元) gǎu niềng (1272 niềng), gǎi miàng ùi Nguòng-dǎi-dǔ (元大都), cộ Nguòng-diều gí siū-dǔ.

Mìng chẻ, siū-dǔ diǎh Nàng-gǐng, nguòng-dǎ gí Nuòng-dǎi-dǔ gǎi miàng Báẹk-bìng-hū (北平府). Ĭng-lẻk (永樂) nguòng niềng (1403 niềng) gǎi chǐng Báẹk-gǐng, Ĭng-lẻk sẻk gǎu niềng (1421 niềng) Mìng-diều ciáng-sẻk chiềng-dǔ Báẹk-gǐng Sòng-tiềng-hū (北京順天府).

Chǐng-diều iá diǎng dǔ Báẹk-gǐng, sǐk Dẻk-lẻ-sềng (直隸省).

1911 niềng Sǐng-hái-gǎik-mềng hâu, Dǐng-huá-mìng-guók diǎng dǔ Nàng-gǐng, 1911 niềng 3 nguók Báẹk-iòng-céng-hū chiềng-dǔ Báẹk-gǐng. 1928 niềng Báẹk-huǎk-ciềng-cềng giẻk-sẻk cǐ-hâu, Dǐng-huá-mìng-guók diǎng dǔ Nàng-gǐng, Báẹk-gǐng gǎi Báẹk-bìng Dẻk-bẻk-chẻ.

1949 niềng 1 nguók 31 hộ, Dǐng-guók Ĭng-mìng Gǎi-huòng-gǐng ciềng-liǎng Báẹk-bìng. Dùng niềng 9 nguók 27 hộ, Báẹk-bìng gǎi miàng Báẹk-gǐng. 1949 niềng 1 nguók 1 hộ, Dǐng-huá Ĭng-mìng Gẹ̀lẹ̀ng-huò-guók dǐng-iòng ìng-mìng céng-hū diǎh Báẹk-gǐng suǒng-gộ sǐng-ĩk.

Báẹk-gǐng dǎng ô 14 kǐ, 2 gǎng:

Báẹk-gǐng diǎh Huà-báẹk Bìng-nguòng sǎ-báẹk giềng, kộ Tái-hòng-sǎng ùi mẻk gǎng Ĭềng-sǎng sǎng-mẻk, mềng hiòng Huà-báẹk Bìng-nguòng. Gǎng Tiềng-cìng siǒng ìng bẻng cậ kẻuk Ỗ-báẹk-dềng bǎu kǐ. Báẹk-gǐng bìng-gǐng hǎi-bǎk 43.5 mǐ.

Báẹk-gǐng kẻ-hâu sǐk Ũng-dǎi Gié-hǐng Kẻ-hâu

2006 niềng Báẹk-gǐng-chê Guók-nội Sềng-sǎng-cùng-dǐk dǎk 7720.3 é nguòng ìng-mìng-bẻ (dǎi-kái) 1000 é mǐ-nguòng. Báẹk-gǐng gí dậ-sǎng-sǎng-ngiẻk gūi-muò diǎh Dǐng-guók dǎi-lẻk siàng-chẻ diẻ-sẻ sẻ dậ-ẻk duái gí, ciềng buǒng-dẻ sềng-sǎng cùng-dǐk gí 70%.

Báẹk-gǐng sê Dǐng-guók dẹ̀lẹ̀ng-iẻu gí gǐng-lẻng dǐng-sǐng gǎng sǎng-ngiẻk dǐng-sǐng cǐ-ẻk, iá sậ ngừng-òng, bộ-hiềng-gǐng-sǐ gǎng gǐng-lẻng giẻ-gǎu gí cùng-buô dǔ siék gáu Báẹk-gǐng. Dùng-sǐ, iá sậ Dǐng-guók guók-iū kiẻ-ngiẻk gí cùng-buô gǎng nguôi-cự kiẻ-ngiẻk gí Dǐng-guók cùng-buô iá diǎh Báẹk-gǐng.

Báẹk-gǐng buǒng-dẻ nẹng gōng Báẹk-gǐng-uá, Báẹk-gǐng-uá sê Pủ-tǔng-uá gí gǐ-chủ huòng-ngiòng.

Cuòng chẻ tǔng-gǎng ô 6 ciáh Siẻ-gái-mẻ-sǎng, 2 ciáh guók-gǎ-hǐng-gǐng-miàng-sẻng-kǐ, 99 ciáh Cuòng-guók Dẹ̀lẹ̀ng-diềng Ùng-ủk Bộ-hỏ Dǎng-ôi.

Báẹk-gǐng sê Dǐng-guók Gộ-dềng-iềng-hâu dẻk sậ gí siàng-chẻ, 2000-2001 niềng-dỏ Báẹk-gǐng ô puô-tǔng gộ-dềng hỏk-hâu 59 ciáh, niềng-gẻu-sềng buoi-iòng gǐ-gǎu 177 gǎ. Gí-dǐng bǎu-guǎk iá sậ ô-miàng gí dǎi-hỏk.

Báẹk-gĩng Dài-hỗk

Báẹk-gĩng Dài-hỗk

Báẹk-gĩng Dài-hỗk (北京大學) sê Dịng-guók gí siỗh sũ gĩng-lĩk dài-hỗk, găng-chĩng Báẹk-dài (北大), ôi-chệụ diỗh Báẹk-gĩng Hãi-diềng-kị. Báẹk-gĩng Dài-hỗk cháung-gióng ừ 1898 niềng, sê Dịng-guók gệụng-dài dạ ẻk sũ guók-lĩk dài-hỗk. Báẹk-dài sê Dịng-guók Sĩng-ừng-huá Ông-dông gặng Ngũ-sệụ Ông-dông gí huák-nguồng-dê, ỉả sê ỉả sạ sữ-diều diỗh Dịng-guók dẻk kạ gí duòng-bộ dê. Ỉả sê Dịng-guók dệụng-iếu gí ngiềng-gếu hìng dài-hỗk, kệụk nẹng nẹng-ừi sê Dịng-guók dẻk hộ gí dài-hỗk cữ-ẻk, ô ỉả gềng gí hỏk-sũk sĩng-ngệụ.

Báẹk-dài mủk-sềng ô 5 ciáh hỏk-buồ, 41 ciáh iềng-hiê, 216 ciáh ngiềng-gếu-sũ (hẻk ngiềng-gếu dặng-sĩng), 16 ciáh Guók-gắ Dệụng-diềng Sỉk-ngiềng-sẻk, 20 ciáh hô-sũk gặng gáu-hỏk ỉ-iềng. Ỉả ô 101 ciáh buòng-kuố cuồng-ngiẻk, 4 ciáh dạ nê hỏk-sệụ hỏk-ôi cuồng-ngiẻk, 244 ciáh suỏk-sệụ cuồng-ngiẻk, 201 ciáh báuk-sệụ cuồng-ngiẻk, 81 ciáh cuồng-guók dệụng-diềng hỏk-kuố, 35 ciáh báuk-sệụ hẩu kuố-ngiềng lâu-dông-cảng, 1428 ciáh gáu-sêu (gỉ-dặng báuk-sệụ-sềng dộ-sữ 1227 ciáh), 1848 ciáh hó-gáu-sêu, gỉ-dặng Dịng-guók Kuố-hỏk-iềng Iềng-sệụ 52 ciáh, Dịng-guók Gềng-tiàng-iềng Iềng-sệụ 7 ciáh, Dạ-sảng-sẻc-gái Kuố-hỏk-iềng Iềng-sệụ 14 ciáh, "973 Hẩung-mủk" sũ-sĩk kuố-hỏk-gắ 14 ciáh, Diòng-gềng Hỏk-ciả 95 ciáh. Báẹk-gĩng Dài-hỗk gí Iềng-sệụ, "973 Hẩung-mủk" sũ-sĩk kuố-hỏk-gắ, Diòng-gềng Hỏk-ciả, Guók-gắ Dệụng-diềng Hỏk-kuố ỉ-gĩk Guók-gắ Dệụng-diềng Sỉk-ngiềng-sẻk gí só-liông dủ sê cuồng-guók gố-hẩu diẻ-sẻc dẻk sạ gí.

Báẹk-gĩng Dài-hỗk Dừ-cữ-guăng sê Ấ-cừi dẻk duài gí dài-hỗk dừ-cữ-guăng, còng-cữ 629 uảng ừ cháik.

1952 niềng iềng-hiê điều-cĩng ỉ-hẩu, Báẹk-dài hẩu-huồng ừ Báẹk-gĩng-chê dặng-sĩng gí Sả-tẻng (沙滩) hô-gệụng buảng gáu diỗh Hãi-diềng Dịng-guăng-chông gí nguồng Iềng-gĩng Dài-hỗk gí Iềng-huồng (燕园). Hẩu-huồng dặng-nàng sê gáu-hỏk-kị, sạ-nàng sê sẻụk-sỉả-kị, dặng buồ gặng báẹk buồ sê Ê-mỉng-hủ kị. Hẩu-huồng gĩng-sáik ỉả cọng, ô bẩu-guák Báuk-ỉả-ták cái-nội gí siỗh piẻ giống ừ 20 siẻ-gẻ siòng-buảng-iẻk gí giống-dẻụk.

1898 niềng Muồ-sỏk Biềng-huák, gĩng-guồ Guồng-sệụ Huồng-dạ hủ ciếu, Gĩng-sữ-dài-hỏk-dòng gắk Sẻng Gắ-nải củ-tỉả cháung-lĩk, ôi-chệụ diỗh Báẹk-gĩng Gĩng-sảng Dặng-gắ Mả-sĩng-miếu gặng Sả-tẻng ẻng-lầu dềng-dềng dê-huồng. Gĩng-sữ-dài-hỏk-dòng sê Dịng-guók dạ-ẻk sũ guók-lĩk dài-hỏk.

1900 niềng, Báik-guók Liềng-gĩng diẻ Báẹk-gĩng hẩu, Gĩng-sữ-dài-hỏk-dòng kệụk pỏ-huài, gáu 1902 niềng 12 nguỏk 17 hộ ciák hủi-hỏk. 1862 niềng cháung-bảng gí Gĩng-sữ Dừng-ừng-guăng ỉả biảng diẻ. 1904 niềng suồng-pái dạ-ẻk piẻ 47 ciáh hỏk-sềng chỏk-guók liừ-hỏk.

1912 niềng 5 nguỏk, Gĩng-sữ-dài-hỏk-dòng gắi miảng cộ Guók-lĩk Báẹk-gĩng Dài-hỗk, Ngiềng Hỏk cộ hẩu-diòng. 1917 niềng, Chái Nguồn-buồi kải-sữ cộ Báẹk-dài hẩu-diòng, ỉả „Sẻng sữ-sẻng cệụ-ừ nguồng-cáik, chừ giềng-ừng bẻng-bầu cỉ ngiẻ“, gỏ chừ Báẹk-dài sữ-sẻng gắi-huồng, hỏk-sũk huảng-ừng. Hủ Sẻk, Dịng Dủk-sẻu, Lỉ Dài-ciẻu, Lủ Sẻng dềng siỗh piẻ dệụng-iếu gí lĩk-sữ ừng-ủk dủ diỗh Báẹk-dài ẻng cẻk hẻk ẻng gáu, Báẹk-dài ừng-chừ ậ biềng Sĩng-ừng-huá Ông-dông gí gặng gỉ-tả sĩng sữ-sẻng gí huák-nguồng-dê. Báẹk-dài ỉả sê Dịng-guók Gệụng-sảng-cuồ-ngiẻ sữ-sẻng gí dệụng-iếu huák-nguồng-dê gặng Dịng-guók Gệụng-sảng-dòng kạ-niềng gí uắk-dòng gử-dẻ. Dịng-gệụng cháung-sữ-nẹng Dịng Dủk-sẻu, Lỉ Dài-ciẻu dủ sê Báẹk-dài gáu-sêu.

1937 niềng Lủ-gẻu-giồ Sệụ-biềng hẩu, Báẹk-gĩng Dài-hỏk gặng Chĩng-huá Dài-hỏk, Nằng-kải Dài-hỏk cạ chiềng gáu Diòng-sả, liềng-hắk củ-gióng Diòng-sả Lẻng-sỉ Dài-hỏk, 1938 niềng chẻ bỏ chiềng gáu Kỏng-mỉng, gắi miảng Guók-lĩk Sạ-nàng Liàng-hắk Dài-hỏk.

Káung-nĩk Cẻng-cẻng giẻk-sỏk ỉ-hẩu, Báẹk-gĩng Dài-hỏk ừ 1946 niềng diỗh Báẹk-gĩng ciảng-sẻk hô hẩu, Hủ Sẻk cộ hẩu-diòng.

Dặng-huá Ỉng-mỉng Gệụng-huồ-guók sẻng-lĩk cỉ-hẩu, cẻng-hủ gắk 1952 niềng dội gố-dềng hỏk-hẩu cộ Iềng-hiê Điều-cĩng, Chĩng-huá Dài-hỏk, Iềng-gĩng Dài-hỏk gặng Hủ-ừng Dài-hỏk gí ừng ỉ kuố biảng gáu Báẹk-dài, Báẹk-dài Gềng-hỏk-iềng gử-hải, diềng-gử, tũ-mủk, giống-dẻụk sẻ hiẻ biảng gáu Chĩng-huá Dài-hỏk, huá-gềng-hiẻ biảng gáu Tiềng-cĩng Dài-hỏk, nặng-hỏk-iềng, ỉ-hỏk-iềng, cẻng-huák cuồng-ngiẻk hẻk-chỉả biảng gáu gỉ-tả hỏk-hẩu, hẻk-chỉả tiẻk chỏk sẻng-lĩk sẻng gí hỏk-hẩu. Điều-cĩng cỉ-hẩu gí Báẹk-dài chiềng gáu nguồng Iềng-gĩng Dài-hỏk gí hẩu-cỉ, biềng cộ siỗh sũ ỉ-ừng-ỉ-kuố cặng-hắk sẻng dài-hỏk.

1998 niềng 5 nguỏk 4 nĩk Báẹk-gĩng Dài-hỏk báh niềng hẩu-kẻng cỉ-hẩu, Báẹk-dài kỉ-dòng „Cháung-gióng siẻ-gái ẻk-liừ dài-hỏk giẻ-huák“. 2000 niềng 4 nguỏk 3 hộ, Báẹk-gĩng Dài-hỏk gặng nguồng-dạ gí Báẹk-gĩng Ỉ-kuố Dài-hỏk hắk-biảng, củ-gióng lâu sẻng gí Báẹk-gĩng Dài-hỏk, Báẹk-gĩng Ỉ-kuố Dài-hỏk biềng cộ Báẹk-gĩng Dài-hỏk Ỉ-hỏk-buồ.

Báẹk-gĩng Dài-hỏk gí hỏk-sũk củi-bàng tĩk-tàu sê giữ Dịng-guók dài-hỏk gí ciềng-liẻk. Ỉả sạ nẹng dủ gẻng-gáẻk Báẹk-gĩng Dài-hỏk gặng Chĩng-huá Dài-hỏk sê Dịng-guók dài-lựk cặng-hắk củi-bàng dẻk gềng gí lằng ciáh dài-hỏk.

Báẹk-gĩng Dài-hỏk diỗh Dịng-guók lĩk-sữ siòng ô dệụng-iếu gí dê-ôi, Báẹk-dài hỏk-sẻng chẳng-gắ hẻk huák-kỉ guồ ỉả sạ cẻng-sẻ ông-dông.

1914 niềng 5 nguỏk 4 hộ, Báẹk-dài hỏk-sẻng chẳng-gắ lâu Ngũ-sệụ Ông-dông, gĩng-dảng, 5 nguỏk 4 hộ kệụk diảng ừ Báẹk-gĩng Dài-hỏk gí hẩu-kẻng-nĩk. 1966 niềng 5 nguỏk 25 hộ, Báẹk-dài hẩu-huồng táik chỏk dạ ẻk tẻng dài-cẻ-bộ. 1989 niềng, Báẹk-dài hỏk-sẻng bỏ chẳng-gắ lâu Lẻk-sẻ Ông-dông.

Báẹk-gĩng Dài-hỏk ô ỉả sạ hỏk-sẻng siả-tuảng, muồ hỏk-kỉ kủi-hỏk sẻng-hẩu dủ ô ỉả sạ siả-tuảng diỗh Sẻng-gáẻk-dẻ ciẻu sẻng, nẹng giếu 'Báh-tuảng-dài-ciềng'.

Huôi

Huôi

Huôi (燬), tẹk-cự-ĩng iả hộ lậ huô (火), sê ưk-cék huá-hỏk huăng-éng, dẻk-biẻk sê gắk iờng-kẻ diẻ-sẻ huá-k-sẻng iờng-sẻu huăng-éng sẻng-hầu sữ sẻk-huớng chỏk lỉ gỉ iẻk gặng guớng. Gớng-gẻu gắuk cựng iờng-sẻu gỉ ưk-cẻk, huôi-iẻng gỉ ngàng-sáik kộ-nẻng mậ siỏh-iờng.

Ỉng-lỏi gỉ cựng-gáu uắk-dỏng sẻu-sẻu sải-ệựng huôi. Huôi dẻk-ciẻu ô lắng cựng é-ngiẻ: dậ-ẻk, huôi dái-bẻu táh-gáik, siẻu-dủk. Sẻng-gẻng Ỉ-suỏi-ả Cự dậ 6 cỉờng 5 - 7 ciẻk, siỏh ciáh sặ-lắk-bẻng gắk ê-chỉờng diẻ-sẻ kẻk huôi-kẻng iủ huôi-dàng gặ-dẻng chự gĩa huôi-táng, lỉ táh-gáik Ỉ-suỏi-ả gỉ chỏi-puỏi. Gắk Dẻng-guớk ô sặ dẻ-huớng, nẻng iả ô hàng cỏi-ciẻng gỉ hửng-sựk, nẻng-ủi cựng-kuắng cẻu ậ cỉờng ciẻng gẻ kẻk iẻng-gắng diẻ-sẻ gỉ sỉ nẻng.

Gữ-cả sỉ-dái, ỉng-lỏi mậ Ỉ-gĩa dái-cựự-iờng, háng dẻk huôi sê mậ hửng-gắk gỉ nguớng-sỏ. Gữ Ỉ-lẻ-nặ-nẻng nẻng-ủi siẻ-gáik sữ-iủ ưk-cẻk dủ sê iủ kẻng-kẻ, củi, tủ gặng huôi cũ-hắk siàng gỉ. Dẻng-guớk duớng-tửng ừng-huá gỉ ngữ-hẻng hỏk-suớk diẻ-sẻ iả bảu-guắk huôi (cẻu sẻ gẻng, mủk, củi, huôi, tủ). Dẻng-ỉ gớng gỉ "huô", hẻk-chĩa siỏng-iẻk (上熱), iả sẻ gặng sẻng-tặ diẻ-sẻ gỉ huôi ô gắng-guớ.

Huôi iả sẻu-sẻu chỏk-hẻng diỏh ừng-hỏk diẻ-sẻ. Pỉ-ự-gớng, gắk Sẻự-dủ Hẻng-duớng 2:1-4 diẻ-sẻ, Sẻng-sẻng kẻk bỉ-ệự cỏ chỏi-sẻk chỉờng huôi-iẻng hẻng-hẻng bẻng-chĩa gắng-ỉng. Sẻng-gẻng diẻ-sẻ iả ô iả sặ dẻ-huớng gớng gáu, siẻ-gáik mủk-nẻk sẻng-hầu Siỏng-dậ gặng kẻk huôi lỉ sẻng-puắng siẻ-gắng-nẻng.

Jane Eyre

Jane Eyre

«Jane Eyre» (ĭng-ùng: "Jane Eyre", ĭng-ĭk: Cēng Ái "簡愛") sê ĭng-guók cáuk-gă Charlotte Brontë găk 1847 niềng chók-bēng gì siêu-siók, sê ĭng-guók dэк chók-miàng gì siêu-siók cĭ êk. «Jane Eyre» sê ệụng dạ-ék ĭng-chĭng gì huông-sék siă chiàng gì. Cĭ ôi cĭo-găk Jane Eyre sê siôh ciêh cậ-niòng-giăng, cậ sậ bả-nậ cêu guó-siê. Ĭ háng-mả cĭng ẻu-ngả, mềng iả mậ cóng, dắng-sê ĩ cĭng chũng-mĭng, nội-sĭng siê-gái gì găng-cĭng iả cĭng hũng-hó. Guồng buô cậ cêu sê gōng-sũk cĭ ciêh cậ-niòng-giăng gì sĭng-diông guó-tiàng, guăng-cậ ĩ gắk giăng gáu sĭng-sũk gì duô-dồng sậ tặ-ngiềng gì cĭng-găng gĭng-lĭk.

Hĭ siôh nĭk, chók kộ giăng-dạng sê mộ kộ-nềng lău. Gĭ-sĭk, cẩ-tàu nguẩ-gáuk-nềng gó ô gắk guồng-tók-tók gì guăng-mũk chẻu-lĭng diê-siê lăuk ĩ lăuk kộ siôh dềng-cựng, bók-guó, tềng siêh-dáu sĭ-găng kĭ (nả mộ nềng-káh ĩ, Reed Tái-tái iả cẩ cêu siăh-dáu lău), chềng-tĭềng gì hũng kẩ-sậ chuối, ử-hũng mềk buô, sắng-bók-siôh-sĭ dắng gẩ pộ-dộ-duẩ-ữ, kộ ngiê-dầu uắk-dông iả nả ô lắk ·gộ."«Jane Eyre» Dậ 1 Cĭong đấh-lĭoh"

Cậ-niòng-giăng Jane Eyre sê siôh ciêh gữ-ỉ, cộ sậ kệuk giẻ-iông diôh Gateshead Cồg-huông ("Gateshead Hall") ĩ niòng-gềng Reed Tái-tái ("Mrs. Reed") chuó diê, nĭk-nĭk sêu niòng-gềng kộ-ngiôk. 10 huối sềng-hầu, ĩ kệuk sắng gáu Lowood Gữ-ỉ-iềng ("Lowood School"), iềng-diông iả sê siôh ciêh áuk-nềng, đẩ Cēng Ái iả ngẩi. Gắk Lowood, ĩ giẻk-sék lău Helen Burns, ĩ mĭ-ẻk gì hộ bềng-ữ, dắng-sê mộ nuẩ òng, Helen cêu puẩ-bằng sĭ ·gộ. Jane Eyre kộ cê-gắ gì giềng-giờng nữ-lĭk, chiàng lăi hỏk-ngiẻk, lău diôh Lowood cộ sĭng-sắng, cộ lắng niềng, ĩ buối-ội dử-giủ cê-gắ gì ĩ-siông, cêu sậ-cẻk lău.

Liê-kủ Lowood hâu, Jane Eyre ĩ gáu Thornfield Cồg-huông ("Thornfield Manor") cộ gắ-gáu. Cồg-huông-cĭo Edward Rochester sê siôh ciáh sềng-gắh ĭng-ỏk, hĭ-nô-ử-siông gì nềng, ĩ gặng Jane sêu-sêu ôi diôh siôh cựng sậ-siông tiẻ-lău buàng-báuk, dắng-sê lắng gắ nềng mắng-mắng dệụng-ẻ bĭ-chủ. Ô siôh gềng, Jane sủ diôh ĩ niòng-gềng Reed Tái-tái giẻ kệuk ĩ gì piẻ, gōng ĩ bằng mộ-muốk ·gộ, ội đĭh giềng Jane. Giềng-mềng sềng-hầu, Reed Tái-tái dộ kệuk Cēng siôh hũng piẻ, sê Jane gắ-gắ sắng niềng sềng giẻ ĩ gì, hiông Reed Tái-tái dả-tềng Jane gì siêu-sék, gặng cê-gắ gì mĭ-sắng gáu kệuk Jane. Dồng-sĭ, Reed Tái-tái piềng ĩ gōng Jane Eyre gắk gữ-ỉ-iềng bằng sĭ ·gộ, hiềng-cẩ ĩ lĭòng-sĭng huắk-hiềng, cêu gặng cĭng-siông gộ-só Jane.

Diông gáu Thornfield hâu, Rochester cêu hiông Jane Eyre giủ-huông, Jane dắk-ẻng lău, huắng-huắng-hĭ ẻụ-bẻ huông-lặ. Dắng-sê gắk huông-lặ sềng-hầu ciáh báik-duông Rochester ĩ-gĭng ô siôh ciáh hắk-huắk gì chặ-cậ. Jane Eyre iả siông-sĭng, liê-kủ Thornfield Cồg-huông, sẩ uòng sủ-ử cĭềng-cẩ, siôh-duô-dồng cộ kệuk-siăh, uông-hĭng buắk-dộ diôh mủk-sự St. John ("St. John Rivers") chió-muông sềng, kệuk St. John lắng ciáh cẩ-muối gẻu chĭng-chăng, bềng-chẩ dội-chiủ ĩ tộ diôh cộ sĭng-sắng gì gềng-cáuk. St. John huắk-hiềng Jane sê ĩ biẻu-muối. Ĭ hiông Jane giủ-huông, iẻu-giủ Jane gũng ĩ kộ ẻng-dô duông gáu, dắng-sê Jane mộ ẻng-sĭng. St. John mộ cồng-dệụng Jane Eyre gì giók-ẻ, tiẻ-lău gắng Jane gặng ĩ giẻk-huông. Cẩ sềng-hầu, Jane sắk-sĭ-gắng cĭng chiông tắng giềng diôh Rochester gắk ĩ gì siăng-ỉng, ử-sẻ, Jane Eyre cêu tiẻk-dặ gẻụ-cuốk St. John gì chiăng-giủ, diông kộ Thornfield.

Gáu Thornfield sềng-hầu, guồng bĭk cồg-huông biềng cộ huối-siêu-diàng. Jane ciáh báik-diông, ĩ mộ diôh sềng-hầu, Rochester gì diềng-pả lău-mả bồng huối siêu chió, cê-gắ biẻ gáu chió-đĭng tiẻu gẩ cậ-sắk ·gộ. Rochester ôi lău gẻu ĩ ả-tàu, siôh bềng chiủ cằng ·gộ, mềk-ciủ iả chắng-mằng ·gộ, đắng gữ-kủ siôh ciêh nềng, mộ nềng ẩi-kộ. Dắng-sê Jane Eyre cĭng-sĭng ái gì cêu sê Rochester, ĩ mộ hiềng Rochester chắng-mằng, gặng ĩ giẻk-huông, iông siôh ciêh giăng. Siêu-siók sắk-guồh, Rochester muốk hộ siôh lắk mềk-ciủ.

Huà-lìng-sê

Huà-lìng-sê

Huà-lìng-sê (華林寺) sê Hók-gióng-sēng Hók-ciū gì siŏh ciáh chók-miàng gì sê. Cîa miêu kī diŏh Gū-làu-kŭ Bìng-săng nàng sié, sŏi-báek-diêu-nàng, sŏi-hióng sê Hók-gióng-sēng Ìng-mìng Céng-hū (福建省人民政府) gì dái-iêng (大院), nàng-hióng sê Gū-bìng-lô (鼓屏路) gâeng Huà-lìng-lô (華林路) gì gáu-chă diô-kâu.

Huà-lìng-sê kī diŏh Báek-sóng Gièng-dáik (乾德) 2 nièng (964 nièng), ĩ gì duai-dáing (大殿) sê nàng buô Dŭng-guók hiêng-cái bộ-còng côi gô gì siŏh ciáh gióng-déuk, kĕuk Dŭng-guók Guók-ô-iêng (中國國務院) diàng cộ Cìong-guók Dệung-diêng Òng-ŭk Bô-hô Dăng-ôi (全國重點文物保護單位).

Huà-lìng-sê nguòng-lài sê Mìng-guók huòng-dạ gì siŏh ciáh gŭng-dáing. Mìng-guók miêk-uòng ĩ-hâu, Hók-ciū kĕuk Ngù-uók-guók ciéng-liàng. 964 nièng, Hók-ciū Góng-siū (福州郡守) Bâu Siū-niòng (鮑修讓) ciong Mìng-guók huòng-dạ gŭng-dáing tiák-lai, ciong tiák-giá ĩ gì cài-lâu hâ gáu Bìng-săng nàng sié kī siŏh ciáh miêu, hô-lĕ „Uók-săng Gék-siòng Sê-iêng“ (越山吉祥寺院), cîa miêu cêu sê ĩ-hâu gì Huà-lìng-sê.

Hĭ sèng-âu cîa miêu diê-sié gô ô Òng-chông-gôh (文昌閣), Pŭ-dô-sê (普陀寺) gâeng ciáng-dáing (正殿) dēng dēng ĩ sạ gì gióng-déuk, gì-tă gì gióng-déuk dŭ sê ĩ-hâu kī gì. Sóng-diêu gì Uòng Gié-siêng (王繼先) nguòng-lài kĕuk neng dŭk gáu Hók-ciū gì cîa miêu ĩ, ĩ gâeng Sóng Gô-cùng guăng-hiê mậ ngai, gáu-muôi-lâu Sóng Gô-cùng siá „Uók Săng“ (越山) gâeng „Kuàng Hŭng“ (環峰) 4 cê, sĕjeng kĕuk cîa sê. Nàng-sóng gì guăng-liêu Diông Cóng (張浚) diŏh cũ-uái tĕk guó cộ, ciong-gŭng Lĭ Gông (李綱) ĩ ĩ cũ-uái ká-hiêu guó.

Cîa miêu diŏh Mìng-diêu Sōng-dáik (宣德) 6 nièng (1431 nièng) tŭng-sing kī. Ciáng-tŭng (正統) 9 nièng (1444 nièng), gâi-miàng hô-lĕ Huà-lìng-sê, Mìng Ìng-cùng siá „Huà-lìng-sê“ 3 cê gì biêng-ngiăh guá diŏh mén-g-seng, cîa biêng-ngiăh gáu gŭng-dáing gô guá diŏh hŭ-uái. 1506 nièng, biêng-dâu gì Lô-háng-iêng (羅漢院) gâeng Uók-săng-ăng (越山庵) ĩ hăk gáu Huà-lìng-sê diê-sié ĩ, gáu-muôi-lâu bô kī ĩ sạ gióng-déuk, Bìng-săng nàng sié dŭ sê Huà-lìng-sê gì dê-huòng.

Huà-lìng-sê kĕuk huôi siêu guó gŭi huôi, 1818 nièng gáu 1826 nièng cĭ găng cộ guó ĩa duai gì siŭ-ĭ. 1958 nièng òng-ŭk puô-că (文物普查) sèng-hâu, kĕuk káuk-dēng sê Diông-gĕng ĩ nàng côi gô gì siŏh ciáh gióng-déuk-ŭk. Òng-huá Dài Gáik-mêng gì sèng-âu, Hók-gióng-sēng Céng-hū ģ-guăng buăng gáu Bìng-săng, ciong Huà-lìng-sê gì duai-buô-hông gióng-déuk-tŭk dộ tiák-lai, nâ diông duai-dáing dộ ĩ ềng cũ-lâu. 1982 nièng, Huà-lìng-sê kĕuk Guók-ôi-iêng gŭng-buô sê Guók-gă Dệung-diêng Òng-ŭk Bô-hô-dăng-ôi (國家重點文物保護單位). 1984 nièng, Guók-gă Òng-ŭk-guôh (國家文物局) áng nguòng-lài gì òng-sék tŭng-sing siŭ-hók, bô áng nguòng-lài gì òng-sék tŭng-sing kī săng-muòng, dēng puoi-dáing, sạ puoi-dáing huôi-lông dēng dēng gióng-déuk. Cîa gĕng-tiàng diŏh 1989 nièng 10 nguók uòng-gĕng.

Huà-lìng-sê Duai-dáing diŏh 1958 nièng òng-ŭk puô-că sèng-hâu kĕuk găng-diàng chók gióng-cộ si-găng, cêu chŭ-dai Nìng-pô gì Bô-guók-sê Duai-dáing biêng cộ Dŭng-guók Diông-gĕng ĩ nàng dék gô gì chà gióng-déuk. Huà-lìng-sê gì gióng-déuk hŭng-gáh dôi Nĭk-buông Liêng-chông si-gĭ (12 sié-ge muăk) gì gióng-déuk hŭng-gáh ô ĩa duai ìng-hiông. 1982 nièng gŭng-buô ùi Guók-gă Dệung-diêng Òng-ŭk Bô-hô-dăng-ôi. Sê diê-sié gô ô Săung-gô-cŭng duông-cŭ cang bĭ siŏh mén-g. Chŭng Kōng-hĭ nièng-găng 'Huà-lìng-siêng-sê Hiông-dŭng-bĭ, Mìng-guók 'Lìng Sēng Dông Gê-niêng-bĭ dēng òng-ŭk.

Câung-kũ

Câung-kũ

Câung-kũ (藏區; Câung-ùng: "མངའ་སྡེ་"; Câung-ùng Lò-mā-cê: "Bod"; İng-ùng: "Tibet"), gũ-cā iả hộ lữ Tũ-bộ (吐蕃), gệụ Dững-huà İng-mìng Gệụng-huò-guók sổng-chững sê "Dững-guók bók-kộ hững-gák gị liăng-tũ". 1950 niềng Dững-guók puái gững-dôi ciềng-liăng Sặ-câung, siэк-lĩk Sặ-câung Cệụ-dê-kỷ. Guông-ngiê gị Sặ-câung sê gắk Chững-Câung Gợ-nguồn gạ-dềng, gặng Nạ-báik-ĩ, Bók-dăng, Éng-dô dềng dê-huống gị kỷ-mĩk. Sặ-câung Liù-uòng Céng-hũ dềng-ngiê gị Sặ-câung bô chững "Duải Sặ-câung Dê-kỷ", huông-ùi bấu-guák gững-dáng gị Sặ-câung Cệụ-dê-kỷ, Chững-hải duải buô-hông gặng siêu buô-hông Găng-sẻuk, Sẻ-chuống, Hùng-nang, miềng-cék chă-bók-dộ sê Sặ-câung Cệụ-dê-kỷ gị lảng buôi.

Buông-gáu (苯教) sê Sặ-câung buông-tũ gị cũng-gáu, cụng-bái duải-cệụ-iòng gị sình-ling. Hũk-gáu diòng diê Sặ-câung ĩ-hải, Buông-gáu mảing-mảing kẻuk Hũk-gáu chặ-dội.

"Cĩo dều-mẻk: Câung-diòng Hũk-gáu"

Câung-diòng Hũk-gáu sê bĩ duòng diê Sặ-câung gị Hũk-gáu, gặng Háng-diòng Hũk-gáu, Nang-diòng Hũk-gáu hắk chững Hũk-gáu gị sảng duải tặ-hiê. Câung-diòng Hũk-gáu kải-sự diớh Songtsen Gampo sỉ-gỉ, gắk lĩk-sự siòng, Sặ-câung báik-cềng sê Câung-diòng Hũk-gáu céng-gáu-hắk-ék gị dê-kỷ.

Iéng

Iéng

Iéng kō-nèng cī:

Chõng-hà-ciũ Gĩ-dók-dòng

Chõng-hà-ciũ Gĩ-dók-dòng

Chõng-hà-ciũ Gĩ-dók-dòng (蒼霞洲基督堂), báik-cèng hō lō Hók-ciũ Gĩ-dók-dòng (福州基督堂), sê Ĩng-guók Ség-gũng-huôi (Ĩng-ùng: "Church of England") gǎk Dũng-guók Hók-gióng gáu-kỹ gĩ cuō-gáu cộ-dòng, dê-cĩ gǎk Hók-ciũ Dài-gễng-kỹ Chõng-hà-ciũ Gǎu-tũng-háeng 17 hō.

1924 niềng 11 nguók 1 hō, Ség-gũng-huôi Hók-gióng gáu-kỹ Cuō-gáu Hèng Iók-hâng ("Bishop John Hind") cuō-tì Chõng-hà-dòng gĩ dǎng-gĩ ngi-sék, kũ gễng gióng-cộ cuō-gáu cộ-dòng, gáu 3 niềng hǎu ciáh chiàng. Dỗng-sì, cĩ gáu-dòng miàng giếu "Hók-ciũ Gĩ-dók-dòng". Guòng dòng sê cuōng-mũk giék-gǎu, ậ ùng-nǎk siǎh-chiềng nệng. Dũng-huà Ség-gũng-huôi gĩ huôi-ngiê sèu-sèu gǎk cặ-nặ điều-kǎi.

1950 niềng, Dũng-guók Dǎi-lũk Gĩ-dók-gáu gĩ Sǎng-cộ ải-guók ông-dòng gĩ chiềng-miàng uǎk-dòng iù cĩ gáu-dòng kǎi-sỹ. 1958 niềng, gáu-dòng buō-hông diòng-sũ kộk Dài-gễng gĩ siǎh gǎng iǎh-chiǎng ciềng-ệng. 1966 niềng ùng-gǎk kǎi-sỹ, cộ-dòng kộk guòng lǎi, cuòng-buō kộk iǎh-chiǎng ciềng-ệng.

1985 niềng 8 nguók 11 hō, Hók-ciũ Gĩ-dók-dòng gǎi-miàng Chõng-hà-dòng tộng-sĩng kǎi-huòng. Gĩng-dǎng, Chõng-hà-dòng sê Hók-ciũ dék dộng-iếu gĩ siǎh cộ gáu-dòng cĩ-ék.

Hâ Chák-lī

Hâ Chák-lī

Hâ Chák-lī (夏察理, Ìng-ngŭ: Charles Hartwell, 1825 n. 12 ng. 19 h. - 1905 n. 1 ng. 30 h.) sê 19 sié-gī â buáng hiék Mī-guók Gŭng-lī-huôi găk Dŭng-guók Hók-ciŭ gí diòng-gáu-sêu.

Hâ Chák-lī 1825 nièng 12 nguók 19 hō chók-sié diōh Mī-guók Mā-sák-chū-sáik-ciŭ, 1852 nièng 10 nguók 13 hō chăng-gă diē Mī-guók Gŭng-lī-huôi gí cộ mŭk-sŭ, dùng nièng 11 nguók 3 hō kĕuk puái gáu Dŭng-guók. Ĭ 1853 nièng 4 nguók 16 hō gáu Hiōng-gĕng, 6 nguók 9 hō gáu Hók-ciŭ, siōh-sié ì-diòng gí guōng-ĭng dŭ găk Hók-ciŭ duòng-gáu.

Hâ Chák-lī sê cĕng cuōng-ngiĕk gí Háng-hōk-gă. Ĭ Hók-ciŭ-ua gōng ĩă hō. Dŭ-kĭ duòng-gáu, ĩ ĩă ô cĭōng sé-hōng-ék gí Sĭng-iók huăng-ĭk cộ Hók-ciŭ Tŭ-kiōng, piĕng-siă Săng-cê-gĕng dĕng Hók-ciŭ-ua cŭ-kăng (bău-guăk dậ 2 bĕng gí).

Hâ Chák-lī ô giĕk guó lăng huôi huōng. 1905 nièng 1 nguók 30 hō, ĩ ĩng-ôi sĭng-căung-băng găk Hók-ciŭ guó-sié. Ĭ sĩ gí sĕng-hâu sê Mī-guók Gŭng-lī-huôi diōh Dŭng-guók gí Huôi-dók.

Isaac Newton

Isaac Newton

Isaac Newton (), iá ậ ỉng-ỉk cộ Ngừi-dóng (牛頓), sê Ỉng-guók ũk-ỉ-hỏk-gă, só-hỏk-gă, tiếng-ùng-hỏk-gă, cộự-iòng diék-hỏk-gă, liêng-gỉng-sũk-sệự gặng sỉng-hỏk-gă. Ỉ gắk 1687 niềng huák-biêu gị «Cộự-iòng Diék-hỏk gị Sớ-hỏk Nguòng-ỉ» (Lá-dĩng-ngự: "Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica"), kệựk nêng-ủi sê kuỏ-hỏk-sự siông dẻk ừi-dai gị cáuk-pĩng. Gắk cộ diề, Newton gồng-gãi lâu uâng-iũ ỉng-ỉk gặng ông-dông-hỏk sắng duai dẻng-lũk. Cỉ piể kái-niềng dủ sê gỉng-diềng ỉk-hỏk gị gữ-chữ, gắk ê-lai sắng-báh niềng ék-dĩk tũng-dẻ kuỏ-hỏk gị ự-dẻu-guẩng, iá sê hiềng-dái gẻng-tiàng-hỏk gị gữ-chữ. Newton cẻng-mỉng, dẻ-giủ gặ-dẻng gị ũk-cẻk ông-dông gặng ự-dẻu sỉng-tặ gị ông-dông dủ sê cồng-sùng dẻng-kuẩng gị cộự-iòng huák-cáik, ộh cồng-uẩng ỉ tiẻk-dặ chẻng lai kuỏ-hỏk-gái dội nỉk-sỉng-suók gị huại-ngị.

Diỏh ỉk-hỏk huởng-miềng, Newton ngiềng-gẻu lâu dỏng-liỏng gặng gặk-dỏng-liỏng gị nguòng-ỉ. Diỏh guỏng-hỏk huởng-miềng, ỉ huák-mỉng siỏh cộự ậ huẩng guỏng gị uỏng-uỏng-giẩng; ỉ cồng bắh guỏng buỏng cộ chặi-sáik gị guỏng-puỏ, huák-diềng lâu ngẩng-sáik gị ỉ-lầung. Diỏh só-hỏk huởng-miềng, ỉ gặng Gottfried Leibniz dủng-sỉ huák-mỉng mỉ-cẻk-hửng. Ỉ iá cẻng-mỉng lâu nẻ-hẩng-sẻk dẻng-ỉ, dẻng-dẻng.

Newton ông-dông dêng-lũk

Newton ông-dông dêng-lũk

Newton ông-dông dêng-lũk, iả họ lậ Ngừu-dóng ông-dông dêng-lũk (牛頓運動定律), sê ũk-lĩ-hỏk sảng duai dêng-lũk. Gãi-sék lâu cáuk-ệụng diễh ũk-tặ lậ gị lĩk gặng cầ ũk-tặ gị ông-dông gị guăng-hiê, sê gữg-diễng lĩk-hỏk gị gữ-chữ. Cầ sảng duai dêng-lũk sê Newton 1867 niềng gắk ỉ cáuk-pĩng «Cệụ-iòng Diếk-hỏk gị Sớ-hỏk Nguồng-lĩ» (Lá-đĩng-ngữ: "Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica") diễ-sié huák-biêu gị.

Ék-chiếk ũk-tặ mộ-lâung gắk sié-nộh còng-huớng â-dặ, nậ mộ sêu diễh nguôi-lĩk gị cáuk-ệụng, cêu ậ tié-láu bộ-tỉ sớk-dô mộ-biếng gị đĩk-siáng ông-dông.

Lĩk sê gãi-biếng ũk-tặ ông-dông cáung-tái gị nguồng-ĩng. ũk-tặ bộ-tỉ ỉ buồng-dặ ông-dông cáung-tái gị sếng-cék hộ lộ guáng-sếng. Gó-chữ, Newton đặ-ék dêng-lũk iả miàng "guáng-sếng dêng-lũk".

Ũk-tặ gị gắ-sớk-dô gặng ũk-tặ sêu diễh gị hắk-nguôi-lĩk cộ cếng-bĩ-liê guăng-hiê, gặng ũk-tặ cék-liông cộ huăng-bĩ-liê guăng-hiê, gắ-sớk-dô huớng-hióng gặng hắk-nguôi-lĩk huớng-hióng siễh-iồng.

Dồng ũk-tặ cék-liông mộ biếng gị sếng-hầu, cầ dêng-lũk gị gữg-sék ậ sĩa cộ: $formula_1$ (cáuk-ệụng diễh ũk-tặ lậ gị nguôi-lĩk dêng-ụ ũk-tặ sỉng ỉ ỉ gị gắ-sớk-dô).

Lâng bĩk ũk-tặ cỉ-gắng còng-cải cáuk-ệụng-lĩk gặng huăng-cáuk-ệụng-lĩk, gắk dềng siễh dều đĩk-siáng lậ, sớ-đĩk siồng-dềng, huớng-hióng siồng-huăng.

Uâng-iũ ĩng-lĩk dēng-lũk

Uâng-iũ ĩng-lĩk dēng-lũk

Uâng-iũ ĩng-lĩk dēng-lũk (萬有引力定律) sê gǐng-diēng lĩk-hǒk gí dēng-lũk, ĩ gāi-sék lâu ô cék-liông gí tũk-tặ bĩ-chũ ngék-ĩng gí cáuk-ệụng guǎng-hiê. Uâng-iũ ĩng-lĩk dēng-lũk ìu Ngìu-dóng 1867 niềng gǎk ĩ cáuk-pĩng «Cệụ-iòng Diék-hǒk gí Só-hǒk Ngụòng-lĩ» (Lá-dĩng-ngự: Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica) diê-sié huák-biêu. Dộ hiềng-dái ngự-ngìong gōng, uâng-iũ ĩng-lĩk dēng-lũk sê cūng-kuāng:

gà-dēng:

Sigmund Freud

Sigmund Freud

Sigmund Freud (Đáik-ngŭ: "Sigismund Schlomo Freud"; 1856 n. 5 ng. 6 h. - 1939 n. 9 ng. 23 h.) sê Ớ-dê-lê I-ú-tái-iô sŭng-gŭng-hôk-gă, iả sê sŭng-lĩ hôk cŭng-sŭng-hŭng-sék hôk-puái gì cháung-gióng-ciă cĩ-ék. Freud dék chók-miàng gì hôk-suók bấu-guák: ù-é-sék gì lĩ-làung, đêk-biék sê kẹuk sŭng-lĩ huòng-ôi gŭ-cié gặng cŭng-găng ák-cié ô-guăng; ỉ dọi sếng-ŭk gì tŭng-sŭng dềng-ngiê, nềng-ù sếng-ŭk sê nềng cộ dài-gié gì gống-buông dông-gŭ; ỉ-gŭk ỉ gì dê-liêu gê-sŭk, ỉ nềng-ù tŭng-guó ngiêng-géu máng ậ gãi-sék bâng-nềng gì ù-é-sék ŭk-uông. Freud kẹuk nềng chŭng cộ "sŭng-lĩ hŭng-sék cĩ hô".

Freud nềng-ù, nềng mộ-niê-ài uòng-cìong é-sék gáu cê-gă sũ sŭ-siông gì, bềng-chiă nềng sũ cộ gì gặng ỉ é-sék sũ siông gì mộ găng-guó. Diễh é-sék â-dạ gô ô sŭoh cềng "ù-é-sék" (無意識) cồng-cái. Freud chŭng máng sê "giàng gáu ù-é-sék gì uòng độ" (Ỉng-ngŭ: "royal road to the unconscious"). Ỉ gắk 1899 niềng cáuk-pŭng «Máng gì Gãi-sék» (Ỉng-ngŭ: "The Interpretation of Dreams"; Đáik-ngŭ: "Die Traumdeutung") điề-sié ô cềng-mŭng ù-é-sék gì cồng-cái, siông-sạ lăung-sŭk máng sê ngiêng-géu ù-é-sék dék hộ gì huông-huák.

Freud sŭng-séng, nềng tềng sạ-giăng si-dái cêu ô sếng-ŭk, biêu-hiêng cộ "luông-mũ cŭng-giék" (戀母情結). Luông-mũ cŭng-giék iả hâu lộ "Oedipus cŭng-giék" (Ỉng-ùng: "Oedipus complex"), chŭ cộ Ỉ Gũ Hĩ-lê-nậ pĩ-kiók cáuk-pŭng «Oedipus Uông» ("Oedipus Rex"). Freud gống: "Nguai gắk nguai cê-gă sŭng lậ huák-hiêng nguai dọi nguai lòng-nậ gì ái-luông, dọi nguai lòng-bả gì gê-dó. Dăng nguai nềng-ù cuoi sê tiềng-ả sạ-giăng dũ ô gì hiêng-chiông." Freud sŭng-séng Oedipus cŭng-giék sê sếng-sŭng-lĩ huák-diềng gì kiề-mŭng, ỉ káuk-séng nềng dũ ô luăng-lông gì ŭk-uông, gặng ák-cié cĩ cŭng ŭk-uông gì bék-iếu. Freud guăng-ù sếng-sŭng-lĩ hôk gì ngiêng-géu sŭng-guó huák-biêu điễh 1905 niềng gì «Sếng-hôk Săng Lăung» (Ỉng-ngŭ: "Three Essays on the Theory of Sexuality"; Đáik-ngŭ: "Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie").

Freud tì chók, nềng gì ìng-gáh ậ buồng cộ săng buô-hông: buông-ngô, cộ-ngô gặng chiều-ngô. Nả ô cĩ săng ciềh "ngô" huò-biêng, nềng ciáh ậ kống-gióng huák-diềng.

Buông-ngô (本我; Ỉng-ngŭ: "id"; Đáik-ngŭ: "Es") dài-biêu sŭ-siông gì nguòng-sŭ tiàng-sệ, cêu sê nềng dék dạ-cềng, muăng-cệuk buông-nềng chŭng-dông, dũ-giù kuái-lôk gì ŭk-uông, sŭk diễh sềng-ŭk-séng gì sŭ-giù, chiông bók-lộ kềng ·gô cêu siềh buông, chói dả ·gô cêu siềh cũi, tiềng chềng ·gô cêu sệung ỉ-siông, dềng-dềng. Buông-ngô sê ìng-gáh gì gŭ-chũ, sê tềng nềng chók-sié cêu ô gì, ỉ-hâu cộ-ngô gặng chiều-ngô gì huák-diềng iả sê ỉ buông-ngô cộ gống-buông.

Cộ-ngô (自我; Ỉng-ngŭ: "ego"; Đáik-ngŭ: "Ich") ék-buăng sê bĩ nềng ô é-sék gì buô-hông. Ỉ gắk buông-ngô gặng chiều-ngô dài-dông, dài-biêu lĩ-séng. Cộ-ngô áng-ciêu hiêng-sŭk nguòng-cáik lĩ cộ dài-gié, gáng-dók buông-ngô.

Freud dọi buông-ngô cộ-ngô guăng-hiê ô sŭoh bŭk bĩ-ệ: buông-ngô sê mã, cộ-ngô sê mã-chiă-hũ. Mã sê dông-lŭk, mã-chiă-hũ cĩ mŭng mã gì huông-hióng. Dáng-sê mã ô sềng-hâu kộ-nềng ng tiăng-chói, gặng mã-chiă-hũ dọi-tàu cộ.

Chiều-ngô (超我; Ỉng-ngŭ: "super-ego"; Đáik-ngŭ: "Über-Ich") sê ìng-gáh dék gềng gì liăng-dộ, dài-biêu lòng-sŭng, siả-huôi cŭng-cáik gặng cộ-ngô lĩ-siông. Ỉ áng-ciêu cé-siềng gì nguòng-cáik cộ dài-gié, cĩ-dộ cộ-ngô, áng-cié buông-ngô.

Wikiquote

Wikiquote

Wikiquote ("Wiki Ngṵ-liǎh") sê Wikimedia gí sṳ̌ng-uòng cǐ-ék. Wikiquote gí mǎk-dék sê cháung-gióng siǎh buōng sāi-ệ̌t gáuk cṳ̌ng ngṵ-ngiòng gí cệ̌t-iù ngṵ-luǎh, siǎ-cǐk miàng-ìng-miàng-ngiòng gâeng ngiêng-ngṵ.

Wikisource

Wikisource

Wikisource (Wiki Dù-cự-guăng) sê Wikimedia gì gặng-tiàng cǐ-ék, mǔk-biêu sê cháung-gióng siǒh bǐk cậự-iù gì dĩ-sék chǒng-kó, bǎu-guák gáuk cặng ngặ-ngiòng bēng-buōng gì uòng-cīng nguòng-sự ùng-hióng, bēng-chiǎ gặng cǐ piể ùng-hióng huǎng-ik cộ gì-tǎ ngặ-ùng. Hiēng-cải gắk Wikisource gặ-dēng sū còng gì ùng-hióng dủ cǒng-sùng GNU Cậự-iù Ủng-dáung Hự-kộ-céng ("GNU Free Documentation License"), gó ô gặng-iữ liāng-mik, mọ bēng-guòng hặk-chiǎ bēng-guòng ỉ-gặng guó-gỉ gì nguòng-sự ùng-hióng, chiòng gư-cǎ gì sĩ-gỗ, ùng-ciǒng, huák-lūk ùng-buōng dēng-dēng.

Wikisource téng 2003 niềng 11 nguốk 4 hộ kǎi-sự ông-hèng, ỉ gì dù-biêu sê siǒh dội pù cũi lặ gì bǐng-sǎng.

Wiktionary

Wiktionary

Wiktionary ("Wiki Sỳ-diêng") sê Wikimedia gí gễng-tiàng cǐ ék. ǐ gí mǔk-biêu sê cháung-gióng siǒh buô gǐ-ỳ sū-iū ngṳ̌-ngiòng gí uōng-duô sỳ-diêng. Cǐa hāung-mǔk cệụ 2002 niềng 12 nguǒk 12 hộ kǎi-sṳ̌ ông-hèng. Wiktionary gặng Wikipedia gí chǎ-biék sê, Wiktionary mọ gǎi-sék cê sṳ̌ gí ùng-huá buôi-giăng, ùng-huá é-ngiê dềng-dềng.

GNU Cệụ-iù Ùng-dáung Hự-kộ-céng

GNU Cệụ-iù Ùng-dáung Hự-kộ-céng

GNU Cệụ-iù Ùng-dáung Hự-kộ-céng (GNU自由文檔許可證; Ìng-ùng: "GNU Free Documentation License"; Dôi-siă: "GFDL") sê siôh ciêh cộ-bêng-guòng ("copyleft") gị, nộ-i-ùng kãi-huóng gị bêng-guòng hự-kộ-céng. Í sê Cệụ-iù Nuông-giông Gỉ-gỉng-huôi gắk 2000 niềng ôi GNU gié-hêk sữ huák-buó gị.

Cĩa hự-kộ-céng dôi sữ-iũ diềng-nộ nuông-giông ỉ-gỉk gị-tả chẳng-kộ gặng cĩ-dộ cộ-lâu dũ iũ-hầu. Hự-kộ-céng giề-diăng, sữ-iũ sãi-ệụng cĩa hự-kộ-céng gị cài-lâu gị pái-sềng-pĩng, mộ-guăng sê gỉng-guó sữ-gãi gó sê đĩk-ciék duông-cái, ék-diăng diôh chãi-ệụng GNU Cệụ-iù Ùng-dáung Hự-kộ-céng. Chãi-ệụng cĩa hự-kộ-céng gị cài-lâu ậ-sãi độ ỉ cộ siông-ệụng, đáng-sả ék-diăng diôh ỉng-cũng êng-hộ nguông-é cồng-siũ cĩa hự-kộ-céng gị nềng gắk cĩa hự-kộ-céng ả-dặ céng siôh buô sữ-gãi hêk huák-buó cài-lâu.

GNU Cệụ-iù Ùng-dáung Hự-kộ-céng ậ-sãi éng-ệụng diôh sữ-iũ ùng-cê cáuk-pĩng, chiông sãi-ệụng chiũ-cháh, gấu-kuố-củ, chẳng-kộ cộ-lâu, dềng-dềng. Gắk uông-duô gặ-dềng chãi-ệụng GFDL huák-buó gị ùng-dáung hiêk-cáuk gié-hêk dài-dồng, Wikipedia sê dék duôi gị.

Wikibooks

Wikibooks

Wikibooks ("Wiki Gáu-kuố-cự") sê Wikimedia gì gặng-tiàng cữ-ék, mủk-dék sê cháung-gióng siốh buô nộ-i-ùng cệụ-iù gì gáu-kuố-cự gặng chiủ-cháh. Ỉ gắk 2003 niềng 7 nguốk 10 hộ sình-lík, nộ-i-ùng cớng-sùng GNU Cệụ-iù Ủng-dáung Hự-kộ-céng.

Wikinews

Wikinews

Wikinews ("Wiki Sǎng-ùng") sê siǎh gá nộ-i-ùng cộ-i-iù gì sǎng-ùng huák-buó uōng-câng, sǔk diǎh Wikimedia. Ǐ gâeng Wikipedia gì kự-biék cêu chiông Jimmy Wales sū gōng gì: "Gǎk Wikinews, giǎng-dựk dạ bộ-dộ dủ sê siǎ cộ gâeng báik-kuǎ-cìong-cự gì ùng-ciǎng siǎng-dội gì sǎng-ùng bộ-dộ." Wikinews gì bộ-dộ sê guǎng-diǎng dǔng-lǐk gì.

Wikiversity

Wikiversity

Wikiversity ("Wiki Dài-hǒk") sê Wikimedia gì siōh hāung gié-hěk, mŭk-dék sê sìng-lĭk cĕu-iù, kǎi-huóng gì hǒk-sĭk kuàng-gĭng gâeng ngiēng-géu siâ-kŭ.

Ubuntu

Ubuntu

Ubuntu sẽ siõh ciáh ĩ dộh-mẻng ẻng-ệựng ùi cuō-iếu gị Linux chặ-cáuk hiê-tưng, miàng-chửng nguòng cệự Hữ-ciũ nàng-buô Cũ-lũ-ngự gị sự "ubuntu", ẻ-sệự sẽ "nguãi còng-cái ỉng-ôi dãi-gả-nặng còng-cái".

Lá-dĩng-ngũ

Lá-dĩng-ngũ

Lá-dĩng-ngũ ("lingua Latīna") sê gũ-cã sèng-hâu gì siôh cững Éng-Ếu ngũ-ngiòng, tũng-hèng diôh Lọ-mã Uòng-guók, Lọ-mã Gẹ̀lẹ̀ng-huò-guók gặng Lọ-mã Dặ-guók. Puàng lặ Lọ-mã gũng-dôi gì ữ-lĩk cững-hũk, Lá-dĩng-ngũ iả iòng-tuóng gáu dôi Ếu-ciũ, Dê-dững-hải duải-buô-hông dê-kỷ, ỉ-hâu gắk Huák-guók, É-dải-lé, Lọ-mã-nặ-ã, Ỉ-bỉ-lé-ã buáng-dộ buống-huá, mảing-mảing iềng-biềng cộ gững-dáng-nĩk gì Huák-ngũ, É-dải-lé-ngũ, Lọ-mã-nặ-ã-ngũ, Sặ-bắng-ngà-ngũ, Buò-dộ-ngà-ngũ dềng-dềng ngũ-ngiòng. Sặ Lọ-mã Dặ-guók miềk-uòng hảiu, Lọ-mã Tiếng-cuô-gáu cỉòng Lá-dĩng-ngũ bộ-liu cộ gáu-huôi gì guẩng-huống ngũ-ngiòng, iả sê Sặ-huống siế-gái gộ-ngếk dĩ-sếk-hông-cự gì tũng-ệụng ngũ-ngiòng. Ék-dĩk gáu 17 siế-gĩ, Lá-dĩng-ngũ dữ sê Ếu-ciũ gáu k guók gì kuổ-hốk gặng hốk-sũk gì guók-ciế ngũ-ngiòng. Lá-dĩng-ngũ dôi Sặ-huống ngũ-ngiòng ô sắng-sềng cềng-gộ chững-uông gì ỉng-hiông. Chiông Ỉng-ngũ, chủi-iòng ỉ gì ngũ-huák cuô-iếu sê Gế-Ỉ-màng-ngũ, dáng-sê iả cióh diế cềng sặ Lá-dĩng-ngũ gì sụ. Ở gũng-giế, 60% gì Ỉng-ùng dắng-sự ô Lá-dĩng-ngũ sụ-gững (duải-buô-hông sê gững-guó Huák-ngũ).

Gulliver Lữ-hành-gé

Gulliver Lữ-hành-gé

«Gulliver Lữ-hành-gé» (Ing-ùng: "Gulliver's Travels") sê Ái-ĭ-làng hũng-chiê ùng-hòk cáuk-gă Jonathan Swift gí dâi-biêu siêu-siók, gắk 1726 niềng huák-biêu, sê Ing-ngŭ ùng-hòk gí gŭng-diêng. «Gulliver Lữ-hành-gé» cộp chók-bêng gáu dăng êk-dik sêu diòh đũk-ciă huăng-nềng.

Cĩ buông cŭ sâi-ệụng dạ-ék ìng-chŭng huông-sék gōng-sũk siòh ciăh miàng giéu Lemuel Gulliver gí lữ-hành gŭng-lĩk. Cĩ ciêh Gulliver gô-dạ sê nguôi-kuô ĩ-sềng, cĩ hâu cộ sùng-diông. Guòng buông cŭ buông cộ sê buô-hông, gá-i-siêu gắk â-dạ:

1699 n. 5 ng. 4 h. - 1702 n. 4 ng. 13 h.

Cĩ buô-hông cŭ kĩ-tàu ô siòh piêng iă dôi gí sệụ-ngiòng, Gulliver găng-dăng siă giă ĩ gí sềng-bing. ĩ ọi lữ-hành.

Tàu huôi chók hăi lữ-hành, Gulliver gắk hăi siòng ngệụ diòh hũng-bộ-ữ, sùng sэк-sệụ ·gô. ĩ buăk lợh hăi, kệụk hăi-làng chŭng gáu ngiăng lă. Gulliver chŭng-chăng hâu, huák-hiêng cê-gă kệụk siòh dềng cŭng ă cŭng năung gí nềng (15cm gềng) buòh diòh. Cĩ dềng nềng sê ciă dê-huông gí cŭo-ìng. Cĩă dê-huông ô lăng bĩk ciăng lă gấu-ciêng gí guók-gă: Lilliput gặng Blefuscu. Lilliput-nềng káuk-séng Gulliver ng-sê ngăi-nềng ĩ-hâu, cêu ciэк-sêu ĩ, sềng-cé Lilliput guók-uòng iă tŭng-ái ĩ. Gŭng-dŭng ngiê-lăung guók-gă duăi-sệụ, Gulliver dũ sội biêng-dầu tiăng, tì gióng-ngiê. Gulliver gióng-ngiê Lilliput-nềng tàu-dộ Buô-liэк-hũ-sŭ-kũ-nềng gí gŭng-kăng lĩ păh iàng Blefuscu, bók-guô, ĩ huăng-dội cŭng ciă guók-gă biêng cộ Lilliput gí siòh bĩk sềng, cuôi niòng guók-uòng gặng điều-dŭng dâi-sing duăi sêu-ké. Giэк-guô, Gulliver kệụk ĩ-găuk-nềng sŭng-puăng ùi buăng-guók cội-nềng. Cộ-huă ô bềng-iũ gí bŭng-cô, ĩ tuăk-liê ngŭi-hiêng, cêu kộ Blefuscu. Hũ-uái ĩ tộ diòh siòh dêu sùng-giăng, cêu bà-sùng duông kộ lău.

Lilliput gặng Blefuscu cĩ-găng gí siù-hâung sê hũng-chiê Ing-guók gặng Ái-ĭ-làng lăng guók cĩ-găng gí siù-hâung, nă cĩ lăng guók gấu-ciêng gí nguòng-ìng sê hũng-chiê Tiêng-ciô-gáu gặng Sŭng-gáu cĩ-găng gí siù-hâung. Gắk Swift mэк-cũu điề-sié, cĩ piê nguòng-ìng dũ sê cŭng năung cŭng năung gí dâi-giэк.

1702 n. 6 ng. 20 h. - 1706 n. 6 ng. 3 h.

Gulliver gí sùng gắk hăi siòng bô ngệụ diòh hũng-bộ-ữ liê-kũi hòng-dộ. Ing-ôi kuók ciăng-cũi, ĩ nă diông kộ ngiăng lă tộ cũi siăh. Siòh ciêh háng-mă gềng 24 mĩ gí nùng-mŭng (Lilliput-nềng gí bĩ-liê chă-bók-dộ sê 1:12; Brobdingnag-nềng sê 12:1) huák-hiêng Gulliver, gặng ĩ dâi diông chió, ù ciă nùng-mŭng gí muôi lĩ ciêu-gô ĩ. Cĩă nùng-mŭng giềng-găэк ĩ iă ô-mê, cêu dộ ĩ chók kộ diêng-lăng tэг ciềng. Cĩă siêu-sэк duông gáu Brobdingnag-nữ-uòng huăi-nệ, dăng nữ-uòng iă lĩ kăng. Gulliver dăk diòh nữ-uòng gí tŭng-ái, cêu kệụk nữ-uòng dâi diông gŭng-dăng huăng lă. Gĩ-găng ô huák-sềng gŭng-hiêng gí dâi, pĩ-ữ-gōng, gặng duăi uòng-pŭng sŭng-păh hэк-chiă sê kệụk gáu-giăng niềh gáu chuó-dŭng gặ-dềng, dềng-dềng. Gắk gŭng-dŭng điề-sié, Gulliver gặng guók-uòng gōng Ēu-ciũ gí cэг-dé sŭ-sệụ, bók-guô guók-uòng nэк-giăng hэг-chệụ dũ mộ. Ô siòh huôi, ĩ kộ hăi-giềng, buăng-diô-dŭng kệụk siòh tàu duăi cêu niăh kĩ-lĩ lũ gáu hăi lă, kệụk siòh piê cũi-chiũ géu kĩ, dâi diông Ing-guók.

1706 n. 8 ng. 5 h. - 1710 n. 4 ng. 16 h.

Gulliver kệụk gềh diòh Eng-dô hô-gệụng siòh bĩk gũ-dộ gặ-dềng, bô kệụk siòh bĩk ă buôi gí dộ-sệụ Laputa géu kĩ. Lá-pũ-tă uòng-guók gí báh-sáng dũ gắk lă ngiềng-géu ìng-ngŭk gặng só-hŭk, bók-guô, ĩ-găuk-nềng uòng-ciông mặ băk ciông cĩ piê đĩ-sэк éng-ệụng diòh bằng-sô-siòng sềng-uăk điề-sié. Cĩ hâu, Gulliver kệụk dăi gáu Balnibarbi, gắk hũ-uái đŭng siòh ciăh Hŭ-làng siòng-ìng dâi ĩ kộ Nĩk-buông, gá ù huăi-nệ kộ Ing-guók. Gắk Balnibarbi, Gulliver kăng-giềng cũ-uái ìng-mŭng dũ-gũ kuô-hŭk gê-sũk, gặng chăng-măng siòh-iòng, uòng-ciông mộ kộ-lệụ sŭk-ciэк hâu-guô, kệụk guók-gă dâi lĩ căi-năng. ĩ lĩ gáu siòh ciăh ìng-ngŭk-gă dêu gí dê-huông, gặng điề-sié gí lĩk-sŭ ìng-ũk gí gũi-hùng gōng-lăung lĩk-sŭ. ĩ gô dăэк diòh Struldbrug, siòh cŭng ìng-uông mặ sŭ gí nềng, chũi-iòng mặ sŭ, dăng-sê iă lău iă lău. Muôi-hâu, Gulliver diông kộ Ing-guók gí chió lă.

Gắk cĩ buô-hông cŭ điề-sié, cáuk-ciă Swift buòh ọi biêu-dăk ĩ dội ìng-lôi kuô-hŭk gê-sũk gí pĩ-guăng tái-dô. Swift mặ siòng-séng hiêng-dâi nềng bĩ gũ-că nềng gá háng-hŭk; ĩ nềng-ù, kuô-hŭk mộ-niềng-ngăi kệụk ìng-lôi dâi lĩ guòng-mŭng gí sềng-uăk.

1710 n. 9 ng. 7 h. - 1715 n. 12 ng. 5 h.

Chũi-iòng giók-é ìng-uông kók chuó lă, Gulliver bô siòh huôi chók hăi. Cĩ siòh huôi ĩ lĩ gáu siòh ciêh dê-huông, ngệụ diòh siòh cŭng săng cэг-gô giăng-nềng gí sềng-ũk. Mộ niòh-òng, Gulliver bô ngệụ diòh siòh tàu mă, liêu-găi gáu, cĩ lôi mă hộ lộ Houyhnhnm, é-sệụ sê "cộp-iòng gí uòng-mĩ"; Houyhnhnm sê cũ-uái gí tŭng-dê-ciă, cĩ-sềng kăng giềng gí cэг-gô giăng-nềng gí sềng-ũk sê "Yahoo", sê dék dặ-ngэк gí ìng-lôi. ĩ-ù-sê, Gulliver siàng cộ Houyhnhnm gă-cũk gí siòh ciêh sŭng-uòng, ĩ siềng-muô Houyhnhnm gí sềng-uăk huông-sэк, giềng-găэк ìng-lôi nă sê nguôi-biêu gă-ciông ĩ-séng gí ĩă-hũ, sê ngăi-ăuk gí cŭng-lôi. Dăng-sê, ìng-ôi Gulliver gặng ĩă-hũ săng siòh-iòng, Houyhnhnm nềng-ù cuôi ă dội ĩ-găuk-nềng gí ùng-mŭng dâi lĩ ngŭi-hăi, cêu gặng ĩ đũk chók kộ. Cĩ hâu Gulliver kệụk siòh dêu Buô-dộ-ngă gí sùng géu kĩ dâi diông Ing-guók. Diông gáu ĩă-hũ dŭng-găng gặng ĩ-găuk-nềng sềng-uăk gắk siòh-dôi, cuôi niòng Gulliver sŭk-căi căi mặ kĩ. Gô-chũ ĩ nĩk-nĩk mŭng chuó điề, hùng-nềng dũ sŭ ng giềng, sêu-sêu kộ ĩ mă-sô điề-sié gặng mă păng-gōng.

Wikimedia Incubator

Wikimedia Incubator

Wikimedia Incubator ("Wiki Bô-lâung-diòng") sê Wikimedia â-dṛ gí gié-hḗk cǐ-ék, dṛ lǐ cháik-sḗy sǐng gí Wikimedia gié-hḗk hḗk-chiá sǐng ngṛ-ngiòng gí ỉ-gǐng còng-cái gí gié-hḗk gí kṛ-nèng-séng. Wikimedia Incubator gǎk 2006 niềng 6 nguők sǐng-lǐk, cǐ-sèng sǐng Wiki gí cháik-sḗy sê gǎk Meta-Wiki céng-hèng.

2006 niềng 7 nguők, Bàng-uâ Wikipedia gǎk Wikimedia Incubator cháung-gióng, 2 gá nguők-nǐk hâu (9 nguők 30 hộ) chók-sié.

Nĩk-buōng-ngŭ

Nĩk-buōng-ngŭ

Nĩk-buōng-ngŭ (日本語, Nĩk-ngŭ huák-ĩng: [ɲihoŋɡo]), găng-chĩng Nĩk-ngŭ (日語), bàng-siòng iả giếu Nĩk-buōng-uả, sê chiề-u-guó 1.4 é Nĩk-buōng-nềng gị ngŭ-ngiòng. Nĩk-ngŭ gặng gị-tả ngŭ-ngiòng gị guǎng-hiê gó muôi ngiềng-géu táu-tiэк, ô nềng gōng ỉ sŭk diốh Ấ-tái ngŭ-hiê, iả ô nềng gōng Nĩk-ngŭ cê-gả đưк-lĩk sŭk diốh siốh ciề ngŭ-hiê. Nĩk-ùng iủ sǎng cŭng ùng-cê cữ-hắk siàng: Háng-cê, Hiragana (平假名), Katakana (片假名). Nĩk-ngŭ iả ô cê-gả gị Lọ-mả-cê hiê-tŭng. Nĩk-ngŭ sêu bэк cŭng ngŭ-ngiòng ĩng-hiōng hēng duai: gữ-cả ô 1,500 niềng gị lĩk-sŭ Nĩk-ngŭ hióng Háng-ngŭ cióh diề cēng sạ sŭ; gáu gệụng-dái gặng hiềng-dái, Nĩk-ngŭ iả hióng ĩng-ngŭ, Dáik-ngŭ đēng ngŭ-ngiòng cióh diề sŭ.

Uông-dài Cìeng-tiàng

Uông-dài Cìeng-tiàng

«Uông-dài Cìeng-tiàng» (遠大前程, Ĩng-ùng: "Great Expectations") sê Charles Dickens gí siêu-siók. Cìong cữ sê buáng cệụ-diông gí hũng-gáik, gōng-sũk siõh ciáh miàng Pip gí gũ-ì sịng-diông gí gũ-sệụ. Chiông Dickens gí-tả siêu-siók sộh-iông, cĩ buò cáuk-pĩng diễ-siê iả ô cềng sạ cáuk-ciả cê-gả gí sềng-uắc gững-lĩk.

Gũ-sệụ áng Pip sềng-miàng gí cìeng-tiàng buông siàng sáng gải-dâung. Gắk tàu ciếh "cìeng-tiàng" diễ-siê, Pip gó sê siõh ciếh niãng-gỗ, gặng ỉ ciả, ciả-hủ dêu siõh-dỏi. Chũ-iông sềng-uắc bĩ-mì bing-gũng, dáng-sê Pip giềng-gáek hềng muăng-cệụk. Ék-dĩk gáu siõh gềng, Pip ỉ gáu siõh ciếh ô-cìeng gí nự-gái Havisham Siêu-ciả ("Miss Havisham") chió diễ cộ gềng, giék-sék lâu ỉ gí nghiê-nự: ụng-mâu cáuk-gả dáng-sê bì-ké cững ngại gí cộ-niòng-giăng Estella. Pip sịng diễ dệụng-é Estella, páh-sáung bóng-ké hiềng-cái gí găng-dăng sềng-uắc kộ cộ siõh ciáh sịng-sệụ. Liê-kũi Havisham Siêu-ciả gặng Estella hâu, Pip kải-sự gặng ỉ ciả-hủ Joe ộh-nghiê, diông-duai ọi cộ páh-tiэк-sả-hỏ. Bók-guó ỉ gí sềng-uắc dỏk-iông huák-sềng gải-biềng: ô siõh ciáh Lùng-dũng lủk-sự sêu nệng ữi-táuk, ọi dái Pip kộ Lùng-dũng ciэк-sêu sịng-sệụ hóng-liềng.

Cữ-niòng-giăng

Cữ-niòng-giăng

Cữ-niòng-giăng (諸娘团) sê dùng-niềng hẹk chǎng-siêu-niềng niềng-ling gỏi-dâung gì nự-gái, iả ậ-sãi bĩ sình-sựk gì niềng-kĩng nự-gái.

Diồh Hók-ciũ-ua diễ-sié, cữ-niòng-giăng iả ậ dẹujng cĩ siồh ciáh nẹng gặng ỉ puói-ngêu iông gì nự-gái.

2004 niềng, cìong sié-gái ô chiểu-guó 10 é gá cữ-niòng-giăng. Tưng-guó dọi iủ 18 sié-gĩ gáu dǎng gì ìng-lôi sếng bĩ-liề guǎng-chák dǎik diồh giék-lauŋ, muôi 1050 ciáh dòng-buồ-giăng chók-sié, cêu ô 1000 ciáh cữ-niòng-giăng chók-sié. Cữ-niòng-giăng sêu gáu-tựk gì gữ-huôi bĩ dòng-buồ-giăng ậ ciều nék-giăng, diễ siêu-hốk gặng dững-hốk gì nàng nự bĩ-liề hững-biék sê 74%:70% gặng 65%:59%. Bók-guó gững-guó sié-gái gáu-k-guók gì nũ-lĩk, cệụ 1990 niềng kǎi-sự ciǎ gữ-huôi gì mặ-bìng-dềng ỉ gững mǎng-mǎng gềng-ciều.

Cềng sậ siêu-siók dủ sê iủ nự ciồ-gặk gì cữ-niòng-giăng si-dải siǎ kĩ. Bĩ-lauŋ Jane Eyre cộ-sậ sềng-hâu sêu cềng kộ-ngiồk, «Ciềng-cềng gặng Huò-bìng» ("War and Peace") diễ-sié gì Natasha gì hững-hó cềng-gǎng. Iả ô siêu-siók miều-siǎ sình-niềng nàng-gái dọi cữ-niòng-giăng gì ái-cềng, chiông «Lolita».

Uòng Nãi-siòng

Uòng Nãi-siòng

Uòng Nãi-siòng (黃乃裳,), Hók-gióng Hók-ciū Mìng-chiăng Lḕk-dũ neng, sê Dṽng-guók Chṽng muăk Mìng chḕ gị huà-giêu liăng-sêu, mìnng-cuô gáik-mêng-gă, gáu-ṽk-gă, Gĩ-dók-dù.

Uòng Nãi-siòng cộ-sạ chuó-diê sê cộ-chèng gị, gă-gṽng bìnng-gùng. 1866 niềng, ỉ gửi-ỉ lâu Gĩ-dók-gáu, kăi-sṽ ciék-chḕuk sạ-huồng ùng-huá dĩ-sék. 1869 niềng, ỉ kék pái gáu Hók-ciū Dḕng-gă Hók-ṽng-dòng (福音堂) duòng-gáu, cỉ-hêu bô diôh Mìng-gḕng iòng-âng gáuuk-dê duòng-gáu. 1873 niềng kī, ỉ liềng-â-li 5 niềng dăng-êng Mĩ-ĩ-mĩ-huôi niềng-ngiê-huôi cṽ-gé. Cĩa gĩ-găng, ỉ chăng-ṽ huăng-ṽk gâgeng biềng-sĩa lâu ỉả sạ cṽ gâgeng bộ-cải, ỉả sãi Hók-ciū-uả huăng-ṽk Sḕng-gṽng Gêu-iôk, dôi-chiū cháung-bảng lâu Hók-ṽng, Buôi-nguòng gâgeng Ỉng-huà săng-ciáh cṽ-iềng.

Ôi lâu kuók-duái Gĩ-dók-gáu gị ṽng-hiông, Uòng Nãi-siòng gãi câu kuô-gṽ cỉ dêu duô. 1894 niềng, ỉ kộ dḕng gṽ-ṽng. Dṽng siôh niềng, Dṽng-nĩk-gák-ngũ-ciềng-cḕng bộ-huák, Uòng Nãi-siòng gị săng-dậ Uòng Nãi-muô diôh Uòng-hải-hải-ciềng sùng-guók. Uòng Nãi-siòng găng-táng si-guôh, cô bống-ké báik-gũ, duông-hiông sṽng-hôk, bḕng chăng-gă Gṽng-chiă-siòng-cṽ gâgeng Mĩ-sṽng-biềng-huák. Biềng-huák sĩ-bãi cỉ-hêu, ỉ kék cḕng-hũ tṽng-cék, gṽng Siông-hải bié duông Hók-gióng.

Duông Hók-gióng ỉ-hêu, Uòng Nãi-siòng niềng-gék Hók-gióng mìnng-sḕng káung-nàng, ội-siông dái Hók-gióng hiông-chṽng gáu nàng-iòng kăi-kōng. 1899 niềng, ỉ li-gáu Sṽng-gă-pộ. Dậ nê niềng(1900 niềng) ỉ bô kộ Să-lă-uôk kộ-că, bḕng gâgeng lă-cĩa chiềng-diăng kăi-kōng Sĩ-ũ gị hák-dùng. 1900 niềng 9 nguôk, ỉ duông gáu Hók-ciū gị Mìng-chiăng, Kũ-chèng, Mìng-hâu, Ỉng-hók(Ỉng-tái) gáuuk-dê ciêu-muô iề-mìnng.

1901 niềng 2 nguôk 20 hộ, Uòng Nãi-siòng sọi-liăng dậ ék piê 72 ciáh Hók-ciū iề-mìnng dậ-dăk Sĩ-ũ. 1901 niềng 3 nguôk 16 hộ, dậ nê piê 535 ciáh Hók-ciū iề-mìnng dậ-dăk. 1902 niềng 6 nguôk 7 hộ, dậ săng piê 500 gṽi ciáh Hók-ciū iề-mìnng dậ-dăk. Cṽu-chṽ, Uòng Nãi-siòng diôh Sĩ-ũ cḕng-hèng lâu 3 niềng gị găng-kũ kăi-kōng, tṽk-tàu gáu 1904 niềng 6 nguôk ỉ duông Hók-gióng ùi-cĩ.

1906 niềng, Uòng Nãi-siòng găh Sṽng-gă-pộ huôi-giềng lâu Sōng Dṽng-săng, bḕng gă-ṽk Dṽng-mèng-huôi. 1909 niềng, ỉ dáung-suông Hók-gióng-sḕng Cṽ-ngiê-guôh ngiê-uòng, Cộ-ùi ngiê-uòng, ỉ dĩ-chók ỉả-sạ dôi báh-sáng iṽ-lé gị dĩ-áng. 1911 niềng 3 nguôk 19 hộ, ỉ chăng-gă lâu Sṽng-hải-gáik-mḕng guông-hók Hók-ciū gị ciềng-dái. Gáik-mḕng hải, ỉ dăng-êng Hók-gióng-sḕng Cḕng-ô-iềng hó iềng-diông ciềng gấu-tṽng-sṽ sṽ-diông, Ỉng gáuuk-cṽng nguòng-ṽng, ỉ ụ 1912 niềng sṽ-cék huăng-hiông.

1914 niềng, Uòng Nãi-siòng sêu Uòng Sié-kăi pák-hải, ék-dô kék guông kī, â-dầu diôh ỳ-lâung ák-lṽk â-dậ kék sḕk-huông. 1920 niềng bô kộ Guông-dḕng êng Sōng Dṽng-săng Nguòng-sọi-hũ gộ-dḕng gó-ông. 1921 niềng 6 nguôk ṽng-băng huăng-hiông, gĩ-găng kék pḕng ùi Hók-gióng sḕng-diông gṽng-sṽ gộ-dḕng gó-ông. 1924 niềng 9 nguôk 22 hộ, Uòng Nãi-siòng băng-siê ỳ Mìng-chiăng.

Curitiba

Curitiba

Curitiba (kur'itiba), Brazil

Miêng-cék - 430.9 km²

Ìng-kēu - 1,788,559 (2006)

Końskowola

Końskowola

Końskowola (Pḡ-làng-ngŭ : Końskowola, [kɔɲskɔ'wɔla]) sê Pḡ-làng dḡng-nàng-sié gí siǎh bĭh gâing-ék, ôi-dé kiăk Pŭ-lá-mì ("Puławy") gâeng Kó-lŭ-hŭ ("Kurów") dài-dǝng. Końskowola sê Lù-buó-ling ("Lublin") hêng-chéng-kĭ gí dē-sŭ, mŭ-lióh ô 2,188 nḡng dĕu cĭ.

New Zealand

New Zealand

New Zealand (Ĭng-ngŭ: "New Zealand"), iả huảng-ĩk cộ Sỉng Sặ-lầg hẻk-ciả Nẻu Sặ-lầg, sê Tái-bình-iồg sặ-nằg-buồ gị siồh bĩk dộ-guók, iù lầg bĩk duồi dộ (Bắk-dộ gặg Nằg-dộ) gặg siồh piể dộ-giầg cũ-siầg. New Zealand gị nguồg-cộ-mỉng Mảori-nềg miầg New Zealand cộ ""Aotearoa"", é-sệụ sê dồg-bắh-hùg cỉ hỉồg. New Zealand duồi-buồ-hồg bắh-nềg sê gũi dầi cỉ-sềg tềg Ễu-ciủ chiềg lỉ gị; Mảori-nềg sê dẻk duồi gị buồg-tủ mỉng-củk; gắk siầg-chề diề-siề, Ấ-ciủ hầu-iồ iả hềg sặ.

Diều-ciũ-uâ

Diều-ciũ-uâ

Diều-ciũ-uâ (潮州話, "Tiê-chiu-uê") sê Diều-ciũ gâeng Diều-Sáng gì ngṛ-ngiòng, sṳ̂k Míng-nàng-uâ gì siŏh cṳ̄ng.

Lù Gǔng-mìng

Lù Gǔng-mìng

Lù Gǔng-mìng (盧公明; Ĳng-ngŭ: "Justus Doolittle"; 1824-1880) sê Mĩ-guók Gǔng-lĩ-huòi gǎk Dŭng-guók Hók-ciũ gí diòng-gáu-sệ. Ĳ gǎng Ĳ lâu-mǎ gǎk 1850 niềng 4 nguók 10 hộ gáu Hiông-gềng, 5 nguók 31 hộ lĩ gáu Hók-ciũ. 1864 niềng 2 nguók, Ĳng-ôi sǎng-tặ nguòng-ĩng, Lù Gǔng-mìng duòng kộ Mĩ-guók. Ĳ ciông Ĳ gǎk Dŭng-guók sềng-uǎk 14 niềng dội Dŭng-guók ùng-huá gí guǎng-chák ngiềng-géu siǎ siàng siǎh buò cữ hộ lộ «Dŭng-guók-nềng gí Siǎ-huòi Sềng-uǎk» ("Social Life of the Chinese", guóng 1, guóng 2).

Lặc-sé Sệu-giông

Lặc-sé Sệu-giông

1989 niềng gì Lặc-sé Sệu-giông (六四事件) găng chững Lặc-sé, bô chững Bái-k-gầu Mìng-ông (八九民運), Bái-k-gầu Hốc-ông (八九學運), Lặc-sé Hũng-pỗ (六四風波), Lặc-sé Tiềng-ăng-muòng Sệu-giông (六四天安門事件), sê 1989 niềng 4 nguôk 15 hộ gáu 1989 niềng 6 nguôk 4 hộ huák-sẻng diễh Dững-huà Ìng-mìng Gệụng-huò-guók guók-nội gì, iù gẻng-ìng, hốc-sẻng, đỉ-sẻk hông-cự dẻng siả-huôi ìng-sẻụ cũ-cẻk gì siễh hiẻ-liẻk káung-ngẻi sẻ-tủ ông-dông. Chửi-iòng kuók-huák tẻng-ẻk gì đông-gử, chẳng-gả ông-dông gì gùng-cẻụng đủ sẻ huấng-dội Dững-guók Gệụng-sẻng-dông gì gẻk-guòng tẻng-dẻ gì, hử-uòng cẻng-hử kải-diềng mìng-cuô gỏi-gỏik. Káung-ngẻi sẻ-tủ Ì Bái-k-gửng Tiềng-ăng-muòng Guông-diòng cộ dẻng-sẻng, bók-guó Dững-guók Dải-lẻk gì-tả siảng-chẻ iả ô huák-sẻng huò-bẻng gì duỏi-gẻc-muò gì ông-dông. Gắk Bái-k-gửng, cẻng-hử điều-dông gửng-dôi lỉ dằng-ák, ô sẻng sủ bảh-sẻng gặng hốc-sẻng sĩ-uòng hẻk-chỉả sẻu-sẻng. Sĩ-uòng ìng-sỏ gấuk-gả bộ-dộ mậ siễh-iòng, Dững-guók guấng-huởng gỏng 200-300, «Niữ-iók Sĩ-bộ» ("The New York Times") bộ-dộ 300-800, hốc-ông gì từ-uòng-huỏi gặng Ệng Sẻk-cẻ Huỏi gử-gẻ sẻ 2,000-3,000.

Huák-sẻng lâu-háik chẳng-áng hâu, cẻng-hử kải-sử gắk cường-guók niẻh nẻng, dằng-ák ông-dông gì chẳng-gả-ciả gặng ciẻ-tỉ-ciả, gẻng-cỉ nguỏi-guók muỏi-tặ dội sẻụ-giông cộ bộ-dộ. Gệụng-sẻng-dông nẻi-buỏ dẻng-cẻng hốc-sẻng gì đông-uòng iả kẻụk chửng-sẻ, Cẻng Cự-gẻ Điều Cẻi-iòng (趙紫陽) dẻng nẻng kẻụk nuòng-gẻng. Cẻng-hử gì dằng-ák hẻng-tủ sẻu gáu guók-ciẻ ừ-lầung gì kiẻng-cáik.

1978 niềng Ì-hâu, Dằng Siẻu-bẻng (鄧小平) kải-sử gắk Dững-guók sĩk-sẻ siễh hiẻ-liẻk gì gửng-cặ gặng cẻng-dẻ gỏi-báik, ìng điẻ chẻ-diòng gửng-cặ, gắk cẻng-dẻ tặ-ciẻ lặ iả bỉ gỏ-dặ Mỗ Dẻk-dẻng sĩ-dải kải-huởng nẻk-gẻng.

Siễh piẻ hốc-sẻng gặng đỉ-sẻk hông-cự nẻng-tủ gỏi-gỏik tiảng-dỏ mỗ gáu, puảng lặ gửng-cặ gì kải-huởng Dững-guók sử-iẻu cẻng-dẻ gì mìng-cuô. Cỉ piẻ nẻng káng-gẻng Sĩ-liềng liảng-dộ Mỉ-ká-Ì Gỗ-Ì bả-gẻu-hử ("Mikhail Gorbachev") sĩ cộ gì gỏi-gỏik, hử-uòng Dững-guók iả ô cẻng-kuảng gì gỏi-gỏik.

Lặc-sé Sệu-giông gì dộ-huỏi-sẻng sẻ sẻng Cẻng Cự-gẻ Hủ Iẻu-bẻng (胡耀邦) gì siẻ-sẻ. Ìng-ôi Hủ Iẻu-bẻng cỉ-sẻng báik-cẻng iẻu-giủ gáing kặ gì gỏi-gỏik chẻụk-cẻng cẻụ-tủ-huả, dái-k-cội Dằng Siẻu-bẻng dẻng nẻng, cẻk-ôi kẻụk lẻk-gỏ. 1989 niềng 1 nguôk 16 hộ, Hủ ìng-ôi sẻng-cáung-bẻng guó-sẻ. 1897 niềng 4 nguôk 15 hộ, hốc-sẻng Ì gẻ-niềng Hủ Iẻu-bẻng gì mằng-ngẻi giảng gáu gẻ-tàu, gẻ-niềng uảk-dông mằng-mằng iẻng-bẻng siảng ừ-hẻng sẻ-tủ.

Kỉ-tàu gì sẻ-tủ giẻ-muò mậ duỏi. Gắk 4 nguôk 16 hộ gặng 17 hộ, sẻ-tủ-ciả cuỏ-iẻu sẻ gẻ-niềng Hủ Iẻu-bẻng, iẻu-giủ cẻng-hử sĩu duởng dội Ì gì hủi-báung. 4 nguôk 18 hộ, siễh uảng ciẻh hốc-sẻng sỏi diễh Tiềng-ăng-muòng guông-diòng, Ìng-mìng Dải Huỏi-dông sẻng-dầu. Hủ siễh nẻk mằng-buỏ, gủi chửng ciẻh hốc-sẻng cẻụ diễh Dững-nằng-hải sẻng-dầu, iẻu-giủ giẻng cẻng-hử liảng-dộ-ìng, dằng-sẻ kẻụk gẻng-cháik đứk sẻng.

4 nguôk 21 hộ mằng-buỏ, cẻu sẻ Hủ Iẻu-bẻng cáung-lặ sẻng siễh nẻk, dái-mỗ 10 uảng ciẻh hốc-sẻng ừ-hẻng gáu Tiềng0-ăng-muòng Guông-diòng. 4 nguôk 22 hộ, hốc-sẻng giủ giẻng Lỉ Bẻng cẻng-lỉ gì iẻu-giủ kẻụk gẻụ-cuók. Dẻng siễh gẻng, Sẻ-ăng gặng Diòng-sả iả huák-sẻng káung-ngẻi uảk-dông.

Iủ 4 nguôk 21 hộ gáu 23 hộ, Bái-k-gửng gì dải-hốc-sẻng hộ-diều bả-kuó. 4 nguôk 26 hộ, Gệụng-sẻng-dông gì guấng-huởng bộ-cải «Ìng-mìng Nẻk-bộ» tàu-hiẻk huák-bẻu cẻng-lầung «Sẻ-nẻ-lẻk Sĩ-lầung» (四二六社論), cẻng hốc-sẻng gì káung-ngẻi ông-dông dẻng-sẻng cộ "huấng gỏik-mẻng dẻng-luảng". Cỉả cẻng-lầung gẻk-nỏ hốc-sẻng, gắk 4 nguôk 27 hộ 5 uảng ciẻh hốc-sẻng cẻụ diễh Bái-k-gửng gẻ-dẻng, mỗ sẻụ cẻng-hử dằng-ák gì gửng-gỏ, káung-ngẻi iẻu-giủ cẻng-hử sĩu duởng «Sẻ-nẻ-lẻk Sĩ-lầung».

Gắk Bái-k-gửng, lải-cẻụ gỏ-dẻng hắk-hâu gì hốc-sẻng diễh sẻng-sẻng dộ-sử liềng gì-tả đỉ-sẻk hông-cự gì ciẻ-tỉ â-dặ sẻng-lẻk Bái-k-gửng Gỗ-hâu Hốc-sẻng Cẻụ-dẻ Liềng-hắk-huỏi (北京高校學生自治聯合會, gắng-chửng Bái-k-gỏ-liềng). Hốc-sẻng nẻng-tủ cẻ-gả sẻ ái-guók-ciả, sẻ 1919 niềng ừ-giủ kuỏ-hốc gặng mìng-cuô gì Ngử-sẻụ Ông-dông gì duòng-sẻng-ciả. Tẻng cộ kải-sử gì gẻ-niềng kải-mẻng liảng-dộ-ìng Hủ Iẻu-bẻng, uảk-dẻng huák-diềng gáu huấng hủ-bải, iẻu-giủ sẻng-ùng cẻụ-tủ, Ì-gẻk gẻẻk-sỏk Dững-gẻụng gì cường-ciẻ đứk-cải.

Mỗ nuỏi òng, hốc-ông iả gẻk-ìng lâu cẻng sủ gẻng-ìng gặng chẻ-mẻng gì ciẻ-tỉ. Hốc-sẻng gặng đỉ-sẻk hông-cự gì iẻu-giủ sẻ hử-uòng Dững-guók gẻ-sỏk cẻng-dẻ gỏi-gỏik, nả gẻng-ìng sẻ nẻng-tủ cẻng-hử gì gỏi-gỏik giảng káik huởng-gỏ. Bók-guó, lằng bẻng nẻng gì gẻụng-dẻng mủk-bẻu sẻ huấng hủ-bải.

Dàing Siêu-bình

Dàing Siêu-bình

Dàing Siêu-bình (鄧小平,), Sé-chiông Guōng-ăng-gâing nẹng, Dững-guók Gệụng-săng-dōng sèng liăng-dộ-ìng, sê chók-miàng gì gáik-mềng-gă, céng-dê-gă, nguôi-gầu-gă gặng gãi-gáik-gă. Chũ-iòng Dàing táu-dạ mộ cộ guó Dững-guók céng-hũ gì siũ-nộ, dáng-sê iù 1978 niềng gấu 1990 niềng-dái cầ-gữ, ỉ sê Dững-huà Ìng-mìng Gệụng-huò-guók sikk-cié ciōng-ốk guòng-lík gì nẹng.

Cộ ùi Dững-guók dạ nê dái liăng-dộ-ìng gì dái-biêu ìng-ũk, Dàing Siêu-bình ìng diễ Sắ-huống cữ-buōng cuō-ngiê gì chê-diòng gấng-cạ tặ-cié, sãi Dững-guók gấng-cạ gắ-sók huák-diềng.

Mộ Dềk-dững

Mộ Dềk-dững

Mộ Dềk-dững (毛澤東;), Hù-nàng Siông-tàng nệng, sê Dững-guók Gệụng-săng-dông sèng liăng-dộ-ìng, Dững-guók chók-miàng gì gững-sệự-gă, céng-dê-gă. Mộ Dềk-dững liăng-dộ Gệụng-săng-dông páh iàng Guók-mìng-dông, iù 1949 niềng gáu 1976 niềng ỉ siê-sié, ỉ ék-dĩk sê Dững-huà Ìng-mìng Gệụng-huò-guók dék gềng gì liăng-dộ-ìng. Dững-guók-nệng iả hộ ỉ Mộ Cĩơ-sĩk (毛主席).

Mộ gì lĩk-sự gững-guó gáu gững-dáng gó ô cềng duai gì cằng-nghê. Gắk Dững-guók Dải-lĩk, céng-hũ cỉồng ỉ miều-huôi siàng tũ-dải gì gãi-mềng-gă, cỉồng sêu ák-páẹk gì Dững-guók ìng-mìng gãi-huóng chók lĩ, sệự kẹựk Dững-guók-nệng cuòng sỉng gì cệự-cồng, tặng-sỉng niòng Dững-guók kiề diồh sié-gải giòng-guók cỉ dặng. Bók-guók, ỉ gắk gióng-guók hâu sũ huák-dông gì Dải Iỏk-céng (大躍進) gặng Ùng-huà Dải Gáik-mềng (文化大革命) iả sải ỉ sêu diồh Dững-guók nguôi-nộ gặng Sặ-huống sié-gải gì piề-pàng. Gắk Mộ tặng-dê Dững-guók gữ-gắng, gệụng-cũng ô 4450 - 7200 uảng nệng ìng-ôi ỉ sũ huák-dông gì ông-dông sĩ-uòng.

Mộ Dềk-dững sĩ hâu, ỉ gì ìng-hiồng-lĩk kẹựk sĩk-siề gững-cặ gãi-gáik gì Dẩng Siều-bình chặ-dải.

Ciũ Öng-lài

Ciũ Öng-lài

Ciũ Öng-lài (周恩來; 1898n. 3ng. 5h. - 1976n. 1ng. 8h.), Ciék-gõng Siêu-hĩng neng, Dững-guók Gệụng-săng-dõng tàu êng Cũng-lĩ (1949 niềng gáu 1976 niềng guó-sié gữ-găng cái-cék). Ciũ sê Dững-guók Ìng-mìng Gãi-huóng-gũng cháung-gióng-ciã cĩ êk, sê Gệụng-săng-dõng dáik diõh guòng-lĩk guó-tiàng dững-găng gữ guǎng-giông ìng-ũk; gióng-guók hâu, Ciũ sê Dững-guók gững-cạ gữ gióng-sék-ciã gặng siã-huôi gữ gãi-gáik-ciã.

Ciũ Öng-lài sê tũ-dái gữ nguôi-gầu-gă. 1949 niềng gáu 1958 niềng, ỉ dǎng-êng Dững-guók gữ nguôi-gầu gễng-cáuk, huák-diềng gặng Sặ-huồng sié-gái gữ huò-bing guǎng-hiê. Ìng-ôi cĩ piẽ neng-lĩk, Ciũ gắk Òng-huá Dải Gáik-mềng gữ-găng háng-miềng mọ sêu diõh chĩng-sặ. Òng-gái gữ-găng Ciũ ỉả bộ-hộ siõh piẽ neng mọ kẹuk Ìng-ôi-bing pák-hải.

Òng-gáik hâu-gữ, Ciũ Öng-lài gặng Sếụ-ìng-bǎng cǎng-dỏk Dững-guók gữ liǎng-dộ-guòng, bók-guó Ciũ gắk 1976 niềng 1 nguók bêng-sié. Ciũ guó-sié hâu, Ìng-mìng gữ pĩ-siõng duõng-biềng siǎng dới Sế-ìng-bǎng gữ hiềng-hau.

Othello

Othello

«Othello, Ủi-nạ-sự gì Mọ-ĩ-nặng» (Othello, 威尼斯其摩爾儂; Țng-ùng: "Othello, The Moor of Venice") sê William Shakespeare gì siôh buô pĩ-kiôk, siă-cáuk niềng-dâi dâi-kái sê 1603 niềng. Cáuk-pĩng gì ciô-gáek ô sé ciáh: Othello, ỉ chặ-cự Desdemona, ỉ gũng-guăng Cassio, gặng ỉ sũ sếng-êng gì dé-mèu-ìng Iago. «Othello» miề-u-siă cêng sậ mậ dềng gì ciô-dạ: cững-cũk ciô-ngiê, ái-cìng, dó-gê gặng buói-buâng, gáu gĩng-dáng cĩ buô hiế-kiôk ỉng-nguòng sêu diôh đũk-ciă gì huăng-ngềng, ỉả sậ huôi kẹuk gãi-piềng siàng diềng-ĩng gổ-kiôk đềng bềng-buông.

Gũ-sệụ gì kải-duăng sê Ủi-nạ-sự Gũng-guók gì ciông-gũng Othello gặng siôh ciáh nguòng-lộ gì cự-niòng-giăng Desdemona siông-ái. Othello sê ử-cững-nặng (Mọ-ĩ-nặng), đổng-si siă-huôi mậ kĩng cững-kuăng gì huông-sệụ, ỉ lằng ciêh nâ ô sữ-â giék-chĩng. Othello chiũ-â ô siôh ciêh gặng-siă gì dé-mèu-ìng miàng Ỉ-ă-gổ, siôh-sĩng-sự buôh ọi hâng-hải Othello, cêu kộ Othello méng-sềng tiề-u-sộ gồng ỉ chặ-cự Desdemona gặng lềng-nguôi siôh ciêh Othello chiũ-â gì ử-guăng Cassio ô sữ-tũng guăng-hiê. Othello uông-ciòng siông-sếng ciă ỉả-gồng, gặng-huô duái cệng, gắk mềng-chòng lậ sãi cững-tàu biếk sĩ Desdemona. Đổng ỉ báik-duòng cững-sióng hảiu, duái tội-huôi, bẻk giềng cệụ-sák, sĩ diôh Desdemona biềng-dầu. Puăng lậ ỉng-mều gì bải-ló, Ỉ-ă-gổ ỉả kẹuk niềh diôh chự sĩ.

Tiếng-ăng-dòng

Tiếng-ăng-dòng

Tiếng-ăng-dòng (天安堂) sê Mĩ-ĩ-mĩ-huôi gắk Hók-ciũ gióng-cộ gì gáu-dòng, uòng-gặng sì-găng sê 1856 niềng 10 nguొk 18 hộ. Cĩa gáu-dòng gắk Hók-ciũ Chông-săng-kự Chông-sềng (倉前) gì siồh láung săng lă, mềng chệụ Mềng-gặng.

Tiếng-ăng-dòng sê Mĩ-ĩ-mĩ-huôi gắk Hók-ciũ gì dạ 2 cộ gáu-dòng (tàu cộ sê Cẩng-sềng-dòng). 1877 niềng ĩ-hâu, Tiếng-ăng-dòng siàng cộ Mĩ-ĩ-mĩ-huôi Hók-ciũ Niềng-ngiê-huôi gì sũ-cải-dê.

1966 niềng Ủng-huá Duai-gáik-mềng kải-sữ, Tiếng-ăng-dòng đing-cĩ cũng-gáu uắk-dông. 1980 niềng 9 nguొk 1 hộ tặng-sểng kũ-huống. 1996 niềng tích-dự gô dòng hểng-gióng sểng dòng, 1999 niềng 10 nguొk 30 hộ uòng-gặng.

Sák Dég-bing

Sák Dég-bing

Sák Dég-bing (薩鎮冰, 1859 n. 3 ng. 30 h. - 1952 n. 4 ng. 10 h.), cê Tíng-ming (鼎銘), Hók-gióng Hók-ciū-neng, chók-miàng gì Hăi-gǔng cióng-liăng. Sák Dég-bing gì gǎ-cũk sê Ngwóng-diêu chiêng-gǔ Hók-ciū gì Mǔng-gū-cũk.

Sák Dég-bing siôh-sié-neng gǣng-lík Chǐng-diêu, Dǔng-huà Mǐng-guók gâeng Dǔng-huà Ĭng-mìng Gêjưng-huò-guók sǎng duâi sì-dâi, céng-giêng Dǔng-guók gêjưng-dâi lĩk-sự gì huák-diêng.

Sák Dég-bing cêjư-sá gǎ-gǣng bing-hàng, kǔng tẻk-cự. 11 huói kộ diễ Mã-muôi Sùng-céng Hók-dòng (馬尾船政學堂). 1872 niềng, iù Sùng-céng Hók-dòng bék-ngiẻk, hũng-puói diễh "Tòng-ữ" (揚武) liềng-sĩk-giêng sĩk-sĩk. 1976 niềng, cộ ùi Sùng-céng Hók-dòng tàu piẻ liù-hók-sẻng chók-guók, gáu Ĭng-guók Gáh-ling-ủi-dé Huòng-gǎ Hăi-gǔng Hók-iềng (Ĭng-ừng: " ") hók-sĩk, 1880 niềng 4 nguók duông Dǔng-guók.

Gák-ngũ Céng-cǣng gǣ-gǣng (1894 niềng), Sák Dég-bing chǎng-gǎ Ủi-hăi-ôi gẻng-kǎu gì bộ-ôi-ciềng, dâi-liăng cũi-gǣng giềng-siũ Lâu-gǣng-dộ Páu-dâi (劉公島炮臺), ĩng-ừng káung đĩk. 1900 niềng Ngie-huò-tuàng kĩ-ngiẻ, ĩ hiẻk-cô huòng-siũ dẻng-nàng gáuk sẻng. 1911 niềng Sǣng-hăi Gáik-mẻng gì-gǣng, Sák Dég-bing tuák-liẻ Chǐng-diêu, chǎng-gǎ gáik-mẻng.

1916 niềng, Lạ Ngwóng-hùng (黎元洪) êng Dâi Cũng-tũng, Sák Dég-bing Hăi-gǔng Cũng Sǣ-lẻng, Hăi-gǣng Cũng-diông. 1918 niềng Hùng Guók-ciông (馮國璋) cộ Dâi Cũng-tũng, ĩ êng Hăi-gǣng Cũng-diông, giềng êng Guók-ô-iềng Cũng-lĩ. 1921 niềng, ĩ sủ lăi Hăi-gǣng Cũng-diông cẻk-ô, duông gáu Hók-gióng-sẻng. 1922 niềng 10 nguók 5 hộ, Mǐng-guók Céng-hũ mẻng ĩ cộ Hók-gióng Sẻng-diông.

1933 niềng, Sẻk-gǎu-lô-gǣng huák-dông Mǐng-biềng, Sák Dég-bing gǣng-kǎi ciẻ-tỉ Sẻk-gǎu-lô-gǣng káung-Nĩk-huǎng-Ciông gì ngiẻ-gũ, dǎng-ẻng Dǔng-huà Gêjưng-huò-guók Hók-gióng-sẻng Ĭng-mìng Céng-hũ Cuô-sĩk.

1949 niềng 8 nguók, Gǎi-huòng-gǣng diễ Hók-ciũ. Sák Dég-bing sủ lăi Ciông Gáik-sĩk kuông ĩ kộ Dâi-uǎng gì iẻu-chiǎng, lău diễh Hók-ciũ, huák ùng-ciông ciẻ-tỉ Dǔng-guók Gêjưng-sǎng-dẻng.

Dǔng-huà Ĭng-mìng Gêjưng-huò-guók gióng-guók ĩ-hâu, Sák Dég-bing êng dạ ẻk gá Cuòng-guók Céng-hiẻk Ủi-uòng, Dǔng-iông Ĭng-mìng Céng-hũ Gáik-mẻng Gǣng-sẻjư Ủi-uòng-huôi Ủi-uòng, Dǔng-iông Ĭng-mìng Céng-hũ Huà-giẻu Sẻjư-ô Ủi-uòng-huôi Ủi-uòng, Hók-gióng-sẻng Ĭng-mìng Céng-hũ Ủi-uòng-huôi Ủi-uòng. 1952 niềng guó siẻ, hiông-sẻu 94 huói.

Hók-chiăng

Hók-chiăng

Hók-chiăng-chê (福清市) sê Hók-ciū gì siŏh bik gâing-ngék-chê, gǎk Mîng-dĕng iòng-hāi, Diòng-lĕh nàng-buô, Può-chèng bách-buô. Hók-chiăng biék-chǐng cộ Ngŭk-lŭng (玉融).

Hók-chiăng ô cêng dòng gì gióng-cié lĭk-sŭ. Dòng-diêu ĩ-sèng, Hók-chiăng sĕng-hâu sŭk Iòng-ciū (扬州), Gó-i-kiĕ (會稽), Mîng-ciū (閩州), Cuòng-ciū (泉州) gâeng Diòng-lĕh (長樂) dĕng hŭ-gâing guăng-hăk. Gŭng-nguòng 699 nièng, sĕk Diòng-lĕh-gâing nàng-huŏng bách hiŏng dé Uăng-ăng-gâing (萬安縣), iù-sê Hók-chiăng lĭk gâing, sŭk Cuòng-ciū. Cǐ hâu siŏh-chiĕng-nê-báik nièng gǎng, Hók-chiăng dŏ-chĕu gāi-mièng, giéu guó Ĭng-chiŏng-gâing (永昌縣), Hók-dòng-gâing (福唐縣) dĕng-dĕng, ék-dĭk bộ-liù gâing gì gióng-cié. 933 nièng, Hók-ciū sĭng cộ Diòng-lĕh-hŭ, gŏng-gĕu „Sǎng cĕu ĩng-hók diĕ lĭ, cŭi cĕu chiăng-nguòng diĕ lĭ“ (山自永福裏來, 水自清源裏來) siŏh guó uâ, gáuk chŭ "ĩng-hók diĕ" gâeng "chiăng-nguòng diĕ" gì siŏh cê, gāi Hók-dòng-gâing cộ Hók-chiăng-gâing (福清縣), iù-sê Hók-chiăng gâing-miàng kĕuk lĭk-dâi iòng-ĕtŭng. 1990 nièng, Hók-chiăng-gâing sĭng Hók-chiăng-chê.

Hók-chiăng-chê guăng-hăk 17 bik dĕng, gé diŏh â-dạ:

Hók-chiăng sê chók-miàng gì giêu-hiŏng. Ĭng-ôi lĭk-sŭ, dê-lĭ dĕng nguòng-ĩng, Hók-chiăng-nĕng gáu nguôi-guók mèu-sĕng gì lĭk-sŭ giŭ-uŏng. Gĭng-dáng-nĭk Hók-chiăng-iô gì Huà-ìng Huà-giêu biĕng-buó Nàng-iòng, Nĭk-buŏng, Mĭ-guók, Ėu-ciū dĕng cĕng sạ guók-gǎ gâeng dê-kŭ.

Ngà Táuk-sing

Ngà Táuk-sing

Ngà Táuk-sing (倪柝聲; Ìng-ùng: "Watchman Nee";), bék-miàng Ngà Sùk-cū (倪述祖), Hók-ciū-neng, Dǝng-guók chók-miàng gì Gĩ-dók-dù liàng-dò ìng-ùk. Ĭ gǎk Dǝng-guók gǎng hái-nguôi gǎuk-chệụ giống-lik huák-diềng gì dê-huồng gáu-huôi dọi hâu-sié Gĩ-dók-gáu huák-diềng gì ìng-hiông cêng duài.

Ngà Táuk-sing 1903 niềng 11 nguók 4 hộ chók-sié diǝh Guông-dềng Sǎng-tàu, sê chuó lậ tuai-giǎng, hǎ sềng-hǎu ĩ nòng-bá Ngà Ùng-siǎ (倪文修, 1877 - 1941) gǎk Sǎng-tàu cộ hǎi-guǎng guǎng-uòng. Ngà gì gǎ-ding sê Hók-ciū cộ cǎ gì Gĩ-dók-gáu gǎ-ding cǎ-ék, ĩ gǔng Ngà Ngǎk-sing (倪玉成; 1840 - 1890) sê Hók-ciū Gǔng-lǐ-huôi cộ cǎ gì Huà-ìng mǔk-sǔ cǎ-ék, nòng-mǎ Ngà Ùng-siǎ sê hiǎng-diê gǎu ciêh dài-dòng gì dạ sê ciêh, bék-ngiêk diǝh Hók-ciū Mĩ-ĩ-mĩ-huôi cháung-bǎing gì Hók-ling Ìng-huà Cự-iềng, dọi gáu-huôi duòng-tùng gǎng gáu-huôi ìng-ngók ĩ sǔk-sék, 1941 niềng gǎk Hiǝng-gềng guó-sié; nòng-nặ Ngà Ling Huò-bing (倪林和平; "Peace Lin", 1880 - 1950) sê siǝh ciêh duòng-gáu-sệụ gì iǝng-nữ, báik-cềng ìng-ôi ciê-tì Sǝng Dǝng-sǎng gì sệụ-ngiêk dáik diǝh ái-guók cǝng-cǝng. Ngà Táuk-sing bá-nặ dũ sê Hók-ciū Tiềng-ǎng-dòng gì gáu-iǎ, gó-chặ Ngà gǎk cộ sǎ-giǎng sềng-hǎu cêu ù Mĩ-ĩ-mĩ-huôi gì gǎng-dók sêu-sǎ. 6 huôi sềng-hǎu, Ngà gǔng gǎ-ìng duòng gáu Hók-ciū, dêu diǝh Chǝng-sǎng. 1916 niềng, Ngà gǎk Ìng-guók Sềng-gǔng-huôi bǎing gì Sǎng-ék Cự-iềng tẹk-cự, ciêk-sêu Sǎ-sék gáu-ịk, sê hĩ bĩk hǎk-hǎu gì ù-dềng-sềng.

1920 niềng, Ngà Táuk-sing 17 huôi, gó gǎk lậ Sǎng-ék Cự-iềng tẹk-cự sềng-hǎu, Dǝng-guók cệụ-ù nữ buó-dộ-gǎ Ủ Cự-dô (余慈度) lị gáu Hók-ciū, gǎk Mĩ-ĩ-mĩ-huôi Tiềng-ǎng-dòng duòng Hók-ìng. Ĭ nòng-nặ sềng ciêk-sêu Hók-ìng, gǝng-uǎ hềng-sệụ dũ ô cêng duài gǎi-biềng. Niềng-kǝng gì Ngà Táuk-sing dọi ĩ nòng-nặ gǎi-biềng ĩ chǎ-ngǎ, ĩ kộ tiǎng Ủ Cự-dô gì gǝng-dộ, sêu diǝh gǎng-dòng, ciêk-sêu Hók-ìng. Ĭ bóng-ké nguòng-lǎi gì lǐ-sǝng gǎng gǎi-hếk, chặ sǝng gì ìng-ùng miǎng "Watchman Nee".

Ĩ-hǎu gũi niềng, chặ-iòng Ngà Táuk-sing táu-dặ mộ chǎng-gǎ sié-nộh sǝng-hók hǎk-hǎu, ĩ ĩ kǝng-tẹk Sềng-gǝng. Ĭ gǎng siǝh piê hǎu-sǎng-giǎng cǎ kộ Bǎh-ngǎi-tǎng (白牙潭) kộ sǝng-tộ siǝh ciêh Ìng-guók nữ duòng-gáu-sệụ Huò Sêu-ǝng (和受恩; "Margaret Barber") giủ gáu, tềng Huò Sêu-ǝng huǎi-nệ dáik diǝh cêng duài bǝng-cǎe, gǎk ĩ ìng-dộ ǎ-dặ tẹk uòng cêng sǎ (3,000 buǝng ĩ-sǝng) Gĩ-dók-gáu cáuk-pǝng, siǎng cộ siǝh ciêh ô sǔk-ling chǝng-dô gì Gĩ-dók-dù. 1921 niềng, Ngà Táuk-sing huák-hiềng cê-gǎ cộ-sǎ sềng-hǎu gì dềng-cự huǝng-sék sǎ-lặ mộ hǎk Sềng-gǝng, cêu kộ Huò Sêu-ǝng hĩ-bềng tềng-sǝng sêu sǎ.

1922 niềng sữ-gǎ, 19 huôi gì Ngà Táuk-sing gǎng 24 huôi gì hǎi-gǔng gǔng-guǎng Uòng Cái (王载) giók-dềng gǔng-sùi «Sệụ-dù Hềng-duòng» gǎ-dềng gế-cái gì chệ-gĩ gáu-huôi gì bǝng-iòng, gǎk Uòng Cái diǝh Chǝng-sǎng gì cệụ-sũ kǎi-sữ bǎh-biǎng cệụ-huôi, huák-diềng siǎng Hók-ciū Gáu-huôi. Ĭ gǎng gĩ-tǎ siǝh piê dềng-gềng cêng iêk-cǝng, sêu-sêu sǝng sệụng siǎ lặ Hók-ìng biểu-ngự gì buôi-sǝng, kộ gǎ-dǝng duòng Hók-ìng. 1923 niềng chệ, Uòng Cái tềng Nǎng-gǝng chiǎng lị nữ duòng-dộ-ìng Lĩ Iǝng-ự (李淵如) kũi hók-hǝng buó-dộ-huôi, siǝh gǎ nguók-nĩk tiǎng-dộ sêu gǎng-dòng gì cêu ô gũi bǎh ciêh nềng.

Ngà Táuk-sing huǎng-dọi sêu nềng ǎng-lik mǔk-sự. Gó-chặ 1924 niềng, dǝng Uòng Cái kộ Siǝng-hǎi ciêk-sêu Mĩ-guók duòng-gáu-sệụ ǎng-lik ĩ-hǎu, ĩ cêu liê-kũi Hók-ciū Gáu-huôi, dêu diǝh Mǎ-muôi Lộ-sǝng-tǎk, chók-bềng «Gĩ-dók-dù Bộ» (基督徒報). Bềng huǝng-ǝng Mǎ-lài-sǎ-ǎ Sĩk-diêu-uòng ("Sitawan"), gǎk hĩ-bềng cháung-lik hǎi-nguôi tàu chệụ dê-huồng gáu-huôi.

Kồ-ling

Kồ-ling

Kồ-ling (柯林; Ìng-ùng: "Judson Dwight Collins"; 1823 n. 2 ng. 12 h. - 1852 n. 5 ng. 13 h.) sê Mī-ī-mī-huôi lì Dững-guók gí tàu ciéh diòng-gáu-sêi.

Kồ-ling 1823 niềng 2 nguók 12 hộ gắk Mī-guók Niū-iók-ciũ chók-sié, nòng-nặ sê Dáik-iô, nòng-mâ sê Ìng-iô. Ĩ sê Michigan Dâi-hók (") gí tàu gái bék-ngiêk-sêng, 1845 niềng téng huâi-nặ bék-ngiêk. Bék-ngiêk hâu, Kồ-ling gắk Albion Hók-iềng (") gí Wesleyan Sỉng-hók-iềng ("Wesleyan Seminary") gá lâu lạng niềng cữ.

1847 niềng, Kồ-ling gặng lêng-nguôi siôh ciéh niềng-kĩng gí mủk-sự Huài-dáik ("M.C. White") sêu Mī-ī-mī-huôi cī-pái, kộ Dững-guók duòng gáu. Ĩ-gáuk-nềng 4 nguók 15 hộ téng Pố-sự-dóng ("Boston") kī-tiàng, 9 nguók 6 hộ gáu Hók-ciũ. Ôi lâu kũi-diềng duòng-gáu sêi-ngiêk, Kồ-ling gắk 1847, 1848 niềng hũng-biék gióng-lík lâu ì-dùng hăk-hâu. Ĩ iả gặng Huài-dáik hăk-cáuk huăng-ik Sẻng-gỉng, buống sổng-duòng-cháh. 1850 niềng, Kồ-ling kẹuk êng-mềng cộ Hók-ciũ Gáu-kỷ gí gắng-dók.

Kồ-ling diớh Dững-guók gí duòng-gáu sì-gắng cềng dôi, iả chững-muăng gắng-kũ, bấu-guák Dững-guók-nềng dôi nguôi-guók-nềng gí piềng-giềng, ngũ-ngiòng mậ tưng, sẻng-uắk ôi-sẻng đều-giòng cềng-gộ bàng-ciáng, dềng-dềng. Gáu mầng-muôi, Kồ-ling ìng-ôi puái-bằng cềng niềng-dệng, 1851 niềng bók-dáik-ī duòng kộ Mī-guók. Ĩ bàng cỉ-hâu iả táu-lặ mộ chá. 1852 niềng 5 nguók, Kồ-ling gắk Michigan ĩ bà-nặ chió lặ guó-sié, hiông-sêu nâ 29 huôi.

Huài-dáik

Huài-dáik

Huài-dáik (懷德, Ĩng-ùng: "Moses Clark White"; 1819 n. 7 ng. 24 - 1900 n. 10 ng. 24 h.) sê Mĩ-ĩ-mĩ-huôi lì Dững-guók gì tàu ciêh duòng-gáu-sẹu.

Huài-dáik 1819 niềng 7 nguók 24 hộ gắk Mĩ-guók Nĩu-iók-ciũ chók-sié. 1842 gáu 1845 niềng, Huài-dáik diôh Ôi-lĩ Hók-iềng ("Wesleyan Class") hók-sĩk. Bék-ngiêk ĩ-hâu, ĩ dò 2 niềng sì-găng gắk Ià-lũ Dải-hók ("Yale University") hók-sĩk ĩ-hók gặng sịng-hók. 1847 niềng 3 nguók 13 hộ, Huài-dáik gặng Cềng ("Jane Isabel Atwater of Homer") giék-huống.

1847 niềng 9 nguók, Huài-dáik gặng ĩ chặ-cự Cềng liềng Mĩ-ĩ-mĩ-huôi lềng-nguôi siôh ciêh niềng-kĩng gì duòng-gáu-sẹu Kộ-ling ("Judson Dwight Collins") lì gáu Hók-ciũ, kải-sự Mĩ-ĩ-mĩ-huôi gắk Dững-guók gì duòng-gáu sẹu-ngiêk. 1848 niềng 5 nguók 25 hộ, Cềng gắk ĩng hié-lộ-băng guó-sié, hiông-sêu nâ 16 huôi. 1851 niềng, Huài-dáik gặng Mã-lé-ã Sặ-lặ ("Mary Seely") giék-huống. Mã-lé-ã Sặ-lặ iả sê siôh ciêh lì Hók-ciũ gì duòng-gáu-sẹu.

Huài-dáik gắk Dững-guók duòng-gáu 7 niềng, gắk hĩ dâung sì-găng, ĩ cháung-lĩk hăk-hâu, ộh gông Hók-ciũ-uâ, huăng-ĩk Mã-tái Hók-ĩng (ĩ sê tàu ciêh sãi Hók-ciũ-uâ huăng-ĩk Sềng-gĩng gì nềng). Hiã sềng-hâu duòng-gáu cềng-gộ káung-năng, Huài-dáik cêu cềng sêu sãi ĩ gì ĩ-hók dĩ-sék tặ bằg-nềng muók-bằg, iả kuống bắh-sáng ng-sãi siêh ă-piềng.

Ĩng-ôi sịng-tặ nguòng-ĩng, Huài-dáik 1853 niềng liê-kũi Hók-ciũ (siôh niềng sềng ĩ chặ-cự iả liê-kũi). Siôh duông gáu Mĩ-guók, ĩ cêu gié-sựk kộ Ià-lũ Dải-hók ộh ĩ-hók. 1854 niềng, ĩ gắk Ià-lũ dáik diôh ĩ-hók Báuk-sẹu hók-ôi, iừ-sê ĩ kải-sự hềng ĩ, ék-dĩk gáu ĩ guó-sié.

Gă-săk

Gă-săk

Gă-săk (胶蛭, tẹk cộ gắ-"l"ăk) sê siôh cững tẹng-ngiê. Sié-gái siông ô dài-mộ 4,000 cững gắ-săk, gẻ-dựng ô 30 cững sẻng-uắk diớh ìng-lôi gẻ gử-cộ-kự. Ìng-ôi gắ-săk ọi siêh nắ-cắ-nộh, sê cêng-sậ sậ-kững gẻ duòng-bộ muòi-gái, gắ-săk ék-buắng kẹuk nẹng nẻng-ủi sê hủi-tẹng.

Mì-lěk-hŭk

Mì-lěk-hŭk

Mì-lěk bù-sák (彌勒菩薩, Huáng-ngŭ: ■■■■■■■■), iá hŏ lŏ Mì-tà (彌提), sê Hŭk-gáu Bù-sák cǐ ék. Ĩ sê Sék-giă-mèu-nà Hŭk-cū gì ciék-băng-ciă, â siŏh sié ậ biéng siàng hŭk, gó-chŭ găk Háng-diòng Hŭk-gáu diē-sié ék-buăng gŏ ĩ Mì-lěk-hŭk (彌勒佛).

Kuóh-dà

Kuóh-dà

Kuóh-dà (曲蹄), iá hō lā Kuóh-dà-giăng, Liêng-gă Sùng-ming (連家船民) hêk-ciă Hók-ciũ Dáng-ming (福州疍民), sê sêng-uăk diôh Mîng-gêng siông gâeng Hók-ciũ hăi-giêng gì siôh ciáh mîng-hiê, sŭk dâng-ming gì siôh cŭng. "Kuóh-dà" ciă sŭ sê lŭk-dê gâ-dêng gì Háng-nặng dôi ĩ-gáu-k-nặng gì miêk-ching.

Áng diông-tŭng lì gōng, kuóh-dà siôh-sié-nặng dâi-dông duâi-buô-hông gì sî-găng dŭ dêu diôh sùng gâ-dêng, lŭk-dê siông gì Háng-nặng káng mậ kĭ ĩ-gáu-k-nặng. Bók-guô gŭng-dáng, kuóh-dà gŭ-buông ĩ-gŭng siông-ngiăng diăng-gŭ lâu.

Dự-kộ Hók-ciũ gì kuóh-dà, dâng-ming găk Dŭng-guók bĕk-dôi iă ô hŭng-buô, chiông Mîng-nàng, Guông-dặng hĭ siôh dâi dŭ ô.

Kuóh-dà iă hō lā kuóh-dà-giăng (曲蹄团), ô gì sêng-âu iă â sĭa cộ Kuô-dà (科題), sê Hók-ciũ Háng-nặng dôi cĭ siôh dêng nêng gì ching-hŭ. Cĭ siôh dêng nêng nĭk-nĭk diôh sùng diê-sié sêng-uăk, kă-tôi â cộ uăng-uăng-sék bĕk mậ đĭk, gô-chŭ hō lā ciă miăng-cê. Nŭ gì kuóh-dà iă kĕjuk Hók-ciũ nêng hō lā Gĕng-muôi-giăng (江妹团) hêk-ciă Kuóh-dà-bộ (曲蹄婆).

Gŭ-dâi cŭ diê-sié ciong kuóh-dà hō lā ìu-tŭng-cŭ (游艇子), ciă miăng-cê diôh «Băc-sŭ» (北史) gâeng «Săng-săng-cê» (三山志) diê-sié dŭ ô chók-hiêng guô, sê dôi Dŭng-guók dêng-nàng hăi giêng sêng-uăk gì dâng-ming gì tŭng-ching. Dông-diêu gâeng Sóng-diêu gì sêng-âu êk-buăng gô ĩ-gáu-k-nặng hō lā băh-cũ-lông (白水郎), băh-cũ-siêng (白水仙) hêk-ciă băh-cũ-ing (白水人), cĭ gŭi ciáh miăng-cê diôh «Săng-săng-cê» diê-sié dŭ ô gōng gâu. Dáng ciă cê sê cĭ nâng-huông gì ĩ-ing (夷人), ciă ching-hŭ diôh Sui-diêu gì sêng-âu kăi-sŭ chók-hiêng, gáu Nang-sóng ĩ-hâu ciáh kăi-sŭ puô-biêng kĕk cuôi lì gô cĭ siôh dêng diôh hăi-giêng sêng-uăk gì nêng.

Kuóh-dà gì kĭ-nguông, diôh kuóh-dà cê-gă gì diông-siók dâi-dông cêu ô iă sậ cŭng gōng-huăk, gì dŭng ô cĭ gŭi cŭng bĭ-gáu chók-miăng:

Buô-hông kuóh-dà gì cŭk-puô gōng sê têng Săng-să buăng guô lì gì. Gŭ-dâi gì cŭ dŭ nêng-lì kuóh-dà sŭk "siê cŭng" (蛇種), sê Mîng-uôk nêng gì hâu-dâi. Gōng kuóh-dà sê sáik-mŭk-nặng (色目人, Nguông-diêu sêng-âu têng Dŭng-ă lì gì huăng-giăng) gì hâu-dâi dŭ mọ siê-nộh gōng-gĕu.

Hiêng-dâi hók-sŭk-gái ciô-liu gì guăng-diêng sê: Kuóh-dà sê gô-dă Băh-uôk nêng gì hâu-dâi, gâeng gŭng-dáng gì Sĭa-cŭk kĭ-nguông chă-bók-dộ, nâ sê gōng chă-biék gì uă, kuóh-dà diêu diôh gì cŭi biêng-dău. kuóh-dà gâeng gì-tă dê-huông gì dâng-ming ô siôh ciáh cŭ-cŭng, ô gì kuóh-dà sê têng Ciék-gōng hăi-giêng hŭ-uái buăng guô lì gì, ô gì kuóh-dà têng Hók-ciũ buăng kộ Ciék-gōng gâeng Gōng-sŭ, gáu-muôi-lâu bô têng hŭ-uái buăng diông lì.

Kuóh-dà nguông-lai ô cê-gă gì ngŭ-ngiông. gáu-muôi-lâu ing-ôi gâeng lŭk-dê gâ-dêng gì Háng-nặng gŭng-guô dòng-gŭ gì ciék-chĕjuk, gáu Mîng-diêu gì sêng-âu ĩ-gŭng Háng-huá (漢化), găi siăng sĭa Mîng-dặng-ngŭ. Muăng-ching Ũng-céng 7 niêng (1729 niêng) gì sêng-âu, Ũng-céng Huông-dă mêng-lêng: „Mộ-niê-ài kĭ chió gì dâng-ming, niông ĩ diêu diôh sùng lă, ng-săi giông-păk ĩ-gáu-k-nặng siông-ngiăng; ô nêng-lĭk kĭ chió gì, â sĭa diôh cŭi biêng-dău kĭ cê-gă gì cōng lì diêu, gâeng Háng-nặng siôh iông diôh siông hō-kĕu, huông-biêng diêu-că, păi-giăng mậ sĭa kộ kiê-hô ĩ-gáu-k-nặng, gô cộ-guăng-gi kộ kuông dâng-ming kăi huăng-dê, cộ chêng, gâeng gì-tă nêng siôh iông.“ Ũng-céng ũng-hŭ dâng-ming siông-ngiăng mậ chió, mậ chêng, cộ sêng-é gâeng kộ-cŭ, têng cĭ sêng-âu kăi-sŭ, ô ciêu-buô-hông gì Dâng-ming siông-ngiăng diăng-gŭ, cĭ siôh dêng nêng kĕjuk nêng hō lā „hiók-gă“ (歇家). Dŭng-huá Mîng-guók sing-lĭk ĩ-hâu, céng-hŭ gĕng-cĭ Háng-nặng káng-mậ-kĭ Dâng-ming, siông-ngiăng diăng-gŭ gì nêng kăi-sŭ biêng sậ. Dŭng-huá Ing-ming Gĕng-huô-guók sing-lĭk ĩ-hâu, céng-hŭ âng-bậ iă sậ Dâng-ming siông-ngiăng, gŭng-dáng gŭ-buông mọ nêng chiông gô-dă hŭ-uăng diêu diôh cŭi lă lâu.

Dŭng-huá Ing-ming Gĕng-huô-guók ciáh sing-lĭk gì sêng-âu, cộ că ciong dâng-ming dông siôh ciáh siêu-só mĭng-cŭk lì káng. Gáu-muôi-lâu diôh 1955 niêng mĭng-cŭk sĕk-biék diêu-că gì sêng-âu, Gĕng-săng-dông giêng-găk Dâng-ming ĩ-gŭng kĕjuk Háng-cŭk dŭng-huá (同化), mọ cê-gă mĭng-cŭk đĕk-cing gâeng é-sék, gô-chŭ ciong ĩ-gáu-k-nặng dông Háng-cŭk gì siôh buô-hông.

Gô-dă kuóh-dà kộ-nêng gô ô gô-dă Mîng-uôk-nêng sĭng-tă gì đĕk-cing, bók-guô hiêng-cái ĩ-gŭng gâeng Háng-nặng mọ siê-nộh kŭ-biék lâu. Gô-dă kuóh-dà cộ mĭng-hiêng gì đĕk-cing, puôi-hŭ ngàng-sáik bĭ-gáu ching, kă-tôi bĭ-gáu dôi â cộ uăng-uăng-sék, Hók-ciũ nêng gô ĩ-gáu-k-nặng hō lă „kuóh-dà“ (曲蹄), kộ-nêng cêu sê têng cŭ-uái lì gì. Ciong-uăng gì ngôi-hing, gâeng ĩ-gáu-k-nêng iă sêu diôh bô áng bô â gì sùng diê-sié kă-kók-tàu uăng lă kộ-káung, kă-tôi buăng lă sọi diôh dê-dău, chă kŭi lì niăh ngŭ ô đĭk-ciék gì guăng-hiê.

Gáu sî-gŭ dôi kuóh-dà ing-kĕu tŭng-giê gì só-gĕu dŭ chă iă huông. Mĭng-guók sêng-âu gì hók-ciă Ding Ũng-dộ (陳文濤) giêng-găk Hók-ciũ chĕ-kŭ gì kuóh-dà chă-bók-dộ â dăk gáu 10 uăng, ciă só-gĕu kộ-nêng bĭ-gáu ciék-gĕng dông-sĭ gì cing-huông. Gĕng-săng-dông ciáh siông-dâi sêng-âu cộ guô tŭng-giê: Mĭng-gĕng diê-hăi-kâu gì kuóh-dà dŭ-liăng ô 3731 chió, 17235 nêng, gì-dŭng nâng gì 8760 nêng, nŭ gì 8475 nêng, nâng nŭ bĭ-liê 1:0.967; diôh Mĭng-gĕng Diông-lộ, Ing-tái, Nang-bing hó-gĕng tiê-lâu buăng lì buăng kộ gì ô 4219 chió, 10369 nêng. Ciong-uăng gōng Mĭng-gĕng gì Hók-ciũ Kuóh-dà ô 27604 nêng, cuôi gô mọ sáung hăi-giêng Lọ-nguông, Liêng-gōng hŭ-uái gì kuóh-dà. Gô ô cŭ-lâu gōng, gáu 1950 niêng cộ-iêu, Mĭng-gĕng diê-sié ô kuóh-dà 3 uăng gŭi ciáh.

Kuóh-dà cộ că diêu diôh Hók-ciũ gì Săng-găng-ciũ (三縣洲), Bông-ciũ (幫洲), Ngĭ-ciũ (義洲), Ák-mộ-ciũ (鴨姆洲), Huăng-sùng-puô (泛船浦), Siông-dô (上渡), Dông-ciũ (中洲), Chông-hà gâeng Cũ-buô hŭ-uái. Gáu-muôi-lâu bô buăng gáu Nang-sĕu (南嶼), Hŭng-dông (洪塘), Mă-gĕng (馬江), Ding-gĕng (亭江), Guăng-tàu (瑄頭), Lâu-giê (劉岐), gô ô Mĭng-âu, Diông-lộ, Ing-tái, Mĭng-chiăng, Lọ-nguông, Liêng-gōng ciong-uăng gì gĕng giêng gâeng hăi giêng. Bô ô Kuóh-dà têng Mĭng-gĕng tiê-lâu hiông siông-kă giăng, buăng gáu Mĭng-băk gì Nang-bing, Siêu-ũ, Sóng-

chiong, Gióng-êu, Ciong-lôk hū-uái kó. Iá ô gí buăng kó hải giềng gí Ning-dáik, Hà-puô hū-nê.

Gíng-dáng gí kuóh-dạ dũ sãi Míng-dặng-ngũ gí Hók-ciũ-uá cộ cê-gã gí mĩ-ngũ. Buăng kó Míng-báek gí kuóh-dạ iá sê gông Hók-ciũ-uá. Ô gí dê-huông gí kuóh-dạ gó ô cê-gã đêk-sự gí sự. Kuóh-dạ diôh lĩk-sự gĩa-dặng ô cê-gã gí ngũ-ngiông, bók-guô gáu-muôi-lâu kãi-sự uảng kó sãi Háng-nặng gí Hók-ciũ-uá. Gáu Míng-diêu gí sêng-âu, duái buô-hông gí kuóh-dạ ĩ-gĩng ạ gông Hók-ciũ-uá lâu, bók-guô gó ô bô-lũ iá sãi cê-gã ngũ-ngiông gí ngũ-huák gặng dặng-sự. Gặng-săng-dông siông-dài ĩ-hầu duái cộ tũ-guông Pũ-tũng-uá, gó-chũ gĩng-dáng iá sãi kuóh-dạ iá ạ gông Pũ-tũng-uá.

Kuóh-dạ gí sáng ô sêk gũi cụng, iá sãi dũ sê Míng-diêu gặng Muăng-chĩng Háng-huá gí sêng-âu kĩ gí. Nặng bĩ-gáu sãi gí sáng kộ-nặng dũ gặng cũi hẹk-ciá pách-ngũ ô găng-guô. Bĩ-gáu diềng-hĩng gí chiong Gông (江), Dòng (唐), ũng (翁), Êu (歐), Păng (潘), Biêng (卞), Diê (池), Puô (浦) dặng dặng. Gí-dặng, „Ũng“ gí é-sệu kộ-nặng sê „ngũ-ũng“ (pách-ngũ-gi); „Păng“ (潘) é-sệu sê „cũi gĩa-dặng gí huăng-giăng“; „Êu“ (歐) kộ-nặng cĩ „hải-êu“; Diê (池), Puô (浦), Gông (江), Hải (海) ciông-uảng gí sáng, dũ sê ĩ-gấu-nặng sêng-uák gí dê-huông. Lêng-ngôi, ô gí sáng Dìng (陳) gí kuóh-dạ gông cê-gã sê Dìng ĩ-lông (陳友諒) gí hảiu-dái. Diòng-lộ Diu-dặng-chông (籌東村) gí sáng Lù (盧) gí kuóh-dạ gông ĩ-gấu-nặng sê Lù Sùng (盧循) gí hảiu-dái.

Hók-ciũ chê-kự gí kuóh-dạ iá sãi sáng Dòng (唐), sáng Lái (賴), sáng Gông (江), sáng ũng (翁) hẹk-ciá sáng Cĩng (詹); Míng-âu gí iá sãi sáng Êu (歐), Biêng (卞), Diê (池), Gông (江) gặng Guóh (郭); Diòng-lộ gí sáng Dìng (陳), Gông (江), ũng (翁) gặng Ngạ (倪) gí bĩ-gáu sãi; Lộ-nguồn hải giềng gí cĩ-iêu sáng Lĩng (林), Êu (歐), Gông (江), Dâng (鄭), Liêng (連), Dìng (陳), ũng (翁), Làu (劉), Biêng (卞) hẹk-ciá Dòng (唐).

Diôh lĩk-sự gĩa-dặng, kuóh-dạ kẹuk lựk-dê gĩa-dặng gí Háng-nặng káng mậ kĩ, ng-niông ĩ-gấu-nặng siông-ngiăng, siôh-sié-nặng diêu diôh sùng gĩa-dặng. Kuóh-dạ gĩng-cạ lải-nguồn cĩ-iêu sê diôh hải-giềng hẹk-ciá ọ lậ n्हữ, hẹk-ciá sãi sùng lĩ hả n्हữ. Duái-buô-hông nặng chió iá bék, bô gĩa lậ sêng-uák iá ụng-ê sêu gáu hũng-tải gí ỉng-hiông. Dặng-huá Míng-guók sịng-lĩk ĩ sêng, kuóh-dạ duái-buô-hông dũ mậ sié-nộ ụng-huá. Gặng-săng-dông siông-dài ĩ-hầu, duái-buô-hông gí kuóh-dạ siông-ngiăng diăng-gũ, iá sãi diòng-tũng gí hũng-sựk gặng sêng-uák huông-sék kãi-sự biêng mậ, ô sêk-diòng gí ngũ-hiêng.

Muăng-chĩng gáu Míng-guók gí sêng-âu, kuóh-dạ ék-buăng sệng kẹk muái-buô (麻布) cộ gí ĩ-siông-kó, niềng siàng lạng, ử hẹk-ciá dà-sáik. Hũ-uảng gí kó iá kuảng iá duái, kẹuk nặng hộ lậ „kuóh-dạ-kó“ (曲蹄褲). Nũ-gái chiũ-uông gĩa-dặng ệu tiếng siôh cặng siôh cáung kuảng gí ử-ử-sék biêng-biêng. Diôh siông-ngiăng diăng-gũ ĩ-sêng, duái-buô-hông gí kuóh-dạ ệu táung-siêng-kả, ng-dái mậ. Nũ-gái ng-diềng-kả (纏絞), tàu-huók sê ciềng-ciềng-sék, muôi-muôi kiểu tiếng, cĩa huók-hiêng hộ lậ „ciềng-lòi-guoi“ (尖螺髻); lẫu-mũ ạ ciông tàu-huók buảng kĩ lĩ, sãi siôh cụng iông-sék chiong sié gí, ô ngô chióh hĩ mặng dòng gí cặng-cặng (簪簪) chák tàu-huók lậ. Cuoi kẹuk ô gí hỏk-ciá dọng cộ kuóh-dạ sê Míng-uók nặng hảiu-dái gí cặng-gếu, ỉng-ôi Míng-uók nặng cặng mĩ-sêng lẫu-siê.

Gô-dạ duái-buô-hông gí Kuóh-dạ siôh-sié-nặng dũ sê diêu diôh sùng lậ. „Liêng-gĩa-sùng“ (連家船) cĩa miàng-cê sê dọi kuóh-dạ bĩ-gáu dặng-sẻng (中性) gí chĩng-hữ, cĩa sũ iá dọi kuóh-dạ mậ sié-nộ káng mậ kĩ gí é-sệu. Míng-gặng gĩa-dặng gí liêng-gĩa-sùng ék-buăng ô 5 gáu 6 mĩ hĩ mặng dòng, ô 3 mĩ hĩ mặng kuảng. Tàu-muôi ciềng-ciềng-sék kiểu tiếng, dài-dổng bô bàng bô kuák, gó ô kẹk dẹuk-bùng cộ gí sùng-dũ. Siôh gĩa ciông-uảng gí sùng sê kuóh-dạ gặng-cáu gặng sêng-uák gí dê-huông, pách-ngũ diôh sùng-tàu gí gắk-bẻng, sùng-dũ cêu sê chió gặng chông-kó, sùng-muôi sê chái-k-sũ. Kuóh-dạ ék-buăng kẹk siôh cụng chũ-chũ-sék dẹuk-dặng tẻng kó-kả-biêng â-dạ tũ diê kộ ciẻk niêu bậ chók lĩ, ô gí kuóh-dạ gó ạ diôh sùng-muôi iông giẻ gặng ák cĩ siôh lỏi gí tàu-sẻng. Bĩ-gáu cĩa sêng-âu siông-ngiăng diăng-gũ gí kuóh-dạ ạ diôh gặng-giềng hẹk-ciá tẻng-tũ (灘塗) lậ kĩ chió. ĩ-gấu-nặng sêng diôh dê-dầu lậ pách kẹk chà cộ gí dòng, gĩa ciông nguông-lải cê-gã gí sùng ẻng diôh gĩa-dặng dọng chió lĩ sãi, hẹk-ciá ng-kẹk sùng lĩ cộ, gắk dòng gĩa-dặng puô chà-bẻng lĩ kĩ chió. Hũ-uảng gí chió iá nẫung, kẹuk nặng hộ lậ „sẻ-kả-lầu“ (四蛟樓) hẹk-ciá „tử-kả-bùng“ (提蛟房).

Áng diòng-tũng gí hũng-sựk, kuóh-dạ gí giẻk-huông ék-buăng ửu bà-nặ cộ cĩ, iá ô gộ nặng cộ muôi gí. Ék-buăng tiàng-sệu sê sẻng lậ, cộ chók-dổng (做出動), chẻng nặ (請奶, chẻng Lĩng-cũ-nặ) gặng guó guảng (過關). Cũ-niông-giăng 18 huoi chók-gá, giẻk-huông ĩ-hầu kộ dòng-buô chió lậ diêu, hĩ siôh buô ô tiẻ-gá (啼嫁), má-gá (罵嫁) gí hũng-sựk. gặng-muôi-giăng ạ gĩa siông ngiăng, kuóh-dạ-giăng mậ tộ lựk-dê gí nũ-gái cộ lẫu-mặ. Giẻk-huông hĩ siôh n्हữ, cũi mẻng gí sùng nặ sê káng-giẻng kộ ciẻk sịng-bô gí sùng, mậ guảng ạ nẻng-sẻk mậ, dũ ạ sãi giảng guó kộ tộ mĩ-ciũ lĩ chiók. Mĩ-ciũ sê nũ-huông buoi-gá gí nộ, hộ lậ „sịng-bô-niêu“ (新婦尿). Gặng-muôi-giăng diôh dòng-buô sĩ lộ ĩ-hầu ék-buăng ạ gĩa gĩa siôh cáh, giẻk-huông ĩ-sẻng nặ sê ô gặng bẻk-cách nẻng-gái sả, biẻk-nặng iá mậ kộ gông ĩ, cuoi dũ mậ Háng-nặng hĩ mặng gông-gếu. Chió bó gí nẻng-gái gó ạ kộ tộ sạ-bộ.

Kuóh-dạ sĩ nặng sêng-âu gí hũng-sựk gặng lựk-dê gĩa-dặng gí Háng-nặng ô nẻk-giăng chả-biẻk. Pĩ-ử gông, kuóh-dạ chió bẻk, mậ-niẻ-ài chẻng hũ-siông dộ-sệu lĩ cộ chẻk (做七). Hải-giềng gí kuóh-dạ mậ muôi, ék-buăng dộ chẫu-chiỏh (草蓆) guông lậ, muái diôh bĩ-gáu piẻk gí tẻng-tũ (灘塗) diẻ-sẻ, cuoi mậ sãi kẹuk bẻk-nặng káng-giẻng. Cộ cĩa sáng Tiẻng-ciỏ-gấu gí kuóh-dạ muái diôh Hók-ciũ-siàng sả-bẻk gí Hông-gấu-sẻng (奉教山). Cĩa sẻng cêu sê gĩng-dáng gí Mặ-ảng-sẻng (馬鞍山), gô-dạ Hók-ciũ nặng gó ĩ Kuóh-dạ-sẻng (曲蹄山).

Hók-ciũ nặng ciẻ-cáu ô „Guảng sẻng mẻng sẻ kuóh-dạ ngô“ (官三民四曲蹄五) gí gông-huák. Cêu sê gông, cộ-guảng-gí diỏh Sẻk-nẻ-nguỏk niẻk-sẻng ciẻ-cáu, bẻk-sẻng diỏh niẻk-sẻ ciẻ-cáu, kuóh-dạ diỏh niẻk-ngô ciẻ. Sẻng-sẻk mẻng-buô gí sêng-âu, kuóh-dạ ạ ciông sùng kũi gáu Míng-gặng dài-dổng kộ, miẻng lậ cái-ciỏ (債主) lĩ tộ ciềng, cuoi hộ lậ „chẻng-gỏ“ (遷篙). Ciảng-nguỏk chẻ-nẻ gáu chẻ-sẻ, nũ-gái gặng niẻ-giăng ạ siông ngiăng tộ guoi (討糶), kộ Háng-nặng diêu gí dê-huông, gĩa-gĩa-chiỏ-chiỏ chiỏng sĩ bái niềng (唱詩拜年), gông gẻk-lẻ gí uả lĩ tộ guoi. Kuóh-dạ chók-miàng gí «tộ guoi sĩ» (討糶詩) ô: „Gũ sộ sẻng-sẻng hỏk sịng-niềng, ẻng-ẻng sẻng-dẻng guá tiẻng sẻng; hộ gỏ hộ guoi sẻng nù kộ, gĩng-cê bậ-bẻng kiẻ muông sẻng“ (姑嫂雙雙賀新年, 紅紅傘燈掛廳前; 好糕好糶送奴去, 金字牌板豎門前), „Gô niềng gáu kộ bô sịng niềng, sẻng-ẻ hẻng-lẻng tẻng duái ciềng; gũng-hĩ huák-cái bẻng-ảng guó, sẻng nù tòng-guoi guó muông sẻng“ (舊年過了又新年, 生意興隆賺大錢; 恭喜發財平安過, 送奴糖糶過門前) dặng dặng. Cộ cáik gí sêng-âu, Kuóh-dạ ô chiỏng ngũ-gỏ (漁歌) gí diòng-tũng, bók-guô cuoi gắk gĩng-dáng ô sẻk-diòng gí ngũ-hiêng.

Kuóh-dạ iá giẻng nặng tẻng sùng sẻng-dầu gĩng-guô, ĩ-gấu-nặng giẻng-gẻk cuoi sê cũi-mặ (水馬, é-sệu sê cẻng sĩ gí nũ-gái) gí hiỏng-cẻng. Bók-guô nặ sê dẹuk diỏh cũi-mặ dũ diỏh lẫu gẻng lĩ, biẻ-miẻng gũi lĩ tộ mặ-huảng. Kuóh-dạ káng-giẻng dẫung cũi lậ nặng mậ sãi đĩk-ciẻk giủ siông lĩ, ô sáng tẻng sẻng pủ (三沉三浮) gĩa giủ gí sịk-guảng. Ỉng-ôi iá sêu giảng sùng, kuóh-dạ giẻng gông „tộ“ (退), „huảng“ (橫) ciông-uảng gí cê. Kuóh-dạ giẻng-

gáek káng-giêng bậ-lêng-pók gì nộh dù mậ gэк-lé, diăng lợ buông-buông lợ dù mậ sải bậ-lêng-pók, sảih ngừ iả mậ sải huăng sỏih mếng. Kuóh-dạ giềng-gáek ngừ gì mэк-ciủ mậ sảih gì, ỉ-gáuk-nặng diớh sùng-tàu ậ điều ngừ gì mэк-ciủ, giềng-gáek cuoi ậ bộ-bé sùng mậ pàng.

Kuóh-dạ gì ngừ-gổ (漁歌) sê kuóh-dạ mềng-găng gì sỏih cững diòng-tùng ỉng-ngỏk, ciỏ-iếu ô buàng-gổ (盤歌) gặng chióng hỏk-niềng-gổ (唱賀年歌) lầng cững, dù sê kэк Hỏk-ciủ-uả li chióng. Buàng-gổ sê sỏih nằng sỏih nự dới-chióng (對唱), gổ-sự sê hiềng-diòng huák-hủi gì; hỏk-niềng-gổ sê diớh guỏ-niềng gì sềng-âu hỏng lựk-dê gặ-dềng gì Háng-nềng tợ guỏi sềng-âu chióng gì gổ. Kuóh-dạ ngừ-gổ ô Mềng-kiỏk gì kuóh-diều, iả dới Hỏk-ciủ gì-tả gì mềng-iếu (民謠) kuóh-ngiề (曲藝) ô эк-dềng gì ỉng-hiềng, bók-guỏ gừng-dáng ô sэк-diòng gì ngừ-hiềng, hiềng-cải ỉ-gừng kệuk céng-hủ gặ gáu Hỏk-ciủ-chê gặng Hỏk-gióng-sềng gì Hỉ-từk-cэк Ung-huá Mỉ-săng (非物質文化遺產) gì miàng-dăng diề-sié kộ lầu.

Cội cầ, kuóh-dạ sáng Hỏk-gióng buông-từ dэк-sáik gì iả sậ Dộ-gáu sừng, gì-dựng bầu-guák Ủ-củ, Siề-sing (蛇神), Uả-sing (蛙神), Lựng-sing (龍神), gỏ ô Mả-củ, Nả-gừng, Bảh-mả-cồng-uòng, Kải-mềng-cồng-uòng (開閩尊王, Uòng Sừng-dỉ), Ủi-ừ-cồng-uòng (威武尊王, Uòng Sừng-diều), Ngừ-hỏk Uòng-iề (五福王爺), Lừng-củi-nặ, Dừng Siông-củ (陳尚書, Dừng Ủng-lựng), Chэк-sừng-nặ (七星奶), Chềng-lỏi Gủ-niềng (田螺姑娘) gặng gáuk cững dề-tàu-sing. Kuóh-dạ cững sêu giềng-sùng, gỏ-chủ diớh ỉ-gáuk-nặng dái-dồng cềng-kộ sáng Mả-củ, gỏ cồng Mả-củ gì sềng-iềng diòng gáu Mềng-báek gì nội-lựk dề-kự kộ. Kuóh-dạ gỏ cồng Bảh-mả-cồng-uòng gì sềng-iềng diòng gáu Mả-củ-dộ, Nả-gừng gì sềng-iềng diòng kộ Liừ-giủ. Iả ô sỏih buỏ-hồng gì kuóh-dạ sáng Hủk-gáu.

17 siề-gỉ gì sềng-âu, huăng-giềng diòng-gáu-sệủ gáu Hỏk-ciủ li uắk-dồng, sing-lík gáu-kự (教區), kải-sự ô kuóh-dạ sáng Tiềng-ciỏ-gáu. Téng 19 siề-gỉ dựng-gỉ kỉ, cỉ sỏih dềng diòng-gáu-sệủ cồng kuóh-dạ dóng cộ sê dặng-iếu diòng-gáu dới-chióng, gỏ ỉng-ôi cuoi dэк-lừng-é kộ ọk Hỏk-ciủ-uả. Tiềng-ciỏ-gáu gáu-huỏi dới-chiủ hỏng-gáu gì kuóh-dạ siông-ngiềng diăng-gủ, biề-miềng ỉ-gáuk-nặng sêu gáu Háng-nềng gì kiề-hỏ, bỏ kủi hỏk-hầu gáu-lựk kuóh-dạ, gỏ-chủ hỏng-gáu gì kuóh-dạ muống biềng muống sậ. Gáu gừng-dáng, duái-buỏ-hồng gì Kuóh-dạ đủ sáng Tiềng-ciỏ-gáu lầu. Kuóh-dạ gặng kuóh-dạ gì hầu-dái ciềng Hỏk-ciủ Tiềng-ciỏ-gáu gáu-dủ gì ỉng-kêu iả duái.

Téng Sóng-diều kải-sự, kuóh-dạ kệuk lựk-dê gặ-dềng gì Háng-nềng dóng cộ „ciềng-mềng“ (賤民) káng mậ kỉ. Gỏ-dặ ô sỏih cững gồng-huák, Hỏk-ciủ gì nằng-gáik nậ mộ cềng tợ lầu-mả, ng-sê tợ gềng-muói-giềng, cêu sê kộ tợ lầng-gả-siăng (兩個聲, cỉ ngừi-dề li gì nềng). Kuóh-dạ gì sềng-săng gặng sềng-uắk đủ sêu gáu iả duái gì hằng-ciề, mậ sải siông ngiềng diăng-gủ, mậ sải sệủng sỉ-diều (絲綢) gì ỉ-siông, mậ sải gặng Háng-nềng giэк-huởng, siông áng mậ sải cầ sắng gặng sệủng ậ, ô hộ dái mậ sải dồng-dềng-giэк-chải (張燈結綵), giềng diỏ dồng diớh uắng iếu dặ tàu iềng biềng-dầu giềng, mậ sải sệủng Háng-nềng gì ỉ-siông, kỏ-guắng sỏih mềng gềng sỏih mềng dặ. Nự-gáik sể buắng-biềng-guỏi (半升髻), mậ sải ọk Háng-nềng nự-gáik hủ-uắng sể. Ô gì dề-huởng gỏ gềng-cỉ kuóh-dạ siông ngiềng li, dồng-dề ô „Kuóh-dạ nềng siông ngiềng, siông ngiềng pách sỉ mộ buỏi miềng“ (曲蹄莫上岸, 上岸拍死無賠命) gì gồng-huák. Siông ngiềng diăng-gủ gì kuóh-dạ iả mậ sải kỉ kэк uắ cộ dừng gì chiỏ, ọk Háng-nềng kỉ ô huỏi-chiòng-bầu gì chiỏ gắng-gắng sê mậ sải gì. Ô gì chiỏ bỏ gì kuóh-dạ kэк iả sậ cềng kộ uỏi-lỏ (賄賂) sỏih sáng gì Háng-nềng, kэк Háng-nềng gì mềng-gэк kộ tэк-củ kộ-củ.

Muăng-chừng muắk-gỉ Hỏk-ciủ ô sỏih ciáh miềng hộ lặ Guỏh Báik-chiềng (郭柏蒼) gì tэк-củ-nềng, diớh ỉ siả gì «Dệuk gắng Sэк-nik uả» (竹間十日話) diề-sié, ô gồng sỏih ciáh Sồng-dề (順治) niềng-gắng miềng-cề hộ lặ Gừng Giềng (金鏡) gì céng-sệủ ỉng-ôi chiỏ bэк gặng gềng-muói-giềng giэк-huởng, siả-huỏi dề-ôi biềng iả dặ gì gỏ-sệủ:

Cỉ sỏih dầung Ủng-ngiềng-ừng huắng-ỉk siềng Mềng-dềng-ngừi é-sệủ cêu sê:

Téng Muăng-chừng kải-sự, céng-hủ gặng kuóh-dạ đủ buỏh siông chủ-siều cầ gì-sê gì céng-cháik. 18 siề-gỉ Ủng-cềng (雍正) niềng-gắng, céng-hủ ừng-hủ kuóh-dạ siông ngiềng diăng-gủ, bók-guỏ mềng-gắng gỏ ô cững sậ nềng káng mậ kỉ ỉ-gáuk-nềng. Muăng-chừng muắk-gỉ cộ hiềng-cềng (憲政), ô nềng hỏng Hỏk-gióng-sềng củ-ngiề-guỏh (諮議局) tỉ chỏk ngiề-áng, iếu-giủ lík-huák bộ-hỏ kuóh-dạ gặng Háng-nềng dái-ngệủ bừng-dềng, dắng-sê céng-hủ gồng cuoi sê sỉk-guắng, mộ ciэк-sêu cuoi ngiề-áng. Dừng-huá Mềng-guỏk sing-lík ỉ-hầu, uòng-ciềng gặ-dủ kuóh-dạ mậ siông ngiềng gì gềng-lềng. Gệủng-sắng-dồng siông-dái ỉ-hầu, céng-hủ ắng-bậ iả sậ kuóh-dạ siông-ngiềng. Gỉ-sê gì céng-cháik uòng-ciềng mộ lầu, bók-guỏ ô gì Háng-nềng gỏ sê káng mậ kỉ kuóh-dạ.

Hỏk-ciủ mềng-gắng ừng-huá diề-sié káng mậ kỉ kuóh-dạ, giềng-gáek ỉ-gáuk-nềng gắng-giều-lê. Diớh Hỏk-ciủ-uả dái-dồng ô iả sậ káng mậ kỉ kuóh-dạ gì sủk-ngừ. Chióng „Kuóh-dạ-ừng“ (曲蹄瘟), „Sỏih lắk gắng-lầng gềh guỏ kắng, kuóh-dạ iả siông cộ sừng-sắng, Chiủ niềng bэк-giềng dều-dều-ciềng, mậ siả sắng cề Dầu lềng-sắng“ (一粒橄欖丟過坑, 曲蹄也想做先生; 手拈筆仔抖抖戰, 賣寫三字賣燕山), „Kuóh-dạ ậ cộ-guắng, Dừng-nguỏng biềng Báek-huắng“ (曲蹄會做官, 中原變北番) cỉ sỏih lỏi, gỏ ô „Kuóh-dạ nềng siông ngiềng, siông ngiềng kệuk pách sỉ mộ buỏi miềng“ (曲蹄莫上岸, 上岸乞拍死無賠命) cừng-uắng ừi-hiэк gì uả. Muăng-chừng céng-hủ ừng-hủ kuóh-dạ mậ guắng, gỏ ô „Iếu sùng iếu sùng lầ, kuóh-dạ cộ lợ-dầ. Siều-iề dắng bớng-tềng, siều-ciả kộ dắk chầ. Tiềng-dồng nềng-kách háng gừng-hủ, bừng-diề nặ-nặ táung-siềng-kắ“ (搖船搖船啦, 曲蹄做老爹. 少爺擔糞桶, 小姐去踏車. 廳中儂客喊恭喜, 房裡奶奶脫跌駁) cồng-uắng chiếu kuóh-dạ gì sủk-ngừ. «Mềng-dủ Biэк Gэк» diề-sié iả ô biềng-dặ kuóh-dạ gì ừng-cề, bók-guỏ ô gì kuóh-dạ diớh cầ củ diề-sié sê ỉ céng-mềng hừng-chiòng chỏk-hiềng gì. Hỏk-ciủ ô iả sậ gì dề-miềng gặng kuóh-dạ ô gắng-guỏ. Hỏk-ciủ chề-kự sặ-báek ô Mả-ắng-sắng (馬鞍山), gỏ-dặ hộ lặ Kuóh-dạ-sắng (曲蹄山), hủ-uái gỏ-dặ ô iả sậ kuóh-dạ muái diớh cũ-nặ. Mả-củ gì Nằng-gắng-dộ (南竿島) iả ô Kuóh-dạ-ộ (曲蹄澳).

1847 niềng Hỏk-ciủ kải-bỏ ỉ-hầu, iả sậ Gỉ-dỏk-gáu diòng-gáu-sệủ li Hỏk-ciủ diòng-gáu. Cỉ sỏih dềng nềng gì bэк-gэк diề-sié gэк giả li iả sậ kuóh-dạ gì sềng-uắk, kệuk huắng-giềng lầu giả iả chừng gì ềng-chiòng:

Mỉ-guỏk độ-iềng Julien Bryan diớh 1947 niềng kiák guỏ sỏih buỏ miềng-cề hộ lặ «Bềng-sùng cỉ Gắ» ("Sampan Family") gì diềng-ỉng, gồng gì sê Mềng-gềng diề-hải-kầu hủ-uái sỏih chiỏ sáng Lừng (林) gì kuóh-dạ sỏih nik gì sềng-uắk.

2009 niềng, độ-iềng Ủ Hiềng-huá (巫向華) gồng-gệủ Kuóh-dạ gì ừng-huá sềng-uắk kiák siềng sỏih buỏ diềng-ỉng «Tiềng-ciỏ gì Ngừ-hủ» (天主其漁夫), cầ diềng-ỉng diề-sié duái buỏ-hồng nội-lựng sê kэк Hỏk-ciủ-uả gồng gì.

Téng 20 siề-gỉ 50 niềng-dái kải-sự, Dừng-guỏk céng-hủ ắng-bậ kuóh-dạ siông ngiềng diăng-gủ, ciэк-sêu gáu-lựk. Gừng-dáng Mềng-gềng gềng giềng gặng hải-giềng ô iả sậ kuóh-dạ gì chồng, đủ sê hỉ sềng-âu kỉ gì. Kuóh-dạ duái buỏ-hồng gỏ sê cộ gặng cũi ô gắng-guỏ gì gềng-cáuk, chióng Chồng-

săng-kỳ Mìng-gềng nàng ngiăng gì kuóh-dạ cêu kẹuk ăng-bạ gáu Chông-săng-kỳ Cũi-siông ngừ-ngiêk dài-dôi diê-sié kộ, 1979 niềng, céng-hũ gó buák kuăng kị siôh cộ ngừ-mìng sǎng-chông. Téng 1990 niềng-dài kị, iả sạ chió dù cê-gă kẹk ciông-tàu hẹk-ciă chà lị kị chió. Lọ-nguông-giăng céng-hũ gó kẹuk hăi-giềng gì kuóh-dạ kị Hăi-siông-chông (海上村, diôh Siêng-gềng-déng), Sêng-hùng-chông (先鋒村, diôh Bê-lị-hiông), Sêng-hùng-chông (乘風村, diôh Sêng-săng-déng) săng ciăh chông. 1990 niềng kăi-sữ, Hók-ciũ-chê céng-hũ ciông diông giă lị gì kuóh-dạ dù ăng-bạ siông ngiăng diăng-gữ.

Gĩng-dáng gì kuóh-dạ sêng-uăk gặng gáu-ỷk cũi-bing dù ô iả duai gì tì-gỗ. Duai buô-hông gì kuóh-dạ dù cộ gặng páh-ngừ, cũi siông ông-sók, uă sǎi ciông-uang gì cék-ngiêk, bêng-chiă đái k gáu céng-hũ gì êk-dêng gĩng-cạ ciê-ti. Iả sạ kuóh-dạ ciông sùng gãi siang duai mủk huăng-sùng (帆船), ô gì gó sǎi ậ hă gữi báh dóng gì gáu ng sùng (鋼船). Ô gì kuóh-dạ kẹuk céng-hũ chiăng kộ cộ nội-ộ gì ôi-sêng.

Lêng-ngôi siôh huông-miêng, kuóh-dạ gì diông-tưng ùng-huá ô sék-diông gì ngừ-hiêng, kuóh-dạ gì ngừ-gỗ, hiêng-cái t-gĩng kẹuk céng-hũ gǎ gáu Hók-ciũ-chê gặng Hók-gióng-sêng gì Hữ-ũk-cék Ûng-huá Mì-săng (非物質文化遺產) gì miàng-dăng diê-sié kộ lâu.

Dững-huà Dâi-hốk

Dững-huà Dâi-hốk

Dững-huà Dâi-hốk sê Dài-uǎng gí siǒh sū dâi-hốk, găng-chǐng Huà-dâi (華大), sǐng-lík sì-gǎng sê 1990 niềng.

Dáng-mìng

Dáng-mìng

Dáng-mìng sê sêng-uăk diôh Hók-gióng, Guōng-dặng, Guōng-să, Hăi-nàng, Ciék-gǝng gǝng-hăi siông gị siôh ciáh mǝng-hiê, sǝk Háng-cũk. Diôh Hók-ciũ, lǝk-dê siông gị Háng-ìng cǝng Hók-ciũ Dáng-mìng ă-huá miàng "Kuóh-dạ" hǝk "Kuóh-dạ-giăng". Duòng-tǝng siông, Dáng-mìng ék-sǝng duài-buô-hông si-gǝng dũ dêu sùng gạ-dǝng.

Kūng-cū

Kūng-cū

Kūng-cū (孔子, cièng 552 n. hẹk 551 n. - cièng 479 n.), miàng Kiū (丘), cê Dẹ̀ng-nà (仲尼), Lū-guók-nẹ̀ng, Dặ̀ng-guók Chũng-chiũ Sị-dải gị sữ-siōng-gă, diék-hۆk-gă gặ̀ng gáu-ặ̀k-gă. Ỉ sê Ủ-gă hۆk-suók gị chầung-lịk-ciă. Hók-ciũ gị Sẻng-ìng-miêu cêu sê gẻng-bái Kūng-cū gị sữ-cải.

Nguők-biāng

Nguők-biāng

Nguők-biāng (月餅) sê Dŭng-guók Dŭng-chiŭ-cáik gì sĭ-pĭng. Nguők-biāng gì hĭng-cāung cộ ièng-ièng-nióh, chiông nguők, biêu-sê tuàng-ièng gì é-sệ. Káẹk-káẹk sê miêng-hŭng cộ gì, diễ-siế ô âng. Bái-k-nuők-cáik siềh nguők-biāng sê cuòng-giù Huà-ìng gì duòng-tŭng hŭng-sŭk.

Lâng-gã-siăng

Lâng-gã-siăng

Lâng-gã-siăng (iá ậ sĩa cộ „lâng-ã-siăng“, Háng-cê: 兩個聲) sê cĩ cê-gã hẹk-ciã cữ-cũng téng ngòi-dê buăng gấu Hók-ciũ dê-kỷ li diêu, gó muõi buông-dê-huá gì nẹng. Cĩ siõh dềng nẹng mọ bấu-guák iã òng ĩ-sềng téng dững-nguòng buăng guó li gì, ĩ-gĩng uòng-ciòng kẹuk Hók-ciũ-nẹng dừg-huá gì nẹng. Lâng-gã-siăng ciã sụ gì é-sẹụ gặng ngiê-gặng-nẹng (外江儂) hẹk-ciã nguôi-dê-nẹng (外地儂) chă-bók-dộ. Ổ gì sềng-âu Lâng-gã-siăng ciã sụ sê ciòng-muòng dới Dậ-nê-chẹụ Guók-gẹụng Nội-ciềng ciềk-sók ĩ-hâu gựng Gẹụng-săng-dông buăng gấu Hók-ciũ li diăng-gữ gì hĩ siõh duai piề nẹng gì tưng-chĩng.

Lâng-gã-siăng ék-buăng nâ báik gōng Pũ-tưng-uâ, mậ báik gōng Hók-ciũ-uâ. ĩ-gáuk-nẹng gì kễu-ĩng gặng Hók-ciũ buông-dê nẹng uòng-ciòng mậ chiông, siõh tiăng cêu ậ báik gặng Hók-ciũ-uâ sê mậ siõh-iòng gì lầg cững siăng-ĩng, gó-chữ hộ lậ „Lâng-gã-siăng“. ĩ-sềng gì sềng-âu lầg-gã-siăng ậ kẹuk nẹng káng mậ kĩ. Gô-dặ ô siõh cững gōng-huák: nằng-gái nâ sê chió bék, tộ lầu-mã ng-sê tộ gặng-muói-giăng, cêu sê tộ lầg-gã-siăng. Bók-guó gĩng-dáng mằng-mằng mọ ciòng-uăng gì gì-sê lầu.

Gĩng-dáng Hók-ciũ-nẹng iá ậ ciòng mậ báik gōng Hók-ciũ-uâ gì nẹng, hẹk-ciã Hók-ciũ-uâ gōng mậ chĩng chữ gì nẹng hộ lậ „Lâng-gã-siăng“.

Uòng Hiêng-huàng

Uòng Hiêng-huàng

Uòng Hiêng-huàng(黃現璠, 1899 niềng 11 nguők 13 hộ - 1982 niềng 1 nguők 18 hộ), nguòng-miàng Găng Gĩng-ĩng(甘錦英), Guõng-sặ Hók-chũi-nềng, sê Dữ̄ng-guók hiêng-dội chók-miàng gì lĩk-sự̄ hők-gặ, mìn̄g-cũk ỳk-gặ gặ̄ng gáu-ỳk-gặ. ỉa sê Cẩ̄ng-cũk dậ-ék-gá gáu-sêu ,kệ̄uk hầi-u-siề nềng cồ̄ng-chĩng cộ «Cẩ̄ng-cũk Lĩk-sự̄ cĩ Hổ». Ỉ gắk 1936 niềng huák-biêu dẻk «Sẩ̄ng-dẩi tẩi hők-sẻ̄ng giũ-guók ông-dông» (宋代太學生救國運動) sê Dữ̄ng-guók dậ-ék-buồ nễ̄ng-gẻu hők-sẻ̄ng ông-dông sự̄ gì sự̄ cộ. Ỉ gắk 1957 niềng huák-biêu dẻk Cẩ̄ng-cũk Cẩ̄ng-sự̄(壯族簡史) sê Dữ̄ng-guók dậ-ék-buồ nễ̄ng-gẻu Cẩ̄ng-cũk lĩk-sự̄ gì sự̄ cộ .

Uòng Hiêng-huàng siồh-siề-nềng gĩng-lĩk Chĩng-diều,Bắ̄k-iòng Cẻ̄ng-hũ,Dữ̄ng-huầ Mìn̄g-guók gặ̄ng Dữ̄ng-huầ Ỉng-mìn̄g Gẻ̄̄ng-huồ-guók sẻ̄ duẩi sỉ-dẩi, cẻ̄ng-giẻ̄ng Dữ̄ng-guók hiêng-dẩi lĩk-sự̄ gì huák-diề̄ng. 1899 niềng 11 nguők 13 hộ chók-siề dỉồ̄h Dữ̄ng-guók Guõng-sặ-sẻ̄ng.1922 gầ̄u 1926 niềng,Uòng Hiêng-huàng diề̄ Guõng-sặ Dẩ-sẩ̄ng Sự̄-huẩ̄ng Hắ̄k-hầ̄u. 1926 niềng, gắ̄k Bắ̄k-gĩ̄ng Sự̄-huẩ̄ng Dẩi-hők hők-sỉ̄k lĩk-sự̄-hők gặ̄ng gáu-ỳk-hők,sê Dộ Sặ̄ -sẻ̄ng(陶希聖) gặ̄ng Dỉ̄ng-nguồ̄ng(陳垣) gì hők-sẻ̄ng. 1932 niềng ỉ dẩ̄ik dỉồ̄h lĩk-sự̄ gì hők-sẻ̄̄̄ hők-ôi. Ỉ-hầ̄i, diề̄ Bắ̄k-gĩ̄ng Sự̄-huẩ̄ng Dẩi-hők gì Nễ̄̄ng-gẻu-iề̄ng nễ̄̄ng-gẻu Dữ̄ng-guók -dội lĩk-sự̄. 1935 niềng dẩ̄ik-dỉồ̄h sỉ̄k-sẻ̄̄̄ hők-ôi,ừ Bắ̄k-gĩ̄ng Sự̄-huẩ̄ng Dẩi-hők bẻ̄k-nễ̄̄k hầ̄i, dừ̄ng niềng 11 nguők ỉ gầ̄u Nỉ̄k-buồ̄ng lầ̄u-hők, gắ̄k Dẻ̄̄ng-gĩ̄ng Dậ-guók Dẩi-hők(hiề̄ng-kẩ̄ik-s hộ cộ Dẻ̄̄ng-gĩ̄ng Dẩi-hők) gì Dẩi-hők-iề̄ng hők-sỉ̄k Dẻ̄̄ng-iòng-sự̄ gặ̄ng Nỉ̄k-buồ̄ng-sự̄, gắ̄ ỉ gì sỉ̄ng-sẩ̄ng ô Huồ-diề̄ng Chĩ̄ng(和田 清), Nguồ̄ng-diề̄ng chẻu-ĩng(原田淑人) . 1937 niềng duồ̄ng-ỉ Dữ̄ng-guók hầ̄i, Uòng Hiêng-huàng bỏ gắ̄k Guõng-sặ Dẩi-hők, Dữ̄ng-sẩ̄ng Dẩi-hők, Gủi-lĩ̄ng Sự̄-huẩ̄ng hők-iề̄ng,Guõng-sặ Gáu-ỳk Nễ̄̄ng-gẻu-sũ, Guõng-sặ Sự̄-huẩ̄ng hők-iề̄ng (hiề̄ng-kẩ̄ik-s hộ cộ Guõng-sặ Sự̄-huẩ̄ng Dẩi-hők) muồ̄ng gắ̄-cộ muồ̄ng nễ̄̄ng-gẻu. Dữ̄ng-huầ Ỉng-mìn̄g Gẻ̄̄ng-huồ-guók gỏ̄ng-guók Ỉ-hầ̄i, Uòng Hiêng-huàng dừ̄ lặ̄ nũ-lĩk gắ̄-cộ gặ̄̄ng nễ̄̄ng-gẻu,gỏ̄ chẩ̄ng-gắ̄ siầ̄-huồ̄i uắ̄k-dồ̄ng, bẩ̄ik-cẻ̄ng kẻ̄̄uk sồ̄ng cộ Guõng-sặ-sẻ̄ng Ỉng-mìn̄g Cẻ̄̄ng-hũ Ừi-uồ̄ng-huồ̄i Ừi-uồ̄ng, dậ̄ ẻ̄k gẩ̄i Cỉồ̄ng-guók Ỉng-dẩi dội-biể̄u,dậ̄ ẻ̄k gẩ̄i Cỉồ̄ng-guók Ỉng-dẩi Mìn̄g-cũk Ừi-uồ̄ng-huồ̄i Ừi-uồ̄ng,dậ̄ ẻ̄k gẩ̄i Dữ̄ng-iồ̄ng dội-nguồ̄i Ừ̄ng-huầ Liề̄ng-lộ Ừi-uồ̄ng-huồ̄i Ừi-uồ̄ng gặ̄̄ng dậ̄ ngỏ̄ gẩ̄i Cỉồ̄ng-guók Cẻ̄̄ng-hiể̄k Ừi-uồ̄ng . 1982 niềng 1 nguők 18 hộ, Uòng Hiêng-huàng bẩ̄ng-siề ỳ̄ Guõng-sặ Gủi-lĩ̄ng(桂林) ,hỉồ̄ng-sêu 83 huồ̄i.

Săng-huǒng-chék-háeng

Săng-huǒng-chék-háeng

Săng-huǒng-chék-háeng (三坊七巷) sê Hók-ciū-chê Gū-làu-kǐ Nàng-âu-gă (南後街) biêng-dǎu sǎng dèu huǒng gâeng chék dèu háeng gì tūng-chǐng. Cǎ sǎng dèu huǒng dǎ diǎh Nàng-âu-gă gì sǎ hióng, áng iù báek gáu nàng sòng-sêi sê Ĭ-gīng-huǒng (衣錦坊), Ûng-ù-huǒng (文儒坊), Guǒng-liǎh-huǒng (光祿坊); Chék dèu háeng dǎ gǎk dǝng hióng, iù báek gáu nàng sòng-sêi sê Iòng-giò-háeng (楊橋巷), Lòng-guǎng-háeng (郎官巷), Ták-háeng (塔巷), Uòng-háeng (黃巷), Ăng-mìng-háeng (安民巷), Gǔng-háeng (宮巷), gâeng Gék-puòi-háeng (吉庇巷).

Săng-huǒng-chék-háeng diē-sié ô ĩ sǎ ĩk-sǐ ĩng-ũk gì chió, cǎ chió dǎ ĩ ô dǝk-sáik. 2009 nièng 6 nguók 9 hộ, Săng-huǒng-chék-háeng dǝng-sǝng ",Dǝng-guók 10 duái ĩk-sǐ Ûng-huá Mìng-gǎ" (中國十大歷史文化名街), dáik gáu cǝi sǎ piéu.2010 nièng, kǝk diǎng cǝ Guók-gǎ 4A-ngék ĩ- iù gīng-kǐ (國家4A級旅遊景區), 2015 nièng bô gǎi cǝ 5A-ngék. Dǝng-guók Dǝng-iǝng Diēng-sê-dài (中國中央電視臺) diǎh cũ-uái kiák guó diēng-sê liēng-sêi kiók «Săng-huǒng-chék-háeng».

Săng-huǒng-chék-háeng cǝi-cǎ gióng diǎh Sǎ-céng muǎk-nièng Bái-k-sáng ĩk Mìng sǐ-gǐ. Dǝng-diēu Ăng-sǐ cǐ Lǎung hǎi, nǎng-chiēng biē-nǎng gì nǝng ĩ cǝi-gǐ cǝ-nǝ, hǝng-sǎng siǝh dǝi ĩ sêi-dǎi-hǐ gǎi-céng, ùng-huá-ĩng ôi cuō-iéu gǐ-mìng gì gǎ-kǐ.

Gǎk gǝng-dǎi, Săng-huǒng-chék-háeng gǐ-cǝi diǎh siǝh-duái-piē dǝi dǝng-sǐ siǎ-huòi ĩk-sǐ ô dǝng-iéu ĩng-hiǝng gì nǝng, chiǝng ĩng Cáik-sǐ, Sǝng Bǝ-dǝng, ĩng Hǝk, Nǝng Hók, ĩng Gǎuk-mìng, ĩng Chǐ, ĩng Hǐ-ĩng, Bǝng-sǝng dǝng-dǝng.

Séng-ìng-miêu

Séng-ìng-miêu

Séng-ìng-miêu (聖人廟), găng-chǐng Séng-miêu (聖廟), cuòng-chǐng hộ lộ Hók-ciũ Òng-miêu (福州文廟), sê gǎk Hók-ciũ-chê Gū-làu-kǐ Séng-miêu-lô gí siǒh cộ gég-bái Kūng-cũ gí kūng-miêu. 2006 niềng kékuk diǎng cộ Cuòng-guók Dệụng-diềng Òng-ũk Bộ-hô Dǎng-ôi.

Dòng-diều Dải-lík 8 niềng (733 niềng) guǎng-chák-sệụ Lǐ Iē (李椅) ciǒng buōng ciũ gí Ò-hǒk iè gáu cặ-nặ. Ngū-dải Mǐng-guók sì-gǐ (921 niềng), Mǐng-uòng Uòng Sǐng-dĩ dé Sé-muòng-hǒk (四門學). Bǎk-sóng kǎi-sự cộ kūng-miêu.

Hiềng-hũng nguòng niềng (1851 niềng) hǎ-tiềng, Séng-ìng-miêu huôi-siêu-chuó, iù-sê dǒng-niềng sếk-nê-nguǒk kǎi-sự tặng-sǐng siũ-gióng, dậ nê niềng lặk-nguǒk giǒng siǎng gǐng-dǎng gí duǎi-dǎng. 1949 niềng Dặng-gệụng cék-cэг hǎi, bǎik-cэг kékuk iэг cộ hǎk-hǎi, siêu-niềng-gựng dềng diòng-sũ. 21 sié-gĩ chặ siêu-niềng-gựng buǎng chók Séng-ìng-miêu, òng-ũk buô-muòng dội ỉ cэг-hềng siũ-gióng.

Ũ-ták

Ũ-ták

Ũ-ták (烏塔), ciáng-sék miàng-cê hô lậ Cùng-miêu-bộ-séng-giềng-lộ-ták (崇妙保聖堅牢塔), sê diôh Hók-ciũ-chê Gũ-làu-kỷ Ũ-siôh-săng gâ-dēng gì siôh cộ ták. Ũ-ták sê Dững-guók hăng-giềng gì Ngũ-dài siôh-ták cũ ếch, dăng kẹuk céng-hũ diâng cộ siôh ciáh „Cìong-guók Dệụng-diềng Ũng-ũk Bộ-hô Dăng-ôi”.

941 niềng, Mìng-uòng Uòng Iòng-hĩ (王延曦) hăng-gióng Ũ-ták. Buông-dặ gié-hếk gióng-cộ 9 cềng, dăng-sê 944 niềng Mìng-guók huák-sềng céng-biềng, Uòng Gióng-hĩ kẹuk nẹng tài sĩ, ták gióng 7 cềng cêu hiók-gềng gộ. Gắk Mìng-diều 1621 niềng gặng Chĩng-diều Kồg-hĩ niềng-gắng (1696 niềng), Ũ-ták tặng-sĩng siũ-gióng. 1958 niềng, ỉng-ôi ták sĩng muông biềng muông uải, gộ-chữ sãi gáung-dều giềng-gó. 1961 niềng kẹuk céng-hũ sổng-buô sê „Hók-gióng-sềng Ũng-ũk Bộ-hô Dăng-ôi” cũ ếch, 2001 niềng diâng cộ „Cìong-guók Dệụng-diềng Ũng-ũk Bộ-hô Dăng-ôi”.

Mìng-guók

Mìng-guók

Mìng-guók kō-nèng sê:

Siông-hāi

Siông-hāi

Siông-hāi (上海) sê Dŭng-huà Ìng-mìng Gê̤ung-huò-guók dék duái gí siàng-chê, iá sê sié-gái ìng-kêu dék sâ gí siàng-chê. Siông-hāi găk Dŭng-guók dĕng-buô Diòng-gĕng diē-hāi-kâu, sê sĕng-ngĕk dĭk-hăk-chê. Siông-hāi gí Nguôi-tăng (外灘) gâĕng Siàng-huòng-miêu sê chók-miàng gí lĭ-iù gĭng-diĕng.

Siông-hāi gŭ-că nâ sê siôh bĭk nĭ-nĭ-nâung gí ngŭ-chōng, ìng-ôi dê-lĭ ôi-dé gí iŭ-sié, 19 sié-gĭ Nàng-gĭng Dĕu-iók chiĕng-déng hâu huák-diĕng siàng siôh bĭk duái gĕng-kâu gâĕng dĕng-să-huòng siông-ngiĕk dŭng-sĭng, 1930 niĕng-dái huák-diĕng gáu côi tĭng-sĕng. 1990 niĕng-dái ĩ-hâu, găk Dăng Siĕu-bĭng Găi-găik Kŭi-huóng céng-cháik â-dă, Siông-hāi tŭng-sĭng huák-diĕng côi sié-gái dék dĕung-iéu gí siàng-chê.

Ìng-cū

Ìng-cū

Ìng-cū (人子) sê huák-ngiòng diōh gū-cā Mī-sáu-k-bók-dăk-mī-ā Siēng-mī-dêk Ngū-cūk gì ệụng-ngū, é-sệụ sê nệng hẹk-chiā sê cê-gă. Cĩa sụ iả sãi-ệụng diōh Iù-tái-gáu gặng Gỉ-dók-gáu diē-sié. Hỉ-lé-nạ-ngū huăng-ỉk cộ "ὁ υἱοῦ πω", Ìng-ngū huăng-ỉk cộ "son of man". Găk Sỉng-iók Hók-ỉng-cự diē, Iả-sữ sãi "ìng-cự" cê-chỉng, biêu-sê cê-gă sê Siông-dạ chặ-kiēng lỉ gì cĩng-géu-cĩa, bēng-chiā giòng-diêu ỉ sữ chệụ gì bĩ-mì dē-ôi, gặng cỉōng-lài buóh hiēng-hiēng gì ìng-iêu.

Làu Iòng-hũng

Làu Iòng-hũng

Làu Iòng-hũng (劉揚芬; 1915 n. - 2010 n. 3 ng. 19 h.) sê Hók-ciū Huă-háeng-dòng gì tau ciáh Huà-ìng mŭk-sŭ, Nîu-iók Gŭ-dók Mìng-ŏng Gáu-huôi gì cháung-lĭk-ciă.

Làu Iòng-hũng 1915 niềng chók-sié diŏh Hók-ciū siŏh bĭk Gŭ-dók-gáu gă-dìng, bâ-nặ sê Mĩ-ĩ-mĩ-huôi séng-dù. Chŭng-niềng sì-dài liù-hŏk Mĩ-guók, bék-ngiêk diŏh Huâng-dáik-bộ Dâi-hŏk ("Vanderbilt University"). 1949 niềng duông kộ Dŭng-guók Hók-ciū hŭk-sệụ gáu-huôi. 1950 gáu 1966 niềng găk Ô-i-lĩ-gŭng-huôi buôi-gŭng gì Huă-háeng-dòng mŭk-iông séng-dù. Ûng găik gŭ-găng, ãng mặ-kĩng huông-ké séng-iông, sêu diŏh pác-hâi, kă-bók-tàu kệụk Eụng-ôi-bĩng páh dŏng, siŏh chuó nềng cuông-buô liù-huông gáu Mìng-báek nùng-chèng lặ lặ-dông găi-cộ. 1979 niềng guók-gă hŭi-hók cŭng-gáu céng-cháik hâu, bô duông kộ Huă-háeng-dòng cộ cuô-êng mŭk-sŭ. 1985 niềng iè-mìng Mĩ-guók, găk Nîu-iók cháung-gióng Nîu-iók Gŭ-dók Mìng-ŏng Gáu-huôi (紐約基督閩恩教會), mŭk-iông sềng-uăk diŏh Mĩ-guók gì Hók-ciū iè-mìng.

Hók-gióng Uōng-mìng Áng

Hók-gióng Uōng-mìng Áng

Hók-gióng Uōng-mìng Áng (福建網民案) sê téng 2009 nièng 6 nguók gáu 2010 nièng 4 nguók cī dāung sì-găng huák-sěng diǎh Dǔng-guók Hók-ciū gí siǎh bīk áng-giōng. 25-huói gí Mǐng-chiǎng-muói Ngièng Hiēu-ling (嚴曉玲) 2008 nièng 2 nguók sī-uòng, gǒng-géu ĭ-ièng ĭ-sěng hô-sệu gí puáng-duáng, Ngièng Hiēu-ling sê ĭng giòng-găng ì sī. Ĭ nòng-nặ Lìng Séu-ĩng (林秀英) siǒng-séng ĭ sê kẹuk siǎh piě gặng géng-chák-guǒh ô guǎng-hiē gí pǎi-giǎng giòng-găng hǎu hǎi sī, bók-guó dǒng-dê gĩng-huǒng ngǎng-chói gōng ĭ sê ĭng-ôi gặng-nguôi-èng (宮外孕) sék-háik guó sạ ì sī. 2009 nièng 6 nguók, ô sǎng ciǎh Hók-ciū-chê gí ìng-guòng uǎk-dông-ciǎ Huǎng Léng-kìng (范燕瓊), Lù Cǐng-êu (遊精佑), Ngù Huà-ĩng (吳華英) liêu-gǎi cǎ dǎi-gié ĩ-hǎu, giók-déng tì-gặng bǒng-cô. Ĭ-gáuk-nặng kiák giǎ chǎi-huǒng Lìng Séu-ĩng gí luǒh-chiông, gắk 6 nguók 24 hộ siǒng-duòng gáu uōng-duô gặ-dēng. Sǎng nǐk cǐ hǎu, gĩng-chák niǎh diǎh cī sǎng ciǎh nặng, gặng ĭ guǒng diǎh kǎng-siū-sū diē-sié. Háuk-ièng kī-só cī sǎng ciǎh nặng huǎng "hǔi-báung-cội" (誹謗罪), bók-guó ĭng-ôi céng-géu mặ chặng-cẹuk, tié-láu mộ-nièng-ngài điǎng cội. 2010 nièng 4 nguók 16 hộ, diǎh cī sǎng ciǎh nặng kẹuk guǒng-ák 9 gá nguók-nǐk cǐ hǎu, huák-ièng bé-mǎk sǐng-puáng Huǎng Léng-kìng lǎng nièng iū-gĩ-dù-hìng, Lù Cǐng-êu gặng Ngù Huà-ĩng hùng-biěk siǎh nièng iū-gĩ-dù-hìng.

Lòng-bình-kỷ

Lòng-bình-kỷ

Lòng-bình-kỷ (延平區) sê Nàng-bìng-chê â-dṛ gí siŏh ciáh kỷ.

Siêu-ũ

Siêu-ũ

Siêu-ũ-chê (邵武市) sê Nàng-bìng-chê â-dṛ gí siŏh ciáh gâing-gék-chê.

Ū-i-sǎng-chê

Ū-i-sǎng-chê

Ū-i-sǎng-chê (武夷山市) sê Nàng-bìng-chê â-dǎ gì siŏh ciáh gâing-gék-chê, gô-dǎ hō̤ lǎ Sùng-ǎng (崇安). Cǎ dê-huŏng iá sê Míng-uók ùng-huá gì huák-nguòng-dê, biĕng-dǎu ô Ū-i-sǎng.

Gióng-êu

Gióng-êu

Gióng-êu-chê (建甌市) sê Nàng-bìng-chê â-dǎ guāng gì siŏh ciáh gâing-gék-chê. Gióng-êu sê Hók-gióng-sēng còi ciā kī gì siàng-chê cǐ ék, gô-dǎ hō lǎ Gióng-ciū (建州). „Hók-gióng“ ciā miàng-cê cêu sê Hók-ciū gâeng Gióng-ciū sèng-dǎu 2 cê hăk siŏh dôi kī gì.

Gióng-iòng

Gióng-iòng

Gióng-iòng-kū (建陽區) sê Nàng-bìng-chê gì siŏh ciáh kù. Ĭ nguòng-lài sê siŏh ciáh gâing-gék-chê, 2014 nièng 5 nguók 27 hō gāi siàng siŏh ciáh kù.

Céng-huò

Céng-huò

Céng-huò-gâing (政和縣) sê Nang-bìng-chê gì siŏh ciáh gâing.

Guǒng-děk

Guǒng-děk

Guǒng-děk-gāng (光澤縣) sê Nàng-bìng-chê â-dǎ guāng gì siŏh ciáh gāng.

Puō-siàng

Puō-siàng

Puō-siàng-gâing (浦城縣) sê Nang-bìng-chê gì siŏh ciáh gâing.

Sông-chiông-gâing

Sông-chiông-gâing

Sông-chiông-gâing (順昌縣) sê Nàng-bing-chê gì siŏh ciáh gâing.

Sùng-kǎ-gâing

Sùng-kǎ-gâing

Sùng-kǎ-gâing (松溪縣) sê Nàng-bìng-chê gì siŏh ciáh gâing.

Hãi-chống

Hãi-chống

Cīk-mī

Cīk-mī

Hù-lī

Hù-lī

Sữ-mìng

Sữ-mìng

Sữ-mìng-kŭ (思明區) sê Â-muòng-chê gì siŏh ciáh kŭ.

Dùng-ăng

Dùng-ăng

Dùng-ăng-kỷ (同安區) sê Â-muòng-chê gì siŏh ciáh kỷ.

Siòng-ăng

Siòng-ăng

Siòng-ăng-kǹ (翔安區) sê Â-muòng-chê gì siŏh ciáh kǹ.

Hiông-siàng

Hiông-siàng

Hiông-siàng-kǹ (薊城區) sê Ciōng-ciũ-chê gí siǒh ciáh kǹ, iá sê Ciōng-ciũ gí hêng-céng dǹng-sǹg.

Lùng-ùng

Lùng-ùng

Lùng-ùng-kǹ (龍文區) sê Cǝng-ciũ-chê gǝ siǝh ciáh kǹ.

Lùng-hāi

Lùng-hāi

Lùng-hāi-chê (龍海市) sê Ciōng-cū-chê gí siōh ciáh gâing-gék-chê.

Bìng-huò

Bìng-huò

Bìng-huò-gâing (平和縣) sê Cĩǒng-cũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Ciêu-ăng

Ciêu-ăng

Ciêu-ăng-gâing (詔安縣) sê Ciöng-cũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Ciǒng-puō

Ciǒng-puō

Ciǒng-puō-gâing (漳浦縣) sê Ciǒng-ciū-chê gì siǒh ciáh gâing.

Diòng-tái

Diòng-tái

Diòng-tái-gâing (長泰縣) sê Ciǒng-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Dặng-sǎng

Dặng-sǎng

Dặng-sǎng-gǎing (東山縣) sê Ciōng-ciū-chê gì siōh ciáh gǎing.

Huà-ǎng

Huà-ǎng

Huà-ǎng-gâing (華安縣) sê Cǒng-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Nàng-cêng

Nàng-cêng

Nàng-cêng-gâing (南靖縣) sê Ciông-ciũ-chê guāng gì siŏh ciáh gâing.

Hùng-siêu

Hùng-siêu

Hùng-siêu-găng (雲霄縣) sê Cǒng-ciũ-chê gì siŏh ciáh găng.

Lī-siàng

Lī-siàng

Lī-siàng-kū (鯉城區) sê Cìòng-ciū-chê â-dṛ guāng gí siōh ciáh kū.

Hũng-děk

Hũng-děk

Hũng-děk-kŭ (豐澤區) sê Cìòng-ciŭ-chê gì siŏh ciáh kŭ.

Lők-gǝng

Lők-gǝng

Lők-gǝng-kǝ (洛江區) sê Cìòng-ciũ-chê gí siǝh ciáh kǝ.

Cìòng-gĕng

Cìòng-gĕng

Cìòng-gĕng-kŭ (泉港區) sê Cìòng-ciŭ-chê gì siŏh ciáh kŭ.

Siõh-sǎi

Siõh-sǎi

Siõh-sǎi-chê (石獅市) sê Cìong-ciũ-chê â-dǎ guāng gí siõh ciáh gâing-gék-chê.

Céng-gǒng

Céng-gǒng

Céng-gǒng-chê (晉江市) sê Cìòng-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing-gék-chê.

Nàng-ăng

Nàng-ăng

Nàng-ăng-chê (南安市) sê Cìong-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing-gék-chê.

Hiê-ăng

Hiê-ăng

Hiê-ăng-Gâing (惠安縣) sê Cìong-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Ăng-kă

Ăng-kă

Ăng-kă-gâing (安溪縣) sê Cìòng-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Īng-chũng

Īng-chũng

Īng-chũng-gâing (永春縣) sê Cìong-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Dáik-huá

Dáik-huá

Dáik-huá-gâing (德化縣) sê Cìong-ciũ-chê gì siŏh ciáh gâing.

Gĩng-muòng

Gĩng-muòng

Gĩng-muòng-gâing (金門縣) sê Dǎng-huà Míng-guók Hók-gióng-sēng â-dǎ gì siŏh ciáh gâing, iá sê ciā sēng gì hêng-céng dǎng-sǎng. Dǎng-huà Ìng-mìng Gê̤ng-huò-guók iá gōng cê-gă dôi ciā gâing ô ciō-guòng, sǎng-buó ciā gâing sê iù Hók-gióng gì Cìòng-ciũ-chê guāng gì.

Liêu-cặ Cé-ê

Liêu-cặ Cé-ê

«Liêu-cặ Cé-ê» (聊齋誌異) sê sîng-cŭ diôh Chhng-diêu chḗ-niêng gì siôh buô ùng-ngiòng-ùng dôi-piêng siêu-siók cǎk, siŭ-liôh gḗt-ung-cŭng 491 piêng miêu-siă iêu-ciăng gŭi-guái gâḗng gì-ìng ê-hèng gì siêu-siók. Ĩ gŭ-sḗy cìng-ciék gì-dḗk, ìng-ŭk hìng-chiông chiêng-mìng, dŭ gáu-siàng «Liêu-cặ Cé-ê» dŭk-dḗk gì ngiê-sŭk hŭng-gáik. «Liêu-cặ» cáuk-ciă Buò Sŭng-ling (蒲松齡, 1640 - 1715) sê Mìng-muăk-Chhng-chḗ gì ùng-ìng, ĩ dò siôh-sié gì cŭng-lĭk siă Liêu-cặ.

Ngô-nguők-cáik

Ngô-nguők-cáik

Ngô-nguők-cáik (五月節), iả chĩng cộ Ngô-nĩk-cáik (五日節), Duǎng-ngũ-cáik (端午節), sê Dệng-ā cêng dệụng-iếu gì duòng-tũng cáik-nĩk, gắk gô-lĩk Ngô-nguők chệ-ngô. Gắk cĩ siốh gặng, nệng siềh cáeng, bà-lùng-sùng, gế-niềng Chũ-guók ái-guók sĩ-ìng Kók Nguòng (屈原) dàu gặng cệụ-sák gì nĩk-cĩ; iả ô nệng gặng buò-chầu guá muòng-sềng biê-siả siều-cải, gó-chữ cĩa cáik-nĩk iả hộ lộ Buò-cáik (蒲節).

É-dâi-lé-ngũ

É-dâi-lé-ngũ

É-dâi-lé-ngũ ("italiano") sê Éng-dô Ēu-lộ-bă Ngũ-hiê Lá-dĩng-ngũ-cũk gị siàng-uòng, sê sié-gái ciō-iéu gị ngũ-ngiòng cĩ-ék. É-dâi-lé-ngũ sê Ēu-ciũ É-dâi-lé-nặng sãi gị ngũ-ngiòng. É-dâi-lé-ngũ gặng Sặ-băng-ngà-ngũ , Huák-ngũ sê chĩng-chék. Cìòng sié-gái ĩ É-dâi-lé-ngũ cộ mữ-ngũ gị nặng dũ-liăng ô 8000 uâng nặng.

Romania-ngṹ

Romania-ngṹ

Romania-ngṹ ("limba română") sê Ėu-ciũ Romania-nẹng gị ngṹ-ngìòng.

Romania-ngṹ sê Ėng-dô Ėu-lộ-bă Ngṹ-hiê Lá-dĩng-ngṹ-cũk gị sịng-nguòng.

Hebe Camargo

Hebe Camargo

Hebe Maria Camargo (Portuguese: "Hebe Camargo"), 1929 niềng 3 nguồk 8 hộ chók-sié

Osasco

Osasco

Osasco, Brazil

Miêng-cék - 65 km²

Ìng-kēu – 718,646 (2009)

Mā-tái Hók-ĭng

Mā-tái Hók-ĭng

Mā-tái Hók-ĭng (馬太福音) sê Ià-sū-gáu Sĭng-iók Séng-gĭng gì guóng, gĕ-lĭk Ià-sū Gĭ-dók gì dâi-gié.

Mā-kō Hók-īng

Mā-kō Hók-īng

Mā-kō Hók-īng (馬可福音) sê Ià-sū-gáu Sīng-iók Séng-gīng gí guóng, gē-līk Ià-sū Gĩ-dók gí dâi-gié.

Lô-gă Hók-ǐng

Lô-gă Hók-ǐng

Lô-gă Hók-ǐng (路加福音) sê Ià-sǔ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gí guóng, gé-lǐk Ià-sǔ Gǐ-dók gí dâi-gié.

Iók-hâng Hók-ǐng

Iók-hâng Hók-ǐng

Iók-hâng Hók-ǐng (約翰福音) sê Ià-sǔ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gí guóng, gé-lǐk Ià-sǔ Gǐ-dók gí dâi-gié.

Séu-dù Hèng-diông

Séu-dù Hèng-diông

Séu-dù Hèng-diông (使徒行傳) sê là-sǔ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Lộ-mã Cữ

Lộ-mã Cữ

Lộ-mã Cữ (羅馬書) sê là-sữ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Gỗ-ling-dỗ Ciềng Cũ

Gỗ-ling-dỗ Ciềng Cũ

Gỗ-ling-dỗ Ciềng Cũ (哥林多前書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lǐk Dáik-géu gì dâi-giê.

Gỗ-ling-dỗ, Hâu Cũ

Gỗ-ling-dỗ, Hâu Cũ

Gỗ-ling-dỗ Hâu Cũ (哥林多後書) sê là-sù-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Gă-lăk-tái Cự

Gă-lăk-tái Cự

Gă-lăk-tái Cự (加拉太書) sê Ià-sū-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lǐk Dáik-géu gì dâi-giê.

Ī-hók-sū Cŭ

Ī-hók-sū Cŭ

Ī-hók-sū Cŭ (以弗所書) sê Ià-sŭ-gáu Sĭng-iók Séng-gĭng gì guóng, gĕ-lĭk Dáik-gĕu gì dâi-giê.

Pì-lĭk-bī Cŭ

Pì-lĭk-bī Cŭ

Pì-lĭk-bī Cŭ (腓力比書) sê Ià-sŭ-gáu Sĭng-iók Séng-gĭng gì guóng, gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Gỗ-lò-să Cũ

Gỗ-lò-să Cũ

Gỗ-lò-să Cũ (歌羅西書) sê là-sù-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Táik-sák-lò-nà-giă Cièng Cŭ

Táik-sák-lò-nà-giă Cièng Cŭ

Táik-sák-lò-nà-giă Cièng Cŭ (帖撒羅尼迦前書) sê là-sŭ-gáu Sŭng-iók Séng-gŭng gì guóng, gĕ-lŭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Táik-sák-lò-nà-giă, Hâu Cự

Táik-sák-lò-nà-giă, Hâu Cự

Táik-sák-lò-nà-giă Hâu Cự (帖撒羅尼迦後書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Tì-mộ-tái Cièng Cũ

Tì-mộ-tái Cièng Cũ

Tì-mộ-tái Cièng Cũ (提摩太前書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lǐk Dáik-géu gì dâi-giê.

Tì-mộ-tái Hâu Cữ

Tì-mộ-tái Hâu Cữ

Tì-mộ-tái Hâu Cữ (提摩太後書) sê Ià-sù-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gí guóng, gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Tì-dỗ Cự

Tì-dỗ Cự

Tì-dỗ Cự (提多書) sê Ià-sữ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Pì-lé-muòng Cũ

Pì-lé-muòng Cũ

Pì-lé-muòng Cũ (腓利門書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gế-lǐk Dáik-géu gì dái-gié.

Hĩ-báik-lài Cũ

Hĩ-báik-lài Cũ

Hĩ-báik-lài Cũ (希伯來書) sê là-sù-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gí guóng, gé-lǐk Dáik-géu gí dái-gié.

Ngā-gáuk Cŭ

Ngā-gáuk Cŭ

Ngā-gáuk Cŭ (雅各書) sê là-sŭ-gáu Sĭng-iók Séng-gĭng gí guóng, gé-lĭk Dáik-géu gí dái-gié.

Bī-dáik Cièng Cŭ

Bī-dáik Cièng Cŭ

Bī-dáik Cièng Cŭ (彼得前書) sê là-sŭ-gáu Sĭng-iók Séng-gĭng gì guóng, gĕ-lĭk Dáik-gĕu gì dâi-gié.

Bī-dáik Hâu Cŭ

Bī-dáik Hâu Cŭ

Bī-dáik Hâu Cŭ (彼得後書) sê Ià-sŭ-gáu Sĭng-iók Sĕng-gĭng gì guóng, gé-lŭk Dáik-gĕu gì dâi-gié.

Iók-hâng Ék Cũ

Iók-hâng Ék Cũ

Iók-hâng Ék Cũ (約翰一書) sê Ià-sũ-gáu Sîng-iók Sêng-gĩng gì guóng, gé-lŭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Iók-hâng Nê Cũ

Iók-hâng Nê Cũ

Iók-hâng Nê Cũ (約翰二書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Iók-hâng Săng Cũ

Iók-hâng Săng Cũ

Iók-hâng Săng Cũ (約翰三書) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Iù-dài Cŭ

Iù-dài Cŭ

Iù-dài Cŭ (猶大書) sê Ià-sŭ-gáu Sŭng-iók Séng-gŭng gì guóng, gĕ-lŭk Dáik-géu gì dâi-gĕ.

Měk-sê Liõh

Měk-sê Liõh

Měk-sê Liõh (目示錄) sê Ià-sũ-gáu Sǐng-iók Séng-gǐng gì guóng, gě-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Hāi-nàng

Hāi-nàng

Hāi-nàng (海南), sê Dǐng-guók dĕng-nàng iòng-hāi gì sēng.

Ăng-hủi

Ăng-hủi

Ăng-hủi-sēng (安徽省) sê Dṽng-guók gí siŏh ciáh sēng. Ĭ gí siū-hū diŏh Hăk-bùi-chê.

Concepción

Concepción

Concepción, Chile

Miêng-cék - 221.6 km²

Ìng-kēu - 216,061 (2002)

Biobío Dâi-hők

Biobío Dâi-hők

Biobío Dâi-hők sê Chile gí siôh sū dâi-hők, sîng-lîk sì-găng sê 1947 niêng.

Paltoga

Paltoga

Paltoga, Ngò-lộ-sự.

Ngò-lò-sữ

Ngò-lò-sữ

Ngò-lò-sữ (Ngò-lò-sữ-ngṹ: "Россия") sê sié-găi huák-dăk gí gṛng-ngiêk-huá guók-gă. Ỉ ôi-dé găk Dḗng-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi.

É-dâi-lé

É-dâi-lé

É-dâi-lé (É-dâi-lé-ngū: "Italia") sê sié-gāi huák-dăk gí gặng-ngiêk-huá guók-gă. Ĩ ôi-dé diôh Nàng-êu, sê Ĕu-mèng gí sîng-uòng-guók.

Carpineto Romano

Carpineto Romano

Carpineto Romano, É-dâi-lé.

Anastacia

Anastacia

Anastacia (* 17.09.1968, Chicago), Mĩ-guók.

Bǎh Gǔng

Bǎh Gǔng

Bǎh Gǔng (白宮, White House) sê Mī-guók cūng-tūng dēu gâng gǔng-cáuk gì sū-cái.

Moshchena

Moshchena

Moshchena, Ukraine.

Sôi-diêng

Sôi-diêng

Sôi-diêng (Sôi-diêng-ngũ: "Sverige") sê sié-găi huák-dăk gì gễng-ngiêk-huá guók-gă. Sôi-diêng sê Ẽu-mèng gì sîng-uòng-guók.

Saratov

Saratov

Saratov sẽ Ngồ-lộ-sử gì chék duâi siàng-chê.

Armenia

Armenia

Armenia (Armenia-ngṛ: Հայաստան) sê Sḗ Ā gì siōh ciáh guók-gă.

Lò Gièk-sôi

Lò Gièk-sôi

Lò Gièk-sôi ("Jerry Norman", 羅傑瑞; 1936 n. 7 ng. 16 h. - 2012 n. 7 ng. 7 h.), Mī-guók Háng-hók-gă. Niềng-kǐng sèng-hâu gǎk Gă-ciũ Dâi-hók tĕk-cũ, sê Diêu Nguòng-êng (趙元任) hók-sěng. Ĩ sêu gáu Diêu gĭ ĩng-hiông, dôi Háng-ngŭ huông-ngiòng gĭ ngiêng-géu cêng gó hêng-chĕu. 1965 niềng gâeng Dìng Lĭk-êu (陳立鷗, Dìng Bô-chĩng gĭ muôi-giăng) hăk-cáuk piềng siă Hók-ciũ Huông-ngiòng Ĩng-lâuŋ gâeng Hók-ciũ-uă—Ĩng-ngŭ Sŭ-dĭêng. 1969 niềng, Lò huák-biêu guăng-ŭ Gióng-iòng huông-ngiòng gĭ báuk-sĕu lăung-ùŋ ("The Kienyang Dialect of Fukien").

1972 niềng kǎi-sŭ, Lò Gièk-sôi dǎng-êng Să-ngă-dù Huà-sêng-dáuŋ Dâi-hók Ā-ciũ ngŭ-ngiòng ùŋ-hók hiê-cuô-êng, sĕng-hâu huák-biêu "Ming-huông-ngiòng Siăng-diêu gĭ Huák-diêng" (1973), "Nguòng-sŭ Mĭng-ngŭ gĭ Siăng-mŭ" (1974), "Mĭng-dĕng Huông-ngiòng gĭ Chĕ-buô Bô-gô" (1977), "Mĭng-ngŭ Ngŭ-ĩng Dŭng gĭ Sĭ-gǎng Cêng-chĕu" (1978), "Mĭng-huông-ngiòng gĭ Sĭ-gǎng Cêng-chĕu" (1979), "Nguòng-sŭ Mĭng-ngŭ gĭ Ông-mŭ" gâeng "Siông-gŭ Nàŋg-huông Háng-ngŭ" (1981), "Bĭ-gáu Mĭng-huông-ngiòng" (1982) dĕng lăung-ùŋ. 1988 niềng chók-bĕng "Háng-ngŭ Kái-suók", sê gĭng-dáng sié-găi tŭng-ĕuŋ gĭ Háng-ngŭ kuô-buông.

Lò Gièk-sôi iă sê ngiêng-géu Muăng-ngŭ gĭ cuông-gă.

Yun Chi-ho

Yun Chi-ho

Yun Chi-ho(Hàng-guók 尹致昊, Háng-cê 尹致昊, 1864 - 1945) was Hàng-guók Chèng-tī and indefendunce activists. hào Jwaong(尹致昊, 佐翁).

Pỗ-làng

Pỗ-làng

Pỗ-làng (Pỗ-làng-ngữ: "Polska") sê sié-gāi gâ-dēng gị siôh ciáh guók-gă. Ỉ ôi-dé gắk Dững-êu, bắk-buô sê Bắh-hải.

Hộ-làng

Hộ-làng

Hộ-làng (Hộ-làng-ngũ: "Nederland") sê sié-găi huák-dăk gì gễng-ngiêk-huá guók-gă. Ỉ ôi-dé gắk Sắ-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi. Hộ-làng sê Ếu-mềng gì sình-uòng-guók.

Ciék-káik

Ciék-káik

Ciék-káik (Ciék-káik-ngī: "Česká republika") sê sié-gāi gá-dēng gì siŏh ciáh guók-gă. Ĭ ôi-dé găk Dŭng-êu, sê Ěu-mèng gì sìng-uòng-guók.

Sôi-sệụ

Sôi-sệụ

Sôi-sệụ (Dáik-guók-ngṽ: "Schweiz", Huák-ngṽ: "Suisse", É-dâi-lé-ngṽ: "Svizzera") sê sié-găi huák-dăk gṽ gṽng-ngiêk-huá guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Sặ-
ễu, bắk-buô sê Dáik-guók.

Ó-dê-lé

Ó-dê-lé

Ó-dê-lé (Dáik-guók-ngŭ: "Österreich") sê sié-găi huák-dăk gì gặng-ngiêk-huá guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Dŭng-êu, sê Ėu-mèng gì sîng-uòng-guók.

Hộ-làng-ngũ

Hộ-làng-ngũ

Hộ-làng-ngũ ("Nederlands") sê Sặ Gế-ĩ mậng-ngũ gị siốh ciể, sê sié-gái ciō-iéu gị ngũ-ngiòng cỉ-ék. Hộ-làng-ngũ gặng Ỉng-ngũ, Dáik-ngũ sê chĩng-chék. Cìòng sié-gái ỉ Hộ-làng-ngũ cộ mữ-ngũ gị nệng dũ-liăng ô 2800 uâng nệng.

Luxembourg

Luxembourg

Luxembourg (Luxembourg-ngṛ: "Groussherzogtum Lëtzebuerg") sê sié-gāi gâ-dēng gí siŏh ciáh guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Să-ěu, sê Ĕu-mèng gí sìng-uòng-guók.

Luxembourg-ngṽ

Luxembourg-ngṽ

Luxembourg-ngṽ ("Lëtzebuergesch") sê Sḗ Germanic-ngṽ gí siŏh ciě, sê sié-gái gí ngṽ-ngiòng cǐ-ék. Luxembourg-ngṽ gâeng Ĩng-ngṽ, Dáik-ngṽ, Hò-làng-ngṽ sê chǐng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Luxembourg-ngṽ cộ mṽ-ngṽ gí nẹng dṽ-liăng ô 320 uâng nẹng.

Pỗ-làng-ngũ

Pỗ-làng-ngũ

Pỗ-làng-ngũ ("język polski") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngũ-ngiòng cǐ-ék. Pỗ-làng-ngũ gâeng Ciék-káik-ngũ sê chǐng-chék. Cìòng sié-gái Pỗ-làng-ngũ cộ mǔ-ngũ gì nẹng dǔ-liăng ô 4500 uâng nẹng.

Bī-lé-sì

Bī-lé-sì

Bī-lé-sì (Huák-guók-ngī: "Belgique") sê sié-gāi huák-dǎk gí gěng-ngiěk-huá guók-gǎ. Ĭ ôi-dé gǎk Sǎ-ěu, bǎk-buô sê Bǎk-hāi. Bī-lé-sì sê Ėu-mèng gí sīng-uòng-guók.

Ireland

Ireland

Ái-ī-làng (Ái-ī-làng-ngū: "Éire") sê sié-gāi huák-dǎk gí gĕng-ngiěk-huá guók-gǎ. Ĭ ôi-dé gǎk Sǎ-ěu, bǎk-buô sê Bǎk-hǎi. Ái-ī-làng sê Ěu-mèng gí sĭng-uòng-guók.

Ireland-ngũ

Ireland-ngũ

Ireland-ngũ ("Gaeilge") sê sê sié-gái ciō-iéu gí ngũ-ngiòng cǐ-ék. Ireland-ngũ gâęę Scotland Gael-ngũ sê chǐng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Ireland-ngũ cò mĩ-ngũ gí nẹng dũ-liăng ô 94 uâng nẹng.

Ciék-káik-ngŭ

Ciék-káik-ngŭ

Ciék-káik-ngŭ ("čestina ") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngŭ-ngiòng cǐ-ék. Ciék-káik-ngŭ gâeng Pŏ-làng-ngŭ sê chǐng-chék. Cìong sié-gái ĩ Ciék-káik-ngŭ cộ mŭ-ngŭ gì neng dŭ-liăng ô 1300 uâng neng.

Scotland

Scotland

Scotland (Ing-ngŭ: "Scotland"; Scotland Gael-ngŭ: "Alba") sê Dâi Britain gí 1 ciáh buô-hông. Ĭ ôi-dé gắk Sắ-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi.

Wales

Wales

Wales (Wales-ngŷ: "Cymru") sê Dâi Britain gí 1 ciáh buô-hông. Ĩ ôi-dé gắk Sắ-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi.

England

England

England (Ing-ngū: "England") sê Dâi Britain gí 1 ciáh buô-hông. Ĭ ôi-dé găk Să-êu, bách-buô sê Băc-hăi.

Dài Britain

Dài Britain

Dài Britain (Ing-ngŭ: Great Britain) sê Ėu-ciŭ gí 1 ciáh dŏ, ù Britain siông gí England, Scotland, Wales cŭ-siàng.

Scotland Gael-ngṽ

Scotland Gael-ngṽ

Scotland Gael-ngṽ ("Gàidhlig ") sê sê sié-gái ciō-iéu gí ngṽ-ngiòng cǐ-ék. Scotland Gael-ngṽ gâeng Ireland-ngṽ sê chǐng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Scotland Gael-ngṽ cộ mṽ-ngṽ gí nẹng dũ-liăng ô 58 uâng nẹng.

Wales-ngũ

Wales-ngũ

Wales-ngũ ("Cymraeg ") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngũ-ngiòng cǎ-ék. Wales-ngũ gâeng Ái-ĩ-làng-ngũ sê chǎng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Wales-ngũ cộ mữ-ngũ gì nệng dũ-liăng ô 770 uâng nệng.

Nộ-ủi

Nộ-ủi

Nộ-ủi (Nộ-ủi-ngự: "Kongeriket Norge " / "Kongeriket Noreg ") sê sié-găi huák-dăk gị gặng-ngiêk-huá guók-gă. Ỉ ôi-dé găk Báẹk-êu, báẹk-buô sê Báẹk-hăi. Nộ-ủi sê Ẽu-mềng gị sịng-uòng-guók.

Nộ-ủi-ngũ

Nộ-ủi-ngũ

Nộ-ủi-ngũ ("norsk") sê Bặk Gé-ĩ mặng-ngũ gị siốh ciể, sê siế-gái ciō-iếu gị ngũ-ngiòng cỉ-ék. Nộ-ủi-ngũ gặng Sỏi-diềng-ngũ, Íng-ngũ, Dặng-mặh-ngũ sê chẳng-chék. Cìòng siế-gái ĩ Nộ-ủi-ngũ cộ mữ-ngũ gị nệng dừ-liăng ô 5000 uâng nệng.

Sôi-diêng-ngũ

Sôi-diêng-ngũ

Sôi-diêng-ngũ ("svenska") sê Báẹk Gé-ĩ-màng-ngũ ị sịh ciě, sê sié-gái ciō-iéu ị ngũ-ngiòng cỉ-ék. Sôi-diêng-ngũ ị ịng Nọ-ũi-ngũ, Ịng-ngũ, Dăng-măh-ngũ sê chĩng-chék. Cìòng sié-gái ị Sôi-diêng-ngũ cọ mũ-ngũ ị nẹng dũ-liăng ô 1000 uâng nẹng.

Dăng-măh

Dăng-măh

Dăng-măh (Dăng-măh-ngŭ: "Danmark"), hĕk-ciă hŏ lă Dăng-măk, sê sié-găi huák-dăk gí gĕng-ngiĕk-huá guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Báĕk-ĕu, báĕk-buô sê Báĕk-hăi. Dăng-măk sê Ėu-mèng gí sĭng-uòng-guók.

Dǎng-mǎh-ngŭ

Dǎng-mǎh-ngŭ

Dǎng-mǎk-ngŭ ("dansk sprog") sê Báḁk Gé-ĩ-màng-ngŭ gí sǐǎh ciě, sê sié-gái ciō-iéu gí ngŭ-ngiòng cǐ-ék. Dǎng-mǎh-ngŭ gâḁng Nò-ũi-ngŭ , Ĩng-ngŭ, Sôĩ-diēng-ngŭ sê chĩng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Dǎng-mǎh-ngŭ cộ mŭ-ngŭ gí nẹng dũ-liāng ô 560 uāng nẹng.

Să-băng-ngà

Să-băng-ngà

Să-băng-ngà (Să-băng-ngà-ngũ: "España") sê sié-găi huák-dăk gì gẽng-ngiẽk-huá guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Să-ẽu, nàng-buô sê Dê-dũng-hăi. Să-băng-ngà sê Ĩu-mèng gì sùng-uòng-guók.

Să-băng-ngà-ngũ

Să-băng-ngà-ngũ

Să-băng-ngà-ngũ ("español") sê Ếng-dô Ểu-lộ-bả Ngũ-hiê Lá-dĩng-ngũ-cũk gì siàng-uòng, sê sié-gái ciō-iéu gì ngũ-ngiòng cỉ-ék. Să-băng-ngà-ngũ sê Ểu-ciũ Să-băng-ngà-nặng gặng Lá-dĩng Mĩ-ciũ-nặng sãi gì ngũ-ngiòng. Să-băng-ngà-ngũ gặng Ế-dải-lé, Huák-guók sê chĩng-chék. Cìong sié-gái i Să-băng-ngà-ngũ cộ mữ-ngũ gì nẹng dũ-liăng ô 4 é nẹng.

Buò-dộ-ngà

Buò-dộ-ngà

Buò-dộ-ngà (Buò-dộ-ngà-ngũ: "República Portuguesa") sê sié-găi huák-dăk gì gễng-ngiêk-huá guók-gă. Ỉ ôi-dé găk Să-êu, bắk-buô sê Bắk-hăi. Buò-dộ-ngà sê Ẽu-mềng gì sình-uòng-guók.

Buò-dộ-ngà-ngũ

Buò-dộ-ngà-ngũ

Buò-dộ-ngà-ngũ ("língua portuguesa") sê Éng-dô Êu-lô-bă Ngũ-hiê Lá-dĩng-ngũ-cũk gì siàng-uòng, sê sié-gái ciô-iéu gì ngũ-ngiòng cĩ-ék. Può-dộ-ngà-ngũ sê Êu-ciũ Buò-dộ-ngà-nặng sãi gì ngũ-ngiòng. Buò-dộ-ngà-ngũ gặng Sặ-băng-ngà-ngũ, Huák-ngũ sê chĩng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Può-dộ-ngà-ngũ cộ mĩ-ngũ gì nặng dũ-liăng ô 2030 uâng nặng.

Hĩ-lé-nạ

Hĩ-lé-nạ

Hĩ-lé-nạ (Hĩ-lé-nạ-ngũ: "Ελλάδα") iá hộ lẹ Hĩ-lăk, sê sié-găi huák-dăk gị gẽng-ngiêk-huá guók-gă. Ỉ ôi-dé gắk Dững-êu, nàng-buô sê Dê-dững-hăi. Hĩ-lé-nạ sê Êu-mềng gị sình-uòng-guók.

Bulgaria

Bulgaria

Bulgaria (Bulgaria-ngṳ̄: "България") sê sié-gāi gâ-dēng gì siŏh ciáh guók-gă. Ĭ ôi-dé găk Dḕng-ḕu, nàng-buô sê Dê-dḕng-hăi. Bulgaria sê Ėu-mèng gì sìng-uòng-guók.

Bulgaria-ngṛ

Bulgaria-ngṛ

Bulgaria-ngṛ ("български език") sê sê sié-gái gí ngṛ-ngìòng cǐ-ék. Bulgaria-ngṛ gâṇg Ciék-káik-ngṛ, Pṓ-làng-ngṛ sê chṙng-chék. Cìòng sié-gái ĩ Bulgaria-ngṛ cṓ mṓ-ngṛ gí nṇṇg dṛ-liăng ô 910 uāng nṇṇg.

Ngò-lò-sǔ-ngũ

Ngò-lò-sǔ-ngũ

Ngò-lò-sǔ-ngũ ("русский язык") sê sê sié-gái ciô-iéu gì ngũ-ngiòng cǐ-ék. Bô-gă-lê-ā-ngũ gâng Ciék-káik-ngũ, Pô-làng-ngũ sê chǐng-chék. Cìong sié-gái ĩ Ngò-lò-sǔ-ngũ cò mǔ-ngũ gì nẹng dǔ-liăng ô 14400 uâng nẹng.

Sing-gă-pồ

Sing-gă-pồ

Sing-gă-pồ Gệung-huò-guók sê Dặng-nàng Ấ gì siồh ciáh guók-gă, dặng-buô sê Nàng Dặng-guók Hãi.

Mùng-gū

Mùng-gū

Mùng-gū (Mùng-gū-ngŭ:) sê sié-găi gì guók-gă cǐ ék. Ôi-dé gǎk Dĕng Ā, bách-biĕng sê Ngò-lò-sŭ, nàng-biĕng sê Dŭng-huà Ĭng-mìng Gĕung-huò-guók gì Nòi Mùng-gū.

Lùng-dũng

Lùng-dũng

Bă-lă

Bă-lă

Gruzia

Gruzia

Gruzia (Gruzia-ngŭ: "საქართველო"), iả họ ấ Sakartvelo, sê siŏh ciáh guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Să Ā.

Armenia-ngṛ

Armenia-ngṛ

Armenia-ngṛ ("հայկերէն") sê sê sié-gái ciō-iéu gí ngṛ-ngìong cǐ-ék. Dṽng Armenia-ngṛ gâṇg Sḁ Armenia-ngṛ sê chṽng-chék. Cìong sié-gái ĩ Armenia-ngṛ cộ mṛ-ngṛ gí nẹng dṽ-lāng ô 670 uāng nẹng.

Gruzia-ngṽ

Gruzia-ngṽ

Gruzia-ngṽ ("ქართული ენა") sê sê sié-gái gṽ ngṽ-ngiòng cǎ-ék. Cìòng sié-gái ĩ Gruzia-ngṽ cǎ mṽ-ngṽ gṽ nẹng dṽ-liāng ô 700 uāng nẹng.

Andorra

Andorra

Andorra ("Principat d'Andorra") sê sié-găi gâ-dēng gì siŏh ciáh guók-gă. Ĭ ôi-dé găk Să-êu, kĕyuk Huák-guók gâeng Să-băng-ngà bâu-ùi.

Iran

Iran

Iran sê sié-gāi gí guók-gă cǐ ék. Ĭ ôi-dé gǎk Dǔng Ā, Sǎ-buô sê Ĭ-lăk.

Ankara

Ankara

Tū-ī-gì-ngū

Tū-ī-gì-ngū

Tū-ī-gì-ngū ("Türkçe") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngū-ngìong cǐ-ék. Dǔng Tū-ī-gì-ngū gâng Să Tū-ī-gì-ngū sê chǐng-chék. Cìong sié-gái ī Tū-ī-gì-ngū cộ mǔ-ngū gì neng dǔ-liăng ô 8300 uâng neng.

Iraq

Iraq

Iraq (Ā-lá-báik-ngŭ; , Ĭng-ĭk: Ĭ-lá-káik "伊拉克") sê sié-gāi gí guók-gă cǐ ék. Ĭ ôi-dé găk Să Ā, Să-buô sê Sŭ-lê-ā.

Sệu-lé-ā

Sệu-lé-ā

Sệu-lé-ā (Ā-lá-báik-ngī:) sê sié-gāi gì guók-gă cǐ ék. Ĭ ôi-dé gǎk Sặ Ā, bắk-buô sê Tũ-ĩ-gì. Sệu-lé-ā gì siũ-dũ sê Dài-mā-sáik.

George H. W. Bush

George H. W. Bush

George Herbert Walker Bush () sê Mī-guók dǎ 41 gí cūng-tūng, 1989 nièng gáu 1993 nièng cái-êng.

George W. Bush

George W. Bush

George Walker Bush () sê Mī-guók dậ 43 gì cūng-tūng, 2001 niềng gáu 2009 niềng cāi-êng.

Washington, D.C.

Washington, D.C.

George Washington

George Washington

George Washington () sê Mī-guók dǎ 1 gí cūng-tūng. 1776 nièng 7 nguók 4 hō, ĭ gâng 13 ciáh sǐk-mìng-dê siōng-buó dūk-līk; 1783 nièng, Dūk-līk Ciéng-cěng giék-sók.

Gă-nā-dâi

Gă-nā-dâi

Liechtenstein

Liechtenstein

Liechtenstein (Dáik-ngṳ̂: "Fürstentum Liechtenstein") sê Ēu-ciū gí 1 ciáh guók-gă. Ĭ ôi-dé găk Să-ěu, sạ-buô sê Sôì-sẹu.

Hũng-làng

Hũng-làng

Hũng-làng (Hũng-làng-ngŭ: "Suomen tasavalta") sê sié-gāi huák-dǎk gì gĕng-ngiĕk-huá guók-gǎ. Hũng-làng sê Ėu-mèng gì sĭng-uòng-guók.

Hũng-làng-ngŭ

Hũng-làng-ngŭ

Hũng-làng-ngŭ ("suomen kieli") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngŭ-ngiòng cǐ-ék. Cìòng sié-gái ĩ Hũng-làng-ngŭ cộ mŭ-ngŭ gì neng dŭ-liăng ô 486 uâng neng.

Báẹk Ireland

Báẹk Ireland

Báẹk Ái-ĩ-làng (Ing-ngũ: "Northern Ireland") sê Dài Bók-liẽk-diẽng gâeng Báẹk Ái-ĩ-làng Liêng-hăk Uòng-guók gí 1 ciáh sĭk-mìng-dê. Ĩ ôi-dê găk Să-êu, báẹk-buô sê Báẹk-hăi.

Câung-ngũ

Câung-ngũ

Câung-ngũ ("ཅད་མདུན་") sê Să-câung-nặng gì mĩ-ngũ. Cìong sié-gái sãi câung-ngũ gì nặng dũ-liăng ô 130 uâng nặng.

Câung-ngũ ô sảng cững huồng-ngiòng: Ôi-câung huồng-ngiòng, Kổng huồng-ngiòng gặng Ăng-dộ huồng-ngiòng. Gô-lạ Câung-ngũ mọ sảng-diêu, gáu-muôi-lâu kẹk Dững-guók tưng-dê gửi báh niềng, cội cững gắk biều-cững Câung-ngũ diê-sié chók-hiềng 4 cững sảng-diêu. Bók-guó Ăng-dộ gì Câung-ngũ gó sê gặng gô-lạ siồh- iông mọ sảng-diêu.

Mā-lài-sặ-ā

Mā-lài-sặ-ā

Mā-lài-sặ-ā sê sié-găi gì guók-gă cỉ ék. Ĩ ôi-dé gắk Dặng-nàng Ā, dặng-buô sê Nàng Dặng-guók Hăi.

Ā-lá-báik-ngŭ

Ā-lá-báik-ngŭ

Ā-lá-báik-ngŭ ("العربية") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngŭ-ngiòng cǐ-ék. Cìòng sié-gái Ā-lá-báik-ngŭ cộ mŭ-ngŭ gì nẹng dŭ-liăng ô 28000 uâng nẹng.

Mẹk-să-gỗ

Mẹk-să-gỗ

Ukraine

Ukraine

Ukraine (Ukraine-ngŭ: "Україна", ĩng-ĭk: Ũ-káik-làng "烏克蘭") sê sié-gāi gâ-dēng gì siŏh ciáh guók-gă. Ĩ ôi-dé găk Dĕng-ĕu, bách-buô sê Ngò-lộ-sŭ.

Ukraine-ngṽ

Ukraine-ngṽ

Ukraine-ngṽ ("українська мо́ва ") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngṽ-ngiòng cǐ-ék. Ukraine-ngṽ gâeng Ngò-lò-sṽ-ngṽ, Ciék-káik-ngṽ, Pṽ-làng-ngṽ sê chṅg-chék. Cìòng sié-gái ī Ukraine-ngṽ cộ mṽ-ngṽ gì nẹng dṽ-lāng ô 3750 uâng nẹng.

Cháung-sié-gé

Cháung-sié-gé

Cháung-sié-gé (創世記) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Mò-sǎ-ngô-gǐng gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Chók-Ăi-gĩk-gé

Chók-Ăi-gĩk-gé

Chók-Ăi-gĩk-gé (出埃及記) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Mọ-sǎ-ngô-gǐng gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dái-gié.

Lé-ê-gé

Lé-ê-gé

Lé-ê-gé (利未記) sê là-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Mò-sǎ-ngô-gǐng gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dài-gié.

Mìng-só-gé

Mìng-só-gé

Mìng-só-gé (民數記) sê Ià-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Mò-sǎ-ngô-gǐng gì guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gì dâi-gié.

Sĩng-mêng-gé

Sĩng-mêng-gé

Sĩng-mêng-gé (申命記) sê Ià-sù-gáu Gô-iók Séng-gĩng Mọ-să-ngô-gĩng gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Iók-cŭ-ā-gé

Iók-cŭ-ā-gé

Iók-cŭ-ā-gé (約書亞記) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Lĭk-sŭ-cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Sệu-sự-gé

Sệu-sự-gé

Sệu-sự-gé (士師記) sê Ià-sữ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Lǐk-sự-cự gì guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Lô-dáik-gé

Lô-dáik-gé

Lô-dáik-gé (路得記) sê là-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Lĭk-sŭ-cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Sák-mū-ngī-gé-cièng-cŭ

Sák-mū-ngī-gé-cièng-cŭ

Sák-mū-ngī-gé-cièng-cŭ (撒母耳記前書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Lĭk-sŭ-cŭ gí guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gí dái-gié.

Sák-mū-ngī-gé-hâiu-cŭ

Sák-mū-ngī-gé-hâiu-cŭ

Sák-mū-ngī-gé-hâiu-cŭ (撒母耳記後書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Lĭk-sŭ-cŭ gí guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gí dâi-gié.

Liěk-uòng-gé-liők Siông

Liěk-uòng-gé-liők Siông

Liěk-uòng-gé-liők Siông (列王記錄上) sê Ià-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Lǐk-sǔ-cǔ gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Liěk-uòng-gé-liők Hà

Liěk-uòng-gé-liők Hà

Liěk-uòng-gé-liők Hà (列王記錄下) sê Ià-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Lĭk-sǔ-cǔ gí guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gí dái-gié.

Lăk-dâi-cé-liők Siông

Lăk-dâi-cé-liők Siông

Lăk-dâi-cé-liők Siông (歷代志錄上) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǣng Lĭk-sŭ-cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Lăk-dâi-cé-liők Hâ

Lăk-dâi-cé-liők Hâ

Lăk-dâi-cé-liők Hâ (歷代志錄下) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gĩng Lĩk-sũ-cũ gĩ guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gĩ dâi-gié.

I-sêu-lá-cŭ

I-sêu-lá-cŭ

I-sêu-lá-cŭ (以士拉書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Lĭk-sŭ-cŭ gì guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Nặ-hĩ-mĩ-củ

Nặ-hĩ-mĩ-củ

Nặ-hĩ-mĩ-củ (尼希米書) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gĩng Lĩk-sũ-củ gị guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gị dâi-gié.

I-sệụ-táik-cự

I-sệụ-táik-cự

I-sệụ-táik-cự (以士帖書) sê Ià-sữ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Lǐk-sự-cự gí guóng, gế-lựk gế-lựk Dáik-géu gí dái-gié.

Iók-báik-cŭ

Iók-báik-cŭ

Iók-báik-cŭ (約伯書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Sĭ-gŏ-dĭ-hié-cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Sĩ-piêng

Sĩ-piêng

Sĩ-piêng (詩篇) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Sêng-gǐng Sĩ-gồ-dĩ-hié-cự gị guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gị dài-gié.

Cĩng-ngiòng

Cĩng-ngiòng

Cĩng-ngiòng (箴言) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gĩng Sĩ-gồ-dĩ-hié-cự gì guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Diòng-dô-cŭ

Diòng-dô-cŭ

Diòng-dô-cŭ (傳道書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Sĭ-gô-dĭ-hié-cŭ gì guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Ngā-gỗ-củ

Ngā-gỗ-củ

Ngā-gỗ-củ (雅歌書) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Sĩ-gồ-dĩ-hié-củ gị guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gị dâi-gié.

Ī-suói-ā-cŭ

Ī-suói-ā-cŭ

Ī-suói-ā-cŭ (以賽亞書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Dâi-sŭng-dĭ-cŭ gì guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Ià-lé-mī-cŭ

Ià-lé-mī-cŭ

Ià-lé-mī-cŭ (耶利米書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Dâi-sŭng-dĭ-cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Ià-lé-mī-ăi-gỗ

Ià-lé-mī-ăi-gỗ

Ià-lé-mī-ăi-gỗ (耶利米哀歌) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Dài-sǐng-dĩ-cự ɣì guóng, gế-lựk gế-lựk Dáik-géu ɣì dãi-gié.

I-sǎ-giék

I-sǎ-giék

I-sǎ-giék (以西結) sê Ià-sǔ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Dâi-sǐng-dǐ-cǔ gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Dáng-ī-lī

Dáng-ī-lī

Dáng-ī-lī (但以理) sê Ià-sù-gáu Gô-iók Séng-gǐng Dâi-sǐng-dǐ-cǔ gí guóng, gé-lǐk gé-lǐk Dáik-géu gí dâi-gié.

Ā-mò-sêu-cŭ

Ā-mò-sêu-cŭ

Ā-mò-sêu-cŭ (亞摩士書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siēu-sŭng-dĭ-Cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Mī-giǎ-cŭ

Mī-giǎ-cŭ

Mī-giǎ-cŭ (米迦書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siēu-sŭng-dĭ Cŭ gĭ guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gĭ dâi-gié.

Sặ-huǎng-ngā-cự

Sặ-huǎng-ngā-cự

Sặ-huǎng-ngā-cự (西番雅書) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gǐng Siēu-sǐng-dĩ-Cự gị guóng, gế-lựk gế-lựk Dáik-géu gị dãi-gié.

Sák-gā-lé-ă-cŭ

Sák-gā-lé-ă-cŭ

Sák-gā-lé-ă-cŭ (撒賈利亞書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siêu-sŭng-dĭ-Cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Mā-lăk-gĭ-cŭ

Mā-lăk-gĭ-cŭ

Mā-lăk-gĭ-cŭ (瑪拉基書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gĭng Siĕu-sĭng-dĭ-Cŭ gĭ guóng, gĕ-lĭk gĕ-lĭk Dáik-gĕu gĭ dâi-gié.

Hỗ-sắ-củ

Hỗ-sắ-củ

Hỗ-sắ-củ (訶西書]) sê là-sử-gáu Gô-iók Séng-gǐng Siêu-sǐng-dĩ-Củ gì guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Iók-nā-cŭ

Iók-nā-cŭ

Iók-nā-cŭ (約拿書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siŭ-sŭng-dĭ-Cŭ gĭ guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gĭ dâi-gié.

Hăk-bă-gók-cŭ

Hăk-bă-gók-cŭ

Hăk-bă-gók-cŭ (哈巴谷書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siêu-sŭng-dŭ-Cŭ gí guóng, gé-lŭk gé-lŭk Dáik-géu gí dâi-gié.

Iók-ngī-cŭ

Iók-ngī-cŭ

Iók-ngī-cŭ (約珥書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siŭ-sŭng-dĭ-Cŭ gì guóng, gé-lĭk gé-lĭk Dáik-géu gì dâi-gié.

Ỗ-bă-dĩ-ā-cự

Ỗ-bă-dĩ-ā-cự

Ỗ-bă-dĩ-ā-cự (阿巴底亞書) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Sêng-gǣng Siêu-sǣng-dĩ-Cự gì guóng, gế-lựk gế-lựk Dáik-géu gì dâi-gié.

Nā-ũng-cŭ

Nā-ũng-cŭ

Nā-ũng-cŭ (拿溫書) sê Ià-sŭ-gáu Gô-iók Séng-gŭng Siêu-sŭng-dĭ Cŭ gì guóng, gĕ-lŭk gĕ-lŭk Dáik-géu gì dâi-giê.

Hăk-gĩ-cũ

Hăk-gĩ-cũ

Hăk-gĩ-cũ (哈基書) sê Ià-sũ-gáu Gô-iók Séng-gĩng Siêu-sĩng-dĩ-Cũ gí guóng, gé-lựk gé-lựk Dáik-géu gí dâi-gié.

Hĩ-lĩ-pĩng

Hĩ-lĩ-pĩng

Hĩ-lĩ-pĩng sê Dặng-nàng Ā gí siŏh ciáh guók-gă, sặ-buô sê Nàng Dặng-guók Hãi.

Éng-dô

Éng-dô

Éng-dô (印度, India) sê Nàng Ā gí siôh ciáh guók-gă, nàng-buô sê Éng-dô-iòng.

Dũng-ging

Dũng-ging

Diều-siêng

Diều-siêng

Diều-siêng buáng-dộ (朝鮮半島, Diều-siêng-ngŭ: 조선반도), iâ hộ lậ Hàng buáng-dộ(韓半島, Hàng-guók-ngŭ: 한반도), sê siôh ciáh Dặng Ā gí buáng-dộ. Bắk-biêng sê Dŭng-huà Ĩng-mìng Gêlŭng-huò-guók gâeng Ngò-lộ-sŭ, nàng, sắ dặng dủ sê hải.

Diều-siêng buáng-dộ gí neng duái buô-hông sê Diều-siêng-cũ, gông Diều-siêng-ngŭ. Gĩng-dáng Diều-siêng buáng-dộ gâ-lêng ô 2 ciáh guók-gă: Diều-siêng Mìng-ciô-ciô-ngiê Ĩng-mìng Gêlŭng-huò-guók (ék-buăng hộ lậ Diều-siêng hếk-ciă Bắk-hàng) gâeng Dải-hàng Mìng-guók (ék-buăng hộ lậ Hàng-guók hếk-ciă Nàng-hàng). Nàng-hàng sê cŭ-buông-ciô-ngiê guók-gă, Bắk-hàng sáng siă-huôi-ciô-ngiê.

Cĩ 2 ciáh guók-gă nguông-lái sê siôh guók, gáu-muôi-lâu ĩng-ôi lêng-ciêng hŭng-liэк siàng 2 ciáh guók-gă.

Seoul

Seoul

Hàng-guók-ngŭ

Hàng-guók-ngŭ

Hàng-guók-ngŭ ("한국어") iá họ lă Diêu-siêng-ngŭ(조선말), sê sê sié-gái gâ-lêng gì siôh cŭng ngŭ-ngiòng. Cìòng sié-gái Hàng-guók-ngŭ cộ mŭ-ngŭ ẽ neng dŭ-liăng ô 7400 uâng neng, duái buô-hông sê diôh Dâi-hàng Mìng-guók gâeng Diêu-siêng Mìng-ciô-ciô-ngiê Ìng-mìng Gêiung-huò-guók.

Hĩ-báik-lài-ngũ

Hĩ-báik-lài-ngũ

Hĩ-báik-lài-ngũ (" עברית ") sê sê sié-gái ciō-iéu gí ngũ-ngiòng cǐ-ék. Cìòng sié-gái ĩ Hĩ-báik-lài-ngũ cộ mǔ-ngũ gí nẹng dũ-liăng ô 800 uâng nẹng.

Luciano Huck

Luciano Huck

"Luciano Huck", 1971 niềng 9 nguốk 3 hộ chók-sié

Adolpho Jansen Werneck de Capistrano

Adolpho Jansen Werneck de Capistrano

Adolpho Jansen Werneck de Capistrano (Morretes, 3 de dezembro de 1879 — Curitiba, 18 de agosto de 1932) foi um funcionário público, jornalista e poeta brasileiro.

Romania

Romania

Romania (Romania-ngŭ: "România") sê Dĕng Ěu gí siŏh ciáh guók-gă, iâ sê Ěu-mèng gí guók-gă.

Vaticano

Vaticano

Vaticano (É-dâi-lé-ngī: "Stato della Città del Vaticano ", ɿng-ɿk: Huàng-dé-gǒng "梵蒂岡") sê Nàng-êu gì guók-gă. Cĩa guók-gă sê sié-gái còi nâung gì siôh ciáh guók-gă, biêng-dấu dǔ kĕyuk É-dâi-lé bǎu-ù.

Gū Hĩ-lé-nà

Gū Hĩ-lé-nà

Gū Hĩ-lé-nà (古希利尼) sê Ėu-ciũ dĕng-bálek-buô gì gū-cā ùng-mìng, huák-nguòng diǎh Hĩ-lé-nà hâ-iù dĕ-kĭ.

Gū Lọ-mā

Gū Lọ-mā

Gū Lọ-mā sê Ờu-ciũ dặng-báẹk-buô gị gū-cā ùng-mìng, huák-nguòng diồh Lọ-mā hâ-iù dê-kỷ.

Báẹk Mī-ciũ

Báẹk Mī-ciũ

Báẹk Mī-ciũ sê sié-gái dậ 3 duái gị dâi-lựk, miêng-cék 24,709,000 km², sê dê-giù biêu miêng-cék gị 4.8%, cìòng-buô lựk-dê miêng-cék gị 16.5%. 2008 niềng tũng-giế, gẹụng-cũng ô 0.529 é nẹng sềng-uắk diớh Báẹk Mī-ciũ, dâi-kái sê sié-gái cìòng-buô ìng-kêu gị 7.5%.

Báẹk Mī-ciũ báẹk buô sê Báẹk-gỉk-hãi, dẹng-báẹk buô sê Báẹk Dâi-sặ-iòng gặng Ẹng Hãi, dẹng-nàng buô sê Nàng Dâi-sặ-iòng, sặ buô sê Nàng Mī-ciũ.

"Báẹk Mī-ciũ" gắk Sặ-huớng ngự-ngiòng diế-siế sê "North America."

Nàng Mĩ-ciũ

Nàng Mĩ-ciũ

Nàng Mĩ-ciũ sê sié-gái dậ 4 duài gì dâi-lựk, miêng-cék 17,840,000 km², sê dê-giù biêu miêng-cék gì 3.5%. 2005 niềng tũng-gié, gệựng-cũng ô 3.71 é nệng sềng-uắk diớh Nàng Mĩ-ciũ, dâi-kái sê sié-gái cìòng-buô ìng-kêu 5 duài gì.

Nàng Mĩ-ciũ bách buô sê Bách Mĩ-ciũ, dệng-bálek buô sê Nàng Dâi-sặ Iòng, sặ buô sê Tái-bìng-iòng, nằng buô sê Nàng-gỉk-ciũ.

"Nàng Mĩ-ciũ" gắk Sặ-huớng ngự-ngìòng diễ-sié sê "South America".

Niū-iók-chê

Niū-iók-chê

Niū-iók-chê sê Mī-guók gí chék duái siàng-chê.

Regina Duarte

Regina Duarte

Regina Blois Duarte, 05/02/1947, brazilian actress.

Páuk Dỳng-iòng

Páuk Dỳng-iòng

Park Jung-yang(Hàng-guók 박중양, Háng-cê 朴重陽, 1872年 5月3日 - 1959年4月23日) sê Hàng-guók Chèng-tī and indefendunce activists. Cêu iù philosopher. hào Haeak(□□, 海岳), Iso(□□, 一笑).

Seo Jae-pil

Seo Jae-pil

Seo Jae-pil(Hàng-guók 徐載弼, Háng-cê 徐載弼, 1864 - 1951) was Hàng-guók Chèng-tī and indefendunce activists, medical doctor. hào Songjae'(松齋), Ssangkyung(雙慶). Mī-guók name Philip Jaisohn.

Niccolò Cusano Dâi-hők

Niccolò Cusano Dâi-hők

Niccolò Cusano Dâi-hők (Università degli Studi Niccolò Cusano - UNICUSANO) sê É-dâi-lé, Rome, gí sióh sū dâi-hők, sîng-lík sì-găng sê 2006 niềng.

頭頁

頭頁

__NOEDITSECTION__

Pak Hon-yong

Pak Hon-yong

Pak Hon-yong(Diêu-siêng-ngữ: , 1900 n. - 1956 n.) sê Hàng-guók gì siŏh ciáh céng-dê-gă, dūk-lík ông-dông-gă gâeng gệụng-săng-ciō-ngiê-ciă. hộ Yijung(□□ 而丁, 而靜), YiChun(□□, 而春), cê Deokyoung(□□ 德永).

Diêu-siêng Mìng-ciō-ciō-ngiê Ìng-mìng Gệụng-huò-guók sîng-lík ĩ-hâu cộ ngô-i-ô-sióng(外務相). Gáu-muôi-lâu kẹuk Kim Il-sung páh-dộ, tài-sĩ.

Yu Kil-chun

Yu Kil-chun

Yu Kil-chun(Hàng-guók 유길준, Háng-cê 俞吉濬, 1856年 10月24日 - 1914年9月30日) sê Hàng-guók Chèng-tī and indefendunce activists. Cêu-iù philosopher, 改革運動家. 號矩堂,天民,矩一.

Chile

Chile

Chile sê Nàng Mĩ-ciũ gị siõh ciáh guók-gă, siũ-dũ sê Santiago.

Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ung-huò-guók

Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ung-huò-guók

Dững-huà Ìng-mìng Gê̌ung-huò-guók(中華人民共和國) sê Ā-ciū gì siŏh ciáh guók-gă. Siū-dǔ sê Bák-gĕng.

Miami

Miami

Miami(Ĭng-ngŭ: Miami) sê Mĭ-guók gí chék duâi siàng-chê.

Nizhneleninskoye

Nizhneleninskoye

Nizhneleninskoye sê Ngò-lò-sǹ gí chék duâi siàng-chê.

Sankt-Peterburg

Sankt-Peterburg

Sankt-Peterburg(Ngò-lò-sữ-ngũ: Санкт-Петербург) sê Ngò-lò-sữ gí chék duâi siàng-chê.

Yun Hyon-seok

Yun Hyon-seok

Yun Hyon-seok(Hàng-guók-ngŭ: 윤현석, 1984 n. 8 ng. 7 h. - 2003 n. 4 ng. 26 h.) sê Hàng-guók gì ìng-guòng ông-dông-gă, chê-mìng ông-dông-gă, dùng-séng-liông, sĩ-ìng gâeng cáuk-gă. họ Yukwudang(육우당).

Sung Jae-ki

Sung Jae-ki

Sing Còi-gi(成在基, Diều-siêng-ngŭ: 성재기, 1967 n. 9 ng. 11 h. - 2013 n. 7 ng. 26 h.) sê Hâng-guók gì céng-dê-gă, ìng-guòng-gă, sŭ-siōng-gă, huăng-ik-gă gâeng cêu-iù diék-hók-gă. họ Sŭng-hiǝng(審軒) hĕk-ciă Sŭng-hiǝng(心軒).

Ronald Reagan

Ronald Reagan

Ronald Wilson Reagan () sê Mī-guók dǎ 40 êng gí cūng-tūng, 1981 nièng gáu 1989 nièng cái-êng.

Barack Obama

Barack Obama

Barack Obama (), sê Mĩ-guók gí dậ 44 êng cūng-tūng, 2009 niềng gáu 2017 niềng côi-êng.

Ỉ sê Mĩ-guók gí tàu ciáh Ủ-cựng-nệng cūng-tūng.

Berlin

Berlin

Lò-mā

Lò-mā

Ngā-diēng

Ngā-diēng

Madrid

Madrid

Sydney

Sydney

Uők-nàng

Uők-nàng

Uők-nàng sê siâ-huôi ciō-ngiê guók-gă cī êk, diǎh Dặng-nàng Ā, dặng-buô sê Nàng Dặng-guók Hăi.

Wellington

Wellington

Lisboa

Lisboa

Zürich

Zürich

Zürich (Dáik-ngṛ: Zürich [ˈt̪syːrɪç]) sê Sô-i-sḗu gí siū-dū. Zürich sê Sô-i-sḗu gí céng-dê dṳ̌ng-sǐng, iá sê Sô-i-sḗu gí ĩk-sṳ̌ ùng-huá miàng siàng, ô sǎng chiēng gūi niēng gí ĩk-sṳ̌

Warszawa

Warszawa

Tái-guók

Tái-guók

Tái-guók sê Dặng-nàng Ā gì siǒh ciáh guók-gă.

Bangkok

Bangkok

Bangkok (Tái-guók-ngŭ: กรุงเทพมหานคร) sê Tái-guók gŭ siū-dŭ. Bangkok sê Tái-guók gŭ céng-dê dŭng-sǎng, ĩa sê Tái-guók gŭ ĩk-sŭ ùng-huá miàng siàng, ô sǎng chiĕng gŭi nièng gŭ ĩk-sŭ.

Tái-guók-ngŭ

Tái-guók-ngŭ

Tái-guók-ngŭ ("ภาษาไทย ") sê sié-gái ciō-iéu gŭ ngŭ-ngiòng cǎ-ék, sǎi gŭ nẹng ciō-iéu diêu diǎh Tái-guók.

Uők-nàng-ngũ

Uők-nàng-ngũ

Uők-nàng-ngũ ("tiếng Việt") sê sê sié-gái ciō-iéu gì ngũ-ngiòng cǎ-ék. Cìòng sié-gái ĩ Uők-nàng-ngũ cộ mữ-ngũ gì nẹng dũ-liăng ô chék-sék-ngô uâng nẹng.

Gỗ-hùng

Gỗ-hùng

Dài-dững

Dài-dững

Dài-nàng

Dài-nàng

Dài-nàng-chê (臺南市, Mìng-nàng-ngŭ: "Tâi-lâm-chhi") sê Dài-uàng-dō cội sǎ-nàng-buô gì siàng-chê, iâ sê Dài-uàng kǐ-lâu gì ùng-huá dŭng-sǐng.

Gă-ngiê (chê)

Gă-ngiê (chê)

Sing-déuk (chè)

Sing-déuk (chè)

Oslo

Oslo

Hiông-gĕng

Hiông-gĕng

Hiông-gĕng(Háng-cê: 香港, Uók-ngŭ: hoeng gong) sê Dŭng-guók nàng huông gì siŏh bĭh dĕk-biék hêng-céng-kŭ, ciong miàng hō lĭ „Hiông-gĕng Dĕk-biék Hêng-céng-kŭ“, sê Dŭng-guók lāng bĭh Dĕk-biék hêng-céng-kŭ cĭ-ék.

Hiông-gĕng nguòng-lài sê Muāng-chǎng Guōng-dĕng â-dạ gì siŏh ciáh gâing. Nguòng-lài sê siŏh ciáh cĕng gò bék gì dê-huông, ĩa sậ hăi-chék ciong uô cộ diŏh cũ-uái. Muāng-chǎng gâh Ā-piêng Ciéng-cĕng páh suô gò, 1842 niềng, ciong Hiông-gĕng-dộ gák kĕuk Ĭng-guók; gáu-muôi bô ciong Gâu-lŭng gâeng Sĭng-gái cũ kĕuk Ĭng-guók 99 niềng. Ĭng-guók ciong ciă sĭk-mìng-dê huák-diêng ĩa hō, niông ĩ biéng-siàng Ā-ciũ cọi huák-dák gì siàng-chê cĭ-ék, gâeng Hâng-guók, Sĭng-gă-pồ, Dài-uăng cạ hō lĭ „Ā-ciũ Sê-siêu-lŭng“.

Gâu-lŭng gâeng Sĭng-gái gì cũ-gŭ gâh 1997 niềng gáu-duái, chă-bók-dộ iù 1970 niềng kăi-sŭ, Ĭng-guók gâeng Dŭng-guók dâng-puáng, buók siông ciong cĭ 2 ciáh dê-huông dĕng kĕuk Dŭng-guók; dâng-sê Dŭng-guók êk-câi giĕng-ti ĩa buók đĭk sê sĭk-mìng-dê gì Hiông-gĕng-dộ. Cọi muôi mộ-niê-ài diŏh 1997 niềng 7 ngòk 1 hō ciong Hiông-gĕng-dộ Gâu-lŭng gâeng Sĭng-gái dù độ gâu kĕuk Dŭng-guók, cĭ giông dâi-giê kĕuk gĭng-dâng gì Dŭng-guók-nĕng hō lĭ „Hiông-gĕng Huôi-gŭi“. Cĭă „Hiông-gĕng Dĕk-biék Hêng-céng-kŭ“ cêu ciong-uâng sĭng-lĭk gò lău.

Hiông-gĕng-nĕng tàu-dạ mộ chăng-gă Hiông-gĕng gŭi-sŭk gì dâng-puáng, gó-chŭ ô gì Hiông-gĕng-nĕng ô kĕuk nĕng chók-mậ gì gâng-gáek. Bô gă lĭ Lĕk-sê Sĕu-giông ĩ-hâu mậ ciêu gì Hiông-gĕng-nĕng dọi Dŭng-guók céng-hŭ êng-chiông mậ hō, ô gì nĕng giĕng-gáek Hiông-gĕng diŏh đŭk-lĭk hĕk-ciă giê-sŭk ciĕk-sêu Ĭng-guók gì tŭng-cié.

Gōng-gĕu «Hiông-gĕng Dĕk-biék Hêng-céng-kŭ gŭ-buông-huák» gì giĕ-dĕng, Hiông-gĕng sĭk-sĕ cŭ-buông-ciô-ngiê. Cuoi gâeng Dài-lŭk gì siă-huôi-ciô-ngiê cié-dô mậ siŏh iông, ĩng-ôi „bộ-ti cŭ-buông-ciô-ngiê cié-dô 50 niềng bók-biéng“ sê Dŭng-guók céng-hŭ gâeng Ĭng-guók iók-dĕng gì. Găh Ĭng-guók tŭng-cié gì sĕng-âu, Hiông-gĕng gì guăng-huông ngŭ-ngiông sê Ĭng-ngŭ gâeng Uók-ngŭ, Ĭng-ngŭ ôi ciô; gáu „Hiông-gĕng Huôi-gŭi“ ĩ-hâu, guăng-huông ngŭ-ngiông găi siàng „“(lāng-ùng: Dŭng-ùng gâeng Ĭng-ùng, sâng-ngŭ: Pŭ-tŭng-uă, Uók-ngŭ gâeng Ĭng-ngŭ).

Sĩng-giǽng

Sĩng-giǽng

Sĩng-giǽng Uyghur Cậu-dê-kỷ(新疆---自治區, Uyghur-ngũ:) sê Dững-huà Ĩng-mìng Gệung-huò-guók gí siǽh ciáh Cậu-dê-kỷ.

Gū-làng-gǐng

Gū-làng-gǐng

Gū-làng-gǐng(古蘭經) sê Ĩ-sŭ-làng-gáu gí siŏh buô gǐng. Cĭ buōng cŭ sê sâi Ā-lá-báik-ngŭ siă gí.

Mâing-cū

Mâing-cū

Mâing-cū (孟子, sèng 372 n. - sèng 289 n.) miàng kŏ (軻), sê Dŭng-guók Ciéng-guók Sì-dâi gí siŏh ciáh sŭ-siōng-gă. Ĭ sê ù-gă hŏk-puái (儒家學派) gí siŏh ciáh dâi-biêu ìng-ŭk, hiêng-câi gí Dŭng-guók-nèng gŏ ĩ, Ā-séng (亞聖).

Ciōng Gái-sĩk

Ciōng Gái-sĩk

Ciōng Dǝng-céng (蔣中正,), cê Gái-sĩk (介石), Ciék-gǝng Hǝng-huá nẹng, sê Dǝng-huà Mǝng-guók gí tǝi-uòng-ciōng(委員長) gǝng Cǝng-tǝng, 1949 niềng, Dǝng-guók Dǝi-lǝk kẹ̀lẹk Gẹ̀lẹng-sǝng-dǝng ciềng-kọ, ỉ gǝng Guók-mǝng-dǝng cǝu kọ Dǝi-uǝng.

Ciōng Gǝng-guók sê ỉ gǝng Mọ Hók-mù(毛福梅) gí giǝng.

Mã Ỉng-giũ

Mã Ỉng-giũ

Mã Ỉng-giũ (Háng-cê: 馬英九,) sê Dữ̂ng-huà Mìng-guók (Dài-uǎng) gí cūng-tūng (2008 niềng gáu 2016 niềng).

Ỉ sê Dữ̂ng-guók Guók-mìng-dōng gí dōng-uòng. Ỉ gắk Hiǎng-gĕng chók-sié. 1951 niềng, gữ̂ng bà-nặ kộ Dài-uǎng.

Ciōng Gĩng-guók

Ciōng Gĩng-guók

Ciōng Gĩng-guók (蔣經國,), cê Gióng-hũng (建豐), sê Dững-guók Guók-mìng-dōng gí ciō-sĩk (1975 n. - 1988 n.). Iù 1978 niềng kǎi-sṳ̂, iá sê Dững-huà Mìng-guók (Dài-uǎng) gí cūng-tūng.

Ĭ gǎh Ciék-gōng (浙江) Hông-huá (奉化) chók-sěng, nòng-bā sê Ciōng Gái-sĩk, nòng-nặ miàng-cê hộ lộ Mọ Hók-mùi (毛福梅). Ĭ sĩ lộ ĩ hâu, iù Lĩ Dềng-hủi cộ cūng-tūng.

Sống Dũng-săng

Sống Dũng-săng

Sống Dũng-săng(Háng-cê: 孫中山, 1866 n. 10 ng 12 h. - 1925 n. 3 ng. 12 h.), miàng Ûng(文), puō miàng Dáik-mìng (德明), cê Ék-siêng(逸仙), Guōng-dặng-sêng Guōng-ciũ-hũ Hiōng-săng-gâing (cêu sê hiêng-câi gì Dũng-săng-chê) nệng. Í sê 1911 niềng tũ-huăng Muāng-chhĩng Uòng-diêu(滿清王朝) gì dặng-iéu ìng-ũk, iả sê Dũng-huà Mìng-guók gì Lìng-sì Dâi-Cũng-tũng(臨時大總統). Dũng-huà Mìng-guók sùng-lĩk ĩ-hâu, Dũng-guók-nệng gô ĩ “Guók-hô”(國父).

Chǐng-diêu

Chǐng-diêu

Chǐng-diêu (清朝), hẹk-ciā hō̍ lā Muāng-chǐng (滿清), Dài-chǐng (大清, Muāng-ciū-ngū:) gâng Chǐng-guók (清國), sê Dǐng-guók còi-hâu siōh-ciáh hūng-gióng Uòng-diêu (封建王朝). Muāng-chǐng gí huòng-dạ dũ sê Muāng-ciū-nặng (hiêng-cài hō̍ lā Muāng-cũk-nặng), sáng “Ái-sǐng Gáek-lò” (愛新覺羅, Muāng-ciū-ngū:).

Muāng-chǐng huòng-dạ gí cū-cūng sê Gióng-ciū Nǚ-cǐng (建州女真) gí siū-liāng. Nǚ-ī-hăk-cạ gí nông-bâ, ĩ-gũng gâng ngiê-gũng dũ găk Mǐng-diêu páh Nǚ-cǐng-nặng puáng-lâung gí sêng-âu kẹuk nặng tài-sī, gáu-muôi Nǚ-ī-hăk-cạ cêu cióh cuôi kī-bǐng, cê-chǐng Hâu-gĩng huòng-dạ, huăng-dỏi Mǐng-diêu. Mǐng-diêu puái bǐng tié-lâu kộ páh, dũ mậ iàng. Muāng-ciū-nặng liêng-hăk Mũng-gũ, chă-nék-giăng páh gáu Bắk-gĩng-siàng. Gái hō̍ ô Uòng Cũng-huăng (袁崇煥), Sǒng Sǐng-cũng (孫承宗) gáuk-nặng gí bộ-hô, ciā siàng cá mọ kẹuk ĩ páh giă li.

Gáu Huòng Tái-gĩk chiū lā, ngék-siū iă sậ Háng-nặng lĩ cộ ĩ gí buô-hâ. Muāng-chǐng muōng biêng muōng giòng-duai, páh iàng Diêu-siêng, páh giă Mũng-gũ, 1636 niêng, cǐong guók-hộ gãi siàng Dài-chǐng.

Hĩ sêng-âu Săng-hăi-guăng (山海關) sê Mǐng-diêu gâng Muāng-ciū (滿洲, hiêng-cài hō̍ lā “Dặng-báek”) gí biêng-gái. Mǐng-diêu puái Ngù Săng-gié (吳三桂) kộ siū guăng. Cĩa Ngù Săng-gié sê siōh ciáh chók-miàng gí cǐong-gũng. Muāng-ciū-nặng dũ iă giăng ĩ.

1644 niêng, Lĩ Cệu-sing (李自成) cộ-huăng chuàng-ôi (造反篡位), Ngù Săng-gié gí nông-bâ kẹuk Lĩ Cệu-sing bǐng-gá, ĩ sạ-bộ (細婆) Dìng Uòng-uòng (陳圓圓) iă kẹuk Lĩ Cệu-sing gí buô-hâ Lâu Cũng-mĩng (劉宗敏) dǒk kộ. Ngù Săng-gié iă sêu-ké, cêu bǐng Muāng-chǐng buô-dôi điề guăng, cǐong Lĩ Cệu-sing miêk lăi. Cĩ siōh niêng, Muāng-chǐng cǐong siū-dũ buăng gáu Bắk-gĩng.

Muāng-chǐng điề guăng ĩ-hâu diòng 10 ciáh huòng-dạ (muôi điề guăng gí sêng-âu gó ô 2 ciáh). 1911 niêng huák-sêng Sǐng-hai Gáik-mêng (辛亥革命), Muāng-chǐng kẹuk Sǒng Dǐng-săng gí Dǐng-huà Mǐng-guók tũ-huăng.

Ciô Nguòng-ciông

Ciô Nguòng-ciông

Ciô Nguòng-ciông (Háng-cê: 朱元璋, 1328 n. 10 ng. 21 h. - 1398 n. 6 ng. 24 h.), iâ hộ lậ Mìng Tái-cũ (明太祖), Hùng-ũ huòng-dạ (洪武皇帝), sê Mìng-diêu (明朝) gí kải-guók huòng-dạ (開國皇帝). 1368 niềng gáu 1398 niềng côi-ôi (在位).

Hù-nguòng (胡元) Tiềng-lík (天曆) 10 niềng, gắh gắh-dáng gí Ắng-hủi Hông-iòng (鳳陽) chók-sềng. Ĩ sạ gí sềng-hâu chió iả bék, gắ-hiềng (家鄉) iả sêu cộ-cải (做災). 1344 niềng cộ-âng (做旱), ĩ gí bâ-nặ dù ngô sī kộ, chió-lặ-nềng dù sī táh kộ. Ĩ mộ nộh siảh, bié Huòng-gáuk-sê (皇覺寺) kộ cộ huò-suòng (和尚). 1352 niềng, tiềng-gồh Guóh Cậ-hữh (郭子興) cộ-huăng (造反), cêu bié guó kộ chắh-gữh (參軍), gáu-muôi-lầu ỉng-ôi nềng lừng-uắk, cộ lầu Guóh Cậ-hữh gí niề-sái. Guóh Cậ-hữh sī kộ ĩ-hầu, ĩ ciông Dìng Iũ-liông (陳友諒), Diông Sệự-sing (張士誠) gáu-k-nềng dù miểk lải. 1368 niềng, bô ciông Hù-nguòng gí huòng-dạ dặk-kộ Mốk-báck (漠北), cê-gắ cộ huòng-dạ, diầh siũ-dũ Ắng-tiềng (應天, gắh-dáng gí Nàng-gắh), guók-hộ (國號) hộ lậ „Dải-Mìng (大明)“, niềng-hộ (年號) hộ lậ „Hùng-ũ (洪武)“.

Ĩ sê siớh ciáh iả niềng gí huòng-dạ. Ĩ giề-dềng: tắh-ũ (貪污) 60 liông (兩) cêu diớh nắh lặ tài-tàu (剝頭). Sī kộ ĩ-hầu, diòng-ôi (傳位) kộk diớh-sồh (長孫) Ciô Ủng-ông (朱允炆), cêu sê „Giông-ùng huòng-dạ (建文皇帝)“.

Mìng Tái-cū

Mìng Tái-cū

Mìng Tái-cū kō-nèng sê:

Dìng Cūi-biēng

Dìng Cūi-biēng

Dìng Cūi-biēng (陳水扁,) sê Dǐng-huà Míng-guók (Dài-uǎng) dâ 10 êng gâeng 11 êng gí cūng-tūng, êng-gí iù 2000 nièng kǎi-sī gáu 2008 nièng.

Ĭ gǎk Dài-uǎng gí Dài-nàng chók-sěng, chíó lǎ neng gó ĩ “Ĭ-biēng”. Ĭ sê Míng-ciō Céng-buô-dōng gí dōng-uòng, gó-dǎ sê siǎh ciáh lǔk-sī.

Niè-sái

Niè-sái

Niè-sái (佻婿) sê cê-gă cữ-niòng-giăng gì dòng-buồ (唐舖, 丈夫). Niè-sái gô lâu-mã gì nòng-bâ hộ lậ diòng-nặng (丈儂), nòng-nặ hộ lậ diòng-nặ (丈奶). Hók-ciũ-ua ô siồh guó sữk-ngữ (俗語) hộ lậ “Niè-sái buáng ciáh giăng” (佻婿半斤).

Sǐng-bô

Sǐng-bô

Sǐng-bô (新婦) sê cê-gă dòng-buồ-giăng (唐舖罔, 丈夫罔) gí lâu-mã (老媽). Sǐng-bô gồ dòng-buồ gí nòng-bâ hộ lậ lâu-guăng (老官), nòng-nặ hộ lậ dài-gă (臺家, 大家).

Cự-niòng-giăng chók-gá(出嫁) iâ hộ lậ “cợ-sǐng-bô” (做新婦).

Tiék-cǐng

Tiék-cǐng

Tiék-cǐng (鐵銑) sê tiék bọh-ló (暴露) diôh kǔng-ké (空氣) hô-lê iōng-huá (氧化) ĩ-hâu, gǎk biêu-méng (表面) sǎng-sěng gì iōng-huá-ũk (氧化物). Ék-buǎng ì gōng, tiék-cǐng gì sǐng-hông (成份) ô Sǎng-iōng-huá-nê-tiék (三氧化二鐵) gâng Sệt-iōng-huá-sǎng-tiék (四氧化三鐵). Dèng (銅) gâng lǐ (鋁) ẽng duók kǔng-ké hô-lê iâ ậ sǎng-cǐng (生銑).

Ềng-làu-máeng

Ềng-làu-máeng

«Ềng-làu-máeng»(紅樓夢) sê Dững-guók Muāng-chǎng sèng-âu gị siǎh buô Cǎng-huò-tǎ (章回體) siǎu-siók(小說). Cǐ bô cữ bô hộ lǎ «Siǎh-tàu-gé»(石頭記), gố-lòng buô cữ ô 120 huò, cáuk-ciǎ(作者) gị miàng-cê hộ lǎ Cộ Siók-kệung(曹雪芹), dǎng-sê hiềng-câi iǎ sậ cǎng-gǎ(專家) huái-ngi(懷疑) cội-muôi 40 huò gị cáuk-ciǎ ng-sê ỉ.

«Ềng-làu-máeng» gǎeng «Sǎng-guók Iềng-ngiê», «Sǎ-iù-gé», «Cũi-hũ» cậ hộ lǎ “sế-dài mǐng-cệuk”(四大名著).

Báik-guá

Báik-guá

Báik-guá (八卦) sê «ê-gǐng» (易經) diē-sié gí báik-cūng hù-hộ.

Guǎng-ǐng

Guǎng-ǐng

Guǎng-sié-īng Bù-sák(觀世音菩薩, Huáng-ngū: ■■■■■■■■■■■■), iâ hô lā Guǎng-īng(觀音), sê Hũk-gáu diē-sié gì Bù-sák cǐ ék.

Guǎng-ǐng sê Háng-diòng Hũk-gáu diē-sié còi chók-miàng gì siǒh òi bù-sák. Diǒh Càng-diòng Hũk-gáu diē-sié, Guǎng-ǐng Bù-sák gì dē-òì iá sê dēk-biék dāng-iéu. Dǎk-lái Lā-mà cêu sê ĭ gì huá-sǐng.

Sék-giă-mèu-nạ

Sék-giă-mèu-nạ

Sék-giă-mèu-nạ (釋迦牟尼, Huáng-ngũ: ██████████) iả hộ lợ Ủ-lài (如來) hẹk-ciă Ủ-lài Hũk-cũ (如來佛祖), sê Hũk-gáu diễ-sié Hũk gị cỉ ẻk.

Sék-giă-mèu-nạ cội cầ sê siễh ciáh Éng-dô gị uòng-cũ, nguòng-miàng hộ lợ Siddhārtha Gautama (████████████████████), gáu-muôi-lâu chók-gă siữ-hềng, cội cững siữ-siàng-ciáng-guồ, biểng siàng siễh ciáh hũk.

Hiêng-câung

Hiêng-câung

Hiêng-câung (玄奘, 602 n. - 664 n.) bô hộ lậ Săng-câung (三藏), sê Dững-guók Dòng-diều gì siôh ciáh hù-siông. Ĩ siôh-sié-nặng cội chók-miàng gì dãi-gié cêu-sê kộ Sặ-tiêng (西天) chặ-gĩng (取經). Hiêng-cải Dững-guók ô ĩ sặ ĩ gì gó-sệ.

Ĩ cêu-sê «Sặ-ừ-gé» diē-sié „Dòng-cễng“ (唐僧) gì nguòng-hìng (原型).

Lài-gũng

Lài-gũng

Hiông lài-gũng (響雷公), iả hộ lậ dẫung lài-gũng (邊雷公), páh lài-gũng (拍雷公), sê siôh cững tiềng-ké hiềng-chiông (天氣現象). Dái céng-diềng (正電) gị hùng (雲) gặng hó-diềng (負電) gị pẫung diôh siôh-dỏi huák-chók iả duải gị siăng-ỉng, cữ cững tiềng-ké hiềng-chiông cêu-sê hộ lậ “dẫung lài-gũng”.

Dẫung lài-gũng gị sềng-âu â káng-giềng guồng, cữ-cững guồng hộ lậ liáng-siáng (亮綫). Ék-buăng lỉ gồng sềng káng-giềng liáng-siáng gải tiăng-giềng lài-gũng.

Roh Moo-hyun

Roh Moo-hyun

Roh Moo-hyun (Diều-siêng-ngŭ: 노무현/盧武鉉 "Lù Ū-hiêng", 1946 n. 9 ng. 1 h. - 2009 n. 5 ng. 23 h.) sê Dâi-hàng Mìng-guók(Nàng-hàng) dê 16 êng gí cŭng-tŭng, 2003 niềng gáu 2008 niềng cái-êng.

Ĭ găk Hàng-guók gí Gyeongsang Báek-dộ chók-sẻng, gó-dặ sê siồh ciáh lŭk-sự.

2009 niềng, gắh cê-gắ gí gắ-hiớng cộự-sắk.

Liù-giù-guók

Liù-giù-guók

Liù-giù-guók (琉球國, Chhùng-sìng-ngŭ: ルーチュークク) sê siŏh ciáh gô-dḗ gì guók-gă, gắk hiêng-cái Nĭk-buông Okinawa-gâing gâeng Kagoshima-gâing gì Amami gùng-dḓ.

Liù-giù diŏh Dài-uăng gâeng Nĭk-buông cǐ găng, gô-dḗ hióng Dŭng-guók diêu-góng. 1609 niềng, Nĭk-buông gì Satsuma-huăng chhng-liŏk Liù-giù, giông-páuk liù-giù iá hióng ĩ diêu-góng. 1879 niềng, Liù-giù kékuk Nĭk-buông miék lăi, gắi miàng hộ lă Okinawa-gâing.

Liù-giù gâeng Hók-ciŭ gì guăng-hiê iá chhng, gŭng-dáng Dài-gĕng gó ô Liù-giù-guăng (琉球館), gô-dḗ sê dḓ lă dêu Liù-giù-nĕng gì. Gōng-gĕp Liù-giù guăng-huông siá gì lĭk-sŭ-cŭ «Dŭng-săng Sié-găng» (中山世鑑), «Dŭng-săng Sié-puô» (中山世譜) gâeng «Giù-iông Gé-sĕp» (球陽記事) diê-sié gì gōng-huák, Liù-giù gùng-dḓ sê ù nŭ-sing Amamikyu cháung-cḓ gì. Gáu-muôi-lău Amamikyu gì duái giăng biêng siàng Liù-giù cḓi cǎ gì guók-uông, hộ lă Tiêng-sōng-sê (天孫氏). Tiêng-sōng-sê diông 15 ciáh guók-uông, kékuk nĕng chuăng-ôi, cìong-guók duái luăng. 1187 niềng, ù Urasoe gì Aji Shunten tŭng-ék Liù-giù.

Shunten uông-diêu diông gáu dḗ 3 dái, niông-ôi kékuk sing-siông Eiso. Eiso uông-diêu diông gáu dḗ 4 dái guók-uông Tamagushiku gì sĕng-âu, Liù-giù buông siàng 3 ciáh guók-gă, hộ lă Dŭng-săng (中山), Nang-săng (南山) gâeng Băk-săng (北山), Tamagushiku nă tŭng-dê cḓi giông-duái gì Dŭng-săng. 1349 niềng, Dŭng-săng uông Sei sĩ lŏ ĩ-hâu, Urasoe gì Aji Satto siông-dài. 1372 niềng, puái nĕng hióng Míng-diêu diêu-góng, 1392 niềng, Míng Tái-cŭ puái Míng-ìng Săng-sĕk-lĕk-sáng kḓ Liù-giù diêu, dḓi-chiŭ hŭ-uái gì huák-diêng. Cǐ siŏh dĕng nĕng dŭ diêu diŏh Giŭ-mŭ-chōng (Kume-chōng) diê-sié, dḓi Liù-giù gì ngŏi-gău gōng-hióng iá duái.

1406 niềng, Dŭng-săng guók-uông Bunei kékuk Nang-săng gì siŏh ciáh cǐong-gŭng Siông Bă-cé dŭk lŏk-dài, Siông Bă-cé niông ĩ nŏng-bâ Siông Sŭ-siêu cḓi guók-uông, gióng-lĭk Dḗ 1 Siông-sê Uông-diêu. Siông Bă-cé diŏh 1429 niềng miék săng-guók, tŭng-ék gì Liù-giù-guók cĕu cǐong-uăng sing-lĭk lău.

15 gáu 16 sié-gĭ sê Liù-giù gì uông-gŭng sì-gĭ, hĭ sĕng-âu gì Liù-giù iá bó, gâeng Dŭng-guók, Diêu-siêng, Tái-guók dĕng dĕng guók-gă dŭ ô cḓi sĕng-é. 1469 niềng, guók-uông Siông Dáik kékuk dái-sing Siông Iêng chuăng-ôi. Cǎ Siông Iêng gióng-lĭk Dḗ 2 Siông-sê Uông-diêu. Liù-giù diŏh Siông Iêng gì giăng Siông Cŭng chiŭ lă cḓi giông-duái, páh giá Yaeyama gâeng Miyako. ĩ gì giăng Siông Chhng cǎi-ôi gì sĕng-âu, bô páh giá Amami gùng-dḓ, cǐ sĕng-âu gì guók-tŭ miêng-cĕk cḓi duái. Nĭk-buông huák-dōng chhng-liŏk Diêu-siêu gì ĩng-sĕng Uô-lăung (壬辰倭亂) gì sĕng-âu, Liù-giù dĕk-ling-é dḓi-chiŭ Míng-diêu gâeng Diêu-siêng. 1609 niềng, Nĭk-buông bḓ-hô Liù-giù, puái buô-dôi kḓ páh, cǐong guók-uông Siông Nĕng năih kḓ, cuoi cĕu sê lĭk-sŭ diê-sié gì Gĭ-ù Uô-lăung (己酉倭亂). 2 niềng ĩ-hâu ĩng-ôi ă giăng Míng-diêu, bô cǐong Siông Nĕng bóng diông kḓ. Dáng-sê Nĭk-buông cǐong Liù-giù gì Amami gùng-dḓ dḓk kḓ, bô puái bô-dôi găng-sê ĩ gì nŏi-cĕng, cǎ cuoi ĩ-hâu Liù-giù sĭk-cié ĩ-gŭng biêng siàng Nĭk-buông gì hô-lŭng kḓ lău.

1871 niềng, Liù-giù gì sŭng ĩng-ôi hŭng-tái piĕu gáu Dài-uăng, sḓi diŏh sŭng diê-sié gì kékuk Dài-uăng nguông-cĕp-mĭng tài-sĭ. Nĭk-buông ciók cǎ dái-gĭ páh Dài-uăng, bék Muăng-chhng sing-nĕng cuoi sê „bḓ mĭng ngiê-gŭ” (保民義舉). Dḗ 2 niềng, Nĭk-buông cĕu kĕk cuoi gōng Muăng-chhng sing-nĕng „Liù-giù sê Nĭk-buông gĭ”, dăng-huông-miêng cǐong Liù-giù gâung cḓi cĕ-gă gì siŏh ciáh huăng. Liù-giù guók-uông Siông Tái puái nĕng kḓ Dŭng-gŭng káung-ngiê, Nĭk-buông nĕng ciáh mḓ chák ĩ. Siông Tái bô puái nĕng kḓ Dŭng-guók Muăng-chhng cĕng-hŭ hŭ-uái gḓ-câung, cḓi-cŭng Nĭk-buông nĕng găng-huô-cĕng-kḓ, gắk 1879 niềng cǐong Liù-giù miék lăi.

Hĭ sĕng-âu duái buô-hōng gì Liù-giù nĕng dḓi Nĭk-buông gì tŭng-dê cĕng-kḓ bók-muăng, Nĭk-buông gì Míng-dê Tiêng-huông ă giăng ĩ-gáu-k-nĕng huăng-káung, cǐong Siông Tái gâeng ĩ gì gắ-cŭk dŭ bōng-gă gáu Dŭng-gŭng kḓ diŭ. Iá sắ huăng-dḓi Nĭk-buông gì Liù-giù nĕng dŭ cǎu kḓ Dŭng-guók, ô gì gắk Băk-gŭng, ô gì gắk Tiêng-cŭng, ô gì gắk Hók-ciŭ. ĩ-gáu-k-nĕng buóh siông niông Dŭng-guók chók-bĭng kḓ páh Nĭk-buông, diŏh Cŭng-lĭ ngà-muông hŭ-uái tié-lău gōng tié-lău gōng. 1894 niềng Gák-ngŭ Cĕng-cĕng bấuk-huák gì sĕng-âu, cǐ siŏh dĕng nĕng kuông Muăng-chhng kḓ páh Liù-giù, Muăng-chhng gì huông-dḗ mḓ tŭng. Tŭng gōng Muăng-chhng gâeng Nĭk-buông huák-sĕng cĕng-cĕng, huăng-dḓi Nĭk-buông gì Liù-giù nĕng dŭ iá huăng-hŭ, ăi-uông Muăng-chhng gì buô-dôi páh guó lĭ „gắi-huông Liù-giù”, ciék-guô buô-dôi liêng ōng dŭ mḓ. Cḓi cŭng Muăng-chhng páh suô kḓ, cǐong Dài-uăng gák kékuk Nĭk-buông, Liù-giù dŭk-lĭ iá mḓ hĭ-uông lău. Lĭ Dŭng-guók gì Liù-giù nĕng iá giĕng-găk mḓ hái-só, mḓ niŏh ōng cĕu dŭ diông chió lău.

Liù-giù cḓi gḓi tŭng-dê-ciá hộ lă guók-uông, Liù-giù nĕng gḓi ĩ „Ushū Ganashi” () hĕk-ciá „Shuri Ten Ganashi” (). Uông-hâu ô Sashiki Magiri () gì hŭng-dê, hộ lă „Sashiki Aji Ganashi” (). Tái-cŭ hộ lă „Kani Ganashi” (), bók ĩng-ôi ô Nagagusuku Magiri () gì hŭng-dê, hộ lă „Nagagusuku Udu” ().

Liù-giù cḓi duái gì guăng sê niék-cĕng (), nă ù uông-cŭ lĭ cḓi, bók-guô ĩ nă guăng lă-ngi, mḓ guông. Sĭk-cié cḓi duái gì guăng sê săng-sĭ-guăng (), bók hộ lă huák-sĭ (), siông-dōng Dŭng-guók gì sing-siông. Cǎ guăng mḓ sǎi ù uông-cŭk gì nĕng lĭ cḓi. Gái giá sê biêu-sĕk-ngô-ìng (), siông-dōng Dŭng-guók lĕk-buô gì buô-diông.

Liù-giù mḓ ciáng-sék gì buô-dôi, bók-guô ô cĕ-gă gì cĕp-ôi ũ-cōng cŭ-cĕk. 1554 niềng, gŭng-guô guók-uông Siông Chhng gì gắi-gắk, ciáng-sék káu-k-dĕng ũ-cōng cŭ-cĕk gì „Koori Hiki cié-dḓ” ().

Liù-giù diŏh siŭ-dŭ Shuri hó-gĕng siék 12 dḓi Hiki (), siŏh dḓi niék gŭi ciáh nĕng. Hiki sê guók-uông gì ôi-dôi, bĭng-gŭng buông siàng 3 cŭ, 3 ciáh săng-sĭ-guăng siŏh nĕng guăng siŏh cŭ, muôi siŏh cŭ 4 dḓi.

Băk-săng siék Băk-săng găng-siŭ (北山監守) gì găng-ôi, guăng siŏh ciáh gŭi báh nĕng gì buô-dôi, cĕp diŏh Nakijin-siàng.

Gì-tả gì dê-huông iù đồng-dê gì Magiri guăng-uông cê-gã siэк mìnğ-bĩng cũ-cék lì mì-tì dê-ăng.

Liù-giù gồ-lòng guók buông „3 sêng 36 dộ“ (三省三十六島). „3 sêng“ sê cī Okinawa-dộ gì Dững-săng, Nằng-săng gặng Băk-săng 3 cáiá buô-hông, ciăng-sék miàng-chĩng hộ lậ Nakagami-hô (), Shimajiri-hô () gặng Kunigami-hô (), của 3 sêng gì dê-kỷ cêu sê Săng-săng Sỉ-dải 3 cáiá guók-gã gì liăng-tữ; „36 dộ“ sê cī Miyako, Yaeyama, Yonaguni, Amami dềng dềng Liù-giù â-dạ gì độ.

Sĩk-cié „3 sêng 36 dộ“ diễh Liù-giù hêng-céng kỹ-mĩk diê-sié sê hữ gì gồng-huák, Liù-giù tầu-dạ mộ siэк sêng-ngék gì guăng-uông gặng hêng-céng gữ-gáu. Liù-giù sĩk-cié cội gồ gì hêng-céng dăng-ôi sê Magiri (), diễh sêng-ngék gì â-dạ, bók hộ lậ gồng (郡) hếk-ciă hủ (府). Shuri Mifra (), Naha (), Tomari () gặng Kume () ék-buăng cả hộ lậ „4 hữ“, mộ sáung diễh Magiri diê-sié.

Magiri â-dạ sê Mura (), iả hộ lậ chồng, sê cội dạ gì hêng-céng dăng-ôi.

Liù-giù gì sỉnh-hô cié-dô diễh 1509 niềng káuk-dềng, gấu-muôi-lầu huák-lũk-huá, buông 9 pĩng (品) 18 gặ (階).

Liù-giù cội gềng gì sê uông-cũk, mộ diễh 9 pĩng 18 gặ diê-sié, kẹuk nẹng hộ lậ Udu. uông-cũk buông Ōji () gặng Aji () 2 cững, gì-dững Ōji sê guók-uông gì giăng.

Gồ-ngék sẹu-cũk gì guăng-ôi tẻng ciăng 1 pĩng gấu cùng 4 pĩng, hộ lậ Samure () hếk-ciă Yukatchu (). Gồ-ngék sẹu-cũk gì guăng-ôi ô Uekata () gặng Peekumii () 2 cững.

Ék-buăng sẹu-cũk sê cī ciăng 5 pĩng cỉ giă gì sẹu-cũk. Ék-buăng sẹu-cũk gì guăng-ôi ô Satunushi Peechin (), Chikudun Peechin (), Satunushi (), Satunushi (), Chikudun (), Shii () gặng Niya () 7 cững.

Ék-buăng sẹu-cũk buông Satunushi gắ-cũk () gặng Chikudun gắ-cũk () 2 cững. Satunushi gắ-cũk sỉnh-uông gì sỉnh-guăng sỏng-sẹu sê: Chii, Satunushi, Satunushi Peechin, gắ gềng cêu sê gồ-ngék sẹu-cũk gì Peekumii; Chikudun gắ-cũk sỉnh-uông gì sỉnh-guăng sỏng-sẹu sê: Chii, Satunushi, Chikudun Peechin, gắ gềng iả sê Peekumii.

Gồ-ngék sẹu-cũk gặng ék-buăng sẹu-cũk dừ ô gắ-puô, hộ lậ Keimochi (), é-sẹu sê „ô gắ-puô gữ“. Báh-sáng mộ gắ-puô, hộ lậ Mukai (). Iả ô báh-sáng ô gững-lộ, sỉnh kộ cộ sẹu-cũk, hộ lậ sỉnh-chăng sẹu-cũk (新参士族). Sỉnh-chăng sẹu-cũk cội dạ gì guăng-ôi sê Niya.

Liù-giù guók-gắ liăng-tữ iả nằung, mộ-niê-ai huák-diềng nùng-ngiэк cộ gữ-chữ gì gững-cạ, nằ ô bằng-huák tẻng-guó dọi-ngôi mằu-ê đái k gấu ciềng-cài. Liù-giù híong Dững-guók điều-gỏng, đái k gấu iả sậ ưk-cự; i gì dê-lĩ ôi-dê dằng-iếu, gồ-chữ biềng siăng Nĩk-buông gặng Dềng-nằng-ă guók-gắ dọi Dững-guók mằu-ê gì „cũng đái-lĩ“.

Liù-giù híong Dững-guók chók-kầu Nĩk-buông gì bắh-ngựng, chэк-ké, dộ giềng, bẻng-hửng gặng bù-siэк, cỉong Dững-guók gì Dững-iỏh, cự-ké, sĩ-diều, dềng-ciềng mậ gấu Nĩk-buông gặng Điều-siэк, bô cỉong Dềng-nằng-ă, Éng-dô gặng Ầ-lá-báik guók-gắ gì sắ-ngiủ-gáek, sủ-mủk, híong-lầu, sэк, tỏng, chỏng-ngà dềng dềng gì nộ mậ kộ Dững-guók, Nĩk-buông gặng Điều-siэк. Liù-giù diễh hĩ sềng-ầu tẻng điỏng-kầu mằu-ê diê-sié tẻng iả sậ ciềng, kẹuk nẹng hộ cộ „Uầng-guók cẻng-liỏng“ (萬國津樑), é-sẹu sê gữ-hủ sủ-iủ buỏh siỏng cộ dọi-ngôi mằu-ê sẻng-é gì nẹng dừ ạ iủ i cũ-uái giềng.

Bók-guó, gấu 1609 niềng Nĩk-buông chẻng-lỏk Liù-giù ĩ-hầu, gẻng-cẻng Liù-giù gặng Điều-siэк, Dềng-nằng-ă dềng dềng guók-gắ cộ-sẻng-é. Liù-giù híong Dững-guók cẻng-gỏng đái k gấu gì nộ đứai-buô-hỏng kẹuk Nĩk-buông đỏk kộ, Liù-giù muỏng biềng muỏng bэк. Gửng-guó Hỉong Chỏng-hiềng (Haneji Chỏshũ) gặng Chái Ủng lằng cáiá nẹng gì nữ-lĩk, gửng-cạ cáiá kắ-sủ ô nẻk-giềng hộ. Bók-guó, gấu 19 siэк-gữ, bók kắ-sủ biềng bэк, ngỏ sĩ iả sậ nẹng. Liù-giù guók-uông siỏng iả sậ huỏng-sэк kộ giủ, dừ mộ-niê-ai gắi-gỏk.

Liù-giù cội cắ mộ huó-bê. 1413 niềng, Mỉng Sỉnh-củ sạeng kẹuk Liù-giù „Ỉng-lỏk Tẻng-bộ“ (永樂通寶) gì ciềng. Tẻng hĩ sẻng-ầu kắ-sủ, Liù-giù sắi dềng-ciềng.

Liù-giù ô cộ guó gửi cững cê-gắ gì dềng-ciềng, bắu-guák Siỏng Tái-gửi cộ gì Dải-sié Tẻng-bộ (大世通寶), Siỏng Đái k gì Siэк-gỗ Tẻng-bộ (世高通寶), Siỏng Iềng gì Gỉng-iềng Siэк-bộ (金圓世寶) gặng Siỏng Cẻng gì Dững-săng Tẻng-bộ (中山通寶). Tẻng 1656 niềng kắ-sủ, Liù-giù kэк kiủ-mẻk-ciềng (鳩目錢) cộ huó-bê. Cắ kiủ-mẻk-ciềng cэк-liỏng iả ngắk, nằ diễh ĩ cê-gắ guók-gắ lậ sắi.

Dự-kộ cê-gắ gì ciềng ĩ-ngôi, Liù-giù iả sắi Dững-guók gì Hủng-ủ Tẻng-bộ (洪武通寶), Ỉng-lỏk Tẻng-bộ, gặng Nĩk-buông gì Kuẩng-ỉng Tẻng-bộ (寬永通寶).

Liù-giù gì huák-lũk buông sủ-hiềng gặng kẻng-hiềng (輕刑) 2 cững. Gỉ-dững, sủ-hiềng buông lỉng-dỉ, tài-tầu, chỏng-chệu (槍刺) 3 cững. Lỉng-dỉ cỉong-muỏng dộ lỉ tài buỏh siỏng cộ-huẩng gì nẹng. Chỏng-chệu sê cỉong huẩng-nẹng buỏk diễh sэк-cê-gắ gắ-dềng, kэк chỏng gэк sỉnh-cầung tài sĩ, dằng gắi cỉong tầu kắng lằi. Kẻng-hiềng buông liù-huỏng, puỏh nĩk-tầu, gэк (夾), gắ (枷, đái gắ-sộ iủ-gắ), chĩ (笞, kэк sỏh páh).

Liù-giù-nẹng sẻng-gắk bĩ-gấu bằng-dỉk, gồ-chữ huák-lũk bĩ-gấu gắng-dằng, gồ-lòng guók dừ mộ siэк huák-iềng. Nằ sê ô áng-giỏng, cêu híong sắng-sỉ-guẩng (三司官) gồ-cầung, iủ sắng-sỉ-guẩng lỉ puẩng.

Liù-giù sêu gấu Dững-guók, Nĩk-buông 2 cáiá guók-gắ ùng-huá gì ỉng-hỉong, đằng-sê Liù-giù ô cê-gắ đэк-sáik gì ùng-huá.

Diễh 1537 niềng gấu 1623 niềng cỉ-gắng, Liù-giù biềng guó lĩk-sủ gắ-dềng tầu buô gì Liù-gỗ cэк (琉歌集), hộ lậ „Omoro sỏshi“ (). Gỉ-dững „Omoro“ diễh Liù-giù-ngữ diê-sié sê „gỗ“ gì é-sẹu. „Omoro sỏshi“ diê-sié ô Liù-gỗ 1554 dạ.

17 sié-gĩ gĩ sèng-âu, tị-cing (抒情) gĩ Liù-gỗ đêk liù-hèng. Liù-gỗ cội sêu gĩ iông-sék sê 8, 8, 8, 6 ciông-uâng gĩ 30 ỉng iông-sék, gặng Nĩk-buông gĩ Huò-gỗ (和歌) cing chiông.

Liù-giù neng sãi sioh cing miàng-cê hộ cộ „sanshin“ (三線) gĩ king. Cĩa sanshin sê ù Dững-guók gĩ sãng-hiêng (三弦) huák-diêng lĩ gĩ, gáu-muôi-lâu diông gáu Nĩk-buông gĩ Kyūshū, huák-diêng siàng „shamisen“ (三味線).

Liù-giù gĩ gễng-ngiê sêu gáu Hók-gióng cing duai gĩ ỉng-hiông, Liù-giù chék-ké cêu sê tếng Hók-cũu gĩ tuák-tải chék-ké huák-diêng lĩ gĩ.

Ming-diêu gĩ sèng-âu, Ming-ỉng Sãng-sék-lẹk-sáng ciông Dững-guók ũ-sũk dái gáu Liù-giù, huák-diêng siàng Liù-giù cê-gã gĩ ũ-sũk „tĩ“ (), cội muôi huák-diêng siàng gĩng-dáng gĩ Karate.

Liù-giù gĩ ỉ-hỏk sêu gáu Hók-gióng gĩ ỉng-hiông. Gô-dậ iả sậ Nĩk-buông gĩ ỉ-sẻng gĩng-guó Liù-giù kộ Hók-gióng hỏk-sĩk, ô gĩ ỉ-sẻng ỉng-ôi hũng-tải mộ-niê-ài kộ Hók-gióng, cêu lâu diớh Liù-giù. Bĩ-gáu chók-miàng gĩ sê ciông-muòng kộuk Siông Nìng káng-bâng gĩ ỉ-sẻng Yamazaki Nikyū ().

Liù-giù lĩk-sự diê-sié iả ô iả sậ chók-miàng gĩ ỉ-sẻng, gĩ-dững cing sậ neng ô kộ Dững-guók liù-hỏk guó. «Giù-iông Gé-sệ» (球陽記事) diê-sié gông. Liù-giù puai guó neng kộ Hók-cũu ỏk nội-kuố, ngoi-kuố, dê tiêng-huả dẻng-dẻng gĩ ỉ-liêu giẻ-sũk. 1846 niềng, Liù-giù ỉ-sẻng Nakachi Kijin () hiông diông-gáu-sệ Bernard Jean Bettelheim ỏk cụng-ciố (種珠, cụng ngu-dái) dê tiêng-huả gĩ huông-huák.

1787 niềng, Liù-giù neng Tobi Asato () huák-ming sioh gá hĩ-gĩ.

Liù-giù neng sáng Liù-giù sing-dộ, Nĩk-buông sing-dộ, Hũk-gáu gặng Dộ-gáu, ỉ-hâu iả ô neng sáng Gĩ-dók-gáu.

Liù-giù sing-dộ sê Liù-giù neng buông-dậ cê-gã gĩ cụng-gáu, bấu-guák bái cũ-cụng, sáng Utaki (), sáng Niraikanai (), sáng Onarigami () dẻng dẻng. Áng Liù-giù sing-dộ gĩ gông-huák, neng sĩ kộ ỉ-hâu ậ kộ Niraikanai diê-sié kộ, biêng siàng sioh ciáh bộ-bẻ gĩa-ding gĩ sing. Cĩa sing ậ diàng-gĩ diông cê-gã chíó lặ kộ chệu sioh chệu, bộ-bẻ gĩa-ding bing-ảng. Gó-chữ Liù-giù neng gặng Dững-guók neng sioh iông, ậ gựng sĩ gĩ cũ-cụng. Liù-giù neng đêk-biẻk sáng sãng-cũu gặng sẻng-ling gĩ sing, cuoi cêu sê Utaki sẻng-iông. Liù-giù neng iả gặng Hók-gióng sioh iông sáng tũ-dẻ-gửng (土地公), Liù-giù neng gộ ỉ „Tudiikuu“ ().

Diớh Liù-giù sing-dộ diê-sié, nự-gái gĩ dẻ-ôi iả gẻng. Liù-giù sing-dộ gĩ ciẻ-sự (祭司) hộ lặ Noro (), ming-gẻng gĩ ũ-sự (巫師) hộ lặ Yuta (). Cìong guók cội gộ gĩ Noro sê Kikoe Ōkimi (), ẻk-buảng ù guók-uòng gĩ cĩa-muôi hẻk-cĩa lâu-mả lĩ cộ.

Hũk-gáu chấ-bók-dộ gắk 13 siẻ-gĩ gĩ sẻng-âu diông gáu Liù-giù. Iẻng-gáẻk-sẻ (圓覺寺), Tiẻng-uòng-sẻ (天王寺) gặng Tiẻng-gái-sẻ (天界寺) cặ hộ lặ „Liù-giù 3 duai sẻ“, dẻng-sẻ diớh Dậ-nẻ-chệu Siẻ-gái Dải-ciẻng gĩ sẻng-âu, Nĩk-buông neng kĩ gửng-sệ gĩa-dẻ diớh cũ-uái, cội-cụng cĩ 3 ciáh sẻ cìong-buồ dủ kộuk Mĩ-guók hĩ-gĩ cá sẻng-dầu lâu.

Liù-giù neng iả sáng Dộ-gáu, ô bái cũ-cụng gặng dák-cái gĩ sĩk-guảng. Chiông Nả-gửng, Nả-bộ, Lẻng-cũi-nặ, Dẻng Siông-cự gặng Mả-cũ ciông-uâng Hók-gióng gĩ dộ-gáu sing, dủ ô Liù-giù neng kĩ miều lĩ bái.

1622 niềng, tàu ciáh Gĩ-dók-gáu diông-gáu-sệ lĩ Liù-giù gĩ Yaeyama diông-gáu. 1844 niềng, Huák-guók diông-gáu-sệ Théodore-Augustin Forcade lĩ Liù-giù, ỉ sẻ tàu ciáh gáu Okinawa-dộ diông-gáu gĩ neng. 1846 niềng, Ỉng-guók neng Bernard Jean Bettelheim lĩ Okinawa diông-gáu, diớh cũ-uái hỏk-sĩk Okinawa-ngũ, ỉ sẻ siẻ-gái gặ-dẻng tàu ciáh kẻk Okinawa-ngũ huảng-ỉk «Sẻng-gửng» gĩ neng.

Pầu

Pầu

Pầu (Háng-cê: 枹 hêk-ciā 枹; hōk-miàng: Citrus maxima) iá hō lū Lù-cī (柚子), sê cūi-guō gí siōh cūng. Pầu buǿng Ēng-iù (紅柚) gâeng Bǎh-iù (白柚) lāng cūng. Ēng-iù diē-sié gí nūk sê ẹng gí, bǎh-iù diē-sié sê bǎh gí.

Bìng-guō

Bìng-guō

Bìng-guō(Háng-cê: 蘋果, hǒk-miàng; Malus domestica) sê cūi-guō gì siōh cūng. Muôi sŭk gì bìng-guō sê liōh gì sáik, siăh lă ậ sǝng(酸); sŭk gì bìng-guō sê ẹng gì sáik, siăh lă iă diềng(甜).

Ềng-sáik

Ềng-sáik

Ềng-sáik (紅色) iá họ ặ ềng, sê pợ-diòng gắh 630 gáu 750 nặ-mĩ gị ngàng-sáik.

Uòng-sáik

Uòng-sáik

Uòng-sáik(黄色) iâ hộ lậ uòng, sê pợ-diòng gắk 565 gáu 590 nặ-mĩ gị ngàng-sáik.